

Басаргін В. А., Степаненко В. М., Павлюк Н. В.

ОСНОВИ КІНОЛОГІЇ

Житомир 2017
ПП «Рута»

УДК 657.05.(082)

ББК 65.052:65.01

Б11

Басаргін В. А., Степаненко, В. М., Павлюк, Н. В.

Б11 Основи кінології. Житомир: вид. ПП «Рута», 2017 р. 388 с.

УДК 657.05.(082)

ББК 65.052:65.01

© Басаргін, В. А., 2017

© Степаненко В. М., 2017

© Павлюк Н. В., 2017

© ПП «Рута», 2017

ВСТУП

Кінологія, як наука, виникла в останній чверті XIX століття, коли розпочалась робота по організації ведення родоvodu собак. Кінологія (від грец. *κυν* (кін) - собака та *λογος* (логос) - слово) - наука про собак. Вона вивчає анатомію, фізіологію, походження і еволюцію собак, їх породне різноманіття, племінне розведення, годівлю та утримання, дресирування, їх загальне і спеціальне використання. Кінологія визначає теоретичні принципи, на яких базується той чи інший розділ собаківництва.

Перші праці, які можна віднести до кінологічних, з'явилися ще в Стародавній Греції і Стародавньому Римі. Варто зауважити, що приручення собак і виведення порід мало свої особливості в різних районах земної кулі. Так, у кочових степових племен в пошані були пастуші собаки, у стародавніх ассирійців - бойові пси, а в Греції велике поширення отримали декоративні породи собак. До нас дійшли праці багатьох давньогрецьких вчених, присвячені собаківництву і опису різних порід собак. У деяких з них згадується про існування більше десяти порід собак, які були відомі вже в той час. Так що виникнення кінології можна простежити далеко вглиб століть. Проте, в її сучасному вигляді і розумінні кінологія виникла значно пізніше - у другій половині 19 століття.

На розвиток кінології величезний вплив зробили природничі дослідження, які проводилися вченими, починаючи з 17 століття, і результатом їх було накопичення знання про теорії породоутворення, що дало теоретичну базу для розвитку собаківництва. Велике значення для розвитку кінології дали досліди російського академіка І. Павлова, що розкривають основи фізіології і поведінки тварин, а також відкриття в галузі генетики, зроблені Г. Менделем і Р. Фішером. Кінологія тісно пов'язана з біологією, фізіологією і етологією тварин, а також зоопсихологією.

Ще в давнину людина приручила собаку і пристосувала її до виконання різноманітних робіт. На їздових собаках люди пересуваються по важко прохідній місцевості, перевозять різноманітний вантаж. Сторожові собаки охороняють стада домашньої худоби, захищають їх від хижаків, охороняють важливі господарські об'єкти і житло людини. Службові собаки

успішно несуть службу на кордоні, допомагають затримувати злочинців, розшукувати наркотики і вибухові пристрої, виконують обов'язки зв'язківців і санітарів, рятують потопаючих, розшукують потерпілих у завалах після землетрусу та занесених сніговими лавинами у горах. Мисливські собаки всіх порід допомагають мисливцям розшукувати і добувати дикого звіра або птицю, роблять полювання цікавим і захоплюючим. За любов і турботу собака безмежно віддана своєму господарю, виконує кожен команду, готова прийти на допомогу у будь-який момент.

Стан здоров'я собак, інтенсивність росту і розвитку молодняку в основному залежить від утримання, догляду та годівлі. Кожна людина, яка бере на себе відповідальність щодо утримання та виховання собаки, повинна постійно турбуватися про нього, слідкувати за ростом та розвитком, станом здоров'я, поведінкою, своєчасно годувати собаку повноцінними доброякісними кормами, напувати, виводити на прогулянки, забезпечити зручне місце для відпочинку і сну, а також терпляче і лагідно ставитись до нього. Тому фахівцям-кінологам, що професійно займаються кінологією, необхідна фундаментальна спеціальна освіта.

Даний посібник надасть допомогу та рекомендації щодо організації правильного утримання, догляду та годівлі собак у залежності від породи, віку, фізіологічного стану та напрямку використання, а також познайомить з найбільш відомими та найпоширенішими породами собак.

Нормальна життєдіяльність і працездатність собак, в першу чергу, залежить від правильної годівлі. Повноцінна годівля має вирішальний вплив на здоров'я, темпи росту, розвиток, будову тіла і масу собак. Організувати годівлю собак можна лише при регулюванні кількості та якості кормів з урахуванням їх фізіологічної потреби в поживних речовинах. Як недостатня, так і надмірна годівля собак є шкідливою і збитковою.

При недостатньому або надмірному надходженні в організм собаки поживних речовин їх обмін змінюється, порушуються нормальні життєві функції, знижується відтворювальна та інші функції та стійкість організму до захворювань. Тому важливо знати, яка кількість поживних речовин у раціоні забезпечує підтримання необхідних життєвих функцій в організмі собак.

Автори бажали б, щоб усі, хто буде читати дану книгу, мали змогу досконало вивчили особливості утримання собак, знали їх фізіологію, особливості роботи травної системи, а також ефективність перетравності кормів. Не менш важливо знати найбільш поширені захворювання травної системи собак, а також профілактику та усунення захворювання за допомогою спеціальної дієти та правильної годівлі.

Викладений матеріал, на думку авторів, надасть допомогу фахівцям-кінологам і початківцям в організації утримання та повноцінної годівлі собак різних порід та статевовікових груп.

Представлені матеріали є результатом узагальнення робіт з кінології, взятих як з відкритих джерел, так і авторських. В ході роботи було проаналізовано значну кількість літератури, статей, підручників і навчальних посібників з собаківництва.

Сучасна кінологія поповнюється все новими і новими знаннями, у зв'язку з чим постійно переглядаються окремі теоретичні положення.

ЧАСТИНА ПЕРША. УТРИМАННЯ СОБАК

Розділ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ СОБАКІВНИЦТВА

Історія собаківництва - найдавніша з усіх історій, що пов'язує людину з тваринами. Існують різні припущення про час приручення собак. І всі вони відводять нас в дуже далеке минуле, яке налічує багато тисячоліть.

Собака - перша тварина, приручена і одомашнена людиною. Судячи з археологічних розкопок, це сталося в кам'яному столітті, коли стародавні люди ще не займалися землеробством і скотарством, а добували собі їжу і одяг полюванням на дикого звіра. Шкури собак

використовувалися для створення предметів одягу, м'ясо - в якості їжі при гострій нестачі інших джерел харчування.

В Європі у 1862 році в паливових печерах швейцарських озер були знайдені останки собаки, що відносяться до періоду неоліту (близько 10 тис. р. до н.е.). Вони належали собаці невеликого зросту, яку назвали торф'яною (або болотною).

Пізніше останки подібної собаки були знайдені при розкопках поблизу Мюнхена, в Померанії, в печерах Бельгії близько Майнца, в єгипетських гробницях, а на території Росії - на узбережжі Ладозького озера, у Володимирській губернії. Деякі собаки були великого росту.

В Англії були знайдені останки собак, датовані 7200-7900 рр. до н.е. В Ірані виявили останки собак віком приблизно 11,5 тис. років. Майже такі ж за віком (9,5-8,3 тис. років до н.е.) кісткові останки були знайдені в печері Беверхед в Айдахо.

Череп собаки знайдений у бельгійській печері Тру-де-Ньютон, віком 26 тис. років.

Багато дослідників припускають, що у первісних племен першою прирученою твариною був вовк або шакал. Вовки та люди жили поряд та полювали на одних звірів. Згодом вовки намагалися триматися ближче до людей, розраховуючи на залишки від полювання. Пращури собак, можна

сказати, самі прийшли до людини. Знаходячи вовчентя, люди при достатніх запасах їжі залишали їх біля себе «про чорний день», у голодний період використовували у їжу. Всім відома м'ясна китайська порода собак - чау-чау. Іспанські завойовники знайшли у Центральній Америці собак зовсім без шерсті з сірою шкірою – мексиканські племена відгодовували їх та споживали.

Людина дуже скоро зрозуміла, що, окрім м'яса, у прирученого вовка є ще цінні якості – він може бути гарним охоронцем та помічником на полюванні.

Зображення на фресках Софії Київської (1027-1042 рр..) мисливських собак двох різних порід або, точніше, типів (зображено полювання на білку з лайкою і гостровухий собака, що жене оленя) з переконливістю свідчить про наявність на

території Київської Русі тисячі років тому існування різних порід собак. Це підтверджується і тим, що зображені на них собаки досить різняться між собою - лайка і гончак - зайняті різними видами полювання, тобто володіють певною мисливською спеціалізацією. Очевидно, що наявність собак, різних і за зовнішнім виглядом (екстер'єром), і робочими якостями, не могло з'явитися саме по собі, і що цьому передувала певна і досить тривала людська діяльність.

Таким чином, можна констатувати про необхідність мисливських собак для населення лісової і лісостепової зони Київської Русі, яке орієнтувалося в основному на землеробство і полювання при осілому способі життя.

Про повсюдне поширення собак на Русі та їх тісний зв'язок з людьми у XIII столітті підтверджується виявленням скелета собаки серед останків людей у сховищі, влаштованому в Десятинній церкві Києва, в якій намагалися сховатися під час татарського штурму жителі міста (1240). Склепіння, що обрушилося від ударів муролому, поховало всіх, і в тому числі людей, що сховалися у сховищі під підлогою. Керівник Київських розкопок М.К. Каргер пише: «Велика кількість коштовностей - золота, срібла, тканин з золотими нашивками, знайдені внизу схованки, не залишають сумніву в тому, кому було надано притулок. Один чоловік сховався зі своєю собакою у ніші, вирубаній в північно-східному куті схованки, де їх скелети і були знайдені рівно через 700 років».

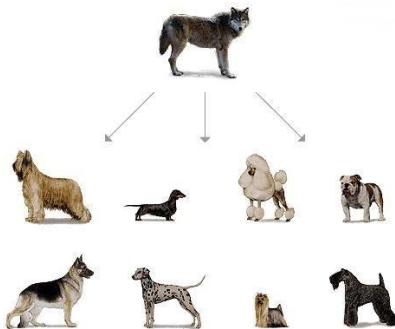
Поряд з утворенням місцевих порід лайок вже в IX-X століттях, в період переходу до державності і виникнення

князівської влади, стає можливе завезення собак з Візантії, прибалканських і скандинавських країн, з якими почали складатися більш тісні відносини. Завезене поголів'я «заморських» собак надало можливість проведення дослідів зі схрещування їх з місцевими собаками, придатними для полювання, причому, відбувалося або збереження робочих якостей цих «іноземців», або виявлялися нові мисливські якості і виникала нова порода.

Деякі родоводи окремих порід собак були відомі ще з міфічних часів, що свідчить не тільки про «наукове уявлення» про вивчення порід собак у людей давніх часів, але і про народну селекцію та вміле застосування відбору в собаківництві. З XVII ст. в буддистських монастирях велися записи про походження собак.

Відомі два головних центри виникнення собак – Індія та Мала Азія. Але у багатьох інших країнах люди кам'яного віку також приручали собак. Вважається, що індійський вовк став родоначальником різноманітних порід собак: *лягавих, гончих, хортів, тер'єрів, болонок, шпіців, пуделів*; наш північний вовк – *лайок та вівчарок*.

На основі досягнень сучасної науки, особливо генетики, багато вчених вважають, що, незважаючи на всю різноманітність

собак, вони походять від одного вовкоподібного пращура, від якого шляхом дивергенції і розбіжності гілок розповсюдилися з одного боку собаки, а з іншого - вовки.

В результаті одомашнення у собак відбулися значні зміни в будові і функціях організму, змінився зовнішній вигляд і поведінка.

У домашніх собак з'явилися всячі вуха, загнутий хвіст, здатність гавкати, виляти хвостом. Вони придбали і нові риси характеру: прихильність до людини, відданість господареві, слухняність, здатність до дресирування

Підтвердженням сказаного є число хромосом, наявних в однаковій кількості - 78, як у собак, так і у вовків. У шакала хромосомний набір інший і собака від нього походити не могла. Мабуть, вимерлий вовкоподібний пращур собаки і вовка був широко поширений по всій земній кулі і від нього пішли місцеві собаки, а саме в Європі, Азії, у північній Африці, можливо в північній Америці. На інші континенти собаки були завезені пізніше.

На першому етапі становлення і розвитку теорії та практики селекції порід собак вівся несвідомий відбір. Люди зберігали тих тварин, які краще відповідали цілям їх використання і в цей період виділялися сторожові, мисливські, пастуші, а пізніше - бойові собаки.

По мірі того як змінювалися і поліпшувалися умови життя стародавньої людини, особливо з переходом до осілого способу життя, заняття землеробством і скотарством, розширювалися і підвищувалися вимоги до собаки.

Це спонукало людину до виведення нових спеціалізованих порід. Проводився штучний відбір собак з корисними для нього якостями. Застосовувалися й інші методи вдосконалення собак. Так, наприклад, за твердженням давньоримського письменника і вченого Плінія, галли прив'язували своїх собак-самок в лісах для парування з вовками, щоб цуценяткам-нащадкам передавалися їх невибагливість, висока витривалість і злість. При активному впливі людини та

цілеспрямованій племінній діяльності в різних частинах земної кулі були виведені і набули поширення породи собак, пристосованих для полювання, охорони житла і домашніх тварин, перевезення вантажів, військових цілей тощо.

Результати багатомісячної племінної роботи добре відслідковуються по

зображеннях собак на древніх пам'ятниках. На єгипетських пам'ятниках 3400-2100 рр. до н.е. зображені собаки різних порід. Більшість з них схожі на хортів. На більш пізніх пам'ятках цього періоду зображені собаки, схожі з гончими і норними (таксами).

А на асирійській пам'ятнику, що відноситься до періоду близько 640 р. до н.е., є зображення великого мастифа. Подібних прикладів досить багато, щоб стверджувати, що різні породи собак існували вже кілька тисяч років тому.

Приручення предків сучасного домашнього собаки відбувалося в різних місцях світу, внаслідок чого тварини характеризувалися значною різноманітністю. Все це дозволило людині створити породи домашніх собак з різною поведінкою і різними формами екстер'єру.

З початком розвитку скотарства у собак з'явився новий обов'язок – охорона стада.

Пастуші собаки не тільки допомагали випасати худобу, а й охороняли їх від нападу диких хижаків. Як правило, це були собаки середнього розміру, витривалі, м'язисті з правильною статурою. Вони добре розвинені фізично і здатні витримувати великі навантаження. Пастуші собаки покриті густою шерстю, що захищає від негоди і спеки. Їх робочі якості, такі як

витривалість, безстрашність, безмежна відданість господареві і недовіра до сторонніх, зберігаються з покоління в покоління. Всі породи пастуших собак отримали офіційну назву "вівчарки".

Вівчарки наділені прекрасним мисливським інстинктом. Охороняючи стадо, в разі крайньої необхідності, собака здатний переслідувати хижого звіра, а також протистояти йому. Перебуваючи у віддалених місцях випасу, собака з успіхом

полював на дичину, щоб втамувати голод свого господаря. Дар переслідування збережений у даній категорії собак донині.

У пастуших собак добре розвинені охоронні інстинкти. Використовуючи цю якість в розведенні протягом століть, було отримано ряд нових порід, які в даний час застосовується для виконання інших, але не менш важливих завдань. Особливо різноманітні вівчарські породи собак в країнах розвинуеного тваринництва.

Середньоазіатська вівчарка - одна з найдавніших пастуших порід у світі, порода налічує не менше 2,5 тисячоліть, походить з групи молосів.

Вчені вважають, що в жилах цих собак тече кров Тибетських догів, древніх пастуших собак кочових племен, монгольських вівчарок, бійцівських собак Месопотамії. Подарунок китайському імператору - тибетський дог - згадується ще в 1121 до н.е.

Ці собаки поширилися в Монголії та інших азіатських регіонах. Через Месопотамію стародавні пастухи і одночасно

охоронні собаки з'явилися в Греції і Римі, звідки разом з військами і торговими караванами поширилися по всьому європейському континенту. Ймовірно, в цій міграції особливу роль грав Дербентський прохід, що знаходиться на території сучасного Дагестану.

Найяскравішим представником пастуших собак є німецька вівчарка - універсальна порода, яка виконує на сучасному етапі безліч різних функцій.

Упродовж декількох століть сенбернари у Швейцарських Альпах рятують людей з-під сніжних лавин. Вони дуже витривалі, мають гарний нюх. Людей, що потрапили під лавину, сенбернари відчують під триметровою товщею снігу. Ці собаки мають особливу здатність орієнтуватися у горах і знаходити дорогу

додому у заметіль і снігопад, коли сніг і вітер заносять усі сліди. Ще одна важлива властивість притаманна цій породі собак – при наближенні непогоди вони починають сильно хвилюватися і, спостерігаючи за їх поведінкою, можна за 30–40 хвилин передбачити початок бурі.

Сенбернарів навчають працювати групами. Якщо вони знаходять замерзлу людину, то двоє з них лягають з обох боків, щоб зігріти її, а решта повертаються до людей і приводять допомогу. Якщо потерпілий засипаний снігом, то сенбернари намагаються відрити, врятувати його. Коли це не вдається, то собаки кличуть на допомогу людей.

Існує цілий ряд спостережень, як за півгодини-годину перед землетрусом собаки будили господарів і тягли їх до виходу. У зоні підвищеної сейсмічності деякі собаки своєю поведінкою попереджують про поштовхи у 3-4 бали.

У період утворення племен та держав собак почали використовувати й у військовій справі. Собаки охороняли військо, брали участь у боях поряд з воїнами. У римлян і ассирійців, а також у військах Олександра Македонського були особливі підрозділи собак. Так, карфагенське військо мало цілий собачий легіон, собаки кидалися на

ворожу кінноту і хапали коней за ніздрі. Для захисту від стріл та мечів собакам одягали панцирі та кольчуги. Ошийники з великими шипами захищали їх від нападу ворожих собак.

У XII-XIII століттях англійські королі також використовували собак у війнах з шотландцями. Собаче військо із 800 собак було у відомого графа Ессекса, яке служило йому «вірою і правдою» у боротьбі з ірландцями. 400 собак було і у Карла V для боротьби з французами.

У середні віки зображення собаки було звичайним елементом герба того чи іншого феодала як символ його вірності сюзерену. Хрестоносці на рукоятках своїх мечів також мали такий же символ, що означав готовність вірно слідувати за своїм полководцем, як пес за хазяїном. А барон Монморансі у Франції у 1100 році винайшов для своїх васалів спеціальний орден Пса, яким

нагороджувалися найвідданіші французькі лицарі – «собакогідні»

У зведенні законів Великого князя Київського Ярослава Мудрого (978-1054 рр..) «Руської Правди» собака по цінності прирівнюється до яструбів і соколів. А злодій, що вкрав собаку,

зобов'язаний сплатити три гривні штрафу і ще гривню на користь власника. Ті ж три гривні стягувалися за крадіжку раба. Звернемо увагу і на те, що собака ставиться в один ряд з ловчими птахами, а не з яким-небудь іншим майном.

У свій час пристрасним мисливцем був Великий

Князь Василь Третій. Він мав величезні зграї мисливських собак. Не менш пристрасними мисливцями були син його Цар Іван Грозний і Цар Олексій Михайлович Романов.

З середини 18 століття в Європі селекція собак стає методичною. На цьому етапі розробляються методи парування плідників, системи схрещувань, ведення родовідних книг. Стали заздалегідь формулювати вимоги до майбутньої породи і вести відбір так, щоб ці вимоги виконувалися, тобто створювалися породи з наперед заданими особливостями екстер'єру та поведінки. Онтологія роду сприяла значному прогресу в першу чергу німецького та англійського собаківництва. Фактично, більше 100 порід собак в Європі визначилися шляхом довгострокового використання генометрії і фотометрії предків.

Найстарішою кінологічною організацією світу є «Кеннел клуб», який був створений в 1873 році у Великобританії. І починаючи з 1874 року клуб веде книгу про родовід породистих собак світу. У 1880 році «Кеннел клуб» починає видавати газету про породистих собак. Пізніше також стали випускатися і кілька журналів. Слідом за цим аналогічні клуби почали створюватися в інших країнах: Німеччині, США, Бельгії та ін.

В Україні та царській Росії історія розвитку собаківництва нерозривно пов'язана з Імператорським Домом і найвідомішими князівськими прізвищами, представники якого були не тільки учасниками полювань, а й сприяли створенню високоорганізованих мисливських господарств, які забезпечували підготовку професійних егерських кадрів, наукову систему мисливствознавства, ефективну охорону тваринного світу,

розведення і культивування різних вітчизняних порід мисливських собак.

У 1859 році у Москві було створено перший гурток любителів собак, до якого на початку входило тільки 11 чоловік, а вже у 1862 році відбулася реєстрація «Московського товариства мисливців». На той час ця спілка була найчисленнішою і упорядкованою. Книга-родовід мисливських собак «Московського товариства мисливців імені імператора Олександра II» містить відомості про собак з 1862 по 1912 рік. У племінну книгу записували собак, походження яких простежувалося не менше трьох повних кровних генерацій. Відомості про породних собаках, що були в Україні, також записували в цю книгу. Згідно з домовленістю з мисливськими організаціями Англії та інших європейських країн, з 1898 р. родоводи на породистих собак Росії отримали визнання в Європі.

Згодом для розширення діяльності товариства у 1873 році, з ініціативи та під керівництвом графа В. А. Шереметева у Москві було створено "Імператорське товариство розведення мисливських та промислових тварин і правильного полювання". Організація та проведення товариством з'їздів мисливців,

чисельних собачих виставок надала можливість мисливцям з різних місць бачитися, обмінюватися ідеями та племінним матеріалом, ділитися результатами своєї роботи.

З 1889 року начальником Імператорського полювання був призначений князь Д. Б. Голіцин, який очолював це відомство більше 25 років, аж до жовтневого перевороту. У різний час активними мисливцями та спеціалістами з розведення собак, що

залишили про себе добру пам'ять, були князь Лопухін, представники родин Єрмолових, Бібікових, князь Д.П. Голіцин-Муравлін, граф Б.С. Шереметьєв, князь Д.І. Ширинский-Шихматов, дворянин Л. П. Сабанєєв, класична монографія якого «Собаки мисливські ...» і до теперішнього часу залишається унікальною працею і фундаментальним посібником для наукового собаківництва.

На початку ХХ століття починається активний розвиток службового собаківництва. У 1904 році у Росії з'явилися німецькі вівчарки, їх придбали безпосередньо через Ж. Бунгарца (Німеччина) - засновника цієї служби і спочатку використовували як собак-санітарів. Цього ж року міжнародний Червоний Хрест подарував російській армії санітарних собак породи ердельтер'єр. На той час ця порода вважалася найкращою, найбільш витривалою і пристосованою для воєнних цілей.

У 1911 році при одному з полків був створений розплідник, в якому собак навчали службі зв'язку.

Згодом зароджується напрямок службового собаківництва — кримінальне собаківництво. Засновником цієї служби став талановитий кінолог, палкий любитель собак і творча людина - начальник розшукового відділення столичної поліції У.І. Лебедев. Він зацікавився дослідями щодо застосування собак для розшуку злочинців і викраденого майна. Під час ділових поїздок до Німеччини він вивчав напрацювання німецьких поліцейських-кінологів, ознайомився із системами підготовки дресирувальників і клубною роботою собак-сищиків. Побачене

настільки вразило Лебедева, що назавжди визначило його долю. Повернувшись із поїздки, він почав широку кампанію з формування громадської думки на користь створення у Росії поліцейського собаківництва. Невдовзі переважно у всіх

губернських і повітових управліннях поліції з'явилися службові собаки. 19 жовтня 1908 р. у присутності Великого князя, військового міністра та вищих сановників держави відбулися Перші всеросійські випробування поліцейських собак —

подія унікальна і вирішальна для російського собаківництва. Відтоді почалася серйозна робота по розробці спеціальних методик з дресування службових собак усіх напрямів, тобто стала закладатися теоретична основа дресування. 21 червня 1909 р. відбулося урочисте відкриття школи поліцейських кінологів і зразкового розплідника собак.

Лише у перші роки роботи школа підготувала 300 дресувальників і більше 400 пошукових собак. Там навчалися на 3-х місячних курсах поліцейські і жандарми, а згодом і

солдати. До 1915 р. пошукові собаки стали обов'язковою приналежністю розшукової поліції. Значно розширюються і завдання для чотирилапих поліцейських: нічне патрулювання, силові затримання, варта палаців, охорона ув'язнених, пошук вибухових пристроїв і багато іншого. Подивитися на виучку поліцейських собак з'їжджалися найвизначніші кінологи Європи.

Для військових цілей у царській Росії собак майже не використовували. Окремі офіцери тримали собак у пожежних частинах, при собі, переважно для караульної служби.

Розшукову службу в Україні було створено у 1906 р., а службове собаківництво – у 1908р. У 1908 р. було створено «Товариство підтримки і застосування собак в поліцейській і охоронній службі». На території України ці осередки утворилися в Києві, Харкові, Одесі, Криму, Катеринославі та інших містах. Створювалися розплідники собак цінних порід, поширювалося використання собак в армії.

На початку Першої світової війни, враховуючи успішний досвід роботи собак у німецькій армії, союзники, зокрема і Росія, почали застосовувати собак для санітарної, сторожової служб і зв'язку.

Після Жовтневої революції та під час громадянської війни більшість мисливських господарств було пограбовано і зруйновано, військових і поліцейських собак виганяли з розплідників, більшість офіцерів-кінологів примкнули до білого руху, а титуловані кінологи виїхали за кордон.

Знадобилося майже 10 років на здобуття права поновити і продовжувати розвиток службового собаківництва. У радянські часи становлення кінологічної служби пов'язано безпосередньо з ім'ям вченого-кінолога Всеволода Язикова. Його наукові методи стали основою теорії та практики службового собаківництва у прикордонних та внутрішніх військах. Ще 1919 р. Язиков звернувся до Штабу Червоної Армії з пропозицією про

організацію службового собаківництва в СРСР. Але тільки через п'ять років, 23 серпня 1924 р., вийшов наказ про створення у Москві при Вищій стрілково-тактичній школі Центрального навчально-дослідного розплідника-школи військових і спортивних собак. У тому ж році відкрилася центральна школа-розплідник собак-шукачів відділу карного розшуку адміністративного управління Народного комісаріату внутрішніх справ. Невдовзі було створено окружні кінологічні школи у Смоленську, Тбілісі, Ульяновську, Ташкенті.

У роки існування окружних шкіл службового собаківництва життя чотирилапих курсантів було цілком непоганим, оскільки НЕП наповнив ринок недорогим м'ясом і крупою і, зазвичай, собаки отримували 400 грамів м'яса і м'ясопродуктів щодня. Вагітні і лактуючі самки отримували посилений пайок і свіже м'ясо. Дисципліна серед курсантів цих шкіл була досить жорстка.

Особливим наказом курсантам було «стежити, щоб після годівлі морди собак протирали чистими ганчірками і очі промивали щонайменше 2 рази на день».

Проте, кінологічні школи відчували великі труднощі. Відсутність у країні поголів'я службових

зразків часто траплялися посередні і навіть непридатні. Про собак вітчизняних порід не було майже ніяких даних.

3 квітня 1925 року відбулися перші загальні збори любителів-собаководів. При Всесоюзному мисливському союзі 11 квітня 1925 року була заснована секція любителів доберман-пінчерів і німецьких вівчарок. Невдовзі після організації секції всіх власників собак запросили на спільну прогулянку в Петровський парк. Там було близько трьохсот п'ятдесяти власників з собаками.

Завдання з підготовки спеціалістів вирішували школи собаківництва, але вони не могли й далі закуповувати собак за кордоном за валюту, а швидко розвести потрібну кількість собак в розплідниках також було важко. Тоді спеціальна комісія, що складалася з начальників шкіл і держрозплідників, прийшла до висновку, що створити своє поголів'я собак можна лише при широкому залученні населення. Об'єднання зусиль секції і державних розплідників зміцнило кадри собаководів та покращило роботу кінологічної служби.

Для популяризації справи і нових засобів вирішили провести у вересні 1925 року у Москві першу Всесоюзну виставку собак - шукачів і собак сторожових порід. Собак розмістили у спеціально обладнаних павільйонах, територію прикрасили.

На виставці було представлено понад трьохсот собак. Про виставку писала преса. Особливу увагу глядачів викликала демонстрація роботи собак. П'ятдесят собак з Центральної

школи-розплідника виконували прийоми загального курсу дресирування. Курсанти школи показали "бій" з димовою завісою і стрільяниною. Робота собак виглядала дуже ефективно. Виставка принесла значний прибуток, що дозволило секції розширити свою діяльність.

Центральна секція службового собаківництва розгорнула значну агітаційно-масову роботу, роз'яснювала суспільно-корисну роль службового собаківництва, доводила, що заняття собаківництвом не пустопорожня забава, а потрібна оборонна справа.

З 1928 року почався запис службових собак у Всесоюзну родовідну книгу. Тоді ж відкрилися курси експертів. Доти фахівців запрошували тільки з-за кордону, та й взагалі вважалося, що експертами можуть бути лише «обрані». В країні вперше почали готувати експертів в навчальному порядку. На нові курси відібрали фахівців, котрі мали досвід племінної й суддівської роботи у собаківництві. Викладали на курсах фахівці і вчені П.М. Іловайський, С. Боголюбский, Н.А. Ільїн та інші.

На той час Центральна секція службового собаківництва вже мала 38 філій у різних містах, з якими підтримувався тісний зв'язок.

За 1929 рік провели 39 виставок. На 37 навчальних майданчиках проходили курс дресирування 400 собак.

Виникла необхідність переглянути напрям селекційної роботи. Основне поголів'я собак у Москві і Ленінграді становили доберман-пінчери. Однак, було очевидно, що державним розплідникам потрібна інша, універсальна і витривала порода собак - німецька вівчарка. Розведення цієї породи викликало певні труднощі. Практичну допомогу у племінній справі надавали державні розплідники, які надали секціям для парування своїх найкращих плідників.

Неодноразово поставало питання вивчення вітчизняних порід службових собак. Ініціатива тут належала Центральній школі, яку згодом було названо Центральним науково-дослідним інститутом. Там під керівництвом професора Н.А. Ільїна проводилася велика і різнобічна науково-дослідна робота. Інститут посилав спеціальні експедиції в Комі АРСР, на Урал, в тундру, на півострів Ямал з вивчення і придбання лайок, яких готували для служб зв'язку й санітарної. Привозили також окремі екземпляри кавказьких і середньоазіатських вівчарок.

Багато уваги Центральна секція приділяла створенню службового собаківництва у сільському господарстві. Воно мало потребу у вівчарських собаках для охорони тварин від вовків. Будували розплідники, відкривали школи пастушого собаківництва з племінними розплідниками та великими науковими відділами. Там готували кадри інструкторів, чабанів, зоотехніків, розробляли методики дресирування пастуших собак.

В цей період було засновано державні племінні розплідники: Кримський, який поновлював і розводив породу південноруських вівчарок; Сигнахський, який проводив селекційну роботу з кавказькими вівчарками; Ленінградський, що постачав німецьких вівчарок у колгоспи. У багатьох радгоспах країни активно створювалися розплідники собак. На промислових підприємствах утримували собак для несення охорони та вартової служби. Була організована Центральна школа-розплідник службових собак при Управлінні воєнізованої охорони. Великі розплідники службових собак створили Наркомат шляхів, Цивільний військовий флот, при великих заводах Москви й Ленінграда.

Наявність у країні великих наукових центрів собаківництва (кінологічна лабораторія Всесоюзного інституту тваринництва, наукові відділи при школах військової, прикордонної служби та пастушого собаківництва), укомплектованих хорошими фахівцями, дозволило поставити племінну справу на наукову основу і обґрунтувати методи дресирування. Були вивчені собаки вітчизняних порід Півночі, Кавказу, Середньої Азії, Казахстану, Киргизії, Криму, Бурят-Монгольської АРСР.

Видовищним засобом агітації службового собаківництва була організація масових пробігів собачих запряжок. Старт першому такому пробігу дали 25 лютого 1930 року у Архангельську. У 1931 році відбувся Великий Північний пробіг на 2500 км, а у лютому - пробіг камчатських лайок маршрутом Свердловськ-Москва завдовжки 4 тис. км. У 1932 році було проведено Великий

Всесоюзний Зоряний пробіг у кількох напрямках: з Ленінграда, Мурманська, Магнітогорська і з України - у Москву. Усього йшло 18 запряжок з 148 собак. На шляху до них приєдналися упряжки з міст Череповця, Ярославля, Нижнього Новгорода, Сормова, Архангельська.

Загальний шлях зоряного пробігу до фінішу на Московському іподромі становив понад 9 тис. км.

Під час пробігу проводилися мітинги, зустрічі з населенням, активно йшла агітація. Досвід, накопичений у тих пробігах, знадобився під час Великої Вітчизняної війни.

У 1939 р. відбулася 14 Всесоюзна виставка, на якій було представлено близько 500 собак, а у вересні 1940 року - остання перед війною 15

Всесоюзна виставка службового собаківництва. Тоді ніхто гадки не мав, що подібна Всесоюзна виставка собак буде організована лише через 17 років.

У роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) у армії «служило» більше 60 тисяч собак. Із початком війни клуби службового собаківництва швидко перебудовувалися, вони безперерійно здавали собак для армії, при цьому зуміли зберегти племінне поголів'я. Московський обласний

клуб відправив у армію 7890 собак; Московський міський та Рибинський - кожен близько 6000; Свердловський - 5509 собак; Горьківський, Казанський, Тамбовський та інші також готували своїх собак для фронту. Вони брали участь у комплектуванні спеціальних частин службового собаківництва. У цей період і були сформовані загони винищувачів танків, а пізніше - батальйони собак-міношукачів. На фронт пішло багато відомих кінологів.

Собаки виконували на війні важливу роботу. Серед них були їздові, зв'язкові, санітарні, сторожові. Біля 16 тисяч упряжок їздових собак зимою на нартах, влітку на спеціальних возах вивезли з поля бою біля 700 тисяч бійців. Шість тисяч собак-міношукачів знайшли більше 4-х мільйонів мін, фугасів та інших вибухових пристроїв, що дозволило своєчасно їх ліквідувати.

У скрутній бойовій ситуації, у лісах і болотах, непрохідних для людини, зв'язкові собаки доставили у роту біля 200 тисяч документів, проклали 8000 км. телефонного проводу. Собаки ліквідували біля 300 ворожих танків, 63 із

них у період Сталінградської битви.

Велика Вітчизняна на ділі довела ефективність застосування службових собак у військових цілях. До початку війни на обліку в клубах собаківництва їх налічувалося понад 40 тисяч, а до кінця війни Радянський Союз вийшов на перше місце в світі з використання собак у військових цілях. З 1939 по 1945 роки було створено 168 окремих військових частин, які утримували собак. На різних фронтах упродовж війни діяли 36 окремих батальйонів упряжних собак, 19 окремих батальйонів міношукачів, 13 окремих спеціальних загонів військових собак. Крім цього, періодично брали участь в бойових діях 7 навчальних батальйонів курсантського складу Центральної школи службового собаківництва. Один собака міг замінити 10 зв'язківців, причому доставка донесень прискорювалася в 3-4 рази.

Напевно найлегендарнішим та найвідомішим був собака мінно-розшукової служби, учасник Великої Вітчизняної війни, східноєвропейська вівчарка на прізвисько Джульбарс. Підготовлений у військовій частині «Червона Зірка» відомим кінологом Діною Волкац, Джульбарс за роки війни зумів виявити понад семи тисяч мін і близько ста п'ятдесяти снарядів.

Завдяки Джульбарсу вціліли безцінні твори мистецтва, чеські замки і собори Відня. Саме йому жителі Києва зобов'язані розмінуванням могили Тараса Шевченка і Володимирського собору, який нині є головним храмом Української православної церкви Київського патріархату і це лише мала частина його досягнень.

Виконував Джульбарс і цілком диверсійні завдання. У 1943 році він пустив під укіс ешелон, що перевозив військову техніку вермахту. Пес вискочив на рейки перед самим поїздом, скинув зі спини закріплену на ньому вибухівку і, висмикнувши чеку з капсуля-запальника, зіскочив з насипу і кинувся в найближчий ліс, де на нього чекали сапери.

У березні 1945 року за воїстину безпрецедентний героїзм Джульбарс був удостоєний медалі "За бойові заслуги". І це був єдиний випадок за весь час Великої Вітчизняної війни, коли виключно людська бойова нагорода дісталася чотириноному героєві. Більш того, у самому кінці війни Джульбарс був важко поранений. Поранення було настільки серйозним, що медики, які підійшли до лікування пса з усією відповідальністю, давали несприятливі прогнози. Однак Джульбарс вижив і навіть взяв участь у Параді перемоги.

На Параді Перемоги 24 липня 1945 року були представлені всі фронти Великої Вітчизняної війни, всі роди військ. Слідом за зведеними полками фронтів, полком Військово-морського флоту і колонами бойової техніки по Червоній площі йшли собаки зі своїми провідниками.

Командувач парадом маршал Рокоссовський отримав повідомлення, що героїчний пес не зможе через поранення пройти бруківкою Красної площі, і доповів про це Верховному головнокомандувачу. «Нехай цю собаку пронесуть по Красній площі на руках на моєму кітелі» - сказав Сталін, і дійсно віддав для цього свій поношений кітель без погон.

На тому історичному параді за шеренгами солдатів з собаками йшов командир 37-го окремого батальйону розмінування, майор Олександр Мазовер. Йому було дозволено не карбувати крок і не віддавати честь головнокомандувачу, оскільки він ніс на руках бійця 14-ї штурмової інженерно-саперної бригади - собаку на кличку Джульбарс.

На щастя, Джульбарс зумів оговтатися від поранення і після війни навіть знявся в радянській екранізації фільму «Біле Ікло».

Період відновлення собаківництва в перші повоєнні роки був складним, але насиченим оптимізмом і живими практичними справами. Після закінчення війни з'явилася можливість отримати племінне поголів'я вівчарок з Німеччини. Службовим собаківництвом почали займатися військові. Кінологічні служби створювалися в прикордонних військах і Міністерстві транспорту. У 1951 році було створено Добровільне товариство сприяння армії, авіації і флоту (ДТСААФ), якому держава доручила керувати службовим собаківництвом країни. Були створені клуби службового собаківництва, які поставляли собак для служби в військові відомства. До 1986 року українські клуби передали у війська 1500-2000 собак, переважно німецьких вівчарок. Щорічно на службу в Збройні сили призивали хлопців зі своїми собаками.

Клуби службового собаківництва України вели патріотичну і виховну роботу серед молоді. Країні клуби службового собаківництва були в Києві, Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Запоріжжі, Донецьку, Луганську, Львові, Черкасах, Вінниці, Кіровограді. У них кількість членів зі службовими собаками становила від трьох до шести тисяч. Щорічно проводилися виставки, племінні огляди, змагання з дресирування, чемпіонати спортивного багатоборства. Збірні команди України з багатоборства були призерами чемпіонатів СРСР, в Україні було виховано 38 майстрів спорту з службового собаківництва, серед яких неодноразові чемпіони і призери України та СРСР - Алла

Дернова, Наталія Цибулько, Наталя Карамушкіна, Андрій Вяткін, Світлана Маноха.

У 1972 році була створена Федерація службового собаківництва України, першим її президентом був доктор біологічних наук, професор Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка В. Межжерін. У Федерацію входили представники МВС, прикордонних військ, Міністерства транспорту і деякі активісти клубів.

З 1982 року в Україні почали створюватися окремі клуби декоративних і мисливських порід собак. Згодом до них почали приєднуватися деякі клуби службового собаківництва. Клуби, які спеціалізувалися в напрямку службового, мисливського та декоративного собаківництва отримали реєстрацію в Україні у 1989 році.

Поступово змінювався склад порід, яких розводили в нашій країні. Якщо в довоєнні роки основну масу породистих собак становили породи гончих собак, англійські породи лягавих, а із службових порід частіше за інших зустрічалися німецькі вівчарки і добермани, то починаючи з 60-х років їх число дещо скоротилося, але різко зросла чисельність німецьких лягавих, спанієлів, норних собак, боксерів, догів та інших. В Україні з'явилися нові породи мисливських і декоративних собак: біглі, бассети, різні тер'єри, шнауцери, чихуа-хуа та інші. Численними стали велетні собачого роду: доги, ньюфаундленди і сенбернари.

З початку 90-х років активним розвитком собаківництва в Україні займалися такі організації:

- Добровільне товариство сприяння армії авіації і флоту (ДТСААФ), в подальшому організована Українська кінологічна організація (1990);
- Українське товариство мисливців і рибалок (УТМР) (1991);
- Українська кінологічна федерація (1996);
- Центральний клуб України власників німецької вівчарки (1996);
- Українська федерація спорту з собаками (1996);
- Українська федерація мисливського собаківництва (2004);
- Міжнародна організація «Кінологія» (1999);
- Міжнародна федерація «Вікторія» (1998);

- Міжнародна організація «Євразійський союз вовкодавів» (2002) (кавказькі та середньоазіатські вівчарки).

Крім цих організацій, у регіонах України зареєстровано близько 360 дрібних кінологічних клубів і центрів будь-якої форми власності. Поголів'я собак з кожним роком зростає. Однак достовірний статистичний облік поголів'я собак в Україні в даний час відсутній.

На державному рівні кінологією сьогодні займається Державна прикордонна служба, митна служба, Міністерство внутрішніх справ, внутрішні війська, Міністерство надзвичайних ситуацій та інші охоронні структури.

Прикордонна служба у своєму складі має Академію прикордонних військ у м. Хмельницьку, а у м. Великі Мости Львівської області - школу-розплідник, в яких готують фахівців-кінологів для служби. МВС готує своїх фахівців-кінологів у Рівненській школі міліції (рівень бакалавра).

З накопиченням первинних зооінженерних знань в кінології формувалася народна практика і досвід селекції, зоотехнічна освіта, наукові дослідження і підприємництво. Зросло використання собак в найрізноманітніших галузях людської діяльності.

На сьогоднішній день найвпливовішими організаціями, що об'єднують любителів собак є Кінологічна Спілка України (заснована у 1990 р.), Міжнародна громадська організація «Кінологія» і Кінологічний клуб України. Ці організації входять

до складу міжнародних організацій, проводять племінну і виставкову роботу.

16 квітня 1996 року Кінологічна Спілка України підписала контракт з Federation Cynologique International (FCI – Міжнародна Кінологічна Федерація).

FCI - це найстаріша міжнародна кінологічна організація, заснована в Бельгії в 1911 році з метою розвитку та захисту кінології і чистопородного собаківництва. Сьогодні вона об'єднує 83 країни.

У FCI розроблені стандарти майже 400 порід собак, які розділені на 10 груп в залежності від використання:

- 1 група – вівчарки;
- 2 група - молоси, шнауцери, пінчери;
- 3 група - тер'єри;
- 4 група – такси;
- 5 група – шпіці, лайки;
- 6 група – гончі;
- 7 група – лягаві;
- 8 група - спаніелі;
- 9 група - декоративні, кімнатні;
- 10 група - хорти.

Ця класифікація розроблена для країн-членів FCI.

Собака, що має родовід FCI, може брати участь у виставках будь-якого рангу в усіх країнах-членах FCI, а також АКС (American Kennel Club), UK (The Kennel Club UK, Великобританія), СКС (Canadian Kennel Club), ANKC (Australian National Kennel Council).

Метою діяльності FCI є підтримка та сприяння в розведенні та використанні породистих собак, чиє фізіологічне здоров'я та морфологічні особливості задовольняють вимоги стандарту породи, здатних до навчання і виконання робочих функцій у відповідності зі специфічними особливостями своєї породи; сприяння використанню, утриманню та розведенню собак в країнах-членах FCI; сприяння вільному обміну кінологічною

інформацією між країнами-членами FCI і організація виставок та іспитів.

У деяких країнах збудовані пам'ятники собакам: у Парижі – сенбернару Баррі, який врятував під час снігових заносів у Альпах 40 людей; у Берліні – собаці-провіднику сліпих; у Номі на Алясці – вожак упряжки Балту, який доставив під час епідемії у занесене снігом селище протидифтерійну вакцину; у Ленінграді (Санкт-Петербург), на території Інституту експериментальної медицини, –

«Собаці, яка служить науці»; в Осаці в Японії – упряжці їздових собак, залишених експедицією в Антарктиді; в Борго-Сан-Лоренцо в Італії – псу Вірному, який 14 років поспіль щовечора ходив до поїзда зустрічати хазяїна, що загинув на війні; в Единбурзі в Шотландії – собаці, який після смерті хазяїна прожив на могилі 5 років і там помер; на станції Шабуя поблизу Токіо – собаці Хачіко «За відданість».

У наш час собаки виконують доручення геологів, водолазів, зв'язківців, інвалідів, санітарів, прикордонників і митників. Вони служать у цирку та беруть участь у наукових експедиціях. Наприклад, експериментальні дослідження академіка І.П. Павлова в галузі вищої нервової діяльності були проведені на собаках. На них досліджується та перевіряється дія багатьох лікарських препаратів. На собаках були відпрацьовані практично всі досліди, які у наш час використовують при трансплантації органів і тканин у людини. Тисячі собак віддали своє життя в ім'я науки.

Спільний канадсько-український проект – «Друг героя» за допомогою каністерапії (методу реабілітації з використанням тренуваних собак-терапевтів) надає психологічну та емоційну підтримку військовим, які повернулися із зони АТО, а також переселенцям та дітям з інвалідністю. Спеціально навчені тварини допомагають долати посттравматичний стресовий розлад та інші психічні травми, отримані під час боїв чи перебування на території проведення військових операцій.

Ще зовсім недавно собаківництво перестало носити аматорський характер, а стало переслідувати і комерційну мету. Спеціальні організації проводять продаж і дресирування собак, все більше з'являється перукарських салонів для обслуговування наших улюбленців, великі організації розробляють рецептуру і готують корми для собак, реклама яких вже заповнила наші телеекрани, займаються видавничою діяльністю, знімають телепередачі, створюють сайти і т. д.

Розділ 2. СУЧАСНІ КЛАСИФІКАЦІЇ ПОРІД СОБАК

Вважається, що першу наукову класифікацію порід собак зробив відомий французький натураліст Бюффон, який жив у XVIII столітті. На той час вже було відомо близько сотні порід. За основу своєї класифікації Бюффон взяв форму і характер вух. До однієї групи він відніс собак зі стоячими вухами, до іншої - з напівстоячими, далі - з висячими, в особливу групу він об'єднав собак з «в'ялими» вухами. Але вже за більш, ніж сім тисячоліть до Бюффона люди не тільки добре розрізняли породи собак, але й по-своєму класифікували їх. Це зараз нову породу собак можна створити протягом 20-50 років, а у давні часи на це було потрібно набагато більше часу. І тим не менше ще за кілька тисячоліть до нашої ери існували різні породи собак, які були зовсім не схожі одна на одну.

У всьому світі найбільш уніфікована система класифікації собак Міжнародної кінологічної федерації, яка змінюється час від часу за рішенням Генеральної асамблеї FCI. У цій класифікації кінологи намагаються знайти баланс між історією утворення порід, особливостями їх статури і принципами використання. Якщо вірити підрахункам даної організації, то сьогодні у світі існує не менше 340 різних порід. Ухвалена в 1990 році, ця система класифікації поділяє всі існуючі породи собак на 10 груп, виходячи з традицій, історії порід, специфіки використання.

Група 1 - вівчарки та собаки-пастухи (крім швейцарських собак-пастухів). Це сторожові собаки, які

можуть охороняти стада, стежити за їх пересуванням і захищати від хижаків. Одна з давніх груп.

Група 2 - пінчери, шнауцери, молоси та швейцарські собаки-пастухи. Досить численна група. Деяких виводили для полювання на гризунів, деяких - для цькування інших тварин. Сьогодні це декоративні і рухливі домашні улюбленці.

Група 3 - тер'єри. Велика група собак, сильно відрізняються розмірами і призначенням. Споконвічно виводилися для полювання у норах, але сьогодні належать до декоративних.

Група 4 - такси. Також мисливські породи собак, що спеціалізується на полювання лисиць і борсуків.

Група 5 - шпіці і породи примітивного типу. Великі й дрібні собаки цієї категорії досить сильно нагадують диких предків, але використовуються найчастіше як собаки-компаньйони.

Група 6 - гончаки та споріднені породи. Здатні по сліду звичайному або кров'яному вистежити здобич і переслідувати її довгий час

Група 7 - лягаві. Використовуються для полювання з рушницею.

Група 8 - ретривери, спаніелі, собаки для полювання на птицю та «водяні» собаки. Група мисливських собак, які добре плавають і можуть дістати дичину з води.

Група 9 - компаньйони і декоративні собаки. У дану категорію увійшли ті представники, від яких господарі нічого не вимагають, окрім доброзичливості. Це віддані друзі і домашні улюбленці, яких хочеться скрізь брати з собою, особливо виділяються кишенькові собаки.

Група 10 - хорти. Собаки, виведені для цькування інших звірів при полюванні.

Формування різноманіття порід собак базувалося за наступними критеріями: *генетичні задатки* - походження; *умови життя та роботи* - екологія; *специфіка використання людиною* - робота. Відповідно до цих принципів виділено сім основних породних типів і мала група декоративних собак невідомого походження:

1. Лайки, шпіци і парії.
2. Хорти.
3. Мастифи.
4. Гончаки.
5. Собаки для полювання на птицю.
6. Вівчарки.
7. Тер'єри, пінчери і шнауцери.
8. Декоративні собаки невідомого походження.

Шляхом селекції люди змогли розділити їх за цими якостями. Так, для деяких порід важлива швидкість, а хтось повинен бути сильним. Є більш урівноважені і агресивні представники, сміливі й боязкі. Кожна порода визначається не тільки зовнішнім виглядом, але і певним характером.

За призначенням зазвичай виділяють такі категорії собак:
Мисливські собаки. Основна категорія собак, які відрізняються вродженими пошуковими, мисливськими інстинктами. Вони беззаперечно слухаються людину, добре піддаються дресируванню і повинні проходити спеціальні курси підготовки. У свою чергу цю категорію можна поділити ще на декілька:

1. Гончі повинні вміти по запаху вистежити дичину і почати її переслідування, поки не з'явиться мисливець.
2. Хорти – ловчі собаки, які повинні зуміти самостійно зловити звіра, без застосування рушниці.
3. Ретривери мають добрий нюх. В їх завдання входить знайти і принести дичину мисливцю.
4. Спанієлі, як і ретривери, на полюванні повинні підносити дичину. Вони краще працюють по пернатим на заболочених територіях, де багато чагарнику.
5. Такси – порода, виведена для норного полювання.
6. Тер'єри – численна родина мисливських собак, що спеціалізуються по норній дичині, а також використовується для боротьби з гризунами.
7. Лягаві – собаки, орієнтовані на пернату дичину, при наближенні дичини лягають на землю.

Не мисливські породи. Це всі інші домашні улюбленці. Поділити цю категорію не так просто, так як всі дуже різні.

Багато собак сьогодні переходять їх однієї категорії в іншу. Можна виділити:

1. Бійцівські собаки – основна їх спеціалізація цькування інших тварин і собачі бої.
2. Собаки для цькування великих тварин – американський бульдог, аргентинський дог та ін. - мускулісті собаки великих та середніх розмірів і фізично сильні.
3. Молосси – ці породи відносять до собак для цькування, і вони мають єгипетське та ассирійське походження.
4. Бульдоги – виводилися для протистояння бикам, звідки й назва.
5. Іздові собаки використовуються для переміщення на нарах і санних вантажів і людей. У цю категорію відносять лайки, хаскі та ін.
6. Вівчарські породи. Відрізняються вродженим інстинктом охороняти худобу або двір, господаря. Вони здатні захистити стада від хижаків.
7. Декоративні породи. Численна група, до якої в основному ввійшли невеликі собачки з красивою зовнішністю. Вони жили при дворах вельмож, королів, були домашніми улюбленцями.

Останнім часом все більше вимирають мисливські породи собак, тому що полювання вже не таке популярне у світі. Все менше і бійцівських представників, оголошених небезпечними для домашнього утримання. Багато їх зникає, а деякі породи просто переписуються в групу декоративних.

Розподіл за вагою та розмірами

Незалежно від призначення будь-яку породу собак можна зарахувати до однієї з трьох категорій:

- Великі;
- Середні;
- Маленькі.

Поділ собак за розмірами зручний тим, що дозволяє господарям зрозуміти як доглядати за собакою, годувати, лікувати від захворювань і створювати потрібні умови.

Найбільш часто зустрічаються середні породи собак, їх більше 200, найпопулярніші - лайки, бульдоги, спанієлі, шнауцери та інші. Собаки цих порід досить активні і люблять вільні прогулянки. Їм досить комфортно і в квартирі, і замиському будинку. Вони добре ладнають з дітьми. Важить така собака 12-25 кг, а зріст у холці 40-57 см.

Великі породи собак найкомфортніше почувають себе у замиському будинку, де для них багато простору. Такий собака також вимагає багато руху. Але через велику масу тіла у них часто виникають проблеми з опорно-руховим апаратом, тривалість життя у них менша, ніж у дрібних порід. Великі собаки важать більше 26 кг, і мають зріст вище 60 см. Іноді породи, що перевищують 75 см в холці, відносять до гігантських порід. До цієї групи входять вівчарки, ротвейлери, доги, вовкодави, мастифи та інші. Зазвичай таку собаку беруть для охорони території або для особистої охорони.

Маленькі породи собак завжди привертали до себе багато уваги завдяки привабливій зовнішності. Для невеликого помешкання – це чудовий вибір. Якщо людина постійно на роботі і немає можливості довго гуляти з вихованцем, то маленькому собачці достатньо кількох хвилин гри на день і короткої прогулянки. Мініатюрних вихованців можна скрізь носити з собою у сумці. Маленькі собачки важать до 10 кг, а їх зріст від 28 см до 45 см. До цієї групи порід відносять болонок, такс, багатьох тер'єрів, карликового пуделя та інших.

Метиси – собака без породи. До цієї групи відносять дизайнерських песиків, які походять від двох породистих і часто титулованих собак різних порід.

Будь-яка систематизація не має чітких обмежень і критеріїв, тому кінологи в основному керуються робочими особливостями собак та їх морфологічними ознаками. Ми розглянемо три основні групи, на які поділяються породи собак: службові, мисливські і кімнатно-декоративні.

2.1. Службові породи собак

Службових собак використовують для пошукової, караульної, транспортної, санітарної, пастушачої та інших служб.

Службове собаківництво розпочинає свою історію з кінця XIX століття. Собак використовували на олійницях, де вони крутили колеса вітряка, вони обслуговували ткацькі станки та виконували іншу роботу. Під час епідемій собак використовували для боротьби з гризунами. У Данії і Голландії німецькі вівчарки знаходили під землею пошкодження газових труб. У декількох областях Франції і Італії ще однією «професією» собак є пошук трюфелів. Для цього використовують спеціально навчених собак породи тер'єр і монгрел. Шнауцери, басети і тер'єри допомагають ловити гризунів.

У наш час службових собак широко використовують в поліції, в карному розшуку, на кордоні, у пошуку корисних копалин, наркотиків, для охорони об'єктів і людей, у пошуку зниклих людей, контролюють витікання газу тощо. Для виконання таких робіт найкраще підходять німецькі вівчарки та ті породи собак, які добре піддаються дресуванню і мають спокійний характер.

Серед службових виділяють групу собак, які допомагають пастухам. У вівчарстві дресированих собак використовують для випасання овець. Собака допомагає чабану управляти отарою, розшукує і підганяє овець, що відбилися від стада, сигналізує про тварин, які не можуть пересуватися (окіт, травма), виловлює і притримує хворих тварин та ін. Маючи виключно тонкий слух і нюх, хороший зір, собака своєчасно попереджує чабана про наближення до отари сторонніх людей і хижих звірів. Собака стає незамінним помічником чабана, якщо вона вчасно і точно виконує команди.

Відомі породи собак, які допомагають пастухам: пуми, пули, шотландські вівчарки (коллі), північні лайки, середньоазіатські і кавказькі вівчарки та ін.

Для використання собак як поводитирів сліпих та санітарів найкраще підходять породи собак, які легко піддаються дресуванню. Це західноєвропейські вівчарки, доберман-пінчери, ердельтер'єри та деякі інші породи. Але і вони

відрізняються один від одного фізичними даними, темпераментом, що і визначає їх раціональне використання.

Для сторожових цілей, як правило, використовують лабрадор-ретривера, бладхаунда, ротвейлера, великого шнауцера, ердельтер'ера, добермана, бельгійського і німецького шефферда, а також догоподібних собак. Сторожові собаки з успіхом служать в поліції. Навчання таких тварин починається з перших місяців життя у спеціальних школах. Сторожова собака повинна атакувати непрошених гостей, не звертаючи увагу на постріли, легко долати перешкоду, пробігати велику дистанцію, давати голос по команді або в екстремальних ситуаціях, не брати їжу з рук незнайомих людей.

Догоподібні собаки характеризуються міцним кістяком, добре вираженою і добре розвинутою мускулатурою, типовою формою голови. У всіх догів голова масивна, тяжка, з чітко вираженим переходом від лоба до морди, з сильною, глибокою мордою з квадратним обрізом губ. У деяких догоподібних собак вона коротка. Догоподібні собаки мають анатомічну особливість у будові тіла. Вона полягає у своєрідному розміщенні лопаток відносно грудної клітки, що позначається на передніх кінцівках – лікті рухаються вільно. Це зручно не тільки для бігу, але і для боротьби. В давнину догоподібних собак використовували для собачих боїв, боїв з левами та тиграми. Пізніше їх використовували для полювання на ведмедів, кабанів та інших диких звірів. Тому вони повинні були мати дуже велику силу. Найвідоміші породи догоподібних собак: німецький боксер, німецький дог, ротвейлер. За своїм характером та особливостями вони найкраще підходять для охорони магазинів, будинків, квартир.

Походження ще однієї групи робочих собак (пінчерів і шнауцерів) точно не відоме, але вони ще в позаминулому столітті звернули на себе увагу кінологів і були стандартизовані. В Німеччині цих собак з давніх-давен використовували для супроводу й захисту. На основі німецького пінчера в кінці XIX століття була виведена порода доберман-пінчерів.

Пінчери і шнауцери відрізняються тільки розмірами тіла і шерстю. Вони схожі за характером і будовою тіла. Шнауцери і пінчери, як правило, мають спокійний, врівноважений характер,

але дуже активні, не люблять сидіти на місці. При їх дресируванні необхідно приділяти особливу увагу відпрацюванню витримки. У відношенні до хазяїна ці тварини дуже віддані, і при його захисті злі й відважні. Нині ця група порід особливо відома, їх широко використовують як службових собак для супроводу і охорони. Найбільш відомі породи цієї групи: пінчер, доберман-пінчер, ризеншнауцер.

Душе широко використовують собак на Півночі. Без їздових собак було б неможливо пересуватися в складних умовах льодяної пустелі. Їздові або санны собаки здатні проходити великі відстані. В країнах Арктичного поясу ескімоських лайок запрягали одна за одною парами або віялом і таким чином перевозили запаси продуктів харчування і спорядження. Упряжка з 10-12 собак північно-східних їздових лайок здатна везти нарти з вантажем 400–500 кг зі швидкістю біля 7-10 км на годину. По бездоріжжю за добу собача упряжка з вантажем проходить 70–80 км, а без вантажу 150-200 км.

Без цих собак людина не могла б захищатися від зграї голодних вовків і полювати. У тяжких ситуаціях тварини своїм диханням зігрівали полярних жителів. Довгий час собак запрягали в тяжко навантажені сані. Пізніше була заборонена інтенсивна експлуатація тварин. Але і сьогодні, не зважаючи на розвиток технічного прогресу, собака залишається незамінним помічником на Крайній Півночі.

У північній групі собак виділяють декілька типів тварин: лайки, ескімоські собаки і шпіці. У всіх цих собак багато спільного у поведінці, звичках та будові тіла. Лайки – мисливські собаки з яскраво вираженою пристрасною до дичини. Дрібних тварин використовують як помічників пастухів, крупніших – для їздової служби. Російські лайки, котрі живуть на території Сибіру, відомі в усьому світі завдяки своїй участі в міжнародних північних експедиціях.

Серед шпіців найбільш відомі такі породи собак як чау-чау, самоїдська лайка, великий і карликовий німецький шпіц. Деякі спеціалісти вважають, що лайки і шпіці – дві зовсім різні групи порід. Шпіці мають сильно розвинений сторожовий інстинкт і віддані господарю. Із ескімоських собак найбільш відомі

ескімоські собаки Північної Канади, сибірські їздові лайки, гренландські лайки, аляські маламути, хаски.

Німецька вівчарка

Історія породи нараховує не одну сотню років. Предками німецьких вівчарок були, можливо, перші собаки-пастухи та фермерські собаки. Довгий час порода формувалася стихійно. В основному собак утримували пастухи. Вони відбирали собак з найкращими робочими якостями, але серйозно розведенням німецьких вівчарок ніхто не займався. В даний час не існує документів, які свідчать про становлення породи. Як у минулому, так і тепер німецькі вівчарки вважаються найрозумнішими собаками. Завдяки популярності даної породи збільшилася чисельність собак. Наприкінці XIX – початку XX століття були проведені деякі селекційні роботи, які внесли зміни у зовнішній вигляд вівчарок. Робочі якості і темперамент собаки були ретельно збережені.

Німецькі вівчарки – безстрашні і мужні собаки. Вони впевнені у своїх силах, дуже розумні, насторожені і зосереджені. Німецькі вівчарки добре піддаються дресируванню, яке найкраще

розпочинати у ранньому віці. Дресирування повинно бути жорстким, але не жорстоким, рівним і послідовним.

Найціннішими якостями чистопородної німецької вівчарки є сильний тип нервової діяльності, уважність, слухняність, пильність, вірність і невідступність, а також сміливість, бойовий інстинкт і злобність. Ці якості роблять її дуже цінною собакою в цілому і особливо добре пристосованою до виконання караульних, охоронних, захисних і супроводжуючих завдань. У цих собак дуже розвинутий нюх, вони без перенапруги спокійно ідуть по сліду, опускаючи ніс майже до землі, це робить їх придатними і для пошукової і для іншої роботи.

Стандарт

Зріст у холці: для самців – 61-66 см, для самок – 56-61 см.
Маса: для самців – 24-31 кг, для самок – 22-27 кг.

Німецька вівчарка має добре розвинений кістяк і сильні м'язи.

Довжина корпусу повинна перевищувати висоту у холці (110-117 %). Короткі по довжині, квадратного формату і довгоногі собаки небажані.

Груди глибокі (приблизно 45-48 % від висоти у холці), але не дуже широкі. Нижня частина грудей повинна бути довгою і рельєфною.

Ребра помірно випуклі і довгі, доходять до грудної кістки, що знаходиться на рівні ліктів. Правильної форми грудна клітка забезпечує вільний рух ліктів при пересуванні рясю. Кругла грудна клітка заважає вільному руху і викликає вивертання ліктів. Плеската грудна клітка викликає зближення ліктів.

Холка добре розвинена, помітна, з плавним переходом до спини.

Спина міцна, пряма і широка. Поперек короткий, широкий, випуклої форми, м'язистий, плавно опускається до основи хвоста.

Живіт помірно підтягнутий.

Шия міцна, м'язиста, суха, без відвислої шкіри. По довжині приблизно дорівнює довжині голови, поставлена під кутом 40-45⁰ відносно лінії спини. При збудженні шия піднімається, під час руху рясю – опускається.

Голова клиноподібної форми, масивна, помірно широка у черепній частині. Перехід від лоба до морди помітний, але

поступовий. Лінія морди паралельна продовженій лінії лоба, морда з сухими, щільними губами.

Вуха середніх розмірів, високо поставлені, стоячі (вертикально, але не нахилені всередину), загострені, мають форму рівнобедреного трикутника. (Вуха перегнуті, обрізані або звислі бракуються). Вуха, що нахилені всередину значно погіршують тип екстер'єру. Такий недолік допускається у цуценят і молодняку при зміні зубів у віці до шести місяців, а іноді і більше. Під час руху і на відпочинку в лежачому положенні багато собак вуха притискають. Це не вважається недоліком.

Очі середнього розміру, мають форму овалу, косо поставлені, з сухими, щільно прилеглими, повіками. Колір очей повинен відповідати окрасу шерсті собаки і має бути більш темним. Вираз очей – живий, відображає розум і впевненість у своїх силах.

Зуби повинні бути білими, міцними, здоровими і усі – 42 зуби: 20 на верхній і 22 на нижній щелепах. У німецької вівчарки повинен бути ножицеподібний прикус: різці повинні заходити одні за одні подібно до лез ножиць, при цьому різці нижньої щелепи повинні бути позаду різців верхньої щелепи. Прямий прикус, недокус або перекус є недоліками. Недоліком є і те, коли різці утворюють пряму лінію. Щелепи повинні бути добре розвинені, зуби – глибоко входити у ясна.

Мочка носа велика, чорна при всіх окрасах.

Передні кінцівки: плечі м'язисті, з добре вираженими кутами; Передпліччя прямі, поставлені відвисло і паралельно; п'ясток довгий, пружний, поставлений трохи під нахилом. Довжина передніх кінцівок до ліктів більша половини висоти у холці.

Задні кінцівки: стегна з добре розвиненими м'язами; при огляді ззаду – прямо поставлені і паралельні. Скакальні суглоби сухі, пласкі з добре розвиненими кутами. Плесна міцні і утворюють з кістками гомілок скакальні суглоби. Задні кінцівки повинні бути міцними і мати добре виражені м'язи, щоб під час руху без напруження посилати корпус вперед.

Лапи овальної форми, короткі, зі щільно стиснутими пальцями. Подушечки лап повинні бути дуже тверді, без тріщин. Кігті короткі і міцні, темного кольору. «Прибулі» пальці, що іноді зустрічаються на задніх лапах необхідно видаляти в перші дні після народження.

Хвіст шаблеподібної форми, останнім хребцем досягає скакального суглоба (або трохи нижче), з густою шерстю. На кінці іноді загинається гачком, але це не бажано. У спокійному стані хвіст утворює плавну дугу, що звисає донизу, при збудженні і під час руху він згинається сильніше і піднімається, але не вище лінії спини. Хвіст не повинен бути прямим або загинатися у кільце над шиєю. Обрізання хвоста не допускається.

Шкіра еластична, не утворює складок і не відвисає.

Шерсть густа, жорстка, з добре розвинутим підшерстям; на голові, вухах і кінцівках – коротка, на інших частинах тіла – довша. Окрас зонно-сірий, зонно-рудий різних відтінків, чорний і чорний з підпалинами.

Характерним алюром німецьких вівчарок є низька рись. Рухи вільні, плавні, розмашисті. При цьому руховий апарат їх працює у такій послідовності, коли одночасно переміщуються задня кінцівка одного боку і передня кінцівка протилежного боку тіла. При правильному співвідношенні висоти у холці і довжини тіла, а також при відповідній довжині кінцівок, забезпечується розмашистий алюр, собака наче стелиться по землі і складається враження невтомного руху тварини.

Утримання та догляд

Ці собаки потребують регулярних і досить великих за об'ємом навантажень. Вони із задоволенням навчаються і сприймають дресирування як гру. По можливості під час щоденних прогулянок вівчаркам слід давати побігати без повідця. Однак, вигулювати собак даної породи у людних місцях без намордника заборонено.

Догляд за собакою полягає у регулярному розчісуванні і чищенні шерсті щіткою з жорсткою щетиною.

Під час линьки густе підшерстя необхідно щоденно вичісувати, використовуючи спеціальну щітку. Мити і обробляти сухим шампунем по необхідності.

Лабрадор ретривер

Вважається, що перші собаки породи лабрадор ретривер з'явилися на острові Ньюфаундленд (територія сучасної Канади). У питаннях походження назви породи думки вчених розділилися. Одні вважають, що спочатку окрас лабратора був виключно чорним і свою назву ці собаки отримали на честь каменю «лабрадорит». Інші схиляються до версії, що вони були виведені на півострові Лабрадор.

Сьогодні - це одна з найпопулярніших порід собак у всьому світі. Лабрадор - прекрасний мисливець, поліцейський і поводитир для людей, позбавлених зору, незамінний друг і нянька для дітей, а також невтомний супутник на прогулянках і зірка різних виставок. Лабрадор - природжений плавець і, завдяки водонепроникним властивостям шерсті, здатний працювати навіть у крижаній воді. Відомо, що лабрадори здатні допомагати епілептикам, так як можуть передчувати момент настання нападу. Вони попереджають людину про небезпеку і дають знак, щоб вона знайшла для себе безпечне місце.

Люди, які утримують лабрадора, відзначають той факт, що ці собаки можуть створити навколо себе атмосферу гармонії та затишку, тому багато сімей намагаються завести такого вихованця. Вони дуже люблять дітей і дозволяють їм робити з собою все що завгодно. Лабрадор не переносить самотності і легко йде на контакт з усіма навколо: людьми, собаками, кішками, кінями, гризунами.

Лабрадори абсолютно позбавлені агресії до хазяїна та членів сім'ї, але відважно і самовіддано охороняють і захищають, миттєво орієнтуються в обстановці і вміють самостійно приймати рішення.

Не варто залишати лабрадора наодинці з качками, курми, папугами або будь-якими домашніми птахами - мисливський інстинкт у них дуже сильно розвинений.

Лабрадори дуже розумні, кмітливі та активні собаки - вони швидко навчаються і легко піддаються дресируванню. Навчання лабрадорів краще проводити під час прогулянок у вигляді гри.

Лабрадор росте та дорослішає до трьох років, дану психічну незрілість необхідно враховувати при дресируванні і не перевантажувати тварину.

У лабрадора ідеальна психіка, що дозволяє «зліпити» з цуценяти кого завгодно: мисливця, рятувальника, поводитира, поліцейського. Нюх у лабрадора на 25% сильніший за нюх німецької вівчарки.

Стандарт

Сучасний лабрадор ретривер – це міцна, мускулиста собака щільної статури. У середньому її зріст становить 54-57 сантиметрів.

Голова: череп широкий, чітко окреслений без м'ясистих щелеп. Виразений перехід від лоба до морди. Мочка носа широка, ніздрі добре розвинені. Морда масивна. Щелепи середньої довжини, щелепи і зуби міцні з досконалим, правильним ножицеподібним прикусом, тобто верхні зуби щільно перекривають нижні зуби і стоять перпендикулярно до щелеп.

Очі середньої величини, колір очей коричневий або горіховий.

Вуха не великі й не важкі; висячі, прилеглі до голови, посаджені досить далеко назад.

Шия суха, міцна, масивна.

Спина рівна; поперек широкий, короткий, міцний.

Груди широкі і глибокі, з бочкоподібними ребрами.

Відмінною ознакою породи є хвіст, дуже товстий біля основи, без підвісу, покритий густою, короткою і щільною шерстю, яка нагадує хвіст видри. У воді хвіст служить лабрадору кермом і допомагає йому при плаванні.

Передні кінцівки сухі, прямі від ліктів до землі при огляді як спереду, так і збоку. Плечі довгі.

Задня частина тулуба добре розвинена, без нахилу до хвоста. Коліна з добре вираженими кутами зчленувань. Плесна короткі. Лапи округлі, компактні. Пальці щільні з добре розвиненими подушечки.

Шерсть коротка густа, жорстка на дотик, має підшерстя.

За стандартом для лабрадорів допустимі три забарвлення: чорне (класичне), палеве (всі відтінки, від світло-кремового до темно-рудого) і коричневе (шоколадне). Допускається невелика біла відмітина на грудях.

Утримання та догляд

Для того, щоб бути завжди у формі, лабрадор потребує тривалих прогулянок і фізичних навантажень. Перші три роки з ним необхідно багато займатися, виховувати, дресирувати, деякі страждають гіперактивністю. Лабрадор буває дуже гучним - він може голосно і багато гавкати.

Лабрадор дуже сильний пес, для нього необхідно придбати міцний нашийник і повідок.

Шерсть лабрадора потребує мінімального догляду, достатньо чищення гумовою щіткою раз на тиждень. Це дозволить поліпшити кровообіг видалити відмерлі волоски і стимулювати ріст нової шерсті. Під час линьки чистити собаку необхідно щодня.

Шерсть лабрадора без запаху і не викликає алергії. Мити лабрадора потрібно в крайніх випадках звичайною водою, іноді використовуючи м'який шампунь (для собак). Лабрадори

обожнюють воду, люблять купатися і плавати. Завдяки перетинкам на лапах лабрадор плаває зі швидкістю, яка не поступається людині з ластами.

Лабрадори схильні до повноти, тому їх раціон повинен бути ретельно збалансованим.

Тримати лабрадора можна як у квартирі, так і в приватному будинку. Основне - це не обмежувати собаку у прогулянках.

Кавказька вівчарка

Давня порода, що виведена вівчарями Кавказу для охорони стад і захисту їх від хижаків. Це дуже сильна, міцна, витривала тварина з атлетичним тілом і пружним бігом. Маючи такі дані, кавказька вівчарка по праву заслужила славу найкращої породи для несення караульної служби.

Кавказькі вівчарки - собаки вище середнього і високого зросту, міцного і грубого типу конституції, мають природну злість і недовірливість до незнайомих людей.

Тип вищої нервової діяльності - сильний, врівноважений, спокійний. Добре розвинена оборонна реакція у активній формі.

Стандарт

Зріст у холці: для самців - 65 см, для самок - 62 см. Маса: для самців - 32 кг, для самок - 27 кг.

Корпус масивний, з сильними м'язами. Шия міцна, коротка, широка, невисоко поставлена, під кутом 30-40⁰ до лінії спини. Холка широка, м'язиста, добре виділяється. Спина широка, пряма, м'язиста. Поперек короткий, широкий, трохи випуклий. Круп широкий, м'язистий, поставлений майже горизонтально.

Живіт помірно підтягнутий.

Голова масивна, з широкою черепною частиною і сильно розвиненими щелепами. Лоб широкий, плаский. Перехід від лоба до морди виражений нечітко. Морда коротша за лоб, мало загострена, з товстими, але сухими щільно прилеглими губами. Мочка носа велика, чорна. У білих і світло-пальових собак допускається коричнева мочка носа.

Вуха висячі, високо поставлені, коротко обрізані. Очі овального розрізу, невеликі, глибоко посаджені.

Зуби білі, крупні, добре розвинені з ножицеподібним прикусом.

Хвіст високо поставлений, опущений донизу, доходить до скакальних суглобів; серпоподібний, закручений гачком або кільцем. Допускаються купировані хвости.

Передні кінцівки при огляді спереду прямі і паралельні. Передпліччя прямі, масивні. П'ястки короткі, масивні, поставлені звисло або з незначним нахилом. Довжина передніх кінцівок до ліктів складає трохи більше половини висоти у холці.

Задні кінцівки при огляді ззаду поставлені прямо і паралельно, при огляді збоку – трохи випрямлені в колінних суглобах. Скакальні суглоби сильні, широкі, трохи випрямлені. Лапи великі, овальної форми, пальці щільно стиснуті.

Шкіра товста, але еластична. Шерсть пряма, груба, з сильно розвинутих більш світлим підшерстям. Собаки бувають довгошерсті, короткошерсті і проміжного типу шерсті. На голові і передній стороні кінцівок шерсть коротша і щільно прилягає.

Окрас зонно-сірий світлих і рудих відтінків, рудий, пальовий, білий, бурий, тигровий, плямистий.

Рухи вільні, неквапливі. Характерний алюр - некваплива рись.

Утримання та догляд

Кавказька вівчарка дуже активна і витривала, тому потребує тривалих прогулянок. Вигулювати її можна у будь-якій місцевості. Але ці собаки погано переносять спеку, тому не можна допускати їх тривалого перебування на сонці.

Годувати необхідно якісними, повноцінними кормами, не допускаючи перегодовування, інакше це може вплинути на її здоров'я та фізичну форму.

Утримувати в квартирах та в будинках не рекомендується, тому що в таких умовах собака линяє впродовж усього року.

Необхідно щодня вичісувати довгу шерсть.

Середньоазіатська вівчарка

Вперше азіатські вівчарки з'явилися на Сході Азії 2 тис. років до н. е. Використовувалися в основному для випасання худоби та охорони стад від хижаків.

Останнім часом все частіше цих собак називають «алабай» – це найбільш бажаний, з погляду фахівців, туркменський тип азіатських пастуших собак.

За останні 3 тисячі років середньоазіатські вівчарки не поміняли зовнішнього вигляду.

Стандарт Мінсільгоспу Туркменістану визначає офіційну назву породи як туркменський вовкодав. Офіційна назва породи, зареєстрована FCI – середньоазіатська вівчарка.

Тип нервової діяльності: врівноважено-спокійний, добре розвинені оборонна та охоронна реакції.

Стандарт породи середньоазіатської вівчарки затверджено Російською федерацією службового собаківництва, діє з 01.01.1993 р.

Висота у холці: для самців - 100-105 см, для самок не менше 60 см. Бажаний більший зріст при пропорційності будови тіла.

Середньоазіатська вівчарка - собака крупного зросту, міцного та грубого типу конституції, сильна, смілива.

Корпус від міцного до грубого типу конституції, пропорційний, з масивним кістяком та добре розвиненими м'язами. Добре виражений статевий диморфізм, самці крупніші й масивніші за самок.

Шия відносно коротка, приблизно дорівнює довжині голови, широка в основі, міцна, низько посаджена.

Грудина широка, з округленими ребрами, глибока. Передня частина грудини виступає перед плечелопатковим суглобом. Допускається виражене підгруддя.

Холка висока, довга, добре виражена, особливо у самців; висота у холці дорівнює висоті у крижах або більша.

Спина міцна, пряма, широка, з добре розвинутою м'язовою системою, не довга. Поперек короткий, широкий, випуклий, з добре заповненими м'язами. Круп широкий, м'язистий, майже прямий.

Хвіст високо посаджений. Обрізають у перші дні після народження. Необрізаний хвіст має форму серпа, доходить до скакальних суглобів.

Голова пропорційна загальній будові тіла, масивна, широка в черепній частині, з розвинутими, але не виступаючими щелепами та невираженими надбрівними дугами.

Лоб плоский та трохи округлений, перехід від лоба до морди плавний.

Морда коротша від лоба, широка, майже не звужується до мочки носа, прямокутної форми з товстою, звисаючою по краях верхньою губою без зайвої вологи.

Мочка носа крупна, чорна. При білому або світло-палевому забарвленні допускається коричнева мочка носа.

Вуха невеликі, висячі, трикутної форми, низько поставлені, при цьому початок вух повинен знаходитися нижче лінії очей. Вуха коротко обрізають у перші дні після народження.

Очі темні, круглі, невеликі, прямо, широко та глибоко посаджені. Повіки - сухі, допускається наявність вираженого третього повіка.

Зуби білі, крупні, щільно прилягають один до одного. Прикус ножицеподібний. Допускається прямий прикус після трьох років життя собаки.

Передні кінцівки при огляді спереду прямі та паралельні. Довжина трохи більша половини висоти у холці. Лопатки довгі, косо поставлені. Плечі м'язисті, передпліччя прямі, масивні, довгі. Лікті направлені строго назад. П'ястя широкі, міцні, відвислі.

Задні кінцівки при огляді ззаду прямі та паралельні. Стегна широкі. Стегнові кістки поставлені з невеликим нахилом. Гомілка середньої довжини. Колінні та скакальні суглоби дещо виправлені, але чітко окреслені.

Передні і задні лапи - крупні, овальні. «Прибулі» пальці повинні бути видалені.

Шкіра товста, достатньо еластична, з добре розвинутою підшкірною клітковиною, іноді утворює складки в області шиї.

Шерсть груба, пряма, з добре розвиненим підшерстям. На голові та передній поверхні кінцівок шерсть коротка, щільно прилягає. Забарвлення біле, чорне, сіре, руде, буре, тигрове, плямисте, палеве.

Характерним алюром є плавна рись та галоп. Під час руху суглоби передніх і задніх кінцівок вільно розгинаються, спина та попереk пружиняють.

Утримання та догляд

Утримання азійських вівчарок не потребує великих зусиль, вони спокійні (особливо вдень), при утриманні у квартирі легко впоратися з їхньою шерстю. Спокійний характер азіатів не додає проблем навіть кінологам-початківцям. Недовірлива до сторонніх, невибаглива, легко пристосовується до різних кліматичних умов. Все це дозволяє використовувати собак даної породи як охоронців, а також дресирувати для виконання інших видів служби.

Ротвейлер

Прийнято вважати, що нащадками ротвейлерів були мастифоподібні собаки, які допомагали у Древньому Римі пастухам охороняти і переганяти стада. Під час війн за солдатами завжди гнали стада худоби, які і охороняли ротвейлери.

Під час однієї з воєнних кампаній (приблизно у 74 році н.е.) римляни зупинилися на території сучасної Німеччини, зайнялись сільським господарством і скотарством. Собаки знадобилися і тут. Два століття потому на цьому місці оселились племена швабів. Одне із місць вони назвали *das Rote Weil* (Роттвейль -

червона плитка), так як при будівництві християнської церкви у землі була знайдена червона керамічна плитка, яка колись покривала підлогу у римських лазнях. Пастушачі собаки, нащадки римських мастифоподібних собак, дуже цінувалися у місті і навколишніх поселеннях. Згодом їх стали називати ротвейлерами. Але коли перегони худоби з місця на місце були заборонені, чисельність собак дуже знизилась. До початку ХХ століття про ротвейлерів практично нічого не було відомо. З 1901 року їх стали використовувати у роботі поліції. З цього часу почалась нова хвиля розвитку даної породи, яка продовжується і в наші дні.

Собаки породи ротвейлер дуже сильні і витривалі, мають врівноважений і дружелюбний характер. Вони одночасно і слухняні, і незалежні. Завжди впевнені у собі, ротвейлери спокійно реагують на те, що відбувається навколо них. Безстрашні, недовірливі до чужих людей. Мають вроджений інстинкт охоронця, завдяки чому вони гарні захисники господаря та членів сім'ї. Ротвейлерів часто використовують у армії, на митниці, для охорони кордону та в поліції.

Тип вищої нервової діяльності - сильний, врівноважений, спокійний. Оборонна реакція виражена в активній формі.

Стандарт

Зріст у холці: для самців – 61-69 см, для самок – 58-64 см.
Маса: для самців – 45-61 кг, для самок – 41-54 кг.

Ротвейлер - собака вище середнього зросту, міцного типу конституції, з компактною і гармонійною будовою тіла. Самці масивніші за самок.

Кістяк масивний і добре розвинений, м'язи щільні.

Шия з добре розвиненими м'язами, середньої довжини, високо поставлена, товста, з сильно розвиненим загривком.

Холка добре розвинена, чітко виступає над лінією спини.

Спина пряма, міцна, широка, м'язиста, з коротким м'язистим попереком. Круп короткий, широкий, горизонтально поставлений, м'язистий.

Груди об'ємні, широкі й глибокі, доходять до ліктів, з округлими випуклими ребрами, помітно розширюються до живота. Лопатки довгі, косо поставлені.

Живіт підібраний трохи вище лінії грудей.

Хвіст високо поставлений, необхідно обрізати.

Передні кінцівки при огляді спереду прямі і паралельні. Передпліччя товсті й масивні. П'ясті поставлені під кутом. Задні кінцівки при огляді ззаду прямі. Стегна з сильними і рельєфними м'язами. Кути скакальних суглобів добре виражені. Лапи круглі, стиснуті.

Голова середніх розмірів, широка в черепній частині. Перехід від лоба до морди чітко виражений. Морда масивна, тупа, з прямим переніссям, коротша у черепній частині. Губи товсті, щільно прилегли.

Мочка носа чорна.

Вуха високо поставлені, висячі на хрящах, невеликі, трикутної форми, притиснуті до щелеп.

Очі середнього розміру, круглі, темні. Вираз очей насторожений, передає самовпевненість натури собаки.

Зуби міцні, білі, з ножицеподібним прикусом.

Шкіра щільна. Шерсть коротка, густа, щільно прилегла.

Окрас чорний з підпалинами. Підпалини рудого кольору або кольору червоного дерева, не повинні перевищувати 10 % від всього окрасу.

Рухи вільні, плавні. Характерний алюр - вкорочена рись і важкий галоп.

Утримання та догляд

Навчання ротвейлерів потрібно розпочинати у ранньому віці. Дресування повинно бути терплячим, послідовним і не жорстоким. У першу чергу необхідно звернути увагу на характер собаки. Вона ні в якому разі не повинна бути злою й агресивною. Ротвейлер ніколи не буде нападати першим, якщо його не провокувати. У людних місцях собаку слід тримати у наморднику і на повідку.

Ротвейлери мають добре здоров'я і дуже витривалі. Це допомагає їм витримувати різні кліматичні умови і великий об'єм фізичних навантажень. Потребують тривалих прогулянок.

Догляд дуже простий. Коротку і гладку шерсть необхідно регулярно розчісувати щіткою з жорсткою щетиною, а мити і обробляти сухим шампунем в разі необхідності.

Ердельтер'єр

Походження породи суперечливе, існує багато версій виникнення ердельтер'єрів. Вважається, що вивели породу у Йоркширі.

З самого початку своєї появи ердельтер'єри показали себе як гарні охоронці і відмінні мисливці з прекрасним нюхом, слухом, зором і відвагою. Собак використовували під час полювання на лисиць, борсуків, куниць, водяних щурів та іншу дичину, яка водиться у долинах річок. Для того, щоб собаки могли працювати на воді, їх схрестили з гончою – оттерхаундом. Можна сказати, що ердельтер'єри поєднали в собі найкращі якості попередніх порід.

Вперше ердельтер'єри брали участь у виставці у 1879 році в Йоркширі (Англія) і зарекомендували себе найкращою собакою серед усіх порід. Вони витривалі, відважні, енергійні, мають м'який характер, віддані і надійні як на полюванні, так і в охороні майна господаря. Дуже люблять дітей. Ці якості дозволяють використовувати ердельтер'єрів як сторожових собак в домашніх умовах, у поліції і військових організаціях.

Стандарт

Зріст у холці: для самців – 60-80 см, для самок – 56-77 см.
Маса: для самців – 25-35 кг, для самок – 2-30 кг.

Ердельтер'єр - крупна, м'язиста, дуже витривала собака. Вирізняється високою працездатністю і м'яким норовом.

Корпус прямий, короткий, міцний, м'язистий.

Шия середньої довжини, плавно розширюється до холки, суха, без складок шкіри. Лопатки косо поставлені, довгі.

Спина пряма, сильна, з широким попереком. Груді глибокі, не широкі, доходять майже до ліктів.

Кінцівки прямі, з міцним кістяком і добре розвиненими м'язами. Лапи маленькі, круглі, компактні.

Хвіст середньої довжини, високо поставлений.

Голова пропорційна тулубу. Морда широка, міцна, дорівнює половині довжини голови, перехід від лоба до морди непомітний.

Очі маленькі, не випуклі, колір темний; погляд пронизливий, розумний.

Вуха маленькі, мають форму рівностороннього трикутника, високо поставлені, звислі.

Мочка носа середня за розміром, чорна.

Прикус прямий, допускається ножицеподібний або тісний.

Окрас особливий. Кольори розташовані таким чином: голова, вуха (темніших відтінків), кінцівки (стегна і лікті), нижня частина корпусу, смуга між лопатками і груди – жовто-коричневі; боки і верхня частина корпусу – чорні або чорні з сивиною. На грудях допускаються маленькі білі відмітини, а на боках голови – темні.

Шерсть густа, щільна, жорстка, як дріт, трохи хвиляста або з надломом. Підшерстя дуже м'яке. Найгустіша і найдовша шерсть на корпусі і на кінцівках.

Руки сильні, пружні. Крок широкий, кінцівки викидають рівно вперед, паралельно одна одній.

Утримання та догляд

Ердельтер'єрам необхідне постійне фізичне навантаження, щоденні тривалі прогулянки, подолання перешкод, ігри. При обмеженому спілкуванні і малому навантаженні собаки починають рити землю, сумують, у них може змінитися характер, вони почнуть хворіти. Ердельтер'єри легко піддаються

дресируванню, особливо коли воно розпочате у ранньому віці. Дресура повинна бути терплячою і м'якою, собаки не переносять грубощів.

Жорстку, дрягтяну шерсть необхідно регулярно вичісувати щіткою і видаляти відмерлий волос. Мити собаку необхідно тільки в разі необхідності.

2.2. Характеристика найбільш відомих порід мисливських собак

У давні часи собака завжди виконувала роль помічника людини на полюванні. В наші часи для мисливства розводять спеціальних собак, що мають певні якості.

Мисливство з гончими користується великою популярністю у людей, яким цікаво спостерігати, як собаки з голосним гавканням переслідують звіра, а також слідкувати за найменшою зміною голосів гончих, за ходом полювання. Гавкання тварини багато говорить знавцю: про відстань, на якій знаходяться собаки від переслідуваної тварини, про вид піднятої дичини, про момент, коли гончі дістають дичину, нападаючи на неї. За голосами гончих також можна розпізнати чи тікає дичина від переслідування, чи собака знову йде по її сліду, або веде звіра під постріл мисливця.

Суперечка на тему звідки виникли гончі собаки, ведеться протягом декількох століть, однак виникнення цієї породи залишається таємницею. Всі собаки, що зображені на історичних пам'ятниках древніх країн – Греції, Риму і Єгипту – гончі. Мисливство із гончими було широко розповсюджене в Галії. Після її завоювання римляни перейняли у місцевого населення даний вид мисливства, і це стало у них одним із найулюбленіших розваг. Починаючи з середніх століть мисливство із захоплення переросло в серйозну і складну науку. У Франції воно досягло небувалого вдосконалення: всі французькі королі дуже пишалися своїми зграями гончих.

Гончоподібні – найстаріша і найпоширеніша група мисливських собак. Основними рисами її представників є звислі вуха, пропорційна голова з добре вираженим потиличним бугром, шаблеподібний або прямий хвіст. Група включає лягавих, які

роблять стійку, гончих, які переслідують дичину по сліду з голосом, ретриверів і спанієлів, яких використовують для знаходження і доставки вбитої дичини.

В сучасній кінології відомо більше 80-ти порід гончих. Існують групи високоногих і коротконогих гончих, що виведені з урахуванням особливих умов полювання на території Європи. З розвитком цивілізації різко скоротились мисливські угіддя і на невеликій обмеженій території низькорослих гончих використовувати значно ефективніше.

Ні одній породі собак, окрім гончих, не дана така якість, як переслідування звіра по сліду з голосом. У гончих особливі голоси. Їх музикальність має дуже широку гаму. За ходом гону можна слідкувати по тому, як гонча подає голос. Для мисливця голоси зграї звучать як справжній концерт.

У хорошої собаки завжди є мисливська жага і майстерність. Жага – це дуже важлива якість гончих, без неї інші якості стають непотрібними. Майстерність (вміння собаки орієнтуватися при різних обставинах) приходить з віком і досвідом і досягає у деяких гончих справжнього удосконалення.

Чудова якість гончих собак – це чуття, нюх, витонченість якого дуже індивідуальна. Одні гончі здатні працювати по гарячому сліду, інші – по холодному. Найрідкісніші і найобдарованіші собаки працюють по сліду, прокладеному більше доби. У залежності від стану рослинності, пори року, типу ґрунту, атмосферних умов і сили запаху звіра, гострота нюху собаки може змінюватися. Іноді гонча, наділена від народження чудовим чуттям, просто не вміє ним користуватися.

Під час полювання гончі виконують дуже велику фізичну роботу. Для підтримки в таких умовах достатньо швидкого і невтомного бігу, без якого полювання не буде вдалим, гонча повинна мати міцну витримку і велику кількість енергії.

Гонча, яка працює тільки по одному звіру, за яким спеціалізується зграя, називається вірною. Собака не повинна міняти одного гончого звіра на іншого того ж типу. Вона може перейти на слід іншого звіра, якщо гончий слід переслідуваної тварини перебивається слідом цікавішого для неї екземпляра. Наприклад, при гоні за зайцем - слідом лисиці.

Завдання гончих по кривавому сліду на полюванні - пошук підстріленої дичини. Іноді поранений звір протягом довгого часу рятується втечею від мисливця. Саме такі гончі допомагають мисливцю не втратити дичину і звільняють пораненого звіра від довгої і болючої смерті. Гонча по кривавому сліду повинна мати врівноважений і спокійний характер, не реагувати на інші запахи, бути витривалою, тому що переслідування може тривати довго. При наближенні до жертви гонча повинна подати голос, щоб мисливець зрозумів, де знаходиться поранений звір.

Класичною гончою по кривавому сліду є бладхаунд. Ця тварина відома вже кілька століть, вона стала родоначальником різних порід гончих. Бладхаунд - чудова собака в роботі по сліду, тому вона широко використовується в пошуковій службі поліції США і Англії.

Найвідоміші гончі породи: балканська гонча, бігль, бассет-хаунд, боснійська грубошерста гонча (барак), посадська гонча, істрська грубошерста гонча, істрська короткошерста гонча, югославська триколіорова гонча, таксоподібний бракк, югославська гірська гонча, велика блакитна гасконська гонча, рудий бретонський гриффон, малий та великий бігль, баварська кривава гонча, бладхаунд та інші.

Лягаві - це різновид гончих, які застосовуються для полювання на пернату дичину і невеликих звірів. Їх особливість полягає у незвичній поведінці на полюванні: після того, як вони замітять звіра або гніздо птиці, раптово завмирають з піднятою лапою і витягують морду в той бік, де затаїлася дичина, і в напруженні терпеливо очікують того моменту, коли можна буде зробити кидок. Цю їх особливість помітили ще древні мисливці і навчилися правильно її застосовувати.

В Європі група лягавих порід собак стала однією з широко відомих і популярних. Лягаві - це собаки, які піднімають дичину лише тоді, коли господар подасть знак. Тоді собака повинна лягти і дочекатися пострілу, а потім кинутися шукати або доганяти тварину, підстрелену мисливцем, і принести її. Деякі дії, які повинна виконувати лягава під час полювання, є вродженими інстинктами, а деякі набуті в результаті дресирування.

В кінології відомо понад 40 порід лягавих.

Походження лягавих собак дуже давнє і суперечливе. Деякі вчені вважають, що батьківщина лягавих - Іспанія, інші - Італія. Наприкінці XIV століття собак, яких використовували на полюванні, називали пташиними. Пізніше, коли в моду увійшло полювання з сітками, цих собак привчили залагати перед дичиною і завмирати для того, щоб вони не поранилися тяжким грузилом, яке прив'язувалося до сітки. Тому тварини замість того, щоб кидатися на дичину, набули звичку лягати, за що і отримали назву - лягаві. Лежача стійка служить ознакою того, що собака знайшла дичину.

Коли була винайдена вогнестрільна зброя, полювання з цими собаками змінилося: лежача стійка збереглася не у всіх порід, багато з лягавих були виведені з вродженою здібністю стоячи завмирати перед дичиною з піднятою передньою лапою.

Найвідоміші породи лягавих: бракк, німецька короткошерста лягава (курцхаар), німецька грубошерста лягава (дратхаар), пудель-пойнтер, сеттери: англійській, ірландській, шотландській; пойнтер, сеттер-гордон, французький епаньоль, угорська вижла та інші.

Із великої кількості доісторичних собак розвинулася група тварин, які відрізняються від вищезгаданих. Їх зображення можна зустріти в документах древнього єгипетського царства V тисячоліття до нашої ери і на пам'ятниках початку цивілізації. Це доісторичні хортоподібні і хорти Близького Сходу і Середземномор'я. Вони відрізняються від своїх північних родичів поведінкою, здібностями і будовою тіла. Ця різниця - наслідок менших контактів азіатських і північноєвропейських вовків. У хортів зовсім інший спосіб життя, ніж у північних собак.

В порівнянні з північними родичами, які наполегливо женуть свою жертву, доки вона знесилиться і не буде схоплена, хорт стрімким кидком настає і захоплює звіра. Такий тип полювання можливий тільки тому, що хортоподібні - чудові спринтери. Завдяки цій якості і була виведена порода хортів. Тисячоліттями людина полювала з цими собакам. Нині у більшості країн Європи, в Америці і Австралії хорти виступають на бігових спортивних змаганнях (перегони за штучним зайцем). В Росії і у нас, на Україні, хорти дуже широко використовуються на полюваннях. Собаки мають затягнуті назад невеликі або повислі вуха. Під час гону за жертвою не гавкають.

Найвідоміші породи хортів: афганська, персидська (салюки), арабська (слюги), російський, англійський (грейхаунд, уіппет).

Російський хорт

Як і коли сформувалася порода - невідомо. В Росії її розведенням займалися протягом сотень років.

Вперше про цих собак згадується у літописах, які розповідають про життя російських князів XII-XIII століть. Існує декілька версій походження хортів. Одна з них говорить, що хорти були основними мисливськими собаками монгольських правителів часів Чингіз-хана і в Росії з'явилися в часи набігів кочівників.

За іншою версією походження породи чисто російське. Предками хортів називають довгошерстих собак з довгою мордою, з якими в давні часи полювали русичі на ведмедів. Зовнішність і робочі якості хортів за цей час практично не змінилися. До XX століття тримати цих собак могли тільки дуже знатні та багаті люди. На них витрачали великі кошти, їх берегли і доглядали іноді краще, ніж слуг та робітників.

Вже тільки зовнішній вигляд російських хортів говорить про їх благородне походження. Вони розумні, сповнені гідності і в той же час прості у спілкуванні, граційні, сміливі і дуже стрімкі.

Хорти - мисливці завдяки чудовому зору і швидким ногам. Вони слухняні, віддані своєму господарю, дружелюбні, лагідні, терплячі по відношенню до інших собак.

Стандарт

Зріст в холці: для самців 71-74 см, для самок 66-69 см. Маса: для самців 32-45 кг, для самок 29-38 кг.

Російський хорт - вишукана собака, дуже швидка, сильна і витривала.

Корпус елегантний, з плавними лініями.

Шия суха, без складок, трохи випукла, високо поставлена. Лопатки косо поставлені.

Спина коротка, з плавним вигином від холки до попереку, попереку міцний. Груди вузькі, глибокі. Живіт добре підібраний.

Кінцівки прямі, довгі, м'язисті; лапи «русачі»; пальці стиснуті.

Хвіст довгий, низько посаджений, гарно вигнутий.

Голова невелика. Морда довга, глибока, незагострена; перехід від лоба до морди виражений слабо.

Очі косо поставлені, колір темний; вираз очей розумний, добрий.

Вуха маленькі, тонкі, у спокої щільно притиснуті до голови, у збудженому стані трохи піднімаються.

Мочка носа велика, чорна.

Щелепи довгі, сильні, прикус прямий або ножицеподібний.

Окрас різний. Найчастіше - з білими плямами.

Шерсть довга, шовковиста, трохи хвиляста і кучерява. На голові, вухах, передній частині ніг - коротка, щільно прилягає; на шії - густе і кучеряве «жабо»; найдовша шерсть на стегнах і хвості.

Рухи потужні, легкі, прудкі, плавні. Крок з сильним вимахом передніх кінцівок далеко вперед і сильним поштовхом задніх.

Утримання та догляд

Хортам необхідні щоденні тривалі прогулянки, біг, по можливості без повідка. Для збільшення навантаження під час прогулянок необхідно влаштовувати ігри з предметами, подоланням перешкод та ін.

З раннього віку (бажано з 3 місяців) цуценят необхідно привчати до щоденного розчісування. Спочатку довгу шерсть

розчісують рідким гребенем, потім вичісують щіткою із жорсткою щетиною. Скуйовджену шерсть розділяють руками, а при необхідності зістригають. Собаку можна чистити сухими шампунями, а мити тільки тоді, коли вона брудна. Мокру шерсть необхідно ретельно висушити і розчесати.

Ганноверська гонча

Перші ганноверські гончі були виведені у результаті схрещування декількох порід, яких використовували для пошуку дичини за кривавим слідом. Породу вивели у Німеччині. Отримали собаку, яка має гарні мисливські характеристики.

Ці тварини мають всі необхідні якості для пошуку пораненого звіра. Свою назву дана порода отримала на честь ганноверського княжого двору, де вона була виведена і остаточно сформована.

При виведенні породи багато уваги приділялося робочим якостям і мало - красі, але, не зважаючи на це, тварини мають гармонійну будову тіла. Сильні, середнього зросту, здатні розпізнавати індивідуальний запах кожного сліду і переслідувати тільки того звіра, за яким були пущені навздогін. Спокійна, врівноважена, з великою мисливською завзятістю і злістю до

звірів, ця собака здатна зупинити пораненого оленя і тримати його на місці до підходу господаря.

Представники даної породи віддані господарю, терпимі до дітей, добре піддаються дресируванню.

Стандарт

Зріст у холці: для самців 60 см, для самок 55 см. Маса: для самців 44 кг, для самок 40 кг.

Ганноверська гонча сильна, витривала, благородна собака з м'яким, веселим норовом.

Корпус міцний, об'ємний, витягнутого формату.

Шия довга, об'ємна. Холка непомітна. Лопатки косо поставлені, рухливі. Добре розвинені плечові м'язи.

Спина довга, поперек широкий, випуклий. Груді широкі, глибокі, округлі. Живіт підібраний.

Передні кінцівки товстіші за задні, лапи грубі, круглі, зі щільно стиснутими пальцями, кігті міцні.

Хвіст довгий, високо поставлений, біля основи товстий і плавно звужується донизу.

Голова широка в черепній частині, середнього розміру, лоб випуклий, зморшкуватий. Морда спереду тупа, з мокрими звислими губами; перехід від лоба до морди плавний, помітний.

Очі темні, невеликі, прямо поставлені, повіки сухі.

Вуха звисають, низько поставлені, більше середнього розміру, широкі, закруглені на кінцях, щільно притиснуті до голови.

Мочка носа широка, чорного або темного кольору.

Окрас сіро-бурий, червоно-рудий з чорним нальотом на шерсті; буває коричневий або тигровий на морді, вухах, навколо очей чорно-бура кайма.

Шерсть густа, гладка, еластична, з матовим блиском.

Рухи швидкі, легкі. Собака дуже енергійна і невтомна.

Утримання та догляд

Дана порода малопридатна для утримання у квартирі, це не домашня собака. Їй необхідне велике щоденне фізичне навантаження і тривалі прогулянки.

Розкрити всі свої можливості вона може тільки на полюванні, тому ця порода підходить тільки мисливцям.

Гладка і еластична шерсть не потребує особливого догляду, досить регулярно вичісувати собаку щіткою з жорсткою щетиною. Мити і обробляти шампунями можна тільки в разі необхідності.

Спеціальних вимог до годівлі немає, однак при складанні добових раціонів необхідно враховувати фізичне навантаження собаки. При великому навантаженні необхідно збільшувати добову даванку корму, особливо під час полювань.

Англійський кокер-спаніель

Назва «кокер» з'явилася у XVII столітті в зв'язку з тим, що усіх сухопутних спанієлів до цього часу почали поділяти відповідно росту на дві групи. Менших за розмірами найчастіше використовували для полювання на лісових куликів (woodcock - англ.) і скорочено називали кокерами.

Вперше як самостійна порода англійські кокер-спанієлі виставлялися в Англії в 1935, а в Америці - тільки у 1946 році.

Англійські кокер-спанієлі - природжені мисливці. Азарт, який охоплює їх під час полювання і витривалість допомагають їм переслідувати дичину на великі відстані. Відмінне чуття робить собак цієї породи не тільки гарними мисливцями, але і гарними

сторожами. Голосним гавканням кокер-спанієль обов'язково повідомить про наближення чужої людини.

Спершу собаки даної породи належали до категорії робочих. Вони витривалі, тому легко переносять будь-яке фізичне навантаження.

Стандарт

Зріст у холці: для самців 38-43 см, для самок 36-40 см. Маса: для самців 13-15 кг, для самок 12-14 кг.

Корпус компактний, міцний але не масивний, з міцним кістяком і добре розвиненою мускулатурою. Шия м'язиста, біля голови трохи випукла, лінія шиї плавна, без підвісу. Лопатки косо поставлені, плоскі.

Спина коротка і міцна; поперек короткий, широкий. Груди глибокі, помірно широкі, з грудиною, яка трохи виступає вперед, доходить до ліктів.

Кінцівки прямі, з розвиненими м'язами. Лапи тверді й круглі, пальці міцно стиснуті.

Хвіст обрізаний.

Голова масивна, але не груба, з плавними лініями і характерною формою. Морда широка і глибока, міцна, за довжиною дорівнює половині довжини голови. Перехід від лоба до морди виражений помірно, посередині лоба невелика продовгувата впадина.

Очі середнього розміру, майже овальної форми, широко розставлені. Колір - темно-коричневий, допускається горіховий. Вираз очей добрий, м'який, говорить про розум і незалежний характер собаки.

Вуха висячі, тонкі, низько поставлені.

Мочка носа чорна, широка.

Губи сухі, товсті, не відвислі. Прикус ножицеподібний.

Окрас будь-який: однотонний, найчастіше рудий, чорний, яскраво коричневий, червоний, золотисто-каштановий. Дво- або триколіорові собаки можуть мати рівномірно розміщені плями, крап. Допускається невелика біла пляма на грудях і чіткий яскравий підпал (при чорному, коричневому і плямистому окрасі).

Шерсть шовковиста, пряма або трохи хвиляста, щільно прилягає, на голові коротка і середньої довжини на тілі. На вухах шерсть густа, довга, шовковиста, пряма або трохи хвиляста.

Руки розмашисті, прямолінійні.

Утримання та догляд

Англійські кокер-спанієлі мають дружелюбний характер, життєрадісні і стрімкі. Врівноваженість, велике терпіння і відданість роблять їх прекрасними домашніми тваринами.

Шерсть англійського кокер-спанієля вимагає щоденного розчісування гребенем і чищення щіткою з жорсткою щетиною. Після кожної прогулянки необхідно вичищати з шерсті колючки і реп'яхи. У разі необхідності можна мити і обробляти сухим шампунем. Для полегшення догляду і надання більш охайного вигляду собаку можна підстригти.

Особливі уваги вимагають вуха спанієля, тому що на прогулянках у вуха часто потрапляють сміття та насіння трав. Під час годівлі вуха необхідно підв'язувати, щоб вони не потрапляли у миску.

Гладкошерста такса (дексхунд)

Історія виникнення породи невідома. Відомо, що такс було поділено на групи за довжиною шерсті: довгошерсті, гладкошерсті і жорсткошерсті. Після цього, приблизно на початку XVII століття, був складений загальний опис породи, і відтоді міцно закріпилась назва дексхунд - «борсукова собака». Великих за розмірами (вагою приблизно 14-16 кг) собак використовували для полювання на борсука і дикого кабана. Менші (вагою 7-10 кг) добре показували себе у переслідуванні лисиці і пораненого оленя. До початку XX століття допускалося схрещування всіх трьох різновидів такс між собою. На початку XX століття кінологи визнали це недоцільним і вимагали дотримання чистоти у відтворенні породи.

Такси малого зросту, але дуже прудкі, розумні, сміливі, азартні, енергійні, наполегливі, витривалі. Гостре чуття допомагає їм легко розшукати звіра і безпомилково

переслідувати по запаху. Характерна будова тіла дозволяє собакам висліджувати звіра на землі і в норах.

Стандарт

Зріст у холці: для самців 15-20 см, для самок 15-18 см. Маса: для самців 4-5 кг, для самок 3-4 кг.

Корпус довгий, приземистий, з короткими кінцівками і розвиненою мускулатурою.

Шия довга, трохи випукла, мускулиста, помірно розширюється до холки.

Спина пряма з коротким, трохи випуклим попереком. Лопатки довгі, широкі, косо поставлені. Груді глибокі, доходять до ліктів. Грудина сильно виступає наперед. Живіт підтягнутий.

Кінцівки короткі, задні менші за передні, з міцним кістяком і сильними м'язами. Лапи крупні, міцні, компактні. Пальці стиснуті.

Хвіст посаджений на лінії спини, не вигнутий.

Голова пропорційна будові тіла. Морда суха з легкою горбинкою. Перехід від лоба до морди непомітний. Очі овальної форми, середнього розміру, бажаний колір очей - дуже темний, вираз очей енергійний, веселий.

Вуха високо поставлені, середньої довжини із закругленими кінцями. Мочка носа чорна. Губи сухі. Прикус ножицеподібний.

Шерсть коротка, щільно прилягає, блискуча, не густа.

Окрас: одноколірний - червоний і кремовий, мочка носа чорна; двоколірний - чорний, шоколадний, сірий (голубий); плямистий - мармуровий (більш світлі плями на темному фоні того ж кольору) або двоколірний, з великою кількістю білих плям.

Руки спокійні, плавні, вільні, швидкі. Крок широкий, з невеликим вимихом передніх кінцівок і досить сильним поштовхом задніх.

Утримання та догляд

Такси завдяки своїм розмірам ідеально підходять для утримання у міській квартирі. Це дуже добрі, віддані домашні тварини.

Такса є робочою собакою і їй необхідні щоденні тривалі прогулянки, але стрибати таксам не можна, тому що вони можуть пошкодити хребет. Під час прогулянок необхідно уважно слідкувати, щоб ніхто не наступив на неї.

Догляд дуже простий. Їх шерсть не має запаху і практично не линяє, тому досить час від часу вичісувати її щіткою з жорсткою щетиною. Мити і обробляти сухим шампунем можна тільки в разі потреби. Після миття шерсть необхідно добре висушити, для надання блиску шерсть можна натерти шматком замші.

Щоденно після кожної прогулянки необхідно оглядати вуха собаки і вичищати їх від бруду.

Фокстер'єр жорсткошерстий

Ця порода була виведена в Англії у другій половині XVIII століття і швидко завоювала популярність у всьому світі.

Прародичем фокстер'єра вважається жорсткошерстий чорно-підпалий тер'єр.

Спочатку фокстер'єр був відомий і брав участь у виставках як мисливський тер'єр. Мисливці високо цінували дану породу за тонке чуття і гострий зір. Фокстер'єри не тільки виганяли лисиць з нори і стрімко їх переслідували, але й відмінно показали себе у ловлі шурів.

На початку XIX століття в США відбулася офіційна реєстрація цієї породи.

Стандарт породи був складений і затверджений у 70-их роках XIX століття англійським клубом любителів фокстер'єрів і дійшов до наших днів практично без змін.

Приблизно в той же час фокстер'єр був завезений у США і наприкінці XIX століття також був зареєстрований як самостійна порода.

Це незамінний помічник на полюванні: фокстер'єр ненавидить всіх дрібних лісових хижаків і прекрасно справляється з обов'язками гончої, з пошуком і вигоном дичини. Фокстер'єр здатний працювати як за кривавим слідом, так і за водоплавною птицею. Представники цієї породи рухливі, спритні та витривалі. Не слід забувати, що ці собаки вороги котів, і це може спричинити проблеми на прогулянках.

Стандарт

Зріст в холці: для самців 39 см, для самок 35 см. Маса: для самців 8 кг, для самок 7 кг.

Корпус сухий, міцний, квадратного формату.

Шия суха, мускулиста. Холка добре помітна, мускулиста. Спина коротка, пряма. Круп широкий, горизонтальний, короткий. Груди глибокі, опушені до рівня ліктів, довгі. Ребра випуклі.

Лопатки косо поставлені. Лікті направлені назад, щільно притиснуті до тіла, рухливі.

Лапи невеликі, круглі, щільні. Пальці поставлені паралельно один до одного. Хвіст обрізаний до 2/3 довжини.

Голова довга, суха. Довжина черепної частини дорівнює довжині морди. Лінія лоба пласка, трохи нахилена до морди. Перехід від лоба до морди мало помітний. Мочка носа чорна.

Очі темні, невеликі, близько поставлені одне біля одного.

Зуби міцні, білі. Прикус ножицеподібний, щільний.

Вуха високо поставлені, висячі на хрящах, маленькі, трикутної форми, направлені вперед.

Окрас плямистий, білий колір повинен домінувати.

Шерсть густа, жорстка, щільна. Підшерстя м'яке. Від кореня шерсть росте прямо, а з 2/3 загинається, утворюючи надлом. Шерсть на верхній і нижній щелепі та на передніх кінцівках повинна бути хвилястою.

Руки вільні. Задні кінцівки рухаються паралельно одна одній.

Утримання та догляд

Це енергійна, жвава та дуже допитлива собака і, як всі незалежні натури, неслухняна. Тому строге, жорстке, але не жорстоке дресирування необхідно розпочинати з раннього віку. Тільки в цьому випадку з собаки виросте надійний і відданий друг.

Для підтримання гарної форми представникам цієї породи необхідні щоденні тривалі прогулянки. Якщо собака утримується у приватному будинку, навколо якого є невеликий, добре огорожений двір, вона сама знайде собі заняття з достатнім навантаженням.

На прогулянках фокстер'єрів найкраще всього утримувати на повідку, тому що цей природжений мисливець у будь-який момент може розпочати полювання на будь-яку невелику тварину - kota, маленьку собаку та ін.

Догляд за шерстю собаки повинен бути більш ретельним, ніж у інших тер'єрів. Крім щоденного чищення і вичісування шерсті, фокстер'єру необхідно робити вищипування. Особливо це стосується виставочних собак. Як правило, фокстер'єри мають добре здоров'я, але часто хворіють на запалення очей (прогресуюча атрофія сітчатки і катаракта) і шкірні алергії.

Спеціальних вимог щодо годівлі цих собак немає. Однак необхідно пам'ятати, що кількість корму повинна відповідати рівню активності фокстер'ера.

2.3. Кімнатно-декоративні собаки та їх характеристика

Існує декілька порід собак, яких за морфологічними ознаками не можна віднести до якоїсь певної групи, а всі відомі джерела не дають достовірних відомостей про їх дійсне походження. В більшості випадків це дуже старі породи з домінуючими спадковими властивостями, а їх конституція вказує на участь в їх утворенні різних порід собак. Виділення цих порід в окрему групу пов'язано з втратою у них робочих якостей. Сьогодні кімнатно-декоративні собаки являють собою маленьких тварин, іграшкових і смішних, які прикрашають життя людини і зручні для утримання в квартирі.

В епоху феодалізму у середньовікового дворянства вважалося непристойним не мати власної собаки. Зображення цих тварин дає можливість прослідкувати за змінами зовнішнього вигляду собак. Одні із деяких порід вже давно зникли, а інші прекрасно збереглися до наших днів, і, більш того, їх популярність продовжує зростати.

Більшість з цих порід карликові, довгошерсті. Це дозволяє надавати собакам різного вигляду. Багато з таких порід дуже схожі на своїх великих родичів і за екстер'ером, і за характером: пінчер - карликовий пінчер; англійський бульдог - французький бульдог; ризеншнауцер - міттельшнауцер. І хоча у карликового пінчера висота у холці 30 см, він має усі якості звичайного гладкошерстого пінчера: такий же надійний друг і чудовий сторож, також любить дітей і прощає їм злі жарти.

Багато порід домашніх собак виникли від робочих порід: раніше коллі використовувалася як собака-пастух; фокстер'ер і далматин у минулому - тільки як мисливські собаки; пудель також колись був різновидом пойнтера і теж використовувався на полюванні.

У світі налічується понад 50 порід декоративних собак. В Росії вони поділяються на чотири групи: пуделі, декоративні тер'ери,

західні і східні декоративні собаки. Відрізняючись один від одного за окрасом, довжиною і структурою шерсті, розміру, формату, характеру, поведками та іншими особливостями поведінки, вони можуть вдовольнити різні смаки. Кімнатно-декоративні собаки бувають середніх, маленьких або мініатюрних розмірів. Маса їх від 1,5 (той-тер'єри, чіхуа-хуа) до 30 кг (чау-чау, далматин). Деякі породи собак, яких в Росії відносять до декоративних, в інших країнах відносять до службових або мисливських, наприклад шпіц, далматин, басет, чау-чау, бультер'єр, афганська борза.

Найвідоміші породи собак, які належать до цієї групи: бедлінгтон-тер'єр, ірландський тер'єр, шотландський тер'єр, бультер'єр, пудель, пекінес, японський хін, бассет, американський кокер-спаніель, мопс, левретка, карликовий пінчер, кольорова болонка, французька болонка та інші.

Пудель

Деякі кінологи вважають, що перші пуделі з'явилися у Франції, але насправді це тільки одна з гіпотез, тому що батьківщина цих собак остаточно невідома.

З давніх-давен дуже часто пуделі зустрічалися у Франції і згодом з'явився вираз «французький пудель». Французи називають пуделів «каниш», що в перекладі означає «качина собака».

У пуделів було багато «професій», вони допомагали на полюванні, приносили водоплавних птахів, виступали в цирку, були живою іграшкою у знатних осіб.

Інша гіпотеза говорить про те, що пуделів вивели у Німеччині. І свою назву собаки отримали від слів «pudel», «pudelin», що в перекладі означає «кидатися у воду». І така версія правдоподібна, тому, що англійська назва породи «poodle» німецького походження.

Пудель - одна із найвідоміших порід собак у всьому світі. Їх знають і люблять, тому що собаки мають багато гарних якостей. По-перше, вони дуже гарні, граційні. По-друге - пуделі розумні, веселі і легко піддаються дресируванню.

Стандарт

Зріст в холці: для самців 38 см, для самок 36 см. Маса: для самців 15 кг, для самок 13 кг.

Шия середньої довжини, високо поставлена. Верхня лінія трохи випукла. Довжина тулуба трохи більша за висоту в холці. Передня частина грудей розвинута нормально. Грудна кістка виступає, розташована високо, ширина грудей на висоті ліктів складає 2/3 її глибини. Ребра овальної форми, на спині широкі. Спина коротка, пряма. Живіт і пах підтягнуті, круп заокруглений.

Голова пропорційна розмірам тіла. Довжина морди 9/10 довжини черепа. Ширина черепа менша половини довжини голови. Надбрівні дуги виступають. Потиличний бугор добре виражений.

Окрас: чорний, білий, коричневий, сірий, абрикосовий. Шерсть дуже густа, ніжна, хвиляста, еластична.

Руки пружні, легкі.

Утримання та догляд

Собаки даної породи дуже активні, енергійні. Пуделям необхідне навантаження, біг, ігри. Вони швидко звикають до свого господаря. Якщо вони надовго залишаються наодинці, то

можуть стати нервовими. Пуделі дуже чутливі, тому вони часто ревнують свого господаря до інших домашніх тварин. Ці собаки потребують великої уваги.

Доглядати пуделів нелегко. Собака вимагає багато часу і терпіння. Шерсть тварини необхідно щоденно вичісувати гребенем і щіткою. Періодично пуделя необхідно стригти. Спеціалісти рекомендують робити це приблизно кожні 6-7 тижнів. Спочатку собаці роблять якусь стрижку, а потім тільки підрівнюють шерсть, щоб підтримувати форму зачіски. Раніше пуделів підстригали для того, щоб їм було легше плавати, при цьому залишати шерсть тільки на суглобах, щоб запобігти переохолодженню. Потім стрижку тварин почали удосконалювати, і з'явилися різні зачіски. Наприклад, одна із стрижок називається «Щуцик». Так заведено стригти пуделя, поки йому не виповниться рік. Для дорослих собак рекомендують інші зачіски, наприклад, «Англійське сідло» і «Континенталь».

Якщо собака буде брати участь у виставках, то правильно виконана стрижка просто необхідна. Без неї тварина не буде відповідати прийнятим стандартам. Деякі стрижки, наприклад, «Спортивна», можуть бути прийняті не на всіх виставках. Та якщо господар не збирається водити пуделя на виставки, то така зачіска буде дуже зручною у повсякденному житті собаки.

Дуже важливо, щоб у пуделя шерсть завжди була чистою і в гарному стані. Тому собаку необхідно періодично купати. Спеціалісти рекомендують робити це 2-3 рази на місяць. Мити необхідно спеціальним м'яким шампунем, попередньо розбавленим водою, щоб у собаки не було подразнення шкіри.

Після кожної прогулянки шерсть пуделя необхідно ретельно оглядати, бо до шкіри може причепитися кліщ. Вуха необхідно також оглядати і чистити.

Пекінес

Пекінес належить до китайських порід. Історія виникнення цих собак, на жаль, невідома. Найбільш ранні відомості про неї належать до VIII століття нашої ери. Завдяки тому, що пекінесів розводили виключно для імператорських родин, чистота їх породи збереглася дуже добре. Всім, хто не належав до династії царів, під

страхом смертної кари заборонялось володіти пекінесами. У Європі ця порода стала відома після розгрому європейськими інтервентами імператорського палацу у 1860 році. Коли англійці увірвалися до палацу, вони побачили багато вбитих імператорських собак: китайці вбили тварин, щоб не віддавати їх завойовникам. Чудом збереглося п'ять пекінесів, яких забрали з собою англійські солдати. Дві собаки були подаровані королеві Вікторії.

Завдяки симпатичному вигляду і яскравій історії виникнення пекінеси стали дуже відомими і популярними у всьому світі.

Пекінесами називаються маленькі, дуже рухливі, приземисті, з міцною будовою тіла і гарною шерстю собаки. Ця порода дуже добре підходить для утримання в домашніх умовах.

Незважаючи на свій малий розмір та іграшковий вигляд, пекінес - хороший сторож, уважний, вірний і хоробрий.

Стандарт

Зріст в холці 18-25 см, маса: 3-5 кг.

Шия коротка, міцна суха. Кістяк міцний, особливо у передній частині. Груди міцні, широкі. Ребра випуклі. Міцна спина не

повинна бути дуже довгою. Тулуб поступово звужується до хвоста.

Передні кінцівки короткі, масивні, з міцним кістяком і добре вираженими кутами ліктів (але не викривлені). Передпліччя трохи викривлені. Зап'ястя зближені. Задні кінцівки слабші за передні, але також міцні і добре сформовані. Лапи плескаті, овальні.

Голова масивна з широкими і плескатими лобом та лицевою частиною. Очі крупні, випуклі, прямо поставлені, темного кольору, широко розставлені, розміщені на одній висоті із мочкою носа. Мочка носа чорна, з повними широко розкритими ніздрями. Морда дуже широка, масивна, задерта, з поперечною складкою на переніссі, плеската і квадратна. Верхня і нижня щелепи широкі, масивні. Губи пухкі, щільні (не повинні звисати).

Вуха звислі, середнього розміру, у вигляді серця. Поставлені не високо, тримаються спереду і щільно притиснуті до голови.

Окрас будь-який. Всі однокольорові пекінеси можуть мати різні відтінки або білі відмітини. Існують плямисті пекінеси, у яких білий колір переважає над іншими, вони мають симетричні відмітини і біле пасмо на голові.

Шерсть густа. На шиї утворює гриву і комір, на вухах пишна. На хвості розкішний султан. Ноги і пальці також вкриті густою шерстю, на задніх кінцівках довгі «штани». Підшерстя густе. Волос довгий прямиий. Хвиляста шерсть не допускається.

Рухи енергійні, впевнені. Хо́да нагадує розмашисту греблю.

Утримання та догляд

Пекінеси не люблять активного способу життя, прогулянки, біг. Перевагу вони віддають спокійному сну на дивані. Однак для підтримання собаки у гарній формі необхідно щоденно вигулювати її. Щоб пекінес із задоволенням погоджувався йти на прогулянку, його необхідно займати не тривалими але регулярними іграми.

Шерсть у пекінесів довга, з густим підшерстям і вимагає постійного догляду. Тому її необхідно щоденно розчісувати. Особливого догляду потребує шерсть навколо хвоста і на задніх кінцівках, тому що там вона найбільше забруднюється і скуйовджується. Під час линьки розчісувати необхідно два рази на

день. Періодично необхідно обробляти сухим шампунем. Після кожної прогулянки необхідно вичищати шерсть від трави і насіння. Щоденного догляду потребують очі і вуха собаки, щоб запобігти інфекційних захворювань, їх необхідно оглядати і чистити.

Випуклі очі пекінесів можуть бути поранені, тому необхідно оберегати їх від травм. Як і всі собаки коротконосих порід, пекінеси іноді можуть відчувати утруднене дихання.

Годувати собаку необхідно невеликими порціями не менше двох разів на день.

Мопс (мопсихонд, паг, карлін)

Походження цієї породи невідоме. Але відомо, що це одна з найдавніших порід собак. Мопс з 400 року до н.е. живе поруч з людьми. Існує думка, що ця порода виникла на Сході. Найперші згадування про мопсів знайдені у старовинних китайських рукописах. На китайських фарфорових вазах зустрічається зображення цих собак. Вірогідніше всього, розведенням мопсів займалися тибетські монахи.

Яким чином мопси потрапили у Європу також невідомо. Відомо лише, що вони відразу ж завоювали велику популярність серед знатних осіб. У Голландії їх називали мопсихондами (від

голл. «бурчати»). В кінці XVIII століття мопси мали велику популярність у Франції. Особливо цінувалась ця порода серед багатих людей. У наш час мопсів відносять до рідкісної породи, хоча вони відомі у всьому світі.

Собакам цієї породи дали прізвисько, утворене від відомого девізу «Multum in parvo», що в перекладі з латині означає «багато про мале». Це визначення дуже підходить до мопсів. Вони поєднують у собі масу дуже різних властивостей характеру. Собаки даної породи добрі, привітні, врівноважені, розумні, слухняні. Мопси дуже легко піддаються дресируванню, до того ж вони гарні охоронці, голосним гавканням повідомляють господарю про наближення чужих.

Стандарт

Зріст у холці: для самців 30-32 см, для самок 25-30 см. Маса: для самців 6-9 кг, для самок 6-8 кг.

Шия коротка, товста, зі складками шкіри, які утворюють невеликі підвіси. Тіло коротке, коренасте, широке у грудях, з випуклими міцними ребрами.

Кінцівки міцні, мускулісті, прямі, паралельні. Лапи овальні. Хвіст закручений у щільне кільце, притиснутий до спини. Хвіст, який утворює два завитки, вважається ідеальним.

Голова крупна, масивна, кругла. Морда коротка, тупа, чотирикутна, але не задерта, має великі і глибокі зморшки. Очі темні, дуже великі, круглі, випуклі, блискучі. Вираз очей наполегливий.

Вуха тонкі, маленькі, у вигляді гудзика.

Окрас сріблястий, чорний, золотисто-рудий. Кожна масть повинна бути чітко виражена. Добре мають виділятися темна морда або маска, вуха, бородавки на щелепах, пляма на лобі (у формі відбитка пальця або ромба), перехід від лоба до морди повинен бути якомога чорнішим. Мочка повинна бути чорною - чим виразніша, тим краще. Від потилиці до основи хвоста має бути темна смуга.

Шерсть тонка, гладка, ніжна, коротка і блискуча.

Рухи енергійні, швидкі. Передні і задні кінцівки паралельно і добре виносяться.

Утримання та догляд

Мопса можна утримувати і в міській квартирі, і в приватному будинку. Ці собаки погано пристосовуються до зміни погодних умов, вони не переносять сильної спеки і холоду, тому більшість часу вони проводять у приміщенні. У той же час це досить міцна тварина, здатна захистити себе в критичній ситуації.

Мопси люблять ігри, біг. Регулярне фізичне навантаження сприяє укріпленню здоров'я і покращанню настрою собаки.

Догляд за представниками цієї породи дуже легкий, мопси створюють враження доглянутих собак. Їх коротку шерсть необхідно розчісувати щіткою з жорсткою щетиною раз на два дні. Мити у випадку крайньої необхідності. Ретельного догляду і чищення вимагають тільки чисельні складки на морді.

Мальтійська болонка

Ця порода виникла в глибокій давнині, ще в античні часи (якщо не раніше!). Протягом майже тридцяти століть мальтійська болонка (древня собака Мальти) належить до аристократичної групи порід. Предками болонок є собаки, які належали до родини спанієлів.

Перші згадування зустрічаються в історичних джерелах 1000 років до н.е.

Їх прославляли у віршах, зображували на полотнах. Греки встановлювали надгробні пам'ятники на їх могилах.

Болонки були улюбленцями царських осіб. На багатьох відомих картинах, створених художниками минулих століть, можна побачити болонок разом із своїми господарями. В часи правління королеви Єлизавети представників цієї породи продавали за величезні гроші. Порода була зареєстрована у другій половині XIX століття як мальтійська левина собачка.

Ці собаки благородні, акуратні і тендітні.

Вони любляють знаходитися у центрі уваги, потребують турботи і догляду.

Болонки розумні від природи, дуже швидко і легко піддаються дресируванню, завжди попереджують господаря про незнайомця.

Стандарт

Зріст у холці: для самців 25 см, для самок 23 см, маса: 3-5 кг.

Шия суха, без підвісу. Груди об'ємні з округлими ребрами. Грудна кістка довга. Холка піднята над рівнем спини, м'язиста. Живіт помірно підбраний. Круп широкий. Кінцівки прямі, вертикально поставлені. Лапи круглі. Хвіст посаджений високо, дуже товстий біля основи. Хвіст утворює дугу і верхівкою торкається крупа.

Голова середніх розмірів. Щелепи легкі, нормально розвинені. Прикус ножицеподібний або клішнеподібний. Ширина черепа у щелепах дорівнює довжині. Спинка носа пряма. Краї губ чорні. Очі темно-коричневі. Вираз розумний, живий. Вуха плескаті, трикутної форми, високо посажені, повністю прикриті густою довгою шерстю.

Окрас білосніжний, допускається відтінок слонової кістки.

Шерсть густа, щільна, блискуча, шовковиста, не хвиляста, повинна звисати донизу. Підшерстя відсутнє.

Рухи: рись складається з коротких і дуже швидких рухів, складається враження, що собака ніби котиться.

Утримання та догляд

Це ідеальні кімнатно-декоративні собаки. Вони добре почувують себе у міській квартирі. Люблять прогулянки на свіжому повітрі.

Мальтійські болонки потребують щоденного ретельного догляду. Розчісувати і чистити їх м'яку шерсть необхідно щіткою з дуже жорсткою щетиною, акуратно і обережно, тому що волосся легко пошкоджується. Регулярно, раз на тиждень, їх необхідно мити шампунем і добре висушувати після миття.

Після кожної прогулянки необхідно оглядати шерсть і вичищати від трави і сміття. Щоб довга шерсть на голові не заважала собаці бачити, її можна заколювати або зав'язувати резинками. Окрім того, необхідно щоденно оглядати, чистити очі та вуха, а також видаляти волосся в середині вушного каналу.

Карликовий пінчер

Карликові пінчери відомі вже дуже давно. Незважаючи на те, що тривалий час їх розведенням займалися собаководи Скандинавських країн, прийнято вважати, що батьківщиною карликових пінчерів є Німеччина.

Перший клуб любителів пінчерів був організований у 1895 році в Німеччині. Після того розведенням собак почали займатися більш серйозно і собака була стандартизована.

На початку ХХ століття популярність пінчерів дуже зростає, але внаслідок Першої світової війни дана порода була майже

знищена. Однак після війни німецькі кінологи відродили породу і вона набула популярності далеко за межами Німеччини. У наш час карликові пінчери дуже популярні майже у всіх країнах світу.

Ця собака – мініатюрна копія добермана, і, не зважаючи на невеликий розмір, не поступається йому за складом характеру.

Стандарт

Зріст у холці: для самців 30 см, для самок 25 см, маса: для самців 7 кг, для самок 6 кг.

Корпус міцний, квадратного формату, з плескатими, рельєфними м'язами. Спина коротка. Поперек міцний, мускулистий. Живіт підібраний. Круп округлий. Лопатки косо поставлені. Лапи круглі.

Хвіст високо посаджений, обрізаний, залишають три хребці.

Голова вузька, клиноподібна, щелепи не виступають. Череп плесканий, перехід від лоба до морди незначний. Морда суха, міцна, пропорційна. Мочка носа чорна, коричнева, наближена до кольору шерсті. Прикус ножицеподібний. Очі темні, майже чорні, овальної форми, не випуклі. Вуха високо поставлені, симетрично обрізані.

Окрас чорний з чітко обмеженими червоно-бронзовими підпалинами, розміщеними на щоках, нижній щелепі, над очима, на шиї, спереду на грудях у вигляді двох трикутників, на передніх кінцівках, з внутрішнього боку задніх кінцівок і біля анального отвору. Може бути також одноколірний від бурого до яскраво-коричневого кольору, голубувато-сірий, коричневий з бронзово-червоними або золотисто-червоними підпалинами.

Шерсть густа, коротка, гладка, блискуча, рівномірно покриває усе тіло.

Рухи елегантні, легкі, граційні.

Утримання та догляд

Пінчери дуже рухливі, допитливі, хоробрі. Це відмінний сторож з гострим слухом і гарним нюхом, він здатний підняти тривогу і попередити господаря про найменшу небезпеку. Пінчер буде кидатися на незнайомця до тих пір, доки хазяїн його не заспокоїть.

Представники даної породи дуже швидко звикають до своїх господарів і безмежно їх люблять. Однак, при грубому поводженні можуть бути агресивними. Не слід заводити карликового пінчера у сім'ях, де є маленькі діти.

Для підтримання гарної форми йому необхідні регулярні прогулянки. Не слід забувати про допитливість даної собаки, вона може втекти від вас, якщо її щось зацікавить.

Догляд за гладкою, короткою шерстю пінчера дуже простий. Собаку необхідно регулярно чистити щіткою. Час від часу корисно протирати шерсть вологою ганчіркою.

Пінчери люблять жувати і гризти маленькі предмети. Необхідно слідкувати за тим, щоб собака не вдавилася.

Як правило, представники даної породи мають гарне здоров'я, однак вони схильні до захворювань очей і суглобів. Окрім того, у самок виникає багато ускладнень під час пологів. Пологи собаки повинні проходити під наглядом ветеринара.

Спеціальних вимог до годівлі немає, бажано не перегодовувати собаку.

Розділ 3. УТРИМАННЯ ТА ДОГЛЯД ЗА СОБАКАМИ

3.1. Основні фізіологічні показники собак

Здорова собака має гарний апетит, весела, охоче гуляє і навчається. Вона прямо стоїть на ногах, жваво реагує на все навколишнє. Очі здорової тварини широко відкриті, ніс вологий, але без будь-яких виділень. Шкіра еластична і рухлива, шерсть блискуча. Вуха у здорових представників порід зі стоячими вухами – підняті.

Здорова собака звільняється від калу в середньому 3-4 рази на добу, сечі виділяється від 0,7 до 2 літрів. Колір сечі, у залежності від корму, буває від блідого до темно-коричневого.

У дорослих здорових вихованців **температура тіла** у прямій кишці може бути від 37,5 до 39 °С.

Частота пульсу, виміряного на одній з артерій, від 60 до 120 ударів на хвилину, а **частота дихання** – 10-40 разів на хвилину. Ці три параметри відбивають стан обміну речовин в організмі собаки і при захворюванні різко змінюються. Обмін речовин у

тварин з великою масою тіла відбувається повільніше у порівнянні з більш дрібними тваринами. Тому велика розмаїтість порід призводить до значної розбіжності в нормальних фізіологічних параметрах. Наприклад, дорослий дог у нормальному стані має температуру тіла від 37,5 до 38 °С, частоту пульсу – від 60 до 80 ударів на хвилину, частоту дихання – від 10 до 15 разів, а карликовий пінчер – температуру тіла від 38,8 до 39 °С, частоту пульсу – від 110 до 120 ударів на хвилину, а частоту дихання – 30-40 дихальних рухів на хвилину. У молодих собак ці параметри також трохи вищі, а температура тіла, у залежності від породи, може досягати 39,5 °С. Важливо пам'ятати, що температуру тіла собаки вимірюють не раніше, ніж через годину після навантаження або прогулянки.

У здорової собаки слизові оболонки блідо-рожевого кольору. Вони зволожені негустою і прозорою фізіологічною рідиною. Найбільш часті зміни, що відбуваються зі слизовими оболонками при захворюваннях виражаються сильним почервонінням, що супроводжується підвищенням виділенням фізіологічної рідини, що має ненормальну консистенцію: вона може бути мутною, з домішками гною. З появою таких змін необхідно відразу ж звернутися до ветеринарного лікаря. Він проведе детальне обстеження собаки і прийме необхідні заходи щодо лікування. Період видужання може продовжуватися у собаки більше двох місяців, протягом яких організм більше не виявляє симптомів захворювання. Тобто, за такий період клінічно здоровий вихованець відновлює витрачені сили, його уражені органи поступово приходять у норму. У цей період собаці потрібно надати спокій. Будь-які перевантаження можуть впливати на результат хвороби, тому нерідкі випадки ускладнень на серце, що призводять до втрати нормальних фізіологічних функцій організму.

3.2. Загальні вимоги догляду за собакою

Догляд за собакою. У дикій природі собаки чистили себе самі, почухуючись об кущі і дерева, промиваючи свою шерсть ранковою росою. Простий і здоровий корм, збагачений білками і вітамінами, забезпечував нормальний обмін відмерлої шерсті на

нову блискучу і густу. Линяння собак проходило восени і навесні, було не довгим, але ефективним.

Людина по-своєму підійшла до підтримки гігієни собаки, відірвавши її від природи і взявши під свою опіку. Їй не подобався характерний запах псини, шерсть собаки заважала домашнім. Не треба забувати, що людина і собака біологічно різні, і те, що необхідно і добре людям, не завжди корисно вихованцям.

Перш ніж придбати собаку, непогано б довідатись, як слід за нею доглядати, і оцінити, під силу вам це чи ні.

Догляд за шерстю. Шкіра і шерсть, змазані шкірним жиром, захищають організм собаки від впливу навколишнього середовища. У середині і на поверхні шкірного покриву живе безліч усіляких мікроорганізмів. Деякі з них за допомогою продуктів своєї життєдіяльності допомагають шкірі виконувати основні функції. Інші, навпаки, паразитують, наносячи досить відчутну шкоду. Дуже велику роль у виконанні основних захисних функцій організму від несприятливих впливів зовнішнього середовища має підтримка гігієни собак. Але це не тільки догляд за шкірою і шерстю, а й підрізання кігтів, чищення вух і видалення зубного каменя.

Гігієна, виховання і ставлення домашніх до собаки - фактори, що нерозривно пов'язані один з одним. Неприпустимо, коли власник красивої породистої тварини недбало ставиться до її зовнішнього вигляду і чистоти, тим більше, що собака, будучи «членом родини», впливає на стан здоров'я всіх домашніх. При щоденному регулярному догляді за собакою ця процедура буде забирати у вас всього кілька хвилин.

Запущена собака, що не бачила протягом багатьох тижнів гребінця і щітки, утрачає велику частину своїх прекрасних якостей. Від брудної тварини виходить специфічний неприємний запах. Особливо це відчувається після прогулянки в негоду, коли обсихає скуповджена шерсть. Чистота собаки не менш важлива для її здоров'я, ніж прогулянки і годівля.

Крім усіх гігієнічних маніпуляцій над собакою раз у півроку її необхідно зважувати. Доросла собака не повинна набирати вагу. Постійна вага говорить про правильну годівлю та догляд.

Миття собаки. Миття собаки - щонайперший гігієнічний прийом догляду за нею в тому випадку, коли тварина живе в квартирі і, найчастіше, розділяє з господарем його постіль.

При регулярному купанні собака втрачає властивий їй запах псини. Однак, часте миття порушує діяльність сальних залоз шкіри. Шкіра стає сухою, тріскається, у тріщинки нерідко потрапляють різні мікроорганізми, що викликають запалення. З іншого боку, щоб відтворити втрачене жирове змащення, починає виділятися велика кількість підшкірного жиру навіть тоді, коли цього зовсім не треба. Настає дисфункція жирових залоз, що призводить до захворювання себореєю. Таким чином, у результаті частого миття досягається зовсім зворотній результат: запах шкірного жиру не тільки не усувається, але виділяється більш інтенсивно.

Для миття собак існують спеціальні сорти мила і шампуні. Незважаючи на те, що вони мають більш м'яку дію, застосувати їх потрібно як можна рідше. У міських умовах щоразу після прогулянки собаці необхідно вимивати лапи, а також живіт, але бажано, без мила.

Шерсть, що росте між пальцями, необхідно вистригати, оскільки на неї часто налипають смоли, машинне масло, що заважає ходьбі і викликає подразнення шкіри. Миття теплою водою принесе тільки користь. Собак з довгою декоративною шерстю, як правило, миють частіше, ніж інших, але при цьому варто обов'язково використовувати ополіскувач, інакше шерсть стане ламкою і тьмяною.

Косметична індустрія робить найрізноманітніші засоби і для, так званого, сухого миття. Вони виробляються з добавкою ароматизуючих і дезінфікуючих речовин і мають, скоріше, комерційну, а не оздоровлюючу ціль.

Це різні сухі шампуні, що всмоктують бруд і жири з шерсті і шкіри собаки. Ці засоби менш небезпечні, ніж шампуні і мило, але їх також варто використовувати в розумних межах. Різні ароматизуючі домішки приємні на запах для людини, але не для собак. Нюх у неї набагато гостріший, ніж у людини, тому ці запахи можуть викликати у вашого вихованця дуже неприємні відчуття. У дев'ятьох випадках з десяти собаки бояться і не люблять купання. Тому від того, як пройде перше купання, буде залежати, як тварина поставиться до наступних - з опором чи з покірною. До тримісячного віку собаку мити не слід.

При купанні температура води не повинна перевищувати 35 °С. Миття у ванні - це не купання в ставку або в басейні, тому вода повинна покривати тільки лапи собаки або доходити до грудей. Вуха необхідно заткнути просоченими олією ватними тампонами для того, щоб запобігти попаданню мила і води, в очі закапати касторову олію. На дно ванни необхідно покласти тканину або гумовий килимок, щоб собака не посковзнулася і не впала.

Шерсть собаки ретельно змочують і наносять на неї губкою мильну піну. Миючий засіб необхідно видаляти доти, поки вода не стане чистою. Уся процедура купання повинна тривати не більше 10 хвилин. Довгошерстих собак підсушують феном, інших витирають рушником. Виводити собаку на вулицю можна не раніше, ніж через 3 години після купання.

Для собак таких порід, як тер'єри, шнауцери, шпіци і лайки, занадто часте купання протипоказане, оскільки воно несприятливо позначається на структурі шерсті. Цих собак краще протирати спиртовим розчином або проводити сухе купання.

Розчісування собаки. Щоденне розчісування і чищення підтримують шерсть вашої собаки в гарному стані.

Щітка для цих цілей повинна бути зроблена з кінського волосу або зі свинячої щетини, але ні в якому разі не з синтетичного матеріалу, що може викликати алергію. Щітка повинна бути досить твердою і не занадто густою, щоб глибоко проникати в шерсть собаки і видаляти з неї бруд і пил. Роговими, металевими або дерев'яними гребінцями легко розчісувати шерсть, що сплуталась і вичісувати омертвілу.

Під час проведення гігієнічної процедури собаку краще поставити на ослін або стіл так, щоб не доводилося до неї нагинатися. Для того, щоб видалити відмерле волосся і змахнути з вихованця основний пил, потрібно провести кілька разів щіткою у напрямку

від голови до хвоста, зі спини до кінців лап. З особливою обережністю необхідно чистити собаку в місцях зовнішніх статевих органів, біля вух, а також її лапи і живіт. Після чищення спеціальною щіткою можна приступити до розчісування.

Довгу шерсть потрібно розчісувати з кінців, розбираючи її шарами – від нижніх до верхніх, поки вона не стане однорідною і м'якою на дотик. Ковтуни ні в якому разі не можна відрізати, тому проріжте їх по напрямку від шкіри до кінців волосся, а потім прочешіть гребінцем це місце.

Короткошерстих собак досить очистити за допомогою грубої рукавиці, що добре видаляє відмерлі волоски і бруд. Після цієї процедури собаку протріть фланелевою тканиною.

Після закінчення чищення і розчісування треба упорядкувати і предмети догляду за нею.

Одним із елементів догляду за шерстю є змазування її олією або жиром.

Цю процедуру потрібно робити щотижня, і не тільки короткошерстим собакам. Найкраще використовувати ланолінову, оливкову або кокосову олію для волосся, тому що вона не дуже жирна. Небагато олії капають на долоні, розтирають її, а потім рівномірно втирають у шерсть собаки. Потім шерсть слід ретельно промокнути будь-якою старою бавовняною тканиною або фланеллю.

Тримінг і стрижка. Більшість порід собак линяє два рази на рік - восени і навесні. Весняне линяння, як правило, більш виражене і триваліше. Відбувається заміна старого волосся на

нове: підшерстя випадає, і залишається тільки остьовий волос. Так здійснюється природний захист собаки від літньої спеки. Взимку відбувається все навпаки: відростає тепле і густе підшерстя. Линька звичайно триває 6-8 тижнів. У цей період собаку можна кілька разів купати, а гребінцем і щіткою необхідно користуватися щодня, інакше ваш вихованець почне чесатися і роздряпає шкіру, що може призвести до екземи.

У процесі одомашнення й у результаті довгої і спрямованої селекції деякі породи собак утратили здатність до линяння. Цих собак періодично стрижуть або тримінгують. Стрижкою у собак можна не тільки видалити відмерлу частину шерсті, але й додати їм визначену стандартну форму. Тримінг проводять за допомогою спеціального ножа, після чого шерсть відростає інтенсивніше. Якщо цих операцій не проводити, у собаки можуть початися різні захворювання шкіри та з'явитися лупа.

Лупа у собаки може з'явитися і внаслідок поганого догляду або занадто частого миття. Однак іноді лупа служить ознакою порушення функції печінки. Тому необхідно ретельно стежити за тим, щоб раціон собаки містив усі необхідні мікроелементи і вітаміни і був збалансований.

Такі породи собак як бедлінгтон-терер, керріблю-терер, пудель, регулярно стрижуть, а жорсткошерстих тер'єрів і шнауцерів – тримінгують. Тримінг і стрижка – справа копітка і складна, якій не можна навчитися за кілька годин. Тому спочатку краще звернутися до фахівця.

Для стрижки потрібно обладнати столик висотою 75 см з неслизькою поверхнею, на якому собака могла б спокійно стояти. Необхідно придбати:

- дві пари ножиць: одні короткі, з закругленими кінцями; інші – довгі і прямі, з гострими кінцями;
- машинку для стрижки – електричну або механічну, з різними насадками;

- гребінець з металевими зубцями.

Оскільки електрична машинка гуде і нагрівається, вона може злякати вашого вихованця, тому краще використовувати механічну – собаку вона не турбує, але стригти нею важче.

Фасони тримінгу і стрижок для кожної породи детально змінюються щорічно. Тому, хто вирішив усерйоз зайнятися показом свого вихованця на виставках, потрібно стежити за модою. Усі фасони призначені для того, щоб підкреслити найбільш красиві форми даної породи і згладити або сховати деякі недоліки собаки.

Бедлінгтон-тер'єр – не звичайний собака у групі тер'єрів. Велику подібність з ягням йому додає м'яка, світлих тонів, шерсть. Пензлик на вухах, характерний овальний чуб на голові, потовщений з боків тулуб з підібраним животом, дугоподібна лінія спини – ось основні особливості вигляду цієї породи. Бедлінгтон повинен втілювати в собі добірність і легкість.

У керрі-блю-тер'єра максимально підкреслюють довжину голови за рахунок бороди, чубчика і вусів, коротко вистригають вилиці, нижню сторону шиї, лоб і вуха. За рахунок поступових переходів довжини шерсті показують стрункість і квадратний формат собаки, напружену лінію верха, добре виражені кути скакальних суглобів.

Стрижки пуделя бувають найрізноманітніші. Цей собака – чемпіон у кількості зачісок. Густа кучерявенька шерсть пуделя, що рівномірно відростає на всіх частинах тіла, дозволяє додавати йому найвигадливіших форм. На виставках прийнято оцінювати дві основні стрижки: модерн і класичну (під лева). Для молодих собак існує спрощений варіант стрижки: коротко підстригають тільки морду і лапи, а також трохи підрівнюють шапочку.

Раніше пуделям залишали вуса і навіть бороду, але сучасні стрижки передбачають дуже коротко підстрижену морду. Шапочка на голові може бути короновидної форми, підстрижена разом з вухами або оформлена відділено від вух. Сучасна стрижка (модерн) – це найбільш коротка шерсть на талії і спині, на шиї і на морді, тобто стрижка більш притаманна природним формам пуделя. Незалежно від варіанта класична стрижка – це більш об'ємна передня частина собаки, груди і шия злиті в єдине

ціле, як у лева. На ногах шерсть можна підстригти у формі штанів або зістригти, залишивши внизу одні помпони.

Якщо «штани» на задніх ногах не залишаються, то там можна вистригти спіралевидні помпони. Не залежно від типу стрижки на хвості залишають традиційну для пуделя кульку.

Породи собак із твердою шерстю шнауцери і тер'єри самі практично не линяють. Тверді волоски, що відмирають, необхідно, як мінімум, два рази у рік тримінгувати.

У кожної собаки швидкість відростання шерсті індивідуальна, тому основний тримінг повинен проводитися за 1–3 місяці до виставки. Починаючи з холки уздовж спини, на стегнах і з боків, на шії шерсть вискубують невеликими пасмами по ходу росту шерсті. Її ні в якому разі не можна смикати доверху, а притискаючи до шкіри, видаляти впевненими рухами. Якщо шерсть у собаки дуже тверда, тримінгувати можна і голову. Підшерстя вискубують або вичісують через 1–2 тижні, для прискорення процесу його можна зістригти машинкою. Недолік цього способу полягає в тому, що після стрижки щільне коротке підшерстя переростає і змішується з остьовим волоссям, що відростає, порушуючи структуру і колір шерсті. Після вищипування остьова шерсть на дотик пружна, лягає щільно.

Якщо собаку увесь час стригти, вона утратить характерну для неї «сорочку», а корені волосся, що залишаються в шкірі, які необхідно видаляти, можуть викликати сильне подразнення. Після оформлення собаки за допомогою машинки і ножиць деталі для кожної породи можуть мінятись.

Зовнішній вигляд тер'єрів квадратного формату (фокс, велін, лейкленд, ердель) формують у такий спосіб: голові надають цеглиноподібної форми, а на нижній щелепі роблять недовгу борідку клинком, іноді залишають маленькі брови над очима і невелику борозенку на чолі, коротко підстригають шерсть на задній частині стегон, нижній частині шиї і вуха. Скакальні суглоби повинні бути добре виражені, а кінцівки повинні мати вигляд стовпчиків. Якщо ви хочете додати вашій собаці більше декоративності, то можете залишити невелику кількість шерсті і на внутрішній стороні гомілки. Для коротконогих тер'єрів (кєрн, силихем, уєст-хайленд-уайт, скотч та ін.) характерна спідниця, що іноді досягає землі. Шерсть на голові стрижуть у залежності від породи, але, наприклад, в уєст-хайленд-уайт-тер'єра якнайбільше підкреслюють кулястість голови з невеликими гострими вушками, а у скотч-тер'єра, навпаки, збільшують довжину голови за рахунок бороди і вусів, залишаючи навислі брови і невеликі «ріжки» для гострих вух.

Принцип тримінгу шнауцерів схожий з тримінгом жорсткошерстих тер'єрів. Найбільш характерна риса цієї групи собак – чубчик, що за формою нагадує козинок кєпки, він може бути суцільний, у вигляді трикутника або розташовуватися над кожною бровою окремо. Щоб підкреслити скульптурні форми лінії шиї і голови, тримінг потрібен сєтерам і спанієлям. Формування зовнішнього вигляду кокер-спанієля є найбільш трудомістким, оскільки його густа довга шерсть утворює пишну спідницю до землі. На лобі у цих собак залишають акуратний чубчик, шерсть біля вух, на вилицях і морді підстригають дуже коротко. Так само коротко підстригають хвіст і шию, а з боків та зі спини видаляють зайву шерсть. Волосся із боків спідниці проріджують філірувальними ножицями.

Довгошерсті породи зі спадаючою шерстю (мальтійські болонки, йоркширські-тер'єри, скай-тер'єри, лхаський апсо) повинні бути розчесані на прямий проділ від хвоста до кінчика

носа. Для того, щоб тварини могли рухатися, не зіпсувавши свою унікальну шерсть, що стелиться по землі, деяких собак при підготовці до виставки доводиться накручувати на спеціальні бігуді.

В афганських борзих забирають зайву шерсть зі спини, шиї (особливо зверху), скронь, морди, верхньої сторони хвоста і боків. Характерне для цієї породи «сідло» на спині досить легко вискубати. Занадто довгу шерсть між пальцями вистригають, а навколо лап підрівнюють. Собака повинна справляти враження добірності й легкості.

Для більшої охайності здійснюють деяке коректування шерсті інших порід, якщо шерсть в якихось місцях дуже довга або густа. Наприклад, у таких порід, як шпіц самоїд, довгошерста колі, повинні бути добре виражені характерні форми вух. Французьким болонкам так само, як і пуделям зачіску підрівнюють. Шнурові породи (пулі, командор) вимагають регулярного розбирання шерсті на рівні шнури. Це особливо необхідно для молодняку. У період відростання шнурів потрібно стежити за тим, щоб вони не скуйовджувалися.

Догляд за кігтями, вухами, очима і зубами. У собак, що живуть у будинку і мало рухаються, нерідко кігті сильно відростають, починають кришитися і ламатися. Щоб уникнути цього, їх потрібно періодично відстригати. У природі довжина кігтів собаки регулюється природним шляхом – при русі вони сточуються.

Підрізуючи кігті потрібно бути дуже уважним, оскільки занадто коротка обрізка може призвести до запалення коренів кігтів. Використовуючи у цих цілях звичайні ножиці, ви тільки кришите кігті, на них виникають поздовжні тріщини, у які можуть

потрапити хвороботворні мікроорганізми і бруд. Тому кожному

власникові необхідно придбати спеціальний прилад, що затискає кіготь з усіх боків.

Велику увагу потрібно приділяти вухам собак. Це особливо стосується порід з висячими вухами (афганська хортиця, пудель, спанієль, бассет та інші). У цих тварин вуха, як правило, більше забруднюються і частіше хворіють.

Густу і кудлату шерсть на вухах собак необхідно періодично розбирати, укорочувати і розчісувати, оскільки в ній застряє насіння різних рослин. Для таких тварин особливо небезпечні класичні паразити, котрі забиваються у вуха і слуховий канал. Вони навіть можуть пошкодити барабанну перетинку і проникнути в середнє і внутрішнє вухо.

Внутрішня поверхня вухної раковини у здорової собаки, як правило, суха, рожевого кольору. Ні в якому разі не можна чистити вуха водою з милом. Для цих цілей використовують ватний тампон, злегка змочений оливковою олією, гліцерином або вазеліном. Укряй небезпечно користуватися при чищенні вух паличкою, навіть якщо на її кінці намотана вата, адже при будь-якому необережному русі можна пошкодити вухо.

Зайві відмерлі шерстинки, що закривають слуховий прохід, необхідно обережно видалити пінцетом або пальцями. Якщо цього не робити, то шкіра дуже швидко скуйовдиться, просочиться вухною сіркою і закупорить вухну раковину, порушиться вентиляція, що може призвести до запалення вуха. При цьому з'являться рясні темно-коричневі, майже чорні виділення, що, підсихаючи, скупчуються у вигляді грудочок. Собака буде трясти головою або чесати вуха. У цьому випадку необхідно терміново звернутися до ветеринара.

Для догляду за очима вам буде потрібно не більше хвилини, але робити це треба досить часто. Слиз, що зібрався, і смітинки в куточках очей необхідно регулярно видаляти. Для цього використовують ватний тампон, змочений у неміцному чаї або

слабкому розчині борної кислоти. Тампоном проводять по напрямку від внутрішніх кутів очей до зовнішніх – по ходу росту шерсті. Після цієї процедури вологе місце промокають бавовняною тканиною.

До 5-6-річного віку в більшості собак, не залежно від догляду, починають псуватися зуби. Їх потрібно раз у тиждень протирати ганчіркою або спеціальною щіточкою, змоченою в розчині питної соди, що зовсім нешкідливо, і, якщо собака навіть проковтне його невелику кількість, це їй не зашкодить. Таким способом добре видаляється зубний камінь, що є провідником альвеолярної піореї, що з'являється внаслідок різних захворювань травної системи.

Якщо ця процедура не допомагає, то раз у півроку собаці потрібно видаляти зубний камінь.

3.3. Види утримання собак

Стан здоров'я собак, інтенсивність росту і розвитку молодняку в більшості залежить від утримання, догляду та годівлі. Найбільші складності виникають при організації правильного утримання собак.

Спосіб життя собак в природі такий же, як і у вовків. Це зграйні тварини, вони полюють зграєю або поодиноці, самці влаштовують бійки за право очолювати зграю та покрити самку, влаштовують лігво. Як правило, для цього звір обирає невелику печеру або нору поблизу струмка, в якій відпочиває, ховається у негоду та від ворогів.

Необхідність в безпечному місці відпочинку збереглася і в собак. Собака дуже швидко звикає до господаря та умов

утримання, але при цьому вона зберігає певну індивідуальність, що притаманна кожній породі.

Утримуючи собаку в квартирі, домі або вольєрі необхідно забезпечити їй нормальні умови життя, враховуючи при цьому прагнення собаки до спілкування з людиною, потребу у відпочинку, породні та інші особливості.

В основному утримання собак поділяється на групове, дворове і квартирне.

Групове утримання. Службових, мисливських та племінних собак утримують у розплідниках або віваріях. Розплідники обладнують організації, які використовують собак для служби або полювання, а також приватні особи, які займаються розведенням та продажем племінних собак.

Існують певні ветеринарно-гігієнічні норми та рекомендації, якими необхідно керуватися при проектуванні і будівництві розплідників. Ці норми стосуються вибору місця для розплідника та розробки найбільш рентабельних технологій утримання собак.

Для розташування розплідника підбирають ділянку подалі від виробництва і дорожнього шуму. Розміщують його на галявині або на не затоплюваному схилі з піщаним ґрунтом. Велику увагу слід звернути на рельєф ґрунту, так як рівна площадка значно полегшить будівельні роботи, а однорідна геологічна структура ґрунту сприяє видаленню стічних вод. Добре, якщо поруч є, наприклад, річка, а різниця рівня підземних вод невелика. При будівництві розплідників слід уникати територій, які при повенях затоплюються, територій з відносно близькими стоячими водами, тому що вони є джерелом розмноження хвороботворних організмів.

Від геологічної структури ґрунту та мікроклімату місця залежить і характер рослинності. Розміщувати розплідник у лісі не бажано, хоча між розплідником та найближчим населеним пунктом має бути невелика зелена зона для зниження розповсюдження запаху та шуму. Як правило, ліс завжди оточений поясом дрібних кущів, в яких живуть та розмножуються кліщі, які часто є переносниками різних інфекційних захворювань. Перед початком будівництва територію слід очистити від зелених насаджень, а після закінчення посадити на території розплідника дерева та

декоративні рослини, але при цьому регулярно слідкувати чи там не розводяться кліщі.

Бажано підібрати для будівництва розплідника таку територію, до якої неважко підвести комунікації. Це знизить затрати та значно спростить роботу вирощування молодняку. Слід поцікавитися видом діяльності сусідів та їх ставленням до розплідника для собак.

При будівництві розплідника особливу увагу слід звернути на вибір матеріалів. Матеріал обирають із врахуванням його теплопровідності, водостійкості та хімічного складу. Наприклад, при будівництві не рекомендується використовувати цемент, оскільки він має високу теплопровідність, та асфальт, до складу якого входять високотоксичні речовини. Деревина ж не зважаючи на її прекрасні теплоізоляційні якості використовується при будівництві розплідників дуже рідко, це пов'язано із труднощами підтримування чистоти в дерев'яних будівлях.

Територію розплідника обносять огорожею висота якої не менше 2 м. Тварин утримують у павільйонах на одну або дві сторони з індивідуальними кабінами і вигулами. У розпліднику повинна бути спеціальна споруда – віварій для піддослідних тварин.

Спори встановлюють фасадом на південь, у південно-східному або південно-західному напрямку. Підлоги роблять водостійкими і мало теплопровідними, не слизькими, зручними для прибирання і дезінфекції. Вигули і верхні частини перегородок обносять металевою сіткою з розміром очок 40x40 мм.

Для прийому хворих тварин у великому господарстві серед допоміжних споруд є ветеринарний пункт до якого входять ізолятор, кухня, карантинне і родильне приміщення. Карантинне відділення розміщують на відстані 100 м від інших приміщень, із розрахунку 10 % від загальної кількості тварин.

Закриту частину вольєра краще всього обігрівати за допомогою центрального опалення знизу. Для самки із цуценятами оптимальна температура повітря +20-22 °С (не нижче +15 та не вище +25 °С); для самців – +18 °С (не нижче +10 та не вище +25 °С). Достатньо вважається ізоляція приміщення стіною із цегли товщиною 38 см.

Вологість повітря у приміщенні залежить від температури, вентиляції та якості будівельного матеріалу, але, перш за все, від джерела вологи. Допустима вологість повітря повинна коливатися від 60 до 70 %.

Провітрювання зимових вольєрів досягається раціональним проектуванням вентиляційних отворів, які забезпечують достатню природну вентиляцію, але таку, щоб не створювалися протяги.

При будівництві розплідника слід уникати використання вентиляторів та інших подібних приладів великої сили, оскільки вони створюють занадто сильний потік повітря. У вікні вольєра роблять фіранку для літньої вентиляції, а для зимової створюють спеціальні вентиляційні канали на рівні підлоги або в самій підлозі, щоб приміщення провітрювалося рівномірно.

У таблиці 1 представлені оптимальні розміри закритої частини вольєра та мінімальні розміри вигулів для собак у залежності від породних особливостей.

Розміри закритої частини вольєра не слід збільшувати, оскільки при цьому збільшуються витрати матеріалів, площа обігрівання та прибирання, а розміри вигулу, по можливості, можна збільшити.

1. Приблизні розміри вольєрів для утримання собак, м

Породи	Закрита частина вольєру		Вигул	
	довжина	ширина	довжина	ширина
<i>Для самки з цуценятами</i>				
Великі	1,5	1,8	8	1,8
Середні	1,2	1,5	6	1,5
Малі	1	1	5	1
Карликові	0,6	0,8	5	0,8
<i>Для самців-плідників</i>				
Великі	1	1,5	8	1,5
Середні	0,8	1,2	6	1,2
Малі	0,6	0,8	5	0,8
Карликові	0,5	0,6	3	0,6

Висота закритого вольєра і вигулу може бути різноманітною, головне, щоб вона дозволяла нормально працювати обслуговуючому персоналу. Двері з вольєрів до вигулів обладнують так, щоб собака сама могла їх відчиняти, а обслуговуючий персонал міг безперешкодно входити для прибирання, роздачі корму та заміни води, а також і для того, щоб вивести собаку на повідку. Закриті вольєри розділені між собою стінами. Вигули мають бути відділені стінами висотою не більше 60 см. Металева сітка, яка поділяє вольєри, повинна мати достатньо дрібні отвори, щоб цуценята не могли крізь неї пролізти.

Для полегшення прибирання покриття вигулів повинно мати невеликий нахил, щоб вода після прибирання швидко стікала, а підлога добре висихала. Вигули найкраще вкривати гравієм або щебенем. Прибирання у вигулах полягає в збиранні екскрементів і змиванні сечі струменем води із шлангу. На підлогу для вигулів під час прибирання підсипають сухий подрібнений торф або тирсу. Підлогу слід час від часу дезінфікувати рідкими ефективними та нешкідливими засобами.

Біля входу в закриту частину вольєру роблять навіс, щоб собака могла сховатися під ним від сонця та дощу, в цьому місці слід покласти дерев'яний настил для відпочинку собаки на відкритому повітрі.

Велику увагу необхідно приділяти і засобам, які використовуються для захисту металевих конструкцій від корозії, вони повинні бути не токсичними.

Для приготування корму та зберігання продуктів на території розплідника

обладнують кухню. Приміщення кухні має бути просторим, мати водогін і каналізацію. Стіни і підлога кухні та приміщення для зберігання продуктів повинні бути зручними для прибирання та дезінфекції. Приміщення для зберігання продуктів повинно мати холодильник для зберігання м'яса та м'ясних субпродуктів, а також полиці та шафи для крупів та овочів.

У розпліднику окремо від інших споруд обладнують приміщення для зберігання інструментів та інвентарю. В окремих випадках обладнують також і приміщення для миття собак.

Амбулаторія і стаціонар для хворих собак, а також карантинне приміщення – обов'язкові споруди у розпліднику, вони мають бути зручними для швидкої дезінфекції і прибирання.

Стаціонар обладнують окремими клітками для хворих тварин. Він повинен добре опалюватись та вентилюватися, а також мати достатнє освітлення.

Карантинне приміщення повинно бути ізольоване від інших об'єктів. Воно складається із зимової

закритої частини з клітками та вигулами площею 3-4 м². Вигули цементують, щоб їх можна було мити водою з шлангу кожний день. Вольєри повинні бути добре ізольовані один від одного.

В карантинному приміщенні повинен працювати спеціальний персонал, що не має ніякого контакту з іншими собаками

розплідника. Інструменти та інвентар, які використовуються для прибирання карантинного приміщення, не повинні використовуватися для прибирання у основних вольєрах.

Карантинних собак регулярно оглядає ветеринарний лікар. Тваринам, які щойно надійшли в розплідник, проводять дегельмінтизацію, а після тижневої адаптації до нових умов утримання та годівлі перевіряють захисні функції організму.

Час перебування собак на карантині не регламентовано. Але якщо карантин триває 30 днів, то за такий значний період надається можливість виявити всі інфекційні хвороби і всіх паразитів, якими собака може бути заражена. Інкубаційний період багатьох інфекційних хвороб та цикл розвитку паразитів доволі тривалі, тому для собак, які надходять із неблагополучних районів, час перебування в карантині має бути збільшений до 6 місяців. В окремих випадках карантинне приміщення може бути стаціонаром.

Для підтримання нормальної фізичної форми собак та проведення дресирування на території розплідника обладнують вигульний майданчик. Майданчик для вигулу собак повинен бути огорожений, просторий, мати всі необхідні споруди для дресирування (драбину, бар'єри та ін.).

На території розплідника повинно бути постійне водопостачання. Вода необхідна для пиття, приготування корму, підтримання чистоти. Забезпечення розплідників водою може відбуватися за рахунок самостійних водопостачальних об'єктів або підключенням до основного водопроводу. Загальні добові витрати води на забезпечення потреб розплідника такі: для гігієнічного очищення 1 м² приміщень струменем води необхідно 10 л; для прибирання 1 м² гравійного покриття вигулу – 2; для напування 1 собаки, приготування корму та миття посуду – 10 л. Ця норма стосується як дорослих собак, так і цуценят місячного віку. Крім цих витрат необхідно враховувати також витрати води обслуговуючим персоналом для власних потреб та догляду за зеленими насадженнями. Особливу увагу потрібно приділяти чистоті та якості води.

Крім звичайного сміття, у розпліднику накопичуються і специфічні відходи, які необхідно регулярно видаляти та знищувати. Це екскременти, шерсть, прокислий корм. Проект

розплідника має передбачати ефективне вирішення цієї проблеми. На території розплідника обов'язково повинна бути система закритої каналізації.

Померлих тварин можна спалювати в спеціальних печах – крематоріях, як це роблять на фермах для розведення хутрових звірів, або закопувати в землю на достатній відстані від розплідника. Можна організувати і власне кладовище собак під контролем ветеринарної інспекції. При транспортуванні померлих тварин до місця поховання потрібно дотримуватись санітарно-ветеринарних правил, щоб виключити можливість розповсюдження інфекції та зараження навколишнього середовища.

Дворове утримання собак (присадибне) в основному використовують при індивідуальному утриманні собак для охорони приватного будинку та майна.

Огорожа навколо будинку та подвір'я повинна бути такою, щоб собака не могла самостійно вийти на вулицю, інакше вона дуже швидко звикне до бродяжництва, почне давити сусідських курей, лякати дітей та перехожих.

Деякі собаки здатні перестрибувати навіть через дуже високу загорожу, або рити підкопи під огорожею. Необхідно слідкувати за діями собаки і своєчасно попереджати їх. Ті місця, де собака може перестрибнути огорожу, необхідно підвищити металевою сіткою, але ні в якому разі не колючим дротом, яким собака може розпороти собі живіт. Для надійності над парканом можна натягнути металеву сітку висотою один метр з нахилом у бік подвір'я.

Особливу увагу потрібно приділяти наземному покриттю подвір'я та навколо буди. Цементована підлога легко змивається сильним струменем води, але цемент влітку дуже нагрівається, а взимку – охолоджується, причому після миття він довго

залишається сирым. Це може призвести до багатьох захворювань собаки. Тому для наземного покриття рекомендується найкраще використовувати звичайну цеглу, яка також легко мисться та має високі теплоізоляційні якості. Найгірша - земляна підлога. На землі, де постійно бігає собака, трава не росте, в суху пору року вона покрита густим шаром пилу, а під час дощів перетворюється у багно. Крім того, в землі можуть розмножуватися гельмінти та паразити, здатні жити в ґрунті декілька років, що є небезпечним для здоров'я собаки, а крім того, і для дітей, які приходять туди побавитися з нею.

Твердість бетону, між тим, є ще однією важливою причиною того, із-за чого цей вид підлоги не рекомендується для собак, а тим більше для молодих собак та цуценят. На рівному цементовому покритті собака пересувається, не напружуючи м'язи та сухожилля ступні, вона дуже швидко може стати плоскостопою. Собака повинна рухатися по нерівній поверхні. Ідеально можна вирішити цю проблему, якщо посипати площадку прошарком крупного гравію, щебеню чи гальки.

Постійне утримання собаки на ланцюгу погано впливає на її фізичний та психічний стан. Собаці, яка утримується на прив'язі, необхідні щоденні прогулянки, фізичне навантаження та спілкування з господарем. Для збільшення фізичного навантаження найкраще на ніч відпускати собаку з ланцюга і давати їй можливість побігати вволю.

Розміщувати тварин можна в сараї або сінях з обладнаним лежаком. Недопустимо утримувати собак разом з іншими домашніми тваринами, глухому сараї, поблизу смітників, туалетів, вигрібних ям і біля гаража.

У собаки постійно повинна стояти свіжа і чиста вода, яку декілька разів на день необхідно міняти, а миску мити. Миску з кормом ставлять біля миски з водою. Після годівлі миску з-під корму потрібно прибрати, щоб залишки не приваблювали птахів, а тим більше мишей та пацюків.

При дворовому утриманні найкраще обладнати для собаки будку. Її встановлюють на сухому місці на відстані не менше 10 м від дому. Краще поставити будку під деревом з густою кроною,

тінь якого влітку захистить собаку від сонця, а взимку прикриє від холодного вітру.

Розміри будки мають відповідати розмірам собаки. В таблиці 2 наведені розміри будки для собак в залежності від породних особливостей. Наведені розміри – оптимальні. В будці менших розмірів собаці буде тісно, в у великій собака не зможе зігрітися взимку.

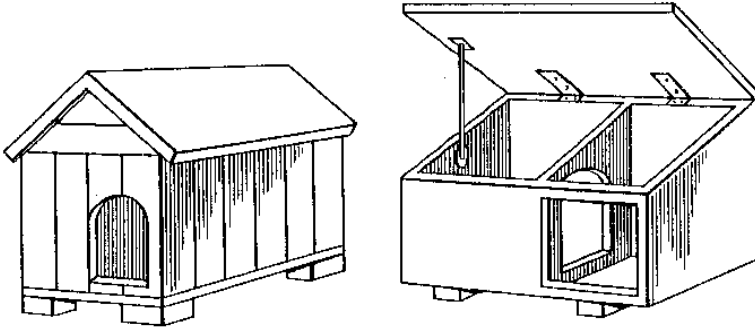
Найкращим матеріалом для собачої будки є деревина, єдиним недоліком дерев'яної будки є те, що між щілинами збираються органічні залишки, які створюють прекрасне середовище для розвитку бліх та інших шкірних паразитів. Щоб запобігти цьому, будку необхідно періодично чистити та мити, а, щоб це було робити легше, дах виготовляють так, щоб знімався. Попереду будки кладуть дерев'яний щиток на підставці розміром 1x1,5 м. Внутрішню частину і територію кругом будки щоденно очищують від калових мас. На зиму споруду утеплюють. Для підстилки у зимовий період використовують м'яку соломку, сухе листя, м'яку дерев'яну стружку, дрібні гілки хвої і т. ін. Ні в якому разі не можна закладати сиру, мокру, мерзлу, прілу або плісняву підстилку. Закладають її на 4-6 днів, щоденно замінюючи зіпсовану частину на свіжу.

2. Розміри будки для собак, см

Породи	Ширина	Довжина	Висота
Для самців			
Великі	120	100	100
Середні	100	80	100
Малі	80	60	80
Для самки з цуценятами			
Великі	250	100	100
Середні	220	80	100
Малі	150	60	80

Будка для самки з цуценятами має бути більшою. В середині вона ділиться перегородкою на дві частини. Поки самка не

народила, їй достатньо одного відділу, після пологів перегородку забирають (мал. 1). Дах повинен бути похилим, щоб по ньому могли стікати атмосферні опади, та добре ізольованим, щоб волога не потрапляла всередину. Також він повинен легко зніматися, щоб було зручно спостерігати за цуценятами та чистити будку.

а). Будка для собаки

б). Будка для самки з цуценятами

Мал. 1. Види будок для собак

Дуже важливо правильно визначити розміри входу до будки (табл. 3). Від цього залежить чи зможе собака за рахунок тепла свого тіла підтримувати взимку в будці необхідну температуру.

3. Розміри входу в будку, см

Породи	Ширина	Висота
Великі	50	100
Середні	50	80
Малі	40	50

Вхід до будки має бути розміщений так, щоб собака була якнайкраще захищена від вітру. В зимову пору біля входу рекомендується повісити клапоть старої ковдри, щоб обмежити доступ холодного повітря.

Будку в садку чи на подвір'ї розташовують в тихому місці, вхід до неї має бути з підвітряної сторони. Добре поставити будку під вже існуючим навісом, щоб на неї попадало якнайменше опадів.

Собака з будки повинна добре бачити все подвір'я. В іншому разі вона сама обере більш зручне для огляду місце, що може бути небажаним.

Квартирне утримання собак. В міських квартирах та будинках утримують собак різних порід – декоративних, мисливських і службових, все залежить від уподобань господаря. Бажано, щоб собака була придатна для утримання у квартирі і не завдавала клопоту своїм господарям. Вибираючи собаку, потрібно знати де і в яких умовах вона буде жити.

Утримуючи собаку в квартирі необхідно чітко дотримуватись ветеринарно-санітарних правил. Недопустимо утримувати собак на кухні, в спальні, у місцях без природного світла, поблизу опалювальних приладів і холодильника, на м'яких меблях, ліжку.

Для собаки в квартирі відводять постійне місце з достатньою освітленістю, без протягів. Найкраще для собаки обладнати

лежанку, яка зроблена із дерев'яної рами і гладких дощок. До рами прикріплюють ніжки заввишки 10-12 см. Лежанку покривають невеликою ковдрою або килимком, які можна легко вичистити.

Можна надати собаці право самій вибрати собі місце в будинку, а потім

облаштувати його так, щоб воно відповідало всім вимогам. На обраному місці потрібно покласти собаці яку-небудь зручну підстилку. Це може бути килимок чи спеціально зшитий матрац.

Маленькі собаки потребують більшої уваги. Для них необхідно поставити невеличку корзинку з теплою підстилкою чи спорудити будку. Якщо в квартирі занадто холодно, на гладкошерсту собачку можна одягти попону.

Зазвичай собаки люблять проводити час на балконі або веранді, і спостерігати за тим, що відбувається навколо, ловити запахи та прислухатися до звуків. Але постійно тримати собаку на балконі не можна.

При відсутності регулярних прогулянок у тварин знижується стійкість організму до різних захворювань, порушується обмін речовин, знижується апетит і статева

активність, можуть виникати шкірні захворювання, що супроводжуються випаданням шерсті.

В містах собак виводять на вулицю на короткий час 3-4 рази на день (цуценят частіше) для задоволення природних потреб у спеціальні для цього місця. Крім того, тварині необхідні ще дві прогулянки тривалістю по 30-40 хвилин. Вигул собак можна поєднувати з прогулянкою.

Якщо ж господар за будь-яких обставин не має можливості виводити собаку 3-4 рази на вулицю, то слід поставити в квартирі ящик із піском або тирсою та привчити до нього собаку. Краще ящик поставити на балконі під відкритим небом. Пісок та тирсу потрібно як можна частіше міняти, а ящик мити.

Окрім місця для відпочинку, собаці необхідно відвести місце для годівлі. Під час годівлі собаці потрібна спокійна атмосфера, інакше вона буде ходити з шматками по квартирі, забруднюючи всю підлогу. Для собаки обов'язково необхідно ставити миску з свіжою водою.

Для правильного психічного розвитку собаці необхідно постійне спілкування з членами сім'ї. Якщо у собаки в домі немає свого місця або не всі домочадці раді її присутності, яке продовжитися, як мінімум 10 років, то в такому випадку собаку краще не заводити.

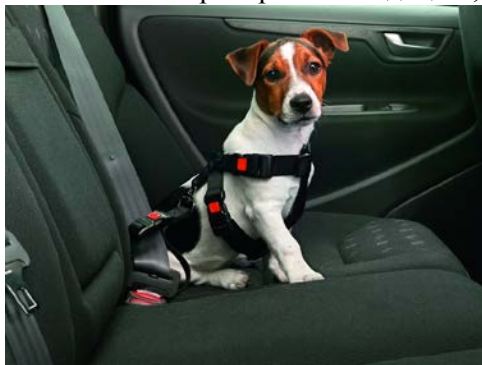
Польове утримання. Його використовують у пастишому собаківництві, експедиціях, пошукових партіях, при виїздах на колективне полювання.

Собак утримують на прив'язі, а для захисту під час непогоди обладнують курені, землянки, палатки тощо.

Землянку (нору) риють на підвищеному місці глибиною 0,6–0,7 м, площею 1 м², з фасадної сторони роблять лаз-вхід шириною 30-40 см з порогом висотою 15-20 см. Зверху яму закривають дошками та дерном. Зручна для таких цілей розбірна переносна будка.

Транспортування собак. Час від часу собаку доводиться куди-небудь перевозити. Деякі господарі люблять мандрувати разом з ними, виїжджати на полювання та ін. Перевезення собак в інші міста, сільські райони і області допускається тільки при наявності ветеринарного свідоцтва, в якому є відмітка про вакцинації тварини проти сказу, що проводилась за 1-12 міс. до вивозу. У межах міста перевозити тварин дозволяється будь-яким міським транспортом, окрім метро. Для перевезення на собаку одягають намордник, ошейник і повідець.

У наш час собак найчастіше перевозять в автомобілях. До їзди в автомобілі собака привчається дуже швидко і не потребує великих зусиль. Але деякі собаки, як і люди, їдучи у автомобілі почувають себе не добре, цей стан

називають «морською хворобою». Тому собаці при перевезенні потрібно забезпечити максимальні зручності. Її не можна садити в темний багажник, краще влаштувати місце в салоні автомобіля, але тільки не на передньому сидінні чи під ногами водія, що дуже небезпечно. Не слід розташовувати собаку прямо за спиною водія, оскільки під час руху може трапитися багато непередбачуваного. Сучасна промисловість випускає спеціальні запобіжні ремені для фіксації собаки в автомобілі. Такі ремені можна зробити і в домашніх умовах. Вони забезпечують не тільки безпеку собаки, але й водія, оскільки дозволяють зафіксувати собаку в салоні автомобіля у зручному для неї положенні.

В автомобілях з великим просторим салоном або в мікроавтобусах на підлогу стелять підстилку для собаки.

В дорозі вона повинна мати достатнє надходження свіжого повітря, для чого в автомобілі необхідно відкрити одне із бокових вікон. Не можна допускати, щоб собака висувала у вікно голову, адже в очі може потрапити сміття. Залишаючи її в машині під час паркування, необхідно пам'ятати, що салон повинен добре провітрюватися, а машина не повинна стояти під прямим сонячним промінням.

Якщо подорож триває довго, то час від часу потрібно зупинити машину для того, щоб напоїти та вигуляти собаку. Не слід годувати тварину безпосередньо перед поїздкою і в дорозі, щоб не викликати блювоту. Існують спеціальні препарати, які ветеринарний лікар може призначити перед дорогою від «морської хвороби».

Якщо собаку необхідно перевезти на велику відстань, то найкраще користуватися поїздом або літаком. Залізничні правила потребують того, щоб собаки, зріст яких перевищує 30 см, транспортувалися у спеціальному приміщенні багажного вагона (в спеціальних контейнерах або ящиках з піддонами). У цьому випадку її слід забезпечити питною водою і заздалегідь вигуляти. Перевезення однієї собаки дозволяється у непрацюючому тамбурі першого за локомотивом пасажирського вагону під наглядом власника. Малих собак і цуценят можна перевозити у клітках, корзинах і ящиках. Дрібних собак без спеціальної тари, перевозять у намордниках, на ланцюжках або повідцях. Маленьких собак можна брати із собою в купе, при умові, якщо ніхто із пасажирів не буде заперечувати. У мисливський сезон собакам надають окремий вагон або його частину.

У літаку собаку поміщають у спеціальний ящик, в якому вона могла б стати на повний зріст і потягнутися; ящик має бути із достатньою кількістю отворів для вільного доступу повітря та мати всередині закріплені миски для води та корму. Ящик повинен бути міцним,

підлога в ньому – водонепроникна із металу чи пластика, на неї слід покласти дерев'яну решітку та прикрити її м'якою підстилкою, на якій собаці було б зручно лежати. Перед перельотом слід звернутися до ветеринарного лікаря, щоб він призначив собаці в дорогу заспокійливе та засіб проти «морської хвороби».

При перевезенні на суднах з малою швидкістю собак розміщують у трюмі, на товарній палубі (у клітках) або у спеціально відведеному місці на кормі.

У м'яких вагонах, на швидкісних річкових і морських суднах, а також в пасажирських автобусах міжміського значення транспортування собак не допускається.

3.4. Особливості утримання караульних собак

Караульних собак утримують в приміщеннях розплідника.

Для прибирання приміщень розплідника необхідно мати наступні предмети:

- залізні совки для збирання сміття;
- мітли на довгому держаку;
- ящики-носилки для сміття;
- залізні шкребки для вирубки льоду у вигулах;
- великий ящик для сміття з кришкою;
- лопати для прибирання снігу і очищення двору розплідника;
- швабри для миття підлоги стін;
- відра для води;
- гідропульт для розпилювання дезінфікуючої рідини;
- тирсу деревну для протирання підлоги у приміщеннях розплідника;
- пісок для посипання земляної підлоги у вигулах і доріжок у розпліднику;
- тази і килимки для дезінфекції взуття при вході у двір розплідника;
- молоток, кліщі і цвяхи для проведення дрібного ремонту.

Для догляду за караульними собаками на кожну необхідно мати:

- ошийник шкіряний для прикріплення повідця до ланцюга;
- повідець шкіряний (короткий і довгий);
- ланцюг;
- намордник;
- шлею шкіряну;
- щітку волосяну для чищення собаки;
- гребінь для розчісування шерсті при чищенні собаки;

- скребок для очищення щітки від пилу;
- сукнину для обтирання собаки при чищенні;
- миску для годівлі собаки;
- поїлку для води у вигулах.

Предмети закріплюють за кожною собакою, на них наносять номер або кличку собаки. Ошийники, повідці, намордники, щітки і скребки зберігають в кабінах кожної клітки.

Годівниці зберігають у кухні на полицях, поїлки в літній час знаходяться на вигулах, взимку – у коморі.

Предмети необхідно зберігати в чистоті і раз на місяць проводити профілактичну дезінфекцію.

У разі передачі собак іншим організаціям, загибелі або знищення собаки у зв'язку з вибракуванням, предмети догляду залишаються в розпліднику і, залежно від їх якості, після відповідної дезінфекції використовуються за призначенням. В окремих випадках за наявності інфекційних захворювань, за вказівкою ветеринарного лікаря, предмети догляду знищуються, про що складається відповідний акт.

Для дресирування собак необхідно мати такий інвентар: ошийник строгий (парфорс); короткий повідець; довгий повідець; свисток; дресирувальний костюм (один костюм для дресирування 15 собак); дресирувальний рукав і джгут, щоб дражнити собак; хлист; сумку для ласощів; пістолет для привчання собак до пострілів; індуктор; караульний ланцюг.

Вказаний інвентар перед використанням необхідно ретельно оглянути. Цілісність і міцність кріплень, ошийників, повідців, шлей, намордників, ланцюгів, всіх кільцевих, карабінних і замкових пристосувань перевіряють зусиллям на розрив, що особливо важливо при дресируванні злості у собак для використання їх для несення караульної служби.

Спеціальний інвентар повинен зберігатися в зразковому порядку. Після використання його необхідно вичистити, провести потрібний ремонт і прибрати до наступного разу.

Чищення караульних собак. Стан зовнішнього покриву собаки має велике значення для її здоров'я. Пил, бруд, лупа, відмерле волосся і шкірні виділення забруднюють шкіру, погіршують обмін речовин, порушують правильне регулювання тепловіддачі і створюють сприятливі умови для появи паразитів,

та захворювань шкіри. Щоб уникнути цього, тіло собаки необхідно тримати в чистоті, що досягається регулярним чищенням і купанням собак.

Чистити собаку слід кожний ранок до годівлі і додатково після повернення з прогулянки або зняття з поста.

Перед чищенням собак прив'язують на приколи, вожати ретельно їх оглядають, звертаючи увагу на стан шкірного покриву, на наявність паразитів, а також на поранення і загальні ознаки захворювання. На чищення допускаються тільки здорові собаки. У випадках захворювання собак порядок і місце чищення їх визначають спеціалісти ветнагляду.

Чистити собаку слід в такому порядку

При чищенні собак дотримуються наступного порядку. Спочатку розчісують шерсть гребенем у напрямку її відростання. Розчісування шерсті починають з голови собаки, потім послідовно переходять на шию, тулуб, хвіст, кінцівки. Голову обережно чистять щіткою, очі і вуха протирають ватою, змоченою слабким розчином борної кислоти.

Шерсть після розчісування гребенем очищають щіткою від пилу і бруду, потім пригладжують сукниною. Шерсть, що звалюлася, і спутану (особливо у довгошерстих собак) необхідно розібрати руками, а у важких випадках – розмити водою або обережно постригти уздовж зростання.

Чищення собак проводиться на відкритому повітрі, але не у вигулах. Для цього їх прив'язують – в землю вкопуються невисокі стовпчики, до кожного з яких прикріплюється кільце. Після чищення стовпчик і кільце повинні бути ретельно вимиті і продезінфіковані.

При чищенні собаки в період линьки необхідно дотримуватися обережності, видаляти шерсть насильно забороняється.

Чищення собак проводиться під наглядом інструктора службового собаківництва. При чищенні, протиранні вух і очей на злих собак надягають намордники. Самок на чищення виводять в останню чергу.

Місце чищення після роботи прибирають: шерсть, очоси і сміття збирають в спеціальні ящики, які вивозять у встановлене місце і спалюють або закопують в землю.

Купання і миття караульних собак. Одним із способів утримання тіла собаки в чистоті є регулярне миття. Частота миття залежить від пори року і умов, при яких собака забруднюється. Взимку, коли немає пилу, собак достатньо мити раз в два-три місяці за вказівкою спеціалістів ветеринарної медицини.

Влітку, коли забруднюючих чинників більше, собак слід мити раз в декаду. При митті, купанні температура води повинна бути +26 - 28 °С. Для кращого промивання шкіри та шерсті, видалення жиру, лупи і паразитів застосовують спеціальні розчини, а також господарське, карболове, дьогтьове й інше мило.

При митті собаку необхідно прив'язати, потім змочити теплою водою її голову, шию, тулуб і кінцівки, після чого помити з милом. Мило необхідно ретельно змити, інакше воно може викликати подразнення шкіри. Обливати собаку водою слід поступово, починаючи з голови.

Після миття собаку слід потерти чистою ганчіркою, а потім залишити на короткій прив'язі до повного висихання або поводити на повідці, не дозволяючи їй лягти і валятися.

У жарку пору року, якщо є проточна вода або чисте водоймище, собак дозволяється купати щодня. З купанням по мірі потреби поєднується миття собак. Під час купання намордник і повідець повинні бути зняті.

Купати собак краще до годівлі вранці або увечері до заходу сонця. Після зняття з поста, дресирування або тривалого переходу купати собак не дозволяється, оскільки вони можуть застудитися. Перед купанням собаку слід заспокоїти і дати їй відпочити. Тривалість купання собаки визначається її станом і фізичним розвитком.

Після купання не можна допускати, щоб собака валялась на землі, її необхідно поводити по берегу до повного висихання. За відсутності водоймищ купання може бути замінено обливанням водою, нагрітою на сонці. Як при обливанні, так і при митті необхідно стежити, щоб мило і вода не потрапляли у вуха і очі собаки.

Стрижка і линька. Стрижка караульних собак допускається тільки при захворюваннях і проводиться працівниками ветеринарного нагляду виключно з лікувальною метою. Через природний процес у собак, як і у інших тварин, щорічно навесні і

восени відбувається поступова заміна шерсті і підшерстка. Цей процес називають линькою.

Тривалість линьки, залежно від стану і вгодованості тварини, може тривати від 30 до 60 днів.

У період линьки відмерле волосся і підшерсток відділяються від шкіри самостійно. Всяка спроба прискорити процес випадання волосся і підшерстка насильним шляхом є неприпустима, оскільки це може викликати різні шкірні захворювання.

У південноросійських і кавказьких вівчарок іноді можна підстригати волосся навкруги очей, якщо вони дуже ростуть і заважають їм. Іноді у самки перед пологами можна підстригати шерсть навколо сосків, щоб вони не забруднювалися.

Вигул собак. У комплекс заходів щодо догляду за собакою входять також обов'язкові щоденні прогулянки, які укріплюють м'язи, покращують діяльність легенів і серця, підвищують обмін речовин, сприяють апетиту.

Прогулянки собаки повинні проводитися у встановлений розпорядком дня час. Тривалість прогулянок повинна бути не менше години.

Щоб уникнути випадкових в'язок і зараження інфекційними хворобами під час прогулянки необхідно стежити за собакою, щоб вона не контактувала із сторонніми собаками та іншими тваринами, не піднімала знайденого або підкинутого корму.

Самок і собак, хворих на незаразні хвороби, виводять на прогулянку в останню чергу.

Вигулюють собак після кожної годівлі у спеціально відведених місцях або захищених ділянках території розплідника. Після прогулянок ділянку необхідно прибрати.

Ветеринарний огляд. З метою систематичної перевірки стану караульних собак і догляду за ними в підрозділах відомчої охорони один раз на місяць проводиться ветеринарний огляд.

Огляд проводить ветеринарний працівник у присутності начальника підрозділу відомчої охорони. Результати огляду фіксуються в журналі огляду.

При огляді повинні перевірятися: чистота, вгодованість, стан здоров'я кожної собаки, утримання кабін, будок, вигулів, спорядження і предмети догляду.

Щодо виявлених недоліків вносяться конкретні пропозиції з метою їх усунення. Собак для огляду виводять на повідцях, а злих – в намордниках.

3.5. Особливості утримання і догляду за вагітними і лактуючими самками та новонародженими цуценятами

Підготовка до пологів. Облаштування місця для самки і цуценят. Для цуценят краще використовувати не звичайне місце собаки, а спеціальний ящик. Він повинен мати міцну конструкцію, верхню половину передньої стінки, що відкидається вниз на петлях, і кришку, що знімається. Дно ящика повинне від'єднуватися від стінок. Бажано мати два взаємозамінних дна, щоб було легше підтримувати чистоту. Для кріплення стінок ящика краще використовувати скоби з гайками або болти. Відкидна частина передньої стінки і кришка має закриватися засувками або гачками. Щоб уникнути протягів ящик необхідно підняти над підлогою, прилаштувавши до нього ніжки або підставку заввишки 5–7 см. У холодну погоду можна відкрити кришку ящика і повісити над ним інфрачервону лампу.

Дно своєрідного будиночка бажано оббити утепленням лінолеумом, що значно полегшить прибирання. До того ж його без зусиль можна буде знімати для дезінфекції ящика після випорожнення цуценят. Зверху потрібно покласти прошарок газет і мішків, оскільки самка перед щенінням кілька днів буде усе це копати і скребти. На перший погляд, ковдра дуже зручна для матері і цуценят, але коли собака шкребе в гнізді, вона мне ковдру, цуценята при цьому виявляються загорненими в неї і можуть задихнутися. Та й цуценята, що підросли, починають лазити, нерідко заповзають під ковдру, і мати, не помітивши, лягає на них, що призводить до біди. Тому ковдру можна застосовувати як підстилку тільки для цуценят дуже дрібних порід. В інших випадках, якщо все-таки ковдра застосовується, її край повинні бути добре закріплені.

Для цуценят, що підросли чудово підходить як підстилка деревна стружка, вона чиста і дуже тепла, не порошить, а коли забрудниться, її легко забрати й поміняти.

Розмір ящика залежить від породи собаки, але в будь-якому випадку вона повинна бути такою, щоб самка могла зручно лежати в ньому розтягнувшись і ще залишалось б 7–10 см до стінок. На внутрішній поверхні стінок (на висоті 5–7 см над дном) ящик потрібно зміцнити брусками товщиною 5–7 см. Якщо самка трохи недбала і метушлива, бруски врятують цуценят від роздавлювання (мал. 2).

Мал. 2. Ящик для щеніння

Коли цуценята підростуть, передню стінку ящика можна буде відкинути, і малята швидко навчаться виповзати по ній із гнізда, щоб не бруднити свою постіль. Повертатися в гніздо по похилій поверхні відкинутої стінки цуценятам теж буде неважко. На стінку потрібно набити кілька горизонтальних рейок, щоб маленькі кігтики цуценят міцніше трималися.

Для самки карликової породи конструювати ящик-гніздо значно легше, ніж для великої. Мініатюрні собаки можуть щенитися й у простій картонній коробці, в одній із стінок якої потрібно зробити вхід, вирізавши отвір на висоті 7–10 см від дна ящика. Внутрішні захисні рейки нескладно зробити з трьох дерев'яних лінійок, просунутих через картон на висоті 5 см і на

відстані 5 см від кутка, а потім зв'язати за виступаючі зовні кінці. Картонні ящики цілком зручні і гігієнічні, тому що їх можна не чистити, а просто замінити іншими.

Підготовка до щеніння. Як би легко не щенилася самка і якої б породи вона не була, її не можна залишати при щенінні без спостереження. Собаки, що буквально стали членами родини, воліють щенитися, знаходячись біля хазяїна. При співчутливій увазі їм стає легше.

Кімнату, обрану для щеніння, варто прогріти і добре очистити. За 10 днів до пологів самку необхідно познайомити з новим місцем і ящиком для щеніння. Але якщо собака повільно звикає до змін, її можна перевести туди і за 2–3 тижні до передбачуваного терміну.

Усі необхідні при щенінні предмети краще розмістити на металевому підносі. Приготуйте носові хустки або шматки бавовняної тканини, баночку з теплою оливковою олією або вазеліном, небагато коньяку, невеликі хірургічні щипці, дезінфікуючий розчин (спирт, перекис водню та ін.). Потрібний буде і годинник, щоб відзначати час народження цуценяти, блокнот для записів, і, звичайно, телефон, щоб при необхідності відразу ж викликати ветеринарного лікаря. Було б добре мати ваги для зважування новонароджених цуценят, а також приготувати вовняні шнурки або різнобарвні стрічечки з клейончастими бирками, щоб позначити цуценят відразу після народження.

Самки, як правило, щеняться між 60-м і 63-м днем вагітності. Невеликі породи народжуються трохи пізніше цього терміну, а великі – трохи раніше.

Самки дрібних порід, як правило, щеняться на три дні раніше середніх термінів.

В останні дні вагітності потрібно стежити за температурою тіла самки. За два дні до щеніння температура знижується до 37 °С і навіть нижче. Але оскільки це буває не завжди, необхідно стежити за іншими ознаками наближення щеніння. Перед щенінням непогано дати собаці несильне проносне для очищення кишечника.

Поведінка перед щенінням у самок розрізняється залежно від породи і віку. Під час перших пологів самка дуже хвилюється:

може у розпачі бігати по будинку, скиглити, стогнати, скребти в кутках або рвати свою підстилку. Одні самки за два дні до пологів відмовляються від їжі, інші можуть не втрачати апетиту до самої останньої хвилини і почати щенитися без усяких попередніх ознак занепокоєння, виводячи на світ своє потомство дуже швидко і без труднощів.

За три дні до пологів тварину потрібно показати ветеринарові, особливо якщо вона належить до порід, що рано щеняться. Як правило, у первісток до щеніння молоко не з'являється, а у самок, що вже мали приплід, воно починає виділятися за 4–5 днів до щеніння. Перед родами собака стає особливо ласкавою зі своїми хазяями. За кілька годин до початку переймів вона лягає, цілком витягнувши передні ноги, низько опустивши між ними голову. Можна помітити, як вона хвилюється.

Перейми. За кілька годин до початку переймів набухає піхва. З м'якої петлі з'являються густі, клейкі виділення. Температура знижується до 37 °С.

Поки цуценя розвивається і росте в матці, воно живе в двошаровому, цілком закритому міхурі. Коли оболонка зовнішнього міхура нарешті розривається, рідина виливається й обмиває піхву. Цуценя залишається у внутрішній оболонці, у якій і народжується.

Неспокійний стан собаки під час щеніння, що часто супроводжується тремтінням, може продовжуватися від 1 до 24 годин. У цей час самка буде скребти і рвати підстилку. Перейми можна розділити на три стадії: *перша* – розширення родових шляхів, *друга* – виведення цуценяти (у нормі – до 2 годин), *третья* – виведення плаценти й оболонки (вони звичайно виходять протягом 5–15 хвилин після народження цуценяти, іноді – з наступним цуценям).

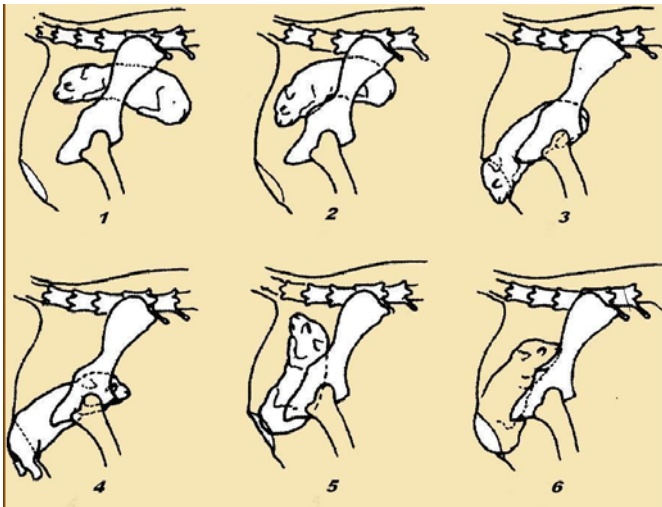
Занепокоєння самки на першій стадії викликане підвищенням внутрішньочеревного тиску.

Скорочення матки у цей час ще слабкі і нерегулярні, тому непомітні. Мускулатура матки між скороченнями розслаблюється, і поступово петля, піхва і тіло матки розширюються. Болі незрозумілі, тому самка хвилюється, і з тривогою оглядається назад, крутиться на місці, лягає і знову

встає. Деяких тварин у цей час рве, майже усі відмовляються від їжі. З петлі з'являються рясні слизуваті виділення, що змащують і готують родові шляхи до проходу цуценяти.

Із збільшенням інтенсивності родових переймів настає друга стадія.

До переймів (скорочення матки) приєднуються потуги – скорочення м'язів живота. У цей час самка звичайно приймає лежачу позу і, напружуючись, міцно притискається спиною і крупом до стінки ящика. Добре, якщо при цьому в неї є упор для лап.

Щенята самки в різних позах, але, як правило, на правому боці. Поступово водяний пузир із цуценятами проштовхується через отвір тазу в піхву, спричиняючи тиск на шийку матки, проходить у родовий канал, який поступово стає м'якшим і ширшим, поки нарешті піхва, шийка матки і матка не складуть один широкий родовий шлях. Перейми стають регулярними і сильними, а матка при кожному скороченні то твердіє, то розслаблюється. У проміжках між скороченнями самка важко дихає і дивиться відсутнім поглядом.

Під впливом переймів водяний пузир із цуценям поступово виходить у таз, потім із силою виштовхується далі в напрямку до

виходу з піхви. Першим виходить нижнє, і, найчастіше, найбільше цуценя. Перейми дуже виснажують тварину.

Щеніння. Цуценя народжується головою вперед і спиною догори. Коли голова доходить до петлі, самка повинна проштовхнути через отвір тазу плечі цуценяти. Після цього цуценя просто вислизає з родових шляхів. Дитинча звичайно народжується в пузирі, але іноді в момент народження останній лопається. Поки цуценя йде по родових шляхах, починає відокремлюватися плацента.

Після виходу цуценяти матка скорочується в розмірах, що викликає повне відділення плаценти, стискання і закриття кровоносних судин, за цей час ушкоджених. Іноді послід, затримавшись, виходить перед наступним цуценям.

Якщо перейми були тривалими, а пологи важкими, знесилена самка не буде намагатися видалити оболонку і відгризти пуповину, у цьому випадку їй потрібно буде допомогти (розірвати оболонку плодового пузиря біля морди цуценяти). Якщо

щеніння йде без ускладнень, самка усе зробить сама. Виключенням є пекінеси, бульдоги (круглоголові породи), деякі карликові породи і тварини з хворими зубами. Самки з неправильним прикусом легко можуть помилитися і замість пуповини прихопити саме цуценя. Деяким самкам через фізіологічну будову тіла важко прийняти цуценя, тому всю процедуру повинна провести людина. У будь-якому випадку за щенінням потрібно обов'язково спостерігати, тому що деякі собаки можуть дуже грубо обходитися зі своїми малятами, особливо якщо це перший приплід.

Як правило, цуценята народжуються здоровими і міцними. Мати ретельно їх лиже і, перевертаючи, грубувато штовхає

носом, тим самим стимулюючи дихання і кровообіг. Ретельне вилузування висушує цуценя і викликає перше виділення калу. Цуценята відразу шукають сосок, деякі починають ссати, будучи ще з'єднаними з матір'ю пуповиною.

Якщо самка не перекусила пуповину, її потрібно розірвати у тому місці, де вона розслаблена. Добре, якщо пуповина досить довга і під час народження не рветься, а плацента виходить разом з цуценям або відразу ж за ним. Спочатку варто звільнити цуценя від оболонки і оберти його від слизу, потім зайнятися пуповиною. Не можна допускати, щоб цуценя лазило, тягаючи за собою на пуповині плаценту, оскільки це може призвести до пупкової грижі. Якщо цуценя народилося з короткою пуповиною, її потрібно обробити хазяїну, не даючи перегризти самці.

Перед відділенням пуповини потрібно обережно «здоїти» кров у напрямку до цуценяти – це буде його останнє внутрішнє живлення. Не слід відрізати пуповину, оскільки це викличе невелику кровотечу, що ослабить цуценя. Потрібно прихопити пуповину великим і вказівним пальцями однієї руки на відстані 2–3 см від живота цуценяти, а великим і вказівним пальцями іншої – ще далі від животика приблизно на 2–3 см. Руку, яка знаходиться далі від цуценяти, тримайте нерухомо, а іншою тягніть пуповину в напрямку до маляти – вона відразу розірветься. При цьому кровоносні судини розтягнуться і зв'яжуться, тому кровотечі не буде і зникне необхідність застосовувати антисептики.

Якщо пуповина досить міцна, її можна частково надрізати, а потім розірвати.

Надріз потрібно робити стерильними ножицями, прокип'яченими не менше 5 хвилин. Правильно відділена пуповина не потребує перев'язування. Але якщо така необхідність виникла, потрібно скористатися хірургічною шовковою ниткою або стерильним джгутом. Коли цуценя виходить без оболонки, воно залите зеленою рідиною або кров'ю. У цьому випадку дуже важливо звільнити його рот і ніс, щоб воно мало змогу дихати. Звичайно самка щениться з інтервалами 15–30 хвилин.

Іноді 4–6 цуценят народжуються один за одним, а потім, у випадку великого приплоду, настає перерва на 1–2 години перед

появою наступної партії. Для народження 12-14 цуценят потрібно від декількох годин до доби. Якщо змучена собака відмовляється лизати і стимулювати народжене цуценя (мал. 3), усю турботу про маля повинен взяти на себе хазяїн. Необхідно за допомогою підігрітого жорсткого рушника зробити цуценяті невеликий масаж.

Мал. 3. Стимуляція цуценяти матір'ю

Усі цуценята народжуються по-різному: цуценя може вийти в оболонці і без неї, може народитися обгорненим в оболонку попереднього цуценяти або з'явитися і після своєї плаценти.

Плацента, пуповина, плодові оболонки, тобто усе, що виходить із цуценям, називається послідом. Іноді пуповина буває такою короткою, що від натягу рветься, а плацента, не встигнувши вийти, залишається у матці або в піхві, але через 15 хвилин виходить сама. Можна захопити кінець плаценти і витягти її хірургічними щипцями.

При щенінні самка весь час лиже петлю, очищаючи себе, і з'їдає плаценту. Іноді це відбувається так швидко, що власник навіть не встигає підрахувати посліди. Не треба дозволяти собаці з'їдати більше трьох послідів: з одного боку, в них знаходиться багато білків і гормонів, заліза і кисню, що накопичуються там з моменту зачаття, а з іншого боку, від з'їденого у самки може виникнути розлад шлунка, кольки і сильний пронос.

Якщо в матці випадково залишиться плацента або її частина, може початися запалення. Тому, якщо не всі посліди вийшли,

потрібно звернутися до ветеринара, що введе собаці спеціальний препарат, який допоможе матці вивести посліди, що затрималися. Іноді може затриматися цуценя. Якщо мертве цуценя або послід не видалити з матки протягом 60 годин – самка загине.

Самка після щеніння. Відразу ж після пологів собаці потрібно дати небагато теплого молока з глюкозою. А в проміжках між народженням цуценят спробуйте запропонувати їй прохолодне молоко

(тепле може зробити її сонною). Якщо самка дуже втомилася, їй можна дати 0,5-1 чайну ложку коньяку, доданого до молока. Під час щеніння самка втрачає багато рідини, особливо при

кровотечі. Кількість рідини необхідно поступово поповнювати. Поїти самку треба потроху, але часто.

Для відновлення сил забезпечте собаці максимальний спокій, на якийсь час залишіть її зовсім одну з цуценятами.

Під час щеніння по мірі забруднення потрібно змінювати підстилку. А після народження останнього цуценяти варто перемінити всю постіль. Тиждень або трохи довше в самки будуть спостерігатися кров'яні виділення. Особливо це помітно у собак великих порід.

Після щеніння температура тіла собаки буде підвищена протягом декількох днів. При нормальних родах у самки спостерігається гарний апетит, але ветеринари не радять досита годувати тварину, оскільки шлункові потрібний час на відновлення.

Якщо самці давати занадто калорійну їжу, можна спровокувати надмірне виділення молока, що викличе переповнення молочних залоз і їхнє запалення. Перші два дні через кожні 4 години давайте собаці невеликими порціями молочні продукти.

Приблизно на третій день температура почне знижуватися, і самку можна починати годувати м'ясною їжею. Однак до кінця першого тижня її раціон повинен залишатися полегшеним.

У перший тиждень потрібно гуляти з собакою 4 рази на день по 5-10 хвилин. На другий тиждень час прогулянки можна збільшити до 15-30 хвилин.

Для того, щоб тварина поступово відновлювала свої сили, їй необхідні хоча б мінімальні фізичні навантаження. Регулярні прогулянки стимулюють виділення молока. Після моціону потрібно протерти соски чистою вологою тканиною й обсушити. Прибирання в гнізді потрібно робити під час відсутності собаки. Поки цуценята трохи не підростуть, краще не допускати до самки сторонніх, оскільки тварина, як правило, сильно нервує.

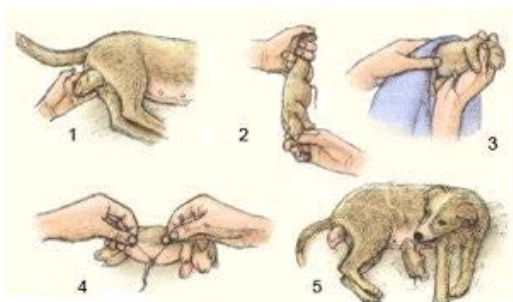
Ускладнення при щенінні. При пологах не виключені різні ускладнення. Найбільш часта причина ускладнень – велике, у порівнянні з розміром родового каналу, цуценя. Це буває у самок, що мають малий приплід. Це в більшості випадків стосується старих тварин, оскільки з віком кількість цуценят у приплоді зменшується. Труднощі при щенінні виникають у собак з великими головами і порівняно вузьким тазом (породи пекінес, бульдог). У цьому випадку робиться кесарів розтин.

Другою, найчастішою причиною ускладнень при щенінні є шийне передлежання. У цьому випадку голова плоду загорнена всередину і дитинча підходить до тазового отвору шиєю. Цуценя виходить важко або взагалі не може народитися. Такі ускладнення викликає будь-яке неправильне положення кінцівок і спини. При нормальних родах цуценя виходить спиною до спини самки без неприродного вигину хребта. Іноді з родових шляхів першим з'являється хвіст. Коли голова плоду повертається набік, то першими з'являються шия або потилиця, при цьому ніс і голова заклинюються у тазовому отворі. Ускладнення можуть виникнути і тоді, коли через тазовий отвір йдуть двоє цуценят одночасно.

При відсутності або ослабленій родовій діяльності обов'язкове спостереження ветеринарного лікаря, тому що швидше за все можуть знадобитися спеціальні ін'єкції або виникне необхідність кесаревого розтину.

Допомога при ускладнених пологах. Перш ніж надавати тварині допомогу, необхідно ретельно вимити і змастити будь-яким антисептиком руки. Нігті повинні бути коротко обстрижені і підпиляні. Якщо цуценя з'явилося з петлі, але далі не виходить, потрібно обережно просунути палець у піхву так, щоб ним можна було зачепити цуценя (бажано з боку холки). Потім під час потуг обережно, але досить наполегливо потягнути цуценя назовні і вниз. Часто це потрібно самці, коли йде перше, найбільше цуценя. У важких випадках краще запросити ветеринара.

Якщо голова цуценяти з'явилася, але воно саме, незважаючи на потуги, не виходить протягом декількох секунд, потрібно розірвати оболонку плодового міхура біля морди цуценяти, щоб воно змогло вдихнути.

Якщо цуценя йде спиною нагору, то бажано обхопити верхню частину його шиї під головою двома пальцями, ніби пінцетом, і при потугах самки потягнути голову вниз і в напрямку до живота. Коли з'явилася одна з ніг, її потрібно потягнути вперед і назовні вгору, у напрямку до хвоста самки. При цьому одне плече пройде через край входу в таз. Те ж саме потрібно проробити і з другою ногою. Як тільки плечі пройдуть через вхід у таз, цуценя потрібно потягнути вниз і до живота. Оскільки плечі часто заклинюються у вході в таз, їх варто звільняти по одному. Коли це вдалося, звільнити щільно затиснуте цуценя допоможуть легкі повертання. Як тільки плечі вийдуть, можна змінити захват. Взявши в руки тканину, варто обхопити цуценя за усю виступаючу частину і продовжувати обережно, але наполегливо тягти усе в тому ж напрямку по дузі. Оскільки плечі і голова є найбільш об'ємною частиною цуценяти, центр ваги виявиться спереду, і це допоможе швидко витягти цуценя з родових шляхів.

Шийне передлежання характеризується тим, що, виходячи з матки, цуценя недостатньо розпрямилося і голова його

залишилася притиснутою до грудей, а спина – зігнутою. Вперед воно йде шиєю або зашийком. Голова і плечі можуть застрягнути на вході в тазовий отвір. У таких випадках потрібно постаратися проштовхнути цуценя назад, натискуючи йому у зашийок пальцем, щоб воно розпрямилося і виходило носом вперед. Бажано, щоб цю процедуру проводив ветеринарний лікар.

При тазовому передлежанні цуценя йде задніми ногами і хвостом, а плодовий пузир не розривається. Потрібно, як тільки з'являться ноги, схопити їх і міцно тримати, щоб вони знову не зникли в родовому каналі. Ноги, покриті плівкою, дуже слизькі, а у цуценят дрібних порід до того ж вони ще і малюсінкі, тому їх можна легко упустити. Якщо цуценя знову піде в родовий канал, воно може задихнутися, тому тягти треба навіть при відсутності переймів. Будь-яку частину цуценяти, що вийшла, завжди легше утримати тканиною. Не можна стискати ноги цуценяти занадто сильно, тягти потрібно обережно, впевнено і спокійно. Якщо цуценя не вийде протягом однієї-двох хвилин, постачання крові припиниться, цуценя перестане отримувати кисень і загине.

Порівняно легко витягнути цуценя до плечей. Потім його потрібно легенько потягнути убік, щоб звільнити одне плече, а коли воно пройшло край отвору, дитинча треба потягнути в іншу сторону, щоб звільнити друге плече. Труднощі виникають при вийманні голови. Для того, щоб полегшити ситуацію можна упорснути в піхву небагато вазелінової олії.

Якщо з труднощами виходить цуценя з тазовим передлежанням, одному з помічників варто поставити собаку на ноги і підтримувати її під живіт, просунувши між задніх ніг руку так, щоб і самка спиралася на зап'ястя, і цуценя лежало на долоні. Інший помічник може захопити виступаючу частину цуценяти шматком тканини і тягти, доки не з'явиться ще щось. Він повинен, не випускаючи ніг, перехопити іншою рукою далі і поступово витягати цуценя в напрямку дуги – від петлі вниз і одночасно загинаючи до живота самки. Важко народжених цуценят нерідко потрібно оживляти за допомогою штучного дихання.

При нижньому положенні спини цуценя виходить животом до спини самки, тобто його природний вигин тіла і напрямок вигину

родових шляхів не збігаються. Нормальне положення – це коли цуценя виходить з родових шляхів спинкою нагору, тобто його хребет має природний вигин незалежно від того, головою чи тазом дитинча народжується. Якщо цуценя йде неправильно, треба вприснути в піхву змазку і спробувати обережно повернути його спиною догори так, щоб вона була рівнобіжна спині самки. Якщо цуценя вдасться перевернути, воно народиться легко. У випадку, коли цуценя тільки частково знаходиться в неправильному положенні, його теж краще повернути.

Оживлення цуценяти при важких родах. Народившись, деякі цуценята здаються зовсім мертвими, не дихають. Труднощі з початком дихання залежать від тривалості родових переймів і від ускладнень при пологах.

Якщо з будь-якої причини плацента починає відокремлюватися від стінки матки, постачання цуценяті кисню припиняється. Такі цуценята народжуються дуже слабкими, після народження не рухаються. Вони в два рази довші, ніж звичайно, худі і плоскі. Щоб їх врятувати, треба швидко надати допомогу.

Навіть якщо цуценя народилося нормальним, його потрібно, міцно притискаючи шию, підняти і струснути, щоб видалити слиз або рідину з дихальних шляхів, обережно відкрити щелепи, щоб змусити його вдихнути. Коли цуценя дихає важко або зовсім не дихає, йому необхідно витягти язик і капнути коньяку на задню частину язика. Можна дати понюхати нашатирного спирту. Якщо цуценя не занадто слабе, це змусить його вдихнути. Цуценят стимулюють також потиранням проти шерсті його зашийка.

Для нормалізації дихання можна використовувати ще один спосіб. Візьміть цуценя двома руками так, щоб воно звисало ніжками вниз. У лівій руці повинна знаходитися задня частина цуценяти, а в правій – голова. Тепер зближуйте і розводьте руки, згинаючи цуценя так, щоб спинка злегка витягалася. Таких рухів зробіть двадцять на хвилину, у такий спосіб домагаючись від нього нормального дихання.

Роботу серця і легень стимулюють, стискаючи грудну клітку через секунду або пів секунди.

Ще один метод оживлення – енергійне розтирання цуценяти, загорнутого в гарячий рушник. Наступний спосіб: поверніть

цуценя вниз головою, щоб органи черевної порожнини здавили легені. Потім поверніть його головою нагору, щоб легені розправилися. Такі рухи потрібно повторювати приблизно 20 разів на хвилину. Можна випробувати такий спосіб: тримаючи маля обома руками, змахуйте ними, як при рубанні дров. Це виглядає трохи грубувато, але часто допомагає. При використанні цього методу будьте дуже обережні, оскільки цуценя може вислизнути з рук. У зв'язку з тим, що температура немовляти цілком залежить від температури навколишнього середовища, стимулювати дихання маляти потрібно, тримаючи його в теплі.

Якщо дихальні шляхи цуценяти не звільнилися від рідини, обхопіть губами його пащу і ніс, відігніть свою голову назад так, щоб голова цуценя була спрямована вниз, потім відсмокчіть і сплюньте рідину. Продовжуйте, поки маля не зробить досить глибокий вдих.

Трапляється, що найслабшим виявляється перше цуценя. І іноді ним приходиться пожертвувати заради порятунку наступних, більш життєздатних малят, що можуть з'являтися через порівняно короткі інтервали часу. Так роблять, допомагаючи цуценятам собак круглоголових або карликових порід, яким при народженні потрібна стимуляція.

При кисневому голодуванні маляті теж потрібна допомога. Якщо цуценя народжується нормально і першим виходить голова, перед останніми переймами самка, як правило, відпочиває 1-2 секунди. У цей час пузир на голові цуценяти натягується і видно мордочку з висунутим язиком.

Якщо маля змучене довгим народженням, його язик синій, а у дитинчат світлої масті синіє вся морда – нерозірваний пузир варто надірвати там, де знаходиться голова і обережно обтерти мордочку цуценяти від слизу. Це дуже важливо, оскільки в цей момент може виникнути кисневе голодування: плацента уже відокремилася або відокремлюється від стінки матки і постачання киснем і поживними речовинами припиняється. У важких випадках язик, мордочка і лапки цуценяти можуть побіліти.

Таке наполовину народжене цуценя може трохи дихати, але, оскільки його легені ще стиснуті стінками родового каналу, дихання ще дуже слабке і не може забезпечити маляті достатню кількість кисню, щоб вижити. У такому положенні дитинча не

проживе більше 5 хвилин, тому варто допомогти йому народитися, як це описано вище.

Післяпологові ускладнення у самки. Запалення молочної залози (мастит) часто трапляється у самок з сильною лактацією в перший тиждень після щеніння. Надлишкове молоко збирається в залозі, тому що його

більше, ніж потрібно цуценятам, або якщо вони ссуть не усі соски. Мастит нерідко викликається бактеріальною інфекцією, і його можна попередити.

Щодня оглядайте соски самки і до переповненого підкладайте самих жадібних цуценят, щоб

вони відсмоктували молоко, перш ніж воно застоїться. Якщо малята не справляються, можна, змастивши шкіру оливковою олією, зробити масаж переповненої залози, а потім обережно здоїти молоко. Бажано такий масаж робити і до щеніння самки, щоб соски виправлялися і відтягалися.

Еклампсія виникає від зниження у крові кальцію. Це часто спостерігається у собаки після щеніння. Вона відчуває дискомфорт, страх, нервовість, занепокоєння. Температура тварини може трохи знизитися, можлива блювота. У цьому випадку ветеринар повинен зробити ін'єкцію великої дози розчину глюконату кальцію. Інакше самці стане ще гірше, з пащі може з'явитися піна і зрештою почнуться судоми. Іншим раннім симптомом еклампсії є напруженість мускулатури задніх кінцівок, що переходить у судоми, коли самка цілком втрачає рухливість. У важких випадках спостерігається повна втрата свідомості.

Після ін'єкції собака звичайно швидко поправляється. Щоб уникнути симптомів еклампсії, під час вагітності самці необхідно давати препарати кальцію, вітамін D, інші вітаміни і мінеральні компоненти.

Запалення матки (метрит) може початися при затримці оболонки або плаценти від останнього цуценяти, після важкого щеніння, коли виснажена матка погано скорочується. Це захворювання нерідко викликає інфекція, яка потрапила в матку

або переохолодженням самки, яка щенилась. Запалення матки можна визначити протягом тижня після щеніння за наступними симптомами: хвороблива й опухла петля, збільшення частоти пульсу, висока температура, гнійні сіро-білі неприємні виділення, неприродна поза самки (сидить скорчившись, спираючись на лікті і скакальні суглоби), зменшення виділення молока і, як наслідок, голодні цуценята. Якщо вчасно не почати лікування, самка загине. Їй потрібний гарний догляд і спеціальне харчування, введення великих доз антибіотиків у поєднанні з гормональними препаратами. Цуценят необхідно відлучити і вигодовувати штучно.

Випадання матки може трапитись через кілька годин після щеніння, поки шийка матки не скоротилася. Нерідко це відбувається через неправильну допомогу. При випаданні матки з петлі звіщується темно-червона маса, з якої сочиться кров. Незабаром маса підсихає, стаючи темно-сірою, і починається некроз піхви або частини матки, що випала. Щоб уникнути сепсису й анемії потрібно терміново надати медичну допомогу, запросивши ветеринара.

Гігієна та техніка годівлі новонароджених цуценят. Оптимальна кількість цуценят у приплоді – 4-5. У цьому випадку мати не так виснажується і цуценята здорові. Для самок тих порід, у яких є схильність до народження великої кількості цуценят, важливо, щоб собаки мали між приплодами достатній інтервал для відпочинку. Якщо дитинчат у приплоді багато, потрібно або рано починати підгодовувати цуценят, або шукати прийомних матерів, інакше малята можуть виснажити самку. Спочатку дихання у новонародженого цуценяти досить слабке, потім воно поступово нормалізуються. Якщо цуценя дихає відкритим ротом з – це дуже гарна ознака. Як тільки дихання нормалізується, маля починає шукати сосок і присмоктується до матері.

Молозиво – перше молоко – містить м'яко діюче проносне, тому особливо важливо, щоб воно якомога швидше потрапило в кишечник цуценяти. Молозиво стимулює перистальтику і забезпечує спорожнювання кишечника. Перший кал цуценяти (меконій) схожий на чорну клейку масу, він збирається в кишечнику ще до народження. Поки меконій не вийде з організму, нормальне травлення не почнеться. Облизуючи

цуценя, самка стимулює діяльність його кишечника. Коли народжується слабке цуценя, йому потрібно допомогти спорожнитися, додатково масажуючи животик невеликим шматочком вологої вати.

Сам по собі акт народження для цуценяти є великим іспитом, особливо якщо пологи були тривалими або важкими. До моменту народження воно знаходилося в безпеці, було нагодоване і захищене. Раптово з'явившись на світ, за кілька хвилин цуценя втрачає все це і повинне швидко пристосуватися до нових умов.

У перші хвилини після народження цуценя потрібно ретельно оглянути. Почати слід з голови.

Огляньте ніс, рот і губи, щоб переконатися, що у цуценяти немає заячої губи. (Заяча губа – це уроджений дефект розвитку м'яких тканин верхньої щелепи, який викликає рецесивний ген) Найчастіше такий дефект зустрічається у порід з укороченою мордою й у карликових собак. Заяча губа часто супроводжується вовчою пашею – пороком будови твердих тканин верхньої щелепи, при якому в піднебінні є розколини. Такі цуценята зазнають труднощів при ссанні, а у важких випадках узагалі не можуть ссати (молоко витікає через ніс у вигляді піни) і вмирають. Ці аномалії виявляють відразу після народження, і таких дитинчат присипляють. Якщо форма дефекту не занадто важка, цуценя можна вигодувати через зонд, а потім зробити операцію, але це не рекомендується.

Перевірте кількість пальців на задніх і передніх кінцівках. Подивіться, чи не знівечені в цуценяти лапки. Потім погладьте живіт і перевірте, чи немає грижі або кільця навколо пупка. І, нарешті, прощупайте хвіст на наявність уродженої деформації.

Якщо ви знайдете будь-які аномалії, цуценя потрібно приспати. Існує кілька причин для знищення цуценяти, наприклад, якщо його масть зовсім не відповідає породним вимогам або в нього виявлене якесь каліцтво, не сумісне з життям. Дуже важливо, щоб собаківник-новачок не прийняв нормальний окрас цуценяти за невідповідний. Були випадки знищення цілого приплоду прекрасних цуценят через помилку, допущену власником. Багато цуценят народжуються з окрасом шерсті, що відрізняється від того, який у них буде згодом. Наприклад, далматинці – без крапу; сірі тер'єри і пуделі,

йоркширські тер'єри – чорні. Багато породних стандартів вимагають, щоб окантовка навколо очей і ніс були темними. Однак, усі цуценята народжуються з білими носами і закритими очима. Пігментація, як правило, з'являється тільки через кілька днів після народження. У деяких порід, окрас яких повинен бути однорідним, цуценята іноді народжуються з невеликою кількістю білих волосків, найчастіше на підборідді.

Ці волоски, як правило, зникають, коли виростає нова шерсть. Тому, перш ніж вдатися до такої рішучої міри як знищення цуценяти, новачкові варто порадитися з ветеринаром або досвідченим собаківником.

Цуценя народжується сліпим і глухим, оскільки очі і вуха в нього закриті. Але маля активно реагує на біль, холод, або на дотик. Дитинчата легко переохолоджуються, оскільки терморегуляція в них ще погано розвинена.

3.6. Вимоги до виховання цуценят

Всі умовні рефлекси і звички, що виробляються в цуценят, дуже швидко закріплюються. І оскільки більш дорослу собаку відучити від небажаних звичок буває не так просто, а іноді й неможливо, то дуже відповідальним періодом у вихованні є молодий вік. Навчання собаки потрібно починати з моменту її появи на світ. Таким чином, педагогічний вплив на собаку поділяється на два періоди: підготовчий і основний курс дресирування.

Основне завдання попереднього виховання – це навчити цуценя правильно поводитися з матір'ю, своїми сестрами і братами, з іншими собаками та серед людей. І незалежно від породи виховання цуценяти в загальному зводиться до одного – прищеплення йому загальноприйнятих норм і навичок.

Основний же курс дресирування потрібно починати тільки після того, як собака набула попередніх навичок. У залежності від породи дресирування собаки (навчання виконувати різні, необхідні людині задачі) проводиться за різними методиками і програмами.

Фази виховання. Підготовчий курс дресирування можна умовно розділити на три фази.

Виховання в *першій фазі* відбувається ще до відлучення від матері і цілком залежить від неї. Це дуже важлива стадія, коли цуценяті прищеплюються основні навички поведінки серед інших собак. Маля в цей час повинне усвідомити, що воно, його брати і сестри живуть у колективі, де необхідно засвоїти права й обов'язки кожного його члена і навчитися їх виконувати. Живучи в групі родичів, воно вчиться гратись, нападати і захищатися, добувати корм, берегтися від шкідливих звичок (егоїзму, упертості).

Собаки-початківцю не слід брати цуценя, що виросло без матері. Оскільки воно не відчуло материнської ласки і любові, не пройшло стадію початкового виховання і не має основних навичок поведінки, то може вирости егоїстичною собакою, не здатною нормально ставитися до людей.

Спостерігаючи за самою, за тим, як вона з великою любов'ю й умінням виховує своїх цуценят, дресирувальник багато чого може взяти на увагу. Мати не тільки грається з ними, але і досить жорстко, якщо буде потрібно, може покарати за зроблену провину. Наприклад, якщо легка бійка переходить припустиму межу і стає нежартівливою, то самка бере зубами цуценя за зашийок і відносить убік. Якщо ж дитинча наполегливо повертається і продовжує битися, тоді собака, схопивши його, притискає за голову до підлоги і тримає в цьому положенні, поки воно не заспокоїться. Задиристу цуценяті часом і цього виявляється недостатньо, і самка, проробивши цю операцію кілька разів, переходить до більш серйозного покарання. Вона бере його за зашийок і, піднявши, струшує так, що цуценя верещить від болю і страху. Забіяка після такого покарання звичайно, скулить, тікає в куток і відтіля неначе просить у матері пробачення. Але тварина перший час не звертає уваги на пустуна, тим самим даючи цуценяті можливість усвідомити неправильне поведінки, і тільки через деякий час винний може лягти поруч з нею, а мати ласкаво і дбайливо вилиже бідолашу.

У віці шести-восьми тижнів цуценя відлучають від матері і передають у новий будинок. Так починається *друга фаза* його виховання. У цьому віці він найкраще звикає до нових умов і навчається законам життя поруч з людиною. У новому будинку цуценя весело і радісно граючись з людьми, забуває про своїх

братів, сестер і про матір. Але перший час, коли настає ніч і в будинку все затихає, маля починає скулити, нудьгувати за матір'ю, за колишньою гучною і веселою компанією. У цій ситуації всім домашнім потрібно набратися терпіння і не підходити до нього. Цуценя незабаром засне міцним сном, стомлене денними враженнями й іграми. Перший час на ніч собаці на підстилку можна класти теплу грілку (у гнізді цуценята сплять, пригорнувшись один до одного). Уже через два-три дні цуценя в більшості випадків починає забувати про своє минуле життя, перестає нудьгувати і скиглити.

Але якщо виявити жалість у перші ночі і підійти до нього, то воно буде скиглити уже всю ніч безперервно. І надалі можуть проявитися наслідку цієї помилки.

У першу чергу собаку потрібно привчити спати тільки на своїй підстилці, в тому самому місці й у той самий час, не випрошувати їжу зі столу, не гризти взуття, не лизати дітей в лице та й дітям пояснити, щоб вони не дозволяли цього цуценяті. Не можна дозволяти собаці під час гри стрибати на хазяїна, лизати його за пальці, залазити в постіль, і самим не слід брати його на ліжко або диван, яке б не було цуценя мале. Господарю потрібно зайняти абсолютно однозначну позицію – собака повинна робити те, що потрібно, а навчити її цьому можна методами заохочення і покарання.

Одне з головних правил виховання: чого не повинна робити доросла собака, того не можна дозволяти і цуценяті.

Методи заохочення і покарання. Базовий метод навчання собак і закріплення отриманих ними навичок ґрунтується на заохоченні собаки голосом і ласощами. Однак, навчання за цією системою вимагає дуже багато часу, тому разом з ним застосовується і метод покарання. Живучи в будинку, цуценя не може спочатку відрізнити їстівні продукти від неїстівних, свої іграшки від інших предметів і частенько робить небажані для господарів дії (гризе взуття, меблі, килими й інші предмети домашнього побуту). Як тільки вихованець схопить який-небудь предмет, подайте загрозливим тоном команду «Фу!» і відразу ж відберіть цей предмет. Якщо цуценя буде виявляти наполегливість і знову спробує схопити його, у цьому випадку після команди «Фу!» несильно вдарте цим предметом собаку по

морді. Якщо ви застали його «на місці злочину», потрібно легенько, але відчутно шльопнути цуценя мотузкою, мокрою ганчіркою, супроводжуючи покарання командою «Фу!».

Періодичні покарання, супроводжувані командою «Фу!», незабаром зв'яжуться в цуценяти між собою, і воно згодом почне реагувати на цю команду так само, як і на неприємне покарання.

Виявляйте наполегливість і терплячість, щоб вихованець беззастережно виконував команду у будь-яких умовах – на вулиці, у дворі, у квартирі. Але не перестарайтеся – надмірно жорстоке покарання може викликати в цуценяти почуття страху як до самого покарання, так і до господаря, і у вас виросте похлива істота.

Потрібно також знати, що молоді собаки псують речі, як правило, тільки під час зміни зубів. Тому в цей період потрібно схвати багато привабливих об'єктів (взуття, килим, книги і т.д.), а замість них розкласти по всій квартирі великі кістки, іграшки і непотрібні предмети. Це врятує ваші речі від псування і позбавить від зайвого приводу карати свого вихованця, адже собака не винна, що в нього сверблять ясна. Не варто також надовго залишати собаку одну в квартирі.

Для припинення небажаних дій використовується негайний ривок повідця або несильний удар. Не слід карати цуценя через деякий час після зробленого вчинку. Спізнiлий вплив марний і шкiдливий, оскiльки все одно не буде сприйнято твариною, а тiльки виробить острах до господаря. Не варто також зривати на вихованцевi своє роздратування, звертання до нього повинно бути спокiйним i доброзичливим. Згадайте, як поводитася його мати в такі моменти. Виховання вимагає і терпіння, і знань, і досвіду.

Третя фаза виховання починається тоді, коли цуценя зможе вийти з господарем на прогулянку. Необхідно привчити його ходити на повідці, не кидатися на людей і тварин, нічого не підбирати з землі, розуміти команди «Фу!» і «До мене!», якщо воно бігає без повідця. Саме

головне – пам'ятайте, що все потрібно робити поступово, з великим терпінням і від простого до складного. Не слід переходити до відпрацювання нового прийому дресування, перш ніж собака не засвоїть попередніх вимог. Домагайтеся, щоб цуценя, нехай навіть і нечітко, в перші дні занять, обов'язково виконувало вашу команду. Інакше надалі ви не доможетеся від нього беззастережного підпорядкування. Спочатку прищепіть вихованцеві найперші навички, дайте йому їх освоїти, а потім переходьте до більш складних завдань.

Словесні команди і жести повинні бути одноманітними і чіткими (однаковими для виконання). Пам'ятайте, що собака не розуміє змістовного значення слів, але дуже добре розрізняє різні жести і звукові команди, а також ті самі команди, що були подані в різній інтерпретації. Наприклад, не можна замість звичайної команди «Лежати!» подавати команду «Лягай!». На початку не слід перевтомлювати цуценя і жадати від нього виконання важких, непосильних для нього завдань.

З найперших днів виховання цуценя потрібно привчати до відведеного для відпочинку і сну місця. Найкраще таке місце відвести в затишному куточку квартири. Воно не повинно бути ні на холодній кахельній підлозі, ні поблизу опалювальних приладів – батарей і печей – і бажано не на проході. Стару вовняну ковдру можна використовувати як підстилку.

Маленьке цуценя, яке втомилося від ігор, часто засипає там, де його зморив сон. У цьому випадку потрібно подати команду «Місце!», віднести і покласти його на підстилку. Так поступово

воно привчиться самостійно йти на своє місце. Цю команду цуценя повинне засвоїти в самому ранньому віці як в будинку, так і на прогулянці. Наприклад, залишайте цуценя в незнайомому місці, позначивши його яким-небудь своїм предметом (шапка, рукавички). Гуляючи по вулиці з цуценям, яке підросло, наприклад, заходячи в магазин, обов'язково прив'яжіть його до будь-якого предмета і подайте команду «Місце!».

Ні в якому разі не можна виховувати у цуценяти злість до чужої людини, оскільки, подорослішавши, собака може стати важко керованою і дуже агресивною.

Тому в молодій собаки досить виробити недовіру до сторонніх людей і навички загальної дисципліни.

І ще одне застереження: якщо щоразу під час дресирування ви будете дотримуватись однієї й тієї ж послідовності у виробленні навичок, то у вашого цуценяти може сформуватися шкідлива звичка, своєрідний небажаний зв'язок, повторювати усі вправи, навіть якщо ви не давали такого розпорядження, у тій же послідовності. Так, наприклад, якщо після команди «Сидіти!» ви завжди ждали від свого вихованця «Лежати!», то собака після першої команди буде лягати самостійно, незважаючи на те, який наказ ви дали. У даному випадку порада така: на кожному занятті послідовність вправ повинна змінюватись. Тільки тоді собака, виконавши одну команду і не знаючи, яка далі піде вправа, буде очікувати вашої наступної вимоги. Також потрібно час від часу змінювати місце занять і помічника, інакше в цуценяти може виробитися небажаний зв'язок. Іншими словами, воно буде виконувати команди тільки з цим помічником, тільки на цьому місці і відмовиться від роботи з іншим дресирувальником і на незнайомій ділянці.

Нелегко привчити цуценя до його клички. Якщо у вас виникли будь-які труднощі, ви можете скористатися наступною порадою. Щоразу, коли ви захочете, щоб вихованець був біля вас, дуже чітко вимовте його кличку і подайте команду «До мене!». Погладьте цуценя за те, що підбігло, і дайте йому ласощі. Якщо тварина від вас тікає, ні в якому разі не доганяйте її.

Щоб залучити до себе його увагу, просто присядьте або зробіть вигляд, що тікаєте від нього. Це відразу ж спонукає

цуценя підбігти до вас. При цьому не забудьте знову погладити його або дати ласощі.

На прогулянці дайте побігати вихованцеві на довгому повідці, періодично підкликайте його до себе командою «До мене!», заохочуйте, потім знову відпускайте. Якщо він ніяк не реагує на команду і навідріз відмовляється підходити до вас, обережно підтягніть його до себе зі словами «До мене!» і знову заохочуйте, якщо команда виконана. Прогулянки на довгому повідці потрібно практикувати доти, поки цуценя не буде безвідмовно виконувати команду «До мене!».

Важливо також привчати цуценя сідати по команді і жесту. Таке дресирування потрібно почати до досягнення ним двомісячного віку. Спочатку підкличте вихованця до себе і подайте йому команду «Сидіти!», а над його головою підніміть руку з печивом або шматочком м'яса, занісши її ненабагато назад. Звернувши увагу на ласощі й очікуючи їх, цуценя обов'язково сяде. Як тільки воно це зробить, вимовте ніжним голосом «Добре» і повторіть команду «Сидіти!».

Якщо тварина її виконає, заохотьте ласощами. Після багаторазових повторень цієї вправи ваш вихованець буде по команді «Сидіти!» сідати без усяких заохочень. Для удосконалення навички необхідно домагатися, щоб молода собака сідала по команді перед кожною

прогулянкою або годівлею. Надалі її потрібно привчити сідати за жестом. Для цього роблять відповідний жест одночасно з командою «Сидіти!». Потім привчають сідати і за жестом, і за командою. Якщо цуценя вже досягло чотирьох місяців і не виконує команди «Сидіти!», застосовують механічний вплив: узявши повідця близько до нашийника правою рукою і скомандувавши, роблять легкий ривок вгору і назад, при цьому лівою долонею натискають на область між крупом і попереком. Після того як цуценя сяде, його варто похвалити словом «добре» і заохотити.

На наступному етапі цуценя повинне навчитися лягати за жестом і за командою. Покажіть цуценяті, що сидить, ласощі і подайте команду «Лягати!». Потім простягніть долоню з ласощами уперед та назад. Одночасно з цим, лівою рукою притримаєте цуценя за нашійник. Воно буде прагнути одержати ласощі і ляже. Як тільки воно це зробить, відразу ж дайте йому ласощі і заохотьте вигуком «Добре!». Після відпрацювання цього прийому почніть укладати цуценя, уже стоячи перед ним. Коли цуценя займає різні положення (сидить, стоїть), подавайте команду «Лягати!». Після того, як цуценя стане правильно реагувати на команду «Лягати!», починайте привчати його до виконання вправи за жестом. Для цього підніміть праву руку перед собою долонею вниз до рівня плеча одночасно з командою «Лягати!», потім різко опустіть її до стегна. Надалі привчайте цуценя лягати за одним тільки жестом (без команди). Потім дресируйте молоду собаку на предмет виконання команди «Лягати!» (жестом і голосом) на відстані від себе.

Коли цуценя досягне чотиримісячного віку, варто привчати його ходити поруч на повідці з нашійником. Спочатку вихованець повинен звикнути до нашійника. Надягніть його, не пристібаючи до повідця, і просто походіть з цуценям на повідці зі шлейкою. Повторіть прийом через

кілька хвилин. Після двох-трьох днів пристебніть повідець до нашійника. Подайте команду «Поруч!», тримаючи цуценя біля лівої ноги на повідці, і, зробивши нерізкий ривок повідцем уперед, рухайтесь з цуценям по прямій. Якщо цуценя буде відставати або забігати вперед, то подавайте команду «Поруч!» і одночасно спонукайте вихованця легкими ривками повідця до себе знаходитися біля вашої ноги. Щоразу, коли воно займе правильне положення, заохочуйте його вигуком «Добре!». Коли у цуценяті виробляться первинні навички за командою ходити поруч, можна його навчити виконувати прийом за жестом. Для

цього одночасно з подачею команди поплескуйте долонею лівої руки по стегну. Надалі цей жест треба застосовувати вже без команди.

Перш ніж починати привчати цуценя до намордника, потрібно підібрати його розмір по голові вихованця. Найкращі намордники – глухий (із шматка шкіри з отворами для проходження повітря) і дротяний. Вони дозволяють

вихованцеві при необхідності тримати пащу відкритою. Перед тим, як надягти намордник на цуценя, покладіть усередину ласощі. Якщо тварина буде виявляти занепокоєння, відволікайте його командою «Поруч!» і прогулянкою. При непокорі подавайте команду «Фу!». Знявши намордник, дайте собаці можливість трохи погуляти і знову надягніть його. Це потрібно проробити разів п'ять протягом одного уроку. Вихованець поступово звикне до намордника і зможе знаходитися в ньому тривалий час.

У процес дресування цуценяти також входить привчання його до підношення предметів. Подайте команду «Апорт!», посадивши вихованця біля себе, і киньте на п'ять-шість кроків перед собою невелику гумову іграшку, попередньо помахавши нею перед цуценям. Як тільки собака підбіжить до іграшки і схопить її, подайте команду «До мене!». Потім, повторюючи кличку тварини, відбіжить на кілька кроків для того, щоб залучити до себе його увагу. В той момент, коли цуценя підбіжить до вас з іграшкою, подайте команду «Дай!» і одночасно простягніть до нього долоню лівої руки з ласощами. Цуценя розкриє пащу і відпустить іграшку, прагнучи одержати частування, ви ж підхопите її правою рукою. Потім віддайте цуценяті ласощі. Повторюйте цю вправу два-три рази після невеликих перерв. Надалі як предмет для відпрацювання команди «Апорт» використовуйте невеликі дерев'яні легкі предмети або палички. По можливості проводьте заняття в різних місцях.

У період дресування дуже важливо виробити у цуценяти витримку. До виховання цієї риси приступають тільки після того,

як вихованець засвоїть і стане добре виконувати кілька команд. Покладіть або посадіть цуценя, дайте команду «Лежати!» або «Сидіти!» і відійдіть від нього на кілька кроків. Якщо ваша тварина спробує йти за вами, негайно повторіть відповідну команду і змусьте виконати її знову. Якщо цуценя сидить спокійно й очікує вас, поκληчте його до себе і заохотьте ласощами.

Потрібно поступово збільшувати час витримки цуценяти, а також відстань до нього. Привчаючи вихованця спокійно знаходитися на одному місці й в одному положенні, відходьте від нього не тільки на його очач, але і за його спиною, а також обходьте навкруги.

Треба виробити у цуценяти настороженість стосовно сторонніх людей. Ніхто, навіть ваші знайомі, не повинні пестити, годувати або карати вашого вихованця. Стежте за тим, щоб дорослі й діти не дражнили його. Привчайте цуценя не брати корм із чужих рук. Для цього візьміть кого-небудь у помічники. Нехай ця людина підійде до тварини і простягне до нього руку з ласощами. Як тільки цуценя потягнеться за ним, помічник повинен затиснути частування в долоні і завдати легкого удару по морді. Таку вправу необхідно повторювати один раз на тиждень, причому змінюючи помічників доти, поки цуценя не перестане брати ласощі з чужих рук.

Дуже важливо привчити цуценя спокійно поводитися на вулиці в різних ситуаціях. Щоб виробити цю звичку, робіть щоденні прогулянки зі своїм вихованцем на повідці по різноманітних місцях (парк, вулиця, місце вигулу собак тощо). Якщо цуценя спробує кинутися на тварин або людей, негайно припиніть це командою «Фу!» і відверніть його, відвівши убік. Якщо вихованець буде боятися автомашин, що рухаються, незнайомих предметів, необхідно його заспокоїти і погладити. Не дозволяйте цуценяті піднімати з тротуару або землі сміття, камінчики, харчові відходи тощо.

Велосипеди, мотоцикли, автомобілі – джерело різкого запаху, нових звуків і стрімкої швидкості. Кожний крок на проїзну частину може закінчитися катастрофою для цуценяти. Його потрібно навчити боятися цих смертельних небезпек. Тому буде краще, якщо ви попросите свого знайомого на велосипеді зімітувати наїзд на цуценя, повторивши це кілька разів.

Непогано, якщо ваш приятель налякає його спалахом фар далекого світла, раптовим ревінням клаксона, скрипом гальм свого автомобіля. Якщо цього виявиться недостатньо, вихованця можна злегка штовхнути бампером у той момент, коли він цього не очікує. Тим самим цуценя на собі відчує неприємність зіткнення з автомобілем. Незважаючи на всі ці хитрощі, звичайно, цілком бути спокійним за свою собаку можна тільки тоді, коли вона гуляє на повідці. Не можна випускати її на вулицю одну, оскільки вона може стати причиною нещасного випадку і при цьому сама постраждати.

Собака повинна опралятися поза будинком. Але погано, якщо це буде відбуватися в пісочниці на дитячій площадці. Найкраще навчити тварину опралятися там, де це дозволено, тобто на площадці для вигулу собак, а краще, якщо вихованець буде опралятися на ґратах каналізації.

Культурний власник собаки постарасться забрати фекалії своєї тварини, щоб вони не забруднювали місця прогулянок. Для цього потрібно заздалегідь запитися деякими предметами: целофановими пакетиками, маленьким совочком, невеликою щіточкою (палічкою). Потім целофановий пакетик ви можете

викинути в найближчу смітєву урну або туалет. Ваші дії будуть виправдані не тільки з боку естетики (згадаєте, як навесні все «це» виходить з-під снігу), але і з погляду гігієни і санітарних норм.

Якщо надалі цуценя буде брати участь у виставках, потрібно привчити його показувати зуби. Тренування полягає в наступному. Посадіть цуценя біля лівої ноги і подайте команду «Покажи зуби!». Одночасно покладіть ліву руку на морду, а праву на нижню щелепу. Щільно утримуючи щелепи собаки, розсуньте великими пальцями обох рук її губи. Після невеликої

паузи, якої буде досить для огляду зубів, відпустіть цуценя і дайте ласощі. Вправу повторюйте два-три рази на день з невеликою перервою. Такі заняття потрібно проводити в присутності сторонніх людей.

Зустрічі з іншими собаками і тваринами відіграють велику роль у вихованні і житті цуценяти. За своєю природою собака – це мисливець за пацюками і мишами, а зустрічі з цими гризунами дуже небезпечні для неї: гризуни можуть бути джерелом інфекції, та й, захопившись полюванням, що проходить біля дороги, цуценя ризикує потрапити під автомобіль. Не можна дозволити собаці полювати на курей, голубів, гризунів і т.п. Щоб відучити від цієї звички, найкраще застосовувати дресирувальний нашійник. Тільки таке виховання може дати відносно достатню гарантію, що собака залишиться цілою і непошкодженою, а ваші сусіди не будуть на неї скаржитися.

Як правило, зустрічаючи інших собак, цуценя радіє. Дорослі ж собаки ставляться до молодих поблажливо. Але в житті тварини настає такий період, коли терпимість закінчується й у справу йдуть зуби. У природі між собаками діють свої жорстокі закони, що регулюють взаємини. Там основну роль відіграє статева належність і сила. Так, наприклад, самець ніколи не нападе на самку. Але якщо зустрінуться дві самки, то боротьба між ними може закінчитись погано, у

деяких випадках мова може йти навіть про життя і смерть. Самці теж не проти з'ясувати відносини, але ці сутички носять зовсім інший характер: у більшості випадків це боротьба підлітків, що міряються силами. Але коли ціль бійки

– заволодіння самкою, це може стати небезпечним. Незважаючи на це, бійка в самців рідко доходить до смертельного результату, а продовжується доти, доки один із суперників не здасться і не ляже на спину, підставивши переможцеві самі незахищені частини тіла (живіт, шию). Таке завершення бійки приводить переможця в милостивий настрій, у ньому пробуджується

лицарська гордість. Переможець ще якийсь час може потримати переможеного за горло зубами, але після цього він з гордим виглядом вигне шию і піде до найближчого ліхтарного стовпа або дерева, щоб поставити мітку. Використовуючи цей момент, переможений бігом залишає поле бою. Переможець може пробігти небагато навздогін, але потім відстане. Той факт, що він здобув перемогу, його задовольняє. З іншого боку, переможений тепер буде знати, хто сильніший, і в майбутньому зважатиме на це.

Під час жорстокої бійки хазяї собак можуть спробувати розборонити собак. Нерідко при цьому власника кусає його ж власний пес. Справа в тому, що в запалі бійки спробу господаря відтягнути його від супротивника пес сприймає як напад ще одного собаки, що він раніше не помітив. Тому з боку пса виникає така блискавична реакція, що навіть сам хазяїн не встигає

помітити його укусу, і приймає цей інцидент як напад чужої собаки. Розборонити собак, що б'ються, дуже просто, хоча й небезпечно. Потрібно домовитися з господарем іншої собаки і синхронно схопити забіяк за задні ноги або хвости і розтягнути в різні сторони, після чого відкинути їх від себе, щоб уникнути укусу, піймати за нашійник і взяти на повідець. Те ж саме може здійснити й один з хазяїв, якщо іншого в даний момент немає поблизу. Для розгону собак він повинен схопити за ноги або за хвіст собаку, що перемагає, і відкинути її якнайдалі; якщо переможець – ваша собака, то її потрібно відразу взяти на повідець, тоді інша собака утече. Якщо ж ваш вихованець переможений, то, навіть коли ви візьмете його на повідець, збережеться небезпека нападу з боку суперника. Однак і його можна втихомирити голосним, сильним окриком або заспокоїти будь-яким іншим діючим способом. Для того, щоб, знаходячись на вулиці із собакою, уникнути непотрібних стресів, що призводять до фізичних і психічних наслідків, варто бути дуже

обережним і уважним. Це також стосується і добре вимуштруваних і навчених собак. Вихованець на вулиці обов'язково повинен знаходитися на повідці.

3.7. Основний інвентар, гігієнічні, косметичні засоби та аксесуари для собак

Існує кілька речей, про призначення яких ви повинні довідатися ще до того, як у вас з'явиться собака. Тільки в цьому випадку ви зможете правильно вибрати необхідні для представників даної породи аксесуари.

Нашийники. Нашийники бувають парадні (вихідні), строгі, захисні, робочі, навчальні (звичайні).

Строгі нашийники (парфорси) застосовують для надмірно злих, збудливого типу поведінки, службових собак, що важко піддаються дресируванню за допомогою звичайних нашийників Крім цього, парфорси використовують для прогулянки «важких» тварин, а також для фізично сильних собак, коли ними керують особи, недостатньо сильні фізично (підлітки, люди похилого віку, жінки).

Для того, щоб не поранити собаку при користуванні строгим нашийником, варто дотримуватись запобіжного заходу. Як правило, собаки, особливо ті, яких утримують на подвір'ї на ланцюзі, як тільки бачать хазяїна з повідком і нашийником, відразу сильно збуджуються. Перш ніж надягти нашийник, необхідно заспокоїти собаку. Надягаючи парфорс, спочатку потрібно повісити його на пальці і накинути ланцюжок нашийника так, щоб долоні рук проходили над очима собаки. Перед зняттям нашийника потрібно розстебнути рухливий ланцюжок і провести рукою по шії під нашийником. Якщо між металевими ланками затиснута шерсть, її необхідно обережно визволити і тільки тоді знімати нашийник ланцюжком вверх.

Нашийники навчальні (звичайні) для цуценят. Вони призначені для тварин у віці 4-7 місяців. Їх використовують для прогулянок і з метою первинного виховного дресування. Такі нашійники можна виготовити самим з одинарного м'якого ремня.

Нашійник не повинен висіти на шиї цуценяти, але в той же час не можна допускати, щоб він її здавлював. Його варто застібати так, щоб можна було під нашійник просунути два пальці «на ребро» (що приблизно відповідає паличці діаметром 3–3,5 см).

Нашійники навчальні (звичайні) для дорослих собак. Вони призначені для дресування і прогулянки тварин. Нашійники можна як купити, так і зробити самим. Їх виготовляють з двох зовнішніх шкіряних ремнів і внутрішньої міцної тасьми (ширина 3–3,5 см), прострочених по краях. Ширина ремінців для шлейок: рухливий – 1,5 см, глухий (запряжки) не менше 1 см. Кінець нашійника, протилежний пряжці, роблять трапецієподібної або трикутної форми. На цій стороні нашійника повинно бути п'ять круглих отворів (дір), розташованих на відстані 3 см один від одного, для застібання пряжки, що повинна мати надійне зварювання.

Нашійники робочі. Вони призначені для собак, яких використовують у сторожовій і вартовій службі. Виготовляють так само, як навчальні нашійники для дорослих собак з однією лише різницею: вони повинні мати підпряжний (внутрішній) ремінь, що виступає на 0,5 см від країв пряжки.

Раніше міцність нашійника (півкільця, пряжки) на розрив визначалася коефіцієнтом 3, тобто кільце або пряжка повинні були витримувати навантаження 3 кг на 1 кг живої ваги собаки. В даний час для деяких порід, наприклад, німецьких вівчарок східноєвропейського типу, коефіцієнт міцності повинен дорівнювати 4. Так, якщо ваша собака важить 45 кг, то її нашійник повинен витримувати навантаження (натяг руки) у 180

кг. Хоча досвід показує, що для вартових собак краще використовувати не робочі нашійники, а шлейки.

Парадні (вихідні) нашійники. Виготовляють так само, як і робочі, але їх ширина 2,5 см. Їх можна прикрасити металевими бляшками різної форми, надійно прикріпленими до зовнішнього ремня. Однак не слід прикріплювати до нашійника зірочки, різні значки або брошки, оскільки вони можуть поранити вашого вихованця.

Нашійники захисні. Вони призначені для захисту ший пастуших собак від вовків і інших хижаків і виготовляють так само, як і робочі нашійники.

Ширина захисних нашійників повинна бути 5-6 см, усередині між ремнями замість тасьми необхідно закласти прокладку з м'якого, міцного

листового металу товщиною 1 мм. Захисні нашійники мають дві пряжки, а також металеві шипи, що виступають назовні. Своїми широкими шляпками шипи упираються в металеву пластинку, а гострими кінцями, що заточені на конус, виступають через отвори в зовнішньому ремні на висоту 1-1,5 см.

Захисна металева пластинка, внутрішній і зовнішній ремні скріплюються міцними глухими пістонами. Деякі власники замість спеціальних захисних застосовують стандартні строгі металеві нашійники (парфорси) з вивернутими назовні шипами. У таких випадках на собаку надягають два строгих нашійники, щоб витримати ширину. Зайві ланки розсувного металевого ланцюга нашійників підв'язують металевим дротом або зовсім знімають. Щоб ланцюжок нашійника не чіплявся за сучки, не звисав, потрібно в середню ланку закріпити металеве кільце, з'єднати його з карабіном і з їх допомогою кріпити до нашійника зайві ланки ланцюжка. При необхідності ланцюжок нашійника можна відстебнути, його ланки вивернути і використовувати нашійник за своїм прямим призначенням, тобто як строгий.

Шлейки. При утриманні і дресуванні собак, а також при використанні їх на службі, важко обійтися без шлейки.

Наприклад, вартувій собаці краще нести службу не в нашійнику, а в шлейці, у якій вона почуває себе вільнішою і виявляє велику активність. У шлейці повинні бути три перемички: одна (шкіряна) – вгорі і дві (з тасьми) – знизу. Довжина кожної нижньої перемички – 30 см плюс по 5 см для кріплення до шийного і грудного ременів. Скріплення ременів варто робити за допомогою глухих пістонів. Металева пряжка, що розташовується посередині нижньої перемички, між нагрудними і шийними ремнями, виступає за краї ремня, тому в собак під пахвами можуть утворитися потертості. Ця пряжка необхідна, але не для зміни довжини перемички, а для її кріплення до шийного ремня, причому таким чином, щоб вона, з'єднуючись з ременем, знаходилася зверху. Обхоплюючи грудний ремінь поперек і проходячи по його внутрішній стороні, нижня перемичка шлейки також робить потертості. Нижня перемичка повинна кріпитися до грудного ремня (із зовнішньої його сторони) тільки зверху, а внутрішня частина грудного ремня повинна залишатися гладкою, рівною, без яких-небудь виступів і потовщень. Місце кріплення перемичок до шийного і грудного ременів визначається таким чином. Шлейку одягають і застібають на тварині так, щоб під підгрудний ремінь можна було вільно підсунути великий палець руки. Крейдою або олівцем відзначають місця під отвори, на які будуть застібатися пряжки. Після цього шлейку із собаки знімають, роблять отвори і застібають на них пряжки шийного і грудного ременів. Потім шийні і грудні ремені по черзі складають або натягають так, щоб можна було визначити їхню середину для даної тварини. Місце прикріплення нижніх перемичок визначають, відступивши від середини шийного ремня по 3 см вправо і вліво (для великих собак – по 5 см). Таким же способом визначають місця кріплення до нагрудного ремня нижніх перемичок, але на цьому ремені помітку від його середини вправо і вліво роблять на 2–3 см менше, ніж на шийному. Саме таке зміцнення перемичок врятує вашу собаку від можливих потертостей на шкірі, тому що при русі шлейки краї перемичок на собаці не дають на шкіру. Крім того, для вартувих собак рекомендується виготовляти не один, а два верхніх шкіряних ремінці довжиною по 15 см кожен, між грудним і шийним ремнями. Посередині кожного ремня

кріпиться кільце. Для постановки вартової собаки на блокпост за обидва кільця прикріплюють карабін ланцюга.

Щоб надягти шлейку на тварину, необхідно підняти її передню лапу і розмістити нижні перемички між передніми кінцівками.

Шлейку необхідно мити один раз на квартал теплою мильною водою. Шкіру шлейки після висихання змазують риб'ячим жиром, а жир, що не увібрався, знімають тканиною. Після цього ремені злегка натирають кремом для взуття і чистять щіткою.

Повідці. Повідці підрозділяють на *парадні, дресувальні, робочі і навчальні.*

Парадний (вихідний) повідець призначений для виставки собак або їх прогулянки. Він являє собою метрову плетену з м'яких шкіряних ременів мотузку, на одному кінці якої є замок з карабіном, а на іншому – петля для надягання на кисть руки. Металеві частини повідця, як правило, бувають нікельованими.

Повідець дресувальний довгий використовують під час навчання собак, що знаходяться на відстані декількох метрів від дресувальника. Довжина повідця повинна складати 8–12 м. Довгий дресувальний повідець – це мотузка з міцної бавовняної або капронової тасьми з петлею для надягання на кисть руки на одному кінці і з карабіном – на іншому.

Повідець робочий (дресувальний) короткий служить для виховання дорослих собак і їхнього дресування. Його виготовляють з капронової або міцної бавовняної тасьми, на одному кінці якої замок з карабіном, на іншому – петля для надягання на кисть руки. Довжина повідця – 1,4–1,8 м.

Навчальний повідець для цуценят являє собою ремінець з товстої, але м'якої шкіри, на одному кінці якого є замок з карабіном, на іншому – петля, що надівається на кисть руки. Замок необхідний для з'єднання з півкільцем нашійника або шлейки. Повідець призначається для первинного виховного дресування цуценяти і для його прогулянки, а також для

прив'язування. Для того, щоб прив'язана собака не гризла повідець, його можна натерти насінням червоного перцю або полином. Іноді для прив'язування цуценят використовують повідець-ланцюжок.

Ланцюг. Довжина ланцюга повинна бути 2,7 м, діаметр ланок ланцюга – 3 мм. Як правило, ланцюг має три вертлюги: один на відстані 80 см від «баранчика», другий – біля карабіна і третій - на однаковій відстані між двома.

Карабіни для пристібання ланцюга до шлейки повинні бути міцними і надійними. Хорошим є карабін з пружинною (типу рибальського). Він міцний, легкий, просто від'єднується.

Кріпити ланцюг безпосередньо за «баранчик» не можна: при сильному ривку він вискочить з кільця. Тому на відстані 0,5 м від «баранчика» є кільце, у яке і потрібно його вставляти. При такому кріпленні при ривку собаки навантаження розподіляється рівномірно на усі ланки ланцюга, що розташовані після кільця.

Намордники. Призначаються для захисту людей від укусів собак. Існує багато різновидів намордників, але найбільш відомі наступні: *намордник-кільце, гратчастий (металевий), комбінований, глухий, гратчастий (чарунковий).*

Намордник-кільце нагадує петельний намордник, але без верхньої подовжньої перемички. Його кільце виготовлене з товстого шкіряного ременя з пряжкою, що дозволяє змінювати його розміри. Ремінь кільця всовується в петлі бічних шин, з'єднаних між собою напівкруглою перемичкою.

При надягнутому наморднику перемичка знаходиться посередині нижньої щелепи собаки. Шини і перемичка виготовлені з двох ременів (типу брючних), а для їхньої пружності між ними закладена смужка напівміліметрової нержавіючої бляхи. Жерсть і ремені в перемичках і шинах скріплені пістонами. Ними ж приєднаний і нашійник до шин. Намордник виготовлений з м'якої шкіри шириною не більш 10 мм. Такий намордник дозволяє собаці в жаркий час цілком висувати язик, що відіграє величезну роль у регулюванні температури тіла тварини.

Намордник гратчастий металевий найбільш придатний для використання в південних районах країни, де часто переважає жарка погода, або тільки в літній період. Узимку його використовувати не можна, оскільки на морозі язик собаки може прилипнути до металевої сітки. Виготовляють з півміліметрового твердого дроту.

Намордник гратчастий (чарунковий) зручний для використання у всіх кліматичних зонах країни в будь-який час року. Виготовлений з міцних товстих ременів шириною 10–15 мм, прикріплених один до одного у вигляді вічок розміром 3-3,5 см глухими пістонами.

Намордник комбінований – це сполучення малого гратчастого і глухого намордників. Він являє собою глухий намордник, до нижньої частини якого глухими нікельованими пістонами прикріплений малий гратчастий (чарунковий) намордник.

Глухий намордник надійний, але не дозволяє собакам висувати язик, тому він дуже швидко, особливо в жаркий час року, стомлює тварину. Часто застосовувати не рекомендується.

Основна вимога до всіх конструкцій намордників – вони повинні передбачати обертове кріплення перемичок, що з'єднують намордник з нашійником. Пістони кріпляться не глухо, а з деякою слабиною, що і дозволяє собаці вільно опускати і піднімати голову.

Розділ 4. ХВОРОБИ СОБАК

4.1. Найбільш поширені хвороби собак

Хвороби органів дихання. Атмосферне повітря через носову порожнину потрапляє в глотку, звідти в гортань, де проходить через голосові зв'язки, при коливанні яких собака може видавати різні звуки: скиглити, вити, ричати і гавкати. Далі повітря проходить через досить широку трубку - трахею, що знаходиться в області шиї і розгалужується в грудній клітці на бронхи. У легенях відбувається газообмін: кисень, що надходить з повітря, засвоюється кров'ю, з якої виділяється вуглекислий газ - продукт життєдіяльності організму. Легені собаки виконують ще одну важливу функцію – підтримують постійну температуру тіла. Собака охолоджує свій організм за рахунок прискороного дихання. Запалення легенів веде до порушення цих функцій, що спричиняє ускладнення хвороби.

Запалення гортані. При диханні на слизовій оболонці гортані накопичується пил, що викидається назовні разом зі слизом під час кашлю або чхання. Забруднене повітря нерідко стає причиною того, що віруси і бактерії попадають в організм собаки.

Небезпека цього запалення полягає в тому, що воно може перейти в запалення легень. У такому випадку необхідно ґрунтовне лікування.

Сторонні предмети в носовій порожнині. Повітря, що вдихає собака, проходить через спеціальний канал у носі, на кінці якого знаходяться закінчення нюхового нерва.

Таким способом тварина одержує важливу інформацію про запахи. Сторонні предмети часто потрапляють у ніс при обнюхуванні будь-чого собакою. Засмічення носової порожнини може призвести до гнійного запалення. Гнійні виділення з кров'ю погіршують нюх і значно утруднюють дихання тварини. У цьому випадку варто звернутися до ветеринара.

Запалення легенів. Віруси і бактерії, що потрапили в легені із забрудненим та зараженим повітрям, а також кров із заражених органів викликають запалення легенів. При захворюванні легені зменшуються в об'ємі, площа газообміну знижується: у кров надходить менше кисню, гірше виділяється вуглекислий газ.

Відбувається отруєння організму вуглекислим газом, виникає кисневе голодування.

При запаленні легенів у собаки з'являється надривний кашель з больовим симптомом, задишка, дихання жорстке, підвищується температура тіла, настає загальна слабкість.

У цуценят запалення легенів нерідко викликають гельмінти.

Ще однією причиною хвороби можуть стати частинки корму і води, що містять шкідливі мікроорганізми, котрі потрапили в легені. При запаленні легень майже завжди відбуваються порушення роботи серця. Це захворювання дуже серйозне, тому знадобиться допомога ветеринара.

Гельмінти, хвороби сечової, статевої системи та анальних залоз. За своє життя собака нерідко стикається з різними кишковими паразитами, що живляться кормом, який вона поїдає. У її організмі вони виділяють токсичні продукти своєї життєдіяльності.

Механічно ушкоджуючи слизову оболонку кишечника, гельмінти проникають в інші органи і тканини, в основному у м'язи, легені, печінку, а також у кістки, мозок, серце й очі. Кишкові паразити наносять організмові собаки величезну шкоду. Багато з них становить небезпеку і для людей.

Ехінококкоз - це хвороба, яку викликають дрібні цистоди **Echinococcus granulosus**. Незважаючи на всі заходи боротьби, що починаються з цим паразитом, він усе більше поширюється. Цей гельмінт уражає не тільки собак, але й інших м'ясоїдних, а також людину. Сегменти паразитів рухливі, його яйця, що виділяються в зовнішнє середовище, заковтують із травою вівці, кози, свині і корови. В організмі проміжних господарів розвивається так званий личинковий міхур. Саме він потрапляє в організм із сирими субпродуктами, що згодовують собаці.

Токсокароз - це хвороба, викликана кишковими гельмінтами. Найчастіше вона зустрічається саме у собак. Нематода гельмінта паразитує в тонкому кишечнику. Вона має циліндричну форму і

жовте забарвлення. Її довжина від 5 до 10 см. Паразита можна побачити в екскрементах молодого тварини. Буває, що собаки навіть блюють гельмінтами, що зібралися в шлунку. Дорослі гельмінти живуть і розмножуються в тонкому кишечнику тварини. Разом з екскрементами він виділяє в навколишнє середовище безліч мікроскопічних яєць, що добре захищені оболонкою від впливів зовнішнього середовища. Це дозволяє їм зберігати життєздатність у землі протягом декількох років. І якщо через якийсь час собака заковтне яйця, у її кишечнику почнуть розвиватися личинки. З кров'ю вони можуть потрапити в печінку, а потім у м'язи і легені. При кашлі тварина знову заковтує паразитів, що, потрапивши в кишечник, уже там досягають статевої зрілості і відкладають яйця. Личинки, що потрапили в м'язи, інцестуються і довго зберігають біологічну активність. У вагітних самок, наприклад, вони можуть проходити через плацентарний бар'єр і заражати плід. Личинками цих гельмінтів можуть заражатися і люди, найчастіше - діти. У дітей личинки проникають у внутрішні органи. У медицині це захворювання називається **Larva migrans**. У собак може зустрічатися і котячий гельмінт, але він не затримується в організмі і не є небезпечним для оточуючих.

Дипілідіози. У тонкому кишечнику собаки часто паразитує огірковий цїп'як, що викликає підвищену збудливість, блювоту і пронос. Зрілі членики паразита схожі на огіркове насіння. Яйця гельмінта, що виділяють членики, захоплюють різні шкірні паразити і блохи навколо анального отвору собаки і собака може знову заразитися, проковтнувши блоху. Тому без боротьби з блохами лікування неефективне.

Стрічкові гельмінти паразитують у кишечнику, прикріплюючись до його стінки голівкою. Яйця, які виділяють дозрілі членики, виділяються з екскрементами собаки в навколишнє середовище. Потрапляючи до іншої тварини, яйця заражають і її.

Інші кишкові паразити. У тонкому кишечнику також паразитує нематода **Ankylostoma caninum**. Цей паразит, як

правило, зустрічається в південних районах. Собака заражається, заковтнувши личинки разом із травою. Личинки також можуть активно проникати через шкіру і з током крові потрапляти звідти в кишечник. При інтенсивній інвазії може наступити смерть. Часто діагноз можна поставити тільки при розтині. Характерні ознаки захворювання - понос із кров'ю, виснаження.

Нерідко у собак зустрічається інший паразит - **Trichuris vulpis**. Він викликає запалення товстої кишки, що супроводжується проносом із кров'ю. Його симптоми - недокрів'я і виснаження.

Хвороби сечової системи. Сеча - це рідина з розчиненими в ній шкідливими для організму речовинами, що виділяються в кров у процесі обміну. Сеча утворюється шляхом фільтрації крові в нирках і накопичується в сечовому міхурі, що періодично спорожняється. Порушення у виведенні сечі з організму або в її виробленні можуть призвести до тяжких ускладнень.

Сечокам'яна хвороба. У сечовому міхурі й у нирках іноді утворюються камені, пісок, що травмують слизову оболонку сечового міхура. Більш великі камені здатні взагалі закупорити сечовід, тоді виділення сечі припиняється. Нирки тим часом продовжують виробляти сечу, стінки сечового міхура розтягуються. Собака відчуває сильний біль. Сечовий міхур може лопнути, якщо його не спорожнити. Сеча вилється в черевну порожнину, що, у свою чергу, призведе до дуже швидкої загибелі собаки. Якщо сечовий міхур не лопне, то сеча почне поступово надходити у кров. Уремія викликає інтоксикацію організму. Камені в сечівнику, нирках і сечовому міхурі можна виявити при рентгеноскопії.

Цистит, або запалення сечового міхура, найчастіше є самостійним захворюванням, що починається одночасно з запаленням нирок або передує йому.

Собака починає часто мочитися, іноді робить спроби випорожнитись, але сеча не виділяється або з'являється трохи крапель (треба мати на увазі, що, роблячи мітки на своїй території, самці теж мочаться потроху, тому фізіологічне сечовипускання необхідно відрізнити від патологічного при запаленні сечового міхура). Цистит можна виявити за допомогою лабораторних досліджень сечі. Лікування необхідно почати

відразу ж, перш ніж запальний процес пошириться на нирки і прийме загрозливі форми.

Хронічний нефрит з уремією і цирозом - це наслідок шкідливого впливу різних агентів на організм. Кількість рідкої сечі, що виділяється, спочатку зростає, потім знижується до повного припинення. Через інтоксикацію собака сильно слабшає, стає апатичною, починається пронос і блювота. Після нападів і коматозного стану хвороба стає невиліковною, собака гине.

Захворювання статевих органів. Рушійною силою тваринного світу є два основних інстинкти - продовження роду і самозбереження. Статеві органи виконують відтворну функцію. Вони повинні мати правильну анатомічну будову і бути здоровими.

Запалення матки часто трапляється в старих самок, особливо у тих, що не народжували. Воно зустрічається в двох формах: закрите запалення і відкрите. Як правило, шийка матки закрита і не контактує з зовнішнім середовищем. Вона відкривається на кілька днів всього два рази на рік, коли самка готова до запліднення. Саме в цей короткий період у матку можуть потрапити різні мікроорганізми, що надалі, коли матка вже закритися, можуть викликати гнійне запалення. Тому в закритій матці може нагромадитися до літра гною, що викликає значні клінічні зміни в статевих і інших органах і пригнічує організм самки. Ці зміни нагадують деякі розлади нирок та інші хвороби. На ранніх стадіях захворювання точний діагноз можна поставити тільки при рентгенівському обстеженні. Власникам самок необхідно звертати увагу на правильність циклів і при будь-якому порушенні звертатися до ветеринара.

Запалення статевих органів. Нестача вітаміну А призводить до того, що знижується загальна опірність організму, у результаті чого виникають запалення слизової оболонки статевих органів.

Найчастіше це трапляється в молодих самок, у яких з розвитком хвороби з'являються виділення із збуджених статевих органів. Лікування необхідно проводити вітаміном А, а іноді й локальним застосуванням антибіотиків.

Запалення слизової оболонки статевого органа трапляється рідше попереднього захворювання, оскільки він захищений від

травм. Але коли таке все ж відбувається, на місці ушкодження у вигляді подряпини або ранки може швидко розвинути запалення. Хоча самець посилено вилизує почервонілу слизову оболонку, така травма не має особливо серйозного значення для загального здоров'я собаки. Власникові потрібно дезінфікувати рани, в окремих випадках знадобиться застосування антибіотиків.

Крипторхізм - це дефект статевих органів самця, при якому один (однобічний крипторхізм) або обидва сім'яники (двосторонній) не опускаються в мошонку. При цьому, оглядаючи собаку, неможливо точно визначити - чи сім'яників взагалі немає, чи вони не опустилися у мошонку. Статеві залози утворюються в період внутрішньоутробного розвитку. Вони дозрівають по мірі розвитку організму, і настає момент, коли сім'яники повинні опуститися в мошонку. І оскільки в ній температура трохи нижча від температури тіла вихованця, тому сперма має здатність до запліднення. Якщо насінник не опустився, він не здатний до виконання своїх функцій. Буває, що статеві залози від народження нерозвинені, але це відбувається дуже рідко і спричиняє, на відміну від крипторхізму, різко виражені зміни, пов'язані з гормональними порушеннями.

Процес опускання сім'яників відбувається приблизно у віці від двох до трьох тижнів. А до шести-восьми тижнів сім'яники повинні прощупуватися в мошонці у самців. У деяких собак процес опускання статевих залоз іноді продовжується до декількох місяців, але це уже відхилення від норми. Самця-крипторха не рекомендується залишати на племінне використання, тому що крипторхізм є спадковим недоліком.

Запалення анальних залоз.

Поблизу анального отвору знаходяться дві залози, що виробляють спеціальний секрет, який обволікає екскременти при дефекації. Таким чином собаки сигналізують родичам про свою присутність на даній території. При обміні інформацією про свої наміри і стан тварини також обнюхують анальні отвори один одного.

Якщо у собаки довгий час спостерігається рідкий кал, ці залози не спорожняються і настає застій, що і призведе до гнійного запалення і мимовільного викиду гнійного секрету. На всі ці процеси дуже бурхливо реагує шкіра. А якщо до всього цього додаються ще і поранення, наприклад, блошиний укуси, то може виникнути нестерпна сверблячка. Собака сильно розчісує шкіру на цій ділянці, травмуючи її і тим самим вносячи в організм інфекцію, що призводить до гнійного запалення. Сверблячка прогресує. У результаті можуть виникнути великі і глибокі ураження шкіри, що виліковуються дуже важко і завжди залишають значні ускладнення.

Сверблячка й екзема, як правило, успішно лікуються, особливо якщо в цей період проводити видавлювання секрету анальних залоз. Але лікування анальних залоз вимагає великого часу і терпіння власника собаки. Унаслідок перенесеного захворювання у собаки розвивається підвищена чутливість до укусів бліх.

Захворювання крові. Нестача червоних тілець у складі крові призводить до анемії, що розпізнається за блідістю шкіри і слизових оболонок, загальної слабкості тварини.

Бабезіоз - хвороба, переносниками якої є кліщі. Бабезії - це паразити червоних кров'яних тілець. Збудник, руйнуючи еритроцити, знижує вміст цих важливих елементів крові і викликає анемію. При цьому захворюванні у собаки спостерігається короткочасне, але дуже значне підвищення температури тіла за рахунок отруєння організму продуктами життєдіяльності збудника. Інші симптоми - червоний колір сечі і жовтяниця. Якщо лікування почати своєчасно хвороба цілком виліковується.

Крововиливи. Це скупчення крові у тканинах організму через порушення цілісності кровоносних судин. Воно може бути викликане отруєнням організму речовинами, що застосовуються для боротьби з гризунами. До цих препаратів собаки, як правило, дуже чутливі. Деяким вихованцям досить тільки лизнути кінчик свого носа, яким до цього він доторкнувся до отруєної принади, щоб через кілька днів з'явилися наслідки цього дотику - зовнішні або внутрішні крововиливи. Діагноз такої кровотечі може встановити тільки ветеринар.

Захворювання шкіри.

Шкіра захищає організм від шкідливих впливів навколишнього середовища - світла, холоду, тепла і деяких випромінювань, від потрапляння різних мікроорганізмів; також вона бере участь у терморегуляції й у багатьох інших життєво важливих процесах. Нервові

закінчення, що знаходяться в шкірі, приймають і передають інформацію центральній нервовій системі. Через шкіру здійснюється прямий контакт тварини із зовнішнім середовищем. Її завдання різноманітні, тому дуже важливо уважно стежити за станом шкіри свого вихованця. Живий організм не може нормально функціонувати, якщо він з будь-яких причин (наприклад, внаслідок опіку) позбавився хоча б 30 % шкіри. Щодо цього можна зробити висновок наскільки вона важлива. Шкіра перша реагує на несприятливий вплив шкідливих хімічних, фізичних та інших факторів.

Себорея являє собою захворювання сальних залоз і епітелію. Її причина дотепер не з'ясована, тому ця недуга відноситься до важко виліковних. При цьому захворюванні збільшується утворення лупи і жиру на шкірі. Запах собаки нагадує палений жир, що підсилюється, якщо тварину намочити. Зовні вихованець виглядає засаленим. У важких випадках виникає з палення шкіри, як при хімічному опіку, а шерсть випадає. Лікування себореї зводиться до видалення омертвілих клітин епітелію, що дозволяє запобігти випаданню шерсті.

Демодекоз - це один із видів захворювань, яке викликає специфічний шкірний паразит, що живе в сальних залозах і називається **Demodex canis**. У малій кількості ці паразити живуть у шкірі кожної собаки, і багато хто вважає їх складовою частиною флори. У деяких тварин, переважно молодих, паразит іноді так розмножується, що це призводить до тяжкого стану вихованця. Лікування проходить успішно, якщо уражено тільки шкіру голови, але якщо паразит поширився і на інші частини тіла,

лікування ускладнюється. Тому дуже важливо вчасно діагностувати це захворювання.

Короста. Викликає хворобу коростяний кліщ, що живе в шкірі, гризучи її і відкладаючи яйця. При цьому паразит заносить у шкіру різні мікроорганізми, які викликають її запалення. Життєдіяльність коростяного кліща призводить до сильної сверблячки, почервоніння й облісіння шкіри, а часто до запалень, які можна побачити на шиї й голові собаки. Такі уражені ділянки зустрічаються і в інших місцях. Коростяний кліщ буває і у людини, але на шкірі він довго жити не може і через кілька днів сам відпадає. Як правило, цим захворюванням хворіють мисливські собаки, що контактують із зараженими дикими тваринами.

У міських собак короста - рідке явище. Якщо кліщ не встиг вразити великі ділянки тіла собаки, короста виліковується досить легко.

Шкірна сверблячка може бути наслідком різних алергій, а також масового нападу бліх або інших шкірних паразитів, наприклад, кліщів. Шкіра собаки надзвичайно чутлива до впливу тих або інших речовин, з якими вона контактує. Це явище називається **контактною алергією**. Її причиною найчастіше буває синтетична підстилка, на якій собака спить. Дуже часто контактну алергію викликає протиблошиний нашійник, особливо якщо собака потрапила у ньому під дощ. Причиною сверблячки може бути і неправильне функціонування анальних залоз. Алергію може викликати будь-який компонент корму собаки, наприклад, кінське м'ясо. У таких випадках, крім сверблячки, на тих місцях шкіри, де мало шерстного покриву, будуть помітні й інші характерні сліди. Іноді причину сверблячки установити не вдається. У будь-якому випадку собаку потрібно лікувати тільки під наглядом ветеринара.

Облісіння. Два рази на рік, восени і навесні, собака змінює свою шерсть. Цей процес називається **линянням**. Якщо організм тварини забезпечений усіма речовинами, що необхідні для росту нової шерсті, лinyaння проходить швидко і без ускладнень. Але іноді воно затягується. Це залежить від нестачі деяких вітамінів, наприклад, біотину і вітаміну А. Забезпечення організму цими вітамінами разом із препаратами і кормом дозволяє

нормалізувати процес линяння. Але якщо шерсть випадає на окремих ділянках тіла і при цьому сама шкіра в даних місцях не має слідів будь-яких змін, то собаку треба показати лікареві, оскільки це явище може бути наслідком різних шкірних захворювань, іноді небезпечних і для людини. Нерідко на оголених місцях у результаті злущування шкіри або розчісування помітні ушкодження шкіри. Це цілком може бути струп або екзема. На цих місцях спостерігаються злущування або припухлість, забарвлення шкіри змінюється, воно стає темнішим. Іноді оголені ділянки розташовані симетрично.

Хвороби кісткової системи.

Розвиток кістяка у собаки починається ще в ембріональний період, а закінчується у віці 9-12 місяців (у деяких порід, що дозрівають пізніше - у 18 місяців). Цей процес знаходиться під контролем цілого ряду гормонів, які виробляє щитовидна та інші залози. Гормони контролюють не тільки розвиток і ріст усієї кісткової системи в молодому віці, але й відновлюють кісткову структуру протягом усього життя собаки. В

основі відновлення і росту кісток лежить принцип рівноваги між нестачею в них солей кальцію, що постійно необхідні для роботи тканин інших органів, і наступним відновленням цих солей. Цей процес відновлення регулюється за допомогою вітаміну D. Збалансована рівновага між надходженням і витратою солей кальцію в кістяку має величезне значення, оскільки нестача цих солей і вітаміну D спричиняє захворювання рахітом.

Від правильного формування кістяка залежить не тільки функціональна здатність до роботи сухожилів і м'язів, але й екстер'єр собаки. Будь-яке серйозне порушення у виконанні цих функцій відразу стає очевидним.

Дисплазія - це уроджений вивих стегна спадкового характеру, що має чотири ступені складності, при яких порушується хода

(незначно або сильно). При бігу або швидкій ході собака втомлюється, а іноді і взагалі не може ходити.

Цей недолік варто враховувати при племінному розведенні, оскільки дисплазія часто зустрічається в окремих ліній, головним чином, у великих порід собак. Однак, іноді такий дефект буває також у середніх і малих порід.

Вивих суглоба. Суглоб - це місце з'єднання двох кісток. Він закритий оболонкою зі сполучної тканини, що утворює суглобову капсулу, котра містить спеціальну рідину, за допомогою якої тертя між кістками при ході знижується. Зв'язки, міцно з'єднуючи суглобні поверхні кісток, забезпечують розгинання і згинання суглобів у визначених межах. При сильних навантаженнях у суглобі іноді розтягуються або розриваються зв'язки, зміщуються голівки кісток. Різкий біль, викликаний вивихом, позбавляє собаку можливості нормально пересуватися.

Вивихи суглобів кінцівок відносно рідкі. Найчастіше у собак відбувається вивих щелепного суглоба. При цьому тварина не може цілком відкрити і закрити пащу, їсть і п'є через силу. У вихованця починається слиновиділення, прискорюється дихання. Як правило, власник не звертає увагу на вивих щелепи у своєї собаки, а до ветеринара звертається з приводу виснаження і погіршення апетиту. Після вправлення щелепи собаку якийсь час потрібно годувати рідкою їжею, що не вимагає великих зусиль при пережовуванні, тоді ушкоджені тканини швидко відновляться.

Переломи кісток бувають різної складності. При легких переломах (закритих) кістки не зміщуються відносно одна одної (це можна діагностувати тільки при рентгенівському обстеженні). При відкритих переломах осколки кістки ушкоджують навколишні тканини і шкіру. У такому випадку собаці потрібно надати першу медичну допомогу, а потім показати ветеринарному лікарю. Складний перелом вимагає хірургічного втручання. У собак кістки зростаються швидко, утворюючи на місці ураження кістковий нарост, що поступово розсмоктується.

Паностит - це запалення трубчастих кісток. Як правило, воно спостерігається у цуценят, кістяк яких ще до кінця не розвинений. Найбільше цьому захворюванню піддаються німецькі вівчарки і породи, близькі до них. Під час паноститу собака остерігається рухів, тому що запальний процес у трубчастих кістках викликає

різкий біль, що періодично то підсилюється, то послаблюється. Захворювання нерідко переходить з однієї кінцівки на іншу.

Продіагностувати це захворювання можна тільки за допомогою рентгенівського дослідження. Хвороба, що почалася в дуже ранньому віці, має яскраво виражений характер і звичайно призводить до відставання у фізичному розвитку, головним чином, до ослаблення мускулатури через малу рухливість. Інших побічних явищ не спостерігається.

До 15-18 місяців ця недуга проходить безслідно.

Відхилення в розвитку кісток. Останнім часом почастишали випадки деяких відхилень у розвитку кісток в окремих породах і лініях собак. Ці порушення викликані зниженням вмісту в організмі тварин парагормонів.

Трубчасті кістки передніх кінцівок таких собак укорочені або потовщені, що змінює зовнішній вигляд вихованця. Такі недоліки і відхилення стали часто виявлятися у німецьких вівчарок. Якщо знижується вироблення парагормонів у собаки, розвиток кістяка якої вже закінчено, то настає демінералізація кісток. Вони стають ламкими. Діагноз ставиться тільки за допомогою рентгенівського дослідження. Цілком вилікувати це захворювання неможливо, але коректуванням годівлі собаки досягаються задовільні результати.

Хвороби вуха і зовнішнього слухового проходу. Вухо відноситься до похідних шкіри, тому для них характерні всі шкірні захворювання. Для них необхідне дотримання тих же правил гігієни, що і для всього тіла.

Якщо у вухах собаки з'являється занадто багато виділень, що мають, головним чином, темно-коричневе забарвлення, то це є першим сигналом для хазяїна, що у тварини хворі вуха.

Сторонні предмети в слуховому проході. Найчастіше засмічуються довгі висячі вуха у довгошерстих порід собак. Джерелом засмічення звичайно є ості колосків злаків, що можуть досить глибоко проникнути і пробити барабанну перетинку, потрапивши потім у середнє вуха. Наслідки найважчі. Установити наявність стороннього предмета у вухах можна тільки за допомогою отоскопа (спеціальний інструмент, що дозволяє заглянути в слуховий канал).

Вушна короста. Найчастішою причиною появи хворобливих виділень з вух буває вушний паразит - коростяний кліщ. Він передається при контакті домашніх тварин з дикими звірами, у них цей паразит широко розповсюджений.

Кліщ викликає гнійне запалення вуха в собак з невисокою опірністю організму. Намагаючись витягти паразитів назовні, заражена тварина постійно чеше вуха. При подальшому розвитку запального процесу з вух виділяється гній, вони починають боліти. Вихованець буде намагатися не доторкатися до них. Лікування полягає у видаленні паразитів і в припиненні запального процесу.

Хвороби центральної нервової системи. Центральна нервова система приймає, обробляє інформацію і посилає відповідь на неї у визначені відділи організму. Захворювання центральної нервової системи можуть бути як самостійними, так і результатом розладів інших систем органів.

Параліч - нездатність до роботи одного або групи м'язів. Він є наслідком порушення нервової системи, що виражається в неможливості передачі і виконання команд нервової системи. Причиною такого порушення може бути розлад у роботі периферичної або центральної нервової системи. Периферичний параліч - розлад у роботі одного або навіть частини органа і є наслідком травми нервових тканин. Параліч центральної нервової системи, як правило, поширюється на парні органи і може проявитися не тільки в кінцівках, але й у будь-якому органі собаки (хвіст, вуха, нижня щелепа, м'язи прямої кишки, сечовий міхур і морда). Млявість ураженого органа завершується атрофією. Причину паралічу і методи лікування встановлює ветеринарний лікар. Лікування паралічу інтенсивне і тривале.

Епілепсія. Під час нападів епілепсії собака відчуває страх, погляд стає нерухожим, задні ноги після одного-двох кроків підкошуються, і тварина падає на бік, голова закидається назад. Внаслідок судорожного руху жувальних м'язів на губах з'являється рясна піна. Надалі судоми припиняються, собака заспокоюється і як ні в чому не було встає з землі. Напад триває від 10 секунд до декількох хвилин. Після цього деякі собаки ще якийсь час кружляють на місці, спотикаючись об перешкоди, більшість тварин почувають себе винними перед

хазяїном. Такі напади можуть траплятися серіями, при цьому собаки часто гинуть від серцевої недостатності. Іноді напади слідуєть з великими перервами (до декількох років).

Більшість ветеринарів вважають, що напади тварин тільки нагадують епілепсію. На сучасному етапі їх причини установити неможливо. Але одне безперечно: до цього захворювання схильні собаки окремих порід.

Струс мозку. Череп міцно захищає мозок від всіляких uszkodжень, але при дорожньо-транспортних пригодах, падіннях з великої висоти, сильних ударах іноді трапляється струс мозку, що супроводжується порушенням роботи головного мозку, тимчасовою втратою свідомості. З'являються блювота, косоокість, запаморочення і втрата рівноваги. Через два-три дні спокою легкий струс, як правило, проходить. Але якщо при струсі мозку лопається кровоносна судина, то це призводить до крововиливу в мозок, що, у свою чергу, може призвести до летального кінця.

Собаку зі струсом мозку треба обов'язково показати ветеринарному лікарєві.

Запалення спинного або головного мозку може спостерігатися при багатьох, в основному, інфекційних, захворюваннях, наприклад, при енцефаліті, сказі і несправжньому сказі. Ознаками цього захворювання є розлади свідомості: депресія, сонливість або, навпаки, бурхливі, неадекватні реакції на те, що відбувається, а також приступи, типові для епілептичних. При такому запаленні спостерігається косоокість, зіниці очей розширені, собака неадекватно реагує на зміну освітленості. У собаки змінюється сприйняття того, що відбувається навколо. Після одужання у тварини спостерігаються залишкові явища різної складності: буває параліч окремих частин тіла, найчастіше задніх кінцівок; тик (неконтрольоване скорочення окремих м'язів); періодичні припадки. Відповідно до складності ураження доводиться вирішувати питання про доцільність подальшого життя такої собаки.

Пухлини. *Tumor* (лат.) - набряк, пухлина. Пухлинами прийнято називати всі новоутворення, що бувають злоякісними (ракові) і доброякісними. Перші проростають у навколишні

здорові тканини і знищують їх. Ракові пухлини мають ще одну страшну властивість - вони здатні метастазуватися або переноситися на інші тканини й органи, де розвиваються вже нові, самостійні пухлини. Доброякісна пухлина заважає організмові тільки тим, що росте, і за рахунок свого збільшення натискає на прилеглі тканини й органи.

У собаки пухлини можуть виникати в різних органах. Тут будуть згадані тільки ті пухлини, які можна встановити візуально.

Венеричні пухлини. У самки на початку статевої щілини (петлі), а в самця на початку статевого члена іноді розвиваються доброякісні пухлини кровоносних судин. Їх присутність можна визначити по виділенню зі статевих органів крапельок крові, що залишаються після собаки на підстилці. Раніше таку пухлину називали венеричною саркомою, але сьогодні точно визначено, що це зовсім нешкідлива пухлина, не метастазуюча і легко усувається випалюванням.

Семинома - пухлина статевих залоз самця. Вона відноситься до небезпечних ракових пухлин, що дають метастази, навіть якщо їх не торкають. *Пухлини сім'яників* ведуть до того, що уражена залоза перестає вмщатися в мошонці. Анатомія її розташування дозволяє видалити пухлину хірургічним шляхом разом із усією мошонкою, оскільки при такому анатомічному розташуванні мошонки практично виключене метастазування. Залишити пухлину значно небезпечніше.

Пухлини молочних залоз частіше зустрічаються у старих самок. На початковій стадії розвитку пухлину можна прощупати. Поступово розростаючись, вона збільшується в об'ємі і стає помітною. Подібні пухлини бувають досить великими. Вони легко переходять у злоякісні (*карциноми*), але в цій стадії розвитку метастази бувають рідко. Наступна фаза розвитку - коли з окремих каверн пухлини починає виділятися секрет. Пухлина може метастазувати, головним чином, у печінку, але метастазування може торкнутися й інших органів. Це призводить до швидкої й болісної смерті.

Так само розвивається і доброякісна пухлина молочних залоз. Але якщо злоякісну пухлину оперувати небезпечно, тому що це нерідко призводить до метастазування, то доброякісну можна забрати без особливої шкоди для організму. Проблема полягає в

діагностуванні, що можливе тільки при мікроскопічному вивченні пухлини, але відбором проби з пухлини можна викликати метастази.

Пухлини слизової оболонки ясен з'являються переважно у старих собак у вигляді бородавчастих наростів. Це захворювання найчастіше зустрічається у бульдогів і боксерів. За способом розростання ці пухлини відносяться до злоякісних. Як правило, вони не занадто заважають собаці в житті, тому їх не слід намагатися видалити, якщо, звичайно, це не викликано крайньою необхідністю.

Карцинома. У старих собак часто можна помітити появу бородавок на шкірі різних ділянок тіла. Бородавки з'являються зненацька, як поодинці, так і у великій кількості, і мають характерний зовнішній вигляд.

Дослідження показали, що це дуже небезпечні злоякісні утворення, так звані карциноми. Їх усунення може послужити поштовхом для метастазування ракових клітин на інші органи і тканини організму, що мають важливе значення для життя собак.

Хвороби хребта. Хребет складається з ряду хребців, що з'єднані в дуже міцний, але надзвичайно гнучкий стовп із сухожиллями і м'язами. У центрі хребетного стовпа розташовується спинний мозок. Між хребцями знаходяться хрящові диски, що амортизують поштовхи при русі. Хворобливі процеси у хребті стосуються частіше всього саме цих анатомічних елементів.

Зсув хребців призводить до обмеження нервових тканин, що здатне викликати тяжкі ускладнення. У важких випадках може бути уражений спинний мозок і тоді настає тимчасовий параліч будь-якого відділу. Буває так, що хребець, який змістився, сам стає на колишнє місце, але частіше для відновлення здоров'я собаки потрібний значний час. Це захворювання найчастіше спостерігається у собак з довгим хребтом, наприклад, у такси. Ознакою захворювання є занепокоєння і виття собаки. Лікування таке ж, як і при спондиліозі.

Спондиліоз - це окостеніння міжхребцевих дисків. Отвори в хребцях, через які проходять нервові закінчення звужуються, що призводить до нездатності нерва передавати імпульси.

Початок хвороби характеризується ревматичними болями. У подальшому, якщо процес окостеніння прогресує, настає параліч того відділу, до якого підходить защемлений нерв. У деяких порід собак схильність до спондиліозу спадкова. Наприклад, у німецького боксера є лінії, де багато тварин у віці 5-6 місяців мають різні зміни, викликані спондиліозом. Це захворювання буває також у старих собак практично усіх порід.

Інфекційні захворювання. Інфекційні захворювання передаються при безпосередньому контакті тварини з переносниками інфекції, з водою, їжею і предметами.

Існують спеціальні терміни, що визначають способи й інтенсивність поширення інфекції, а також визначені закономірності, за якими вона поширюється. Наприклад, у 1978 році в Бразилії на обмеженій території серед невеликої кількості собак був зареєстрований вірусний гастроентерит. Поширення захворювання раптово прийняло такий розмах, що протягом року ця недуга поширилася по всій Бразилії, торкнувшись при цьому і сусідніх країн. Таке явище називається *ензоотією*. Через два роки хвороба охопила увесь світ і була зареєстрована у всіх країнах і континентах. Таке всеохоплююче поширення захворювання називається *панзоотією*.

Деякі інфекційні захворювання, названі *антропозоозами*, можуть передаватися від тварин до людей. Існують і визначені закономірності у ході розвитку цих хвороб. Після проникнення в органи і тканини достатньої кількості специфічних мікроорганізмів проходить визначений час, поки збудники захворювання розмножуються. Цей період називається *інкубаційним*. Він охоплює час від зараження організму і до появи перших клінічних симптомів хвороби. Але якщо тварина має стійкість до цієї хвороби або вже перенесла її раніше, то зараження може і не викликати захворювання. Таке явище називається *імунітетом*, або *опірністю організму*.

При слабкому імунітеті тварина часто хворіє. Але хвороба може пройти в прихованій формі, тобто без видимих серйозних проявів. Такі випадки зустрічаються нерідко. Однак будь-яке інфекційне захворювання залишає після себе наслідки. Іноді

навіть трапляється так, що їх виявляють, не підозрюючи, що було перенесене інфекційне захворювання.

Після одужання організмові обов'язково потрібен деякий час на відновлення. Цей період називається *реконвалесценцією*. У цей час вихованцеві потрібна особлива увага власника, якісна годівля, підвищене дотримання гігієни і помірні прогулянки на свіжому повітрі.

Стовбняк викликають бактерії, що потрапляють у живу тканину і виділяють без доступу повітря сильнодіючу отруйну речовину, що провокує скорочення м'язів.

Як правило, зараження відбувається через рани, часто у період зміни зубів. Бактерії стовбняка можуть зберігатися в землі більше 10 років. Під час хвороби в собаки спостерігаються труднощі в прийомі корму і води, важке і уривчасте дихання, порушення рухових функцій, що характеризується значним скороченням уражених м'язів. У тварини з'являється специфічний вираз морди, що нагадує посмішку. При важких формах хвороби, що продовжується протягом двох-трьох тижнів, собака ризикує загинути від ядухи, що настає через спазм дихальних м'язів. При легких формах захворювання собака видужує без втручання ветеринара. Якщо через спазм собака не може самостійно харчуватися, то її треба годувати і поїти через зонд. Якщо собака лежача, то її потрібно час від часу перевертати з боку на бік, щоб не з'явилися пролежні.

Лептоспіроз. У тварин, що захворіли лептоспірозом, у перші кілька днів відзначається слабкість задніх кінцівок і підвищення температури тіла. При цьому може відзначатися почервоніння слизових оболонок. Через кілька днів хвороба ніби загасає, але насправді це не так. У цей час збудник уражає нирки, викликаючи тим самим цироз, що призводить до смерті тварини. Інфікованою сечею собака заражає інших тварин.

Збудників лептоспірозу поділяють на 120 типів або видів. Але тільки деякі з них не є небезпечними ні для тварин, ні для людини. Природними розповсюджувачами хвороби є гризуни, у міських умовах пацюки і миші, що своєю сечею заносять інфекцію у корм собак. Але в містах собаки в основному заражаються одна від одної, злизуючи сечу. Тому в урбанізованих областях земної кулі сліди перенесеного

лептоспірозу укорочують життя близько 80 % собак. На початковій стадії лептоспіроз вилікувати нескладно. Для цього використовують різні антибіотики. Захистом від найнебезпечніших різновидів вірусу, що призводять до смерті тварини, є проведення завчасної вакцинації.

Герпесвірусні інфекції. У дорослих самок дане захворювання може виражатися у майже непомітному запаленні зовнішніх статевих органів. Як правило, власники не звертають на це ніякої уваги. Ця інфекція становить величезну небезпеку для цуценят. Вони можуть померти, заражаючись у момент проходження через родовий канал матері. Симптоми захворювання з'являються через кілька тижнів після народження і виражаються в різкому зниженні життєвої активності. Заключна фаза швидкоплинної хвороби – велика смертність у приплоді. Причиною смерті є численні внутрішні крововиливи, викликані герпесвірусом.

Інфекційне запалення трахеї і гортані викликає вірус, що передається від собаки до собаки при безпосередньому контакті або через інфіковане взуття й одяг людини. Хвороба супроводжується сильним кашлем, виділенням густої мокроти, якої може бути так багато, що собака починає задихатися. У таких випадках необхідне термінове хірургічне втручання (трахеотомія), що полягає у введенні в гортань і дихальне горло спеціальної металеві трубки, що дозволяє відносно нормально дихати. Утруднене дихання впливає на роботу серця. В окремих епізоотіях смертність при цьому захворюванні дуже велика.

Кліщовий енцефаліт. Збудник цієї хвороби - кліщ, що є носієм вірусу, котрий викликає запалення мозку не тільки у собак, але й у людини. Клінічна картина енцефаліту в собаки досить різноманітна. Хвороба починається із зовсім необґрунтованого гавкання. Через день-два собака стає загальмованою, сонною, млявою, спить три-чотири дні. У більшості випадків після такого тривалого сну собака пробуджується і через деякий час більше не виявляє ніяких ознак хвороби. Однак тварина може й не прокинутися. В інших випадках захворювання нерідко супроводжується ураженням окремих органів собаки.

Лікування хвороби пов'язане з великими труднощами.

На перших порах тварині знадобиться заспокійлива терапія. Потім хазяїнові доведеться підтримувати життєдіяльність організму собаки під час тривалого сну.

Хвороба Ауескі (помилковий сказ) дуже схожа на дійсний сказ, але це захворювання не є небезпечним для людини. Важко переносять хворобу Ауескі кішки і собаки. У них вона найчастіше закінчується летально.

Переносниками захворювання є домашні гризуни (пацюки, миші). Собаки, як правило, заражаються при поїданні свинячих нутрощів, що залишаються від хворих тварин. Інкубаційний період триває від одного до трьох днів. Перші ознаки захворювання - сильна сверблячка на морді. При цьому собака сильно чешеться, розриваючи шкіру і тканини до самих кісток. Свідомість її запаморочена, але, на відміну від тварин, хворих дійсним сказом, вона не агресивна. Смерть настає через 12-72 години.

Сказ. Збудником захворювання є вірус, що передається від диких гризунів. У природі час від часу спалахують епізоотії або навіть ензоотії сказу, головним чином, серед лисиць та інших диких тварин. Через них сказ іноді переноситься на домашніх тварин, у тому числі і собак, які у свою чергу здатні заразити і людину. *Польовим* або *лісовим*, сказом називається такий, що довгий час поширювався в природі. *Урбаністичним* або *міським*, називається сказ, що зустрічається в місті, тобто серед собак і людей. Вірус сказу знаходиться в слині хворої тварини, і якщо вона вкусить іншу тварину або людину, то вірус, потрапивши в організм, відразу ж спрямовується в мозок. Тривалість інкубаційного періоду залежить від місця укусу. Він може бути як дуже коротким, так і затягуватися на роки. Відомий випадок, коли в людини хвороба проявилася через 12 років після укусу собаки. Саме стільки часу знадобилося вірусові, щоб вразити мозок.

З лісовим сказом існує тільки один шлях боротьби - це обов'язкова вакцинація собак. Тільки так людина може уберегти себе від цього захворювання. Якщо в лісі нещепленого вихованця вкусить хвора лисиця, що цілком трапляється з мисливськими собаками на полюванні і домашніми собаками на відпочинку, то він неминуче занедужає. Собака стає небезпечною для навколишніх відразу після укусу, ще до появи в неї ознак сказу у

вигляді рясної слини. Людина у цьому випадку повинна вжити особливих заходів обережності.

Тварина, що вкусила людину, строго ізолюється на 14 днів під спостереження ветеринара. Якщо протягом цього часу в собаки проявляться ознаки сказу, то потерпілу від укусу людину потрібно терміново вакцинувати. Як правило, щоб викликати у людини захворювання цього періоду для вірусу недостатньо.

Інфекційний гепатит за своїми симптомами нагадує чумку, але важче діагностується. Хвороба, як правило, уражає молодих собак. Захворювання розвивається дуже швидко і призводить до високої смертності. Розпізнають хворобу за зблідлими слизовими оболонками очей.

Ефективного засобу проти вірусу інфекційного гепатиту ще не відкрито. Тому при лікуванні можна розраховувати тільки на традиційні медикаменти протизапальних процесів.

Вірусний гастроентерит викликає вірус, що з'явився відносно недавно. Вперше він був виявлений у США, відкля швидко поширився по всьому світу. Дуже багато собак занедужало і загинуло, оскільки тварини не мали імунітету проти цього захворювання.

Вірусний гастроентерит уражає собак різного віку (від підсисних цуценят до старих собак). Симптоми хвороби розпізнаються дуже легко. Спочатку в собаки з'являється часта блювота, наступного дня - сильний пронос. Температура підвищена тільки у початковий період хвороби, потім падає нижче норми. У тварини настає шок, що переростає в колапс. Організм собаки зневоднюється. Від цього особливо сильно страждають цуценята і молоді собаки. Крім цього, основне захворювання часто супроводжується вірусною формою запалення серцевого м'яза. Молоді собаки частіше за все гинуть.

Важливо вчасно почати лікування цього захворювання. Необхідно підтримувати гігієну хворої тварини і як слід її доглядати. Хвору собаку слід утримувати в чистому, сухому і теплому приміщенні. Тварину потрібно напоювати спеціальним настоем, для приготування якого необхідно взяти 200 г яловичини, пропустити її через м'ясорубку, сильно посолити і залити теплою кип'яченою водою. З м'яса виділяються всі найцінніші компоненти. Через годину цю кашку проціджують через сито й одержують м'ясний настій, що ідеально підходить

для підтримки життєдіяльності організму собаки. Цю рідину потроху, але якнайчастіше потрібно давати хворому вихованцеві.

Смерть тварини настає від серцевої недостатності. У собаки, що перехворіла вірусним гастроентеритом, серцевий м'яз дуже слабкий, і їй треба дати можливість прийти в норму. У період реабілітації вихованця потрібно обов'язково оберегти від навантажень, оскільки існує небезпека розвитку серцевої недостатності або пороку серця. У старих собак, що перенесли таке захворювання, може утворитися виразка дванадцятипалої кишки.

Чумка – це найважче і найбільш розповсюджене захворювання молодих собак. Виявляється воно в багатьох формах: **найважча – параліч центральної нервової системи з епілепсією**, що закінчується летально, **основна – катаральна**. Ознаки останньої: поява на очах гнійних виділень, почервоніння слизових оболонок, висока температура. Дуже часто чумка супроводжується запаленням кишечника, шлунка і печінки. Симптоми захворювання можуть виявлятися по-різному. З цієї причини буває важко установити діагноз. Іноді і непомітно, що собака хвора. Важливо вчасно почати її лікування, тоді воно може бути результативним. Але якщо була уражена нервова система, видужання собаки залишається під сумнівом.

Попередження інфекційних захворювань. Проведення своєчасної вакцинації допоможе благополучно уникнути більшості інфекційних захворювань. Сучасна ветеринарна медицина має вакцини проти таких захворювань як **лептоспіроз, інфекційний гастроентерит, інфекційний гепатит, чумка, сказ**.

У чотиримісячному віці повинна проводитися обов'язкова вакцинація тварин проти сказу.

Після цього власник одержує спеціальну довідку, у якій вказується коли і де було проведене щеплення. Всі інші вакцинації варто робити у віці семи тижнів. До цього часу організм собаки вже цілком здатний виробити імунітет до визначеної інфекції після щеплення. Адже цуценята захищені антитілами, що були вироблені організмом матері.

Імунітет, набутий собаками в результаті перенесення ними різних інфекційних захворювань значно сильніший, ніж вироблений після вакцинації.

Тому протягом усього життя через визначені проміжки часу собаці необхідно повторювати вакцинації. Інформацію про те, коли потрібно проводити наступне щеплення, ви зможете одержати у ветеринарного лікаря. Дуже важливо, щоб під час вакцинації собака пройшла дегельмінтизацію і була зовсім здорова. Це є умовою для того, щоб організм зміг виробляти імунітет без шкоди для здоров'я. На жаль, абсолютної гарантії захисту організму вакцинація дати не може.

Отруєння. У наш час зросла небезпека отруєння собак різними речовинами: миш'яком, ціаністими сполуками, препаратами свинцю і фосфору, засобами для боротьби з пацюками і мишами, мінеральними добривами, засобами захисту рослин, засобами для боротьби з мурахами, мухами, комарами, міллю й іншими комахами, різними нафтопродуктами, фарбами, лаками, лугами, кислотами. Важкі отруєння призводять до смерті.

Лікування отруєння дуже складне і не завжди результативне. Для деяких отруйних речовин існує протиотрута, що дозволяє врятувати тварину, якщо з моменту отруєння пройшло не так багато часу. Щоб уникнути нещасного випадку собаку необхідно привчити їсти тільки зі своєї миски і нічого не брати з чужих рук, а також на першу вимогу хазяїна віддавати йому будь-який предмет.

При підозрі на отруєння потрібно терміново звернутися до ветеринара, щоб зробити тварині ін'єкцію проносного і блювотного засобів. До цього моменту хазяїн собаки може надати своєму вихованцеві першу допомогу. Наприклад, влити йому в рот розчин харчової соди або марганцевокислого калію. При отруєннях також добре допомагає олія, її потрібно дати собаці у великій кількості.

Алергія. Організм собаки має здатність реагувати на вплив різних речовин. Такі реакції не завжди бувають помітні. Але при алергії (підвищена чутливість) реактивність організму змінюється. Причиною підвищеної чутливості можуть бути різні лікарські засоби, наприклад, вакцини, вітаміни на масляній основі, антибіотики. Крім того, собаки нерідко мають алергію до деяких речовин, що потрапляють в організм разом з повітрям або з кормом. Підвищена чутливість часто призводить до набряків

легень і серця. У важких випадках алергія призводить до смерті. Врятувати собаку може термінова допомога ветеринара.

Загальні захворювання собаки і людини. Існує безліч захворювань, загальних для тварин і людей. Одні передаються від людини до тварини, інші, навпаки, від тварини до людини. Крім цього, існують хвороби, якими хворіють як тварини, так і люди, але при цьому вони не можуть заразити один одного.

З усіх тварин собака найтісніше зв'язана з людиною, тому, живучи поряд, вони хворіють тими самими хворобами. Це потрібно мати на увазі перед тим як завести собі тварину. Необхідно зважити всі «за» і «проти» і переконатися, що в будинку є умови для утримування тварини, що задовольняють його фізіологічні і гігієнічні потреби. Існує близько 90 загальних захворювань людини і собаки. До найбільш розповсюджених відносяться гельмінтози. Паразитологи нараховують близько 20 видів таких захворювань. Деякими з них людина заражається безпосередньо від собаки, іншими - через тварину іншого виду (проміжний хазяїн). Значну кількість захворювань викликають найпростіші, котрі живуть у клітинах епітелію кишечника, в інших органах і в крові. Їх переносниками можуть бути різні кровосисні комахи. Всілякі інфекційні захворювання, що викликаються вірусами і бактеріями, також бувають загальними для людини і собаки. Це, насамперед, сальмонельоз, сибірська виразка, бруцельоз, лептоспіроз, туляремія, туберкульоз, сказ. Із грибкових захворювань, загальних для собаки і людини, найчастіше зустрічається мікроспорія, викликана стригучим лишаєм. Тварина також може стати причиною підвищеної чутливості і викликати у людини алергію. Насамперед, це стосується лупи і шерсті собаки. Причому небезпечна не сама шерсть, а бактерії і мікроорганізми, що паразитують в ній. Тому, щоб уникнути захворювань, вихованця варто утримувати в чистоті і строго дотримуватись особистої гігієни.

Безболісне або напівболісне припинення життя (евтаназія). Виходячи з ветеринарної етики, лікар завжди зобов'язаний повідомляти власнику тварини про те, що лікування хворої собаки може обійтись дуже дорого. Це відноситься тільки до тих випадків, коли ветеринар знає, що вихованець неминуче загине і лікування безглузде через невиліковність хвороби, або якщо

після проведення курсу лікування тварина не зможе виконувати покладені на неї функції. У цих випадках власник хворої собаки змушений віддати тварину на умертвіння, щоб вона не страждала. Для хазяїна зважитися на це буває нелегко, оскільки собака часто є найкращим, а іноді і єдиним другом, і, як правило, рівноправним членом родини.

Догляд за важко і безнадійно хворою твариною - справа дуже відповідальна. Спостереження за твариною, яка повільно, а часто і дуже болісно гине, по суті просто знущання над нею. Тому людина на підставі об'єктивних показань про стан тварини й усвідомлення своєї безпорадності часто діє за порадою ветеринара і йде на припинення страждань свого вихованця. Сучасна ветеринарія має у своєму розпорядженні достатній арсенал засобів для цієї операції. Препарати вводяться у вигляді ін'єкцій. Застосовувати їх можуть тільки фахівці, що виключає можливість зловживання ними. Ні в якому разі не робіть евтаназію самі.

На жаль, ветеринарам досить часто доводиться чути прохання власників про евтаназію собак без видимих причин. У цьому випадку обов'язок лікаря полягає у тому, щоб урезонити хазяїна тварини і щоб підказати рішення, що його задовольнило б. А воно в даному випадку однозначне - собаку потрібно передати новим власникам.

4.2. Надання першої медичної допомоги при деяких захворюваннях

Еклампсія (судомні прояви у самки в останні дні вагітності або під час годівлі цуценят; рідше - після відлучення цуценят).

Основні ознаки: загальне занепокоєння, прискорене дихання, зляканий погляд, судомне всього тіла, збільшення зіниць, виділення великої кількості слини, нерухокий погляд, спрямований у простір, відмова від їжі, відсутність сечовипускання і випорожнення.

Хворій самці звичайно ж не слід підкладати цуценят. Самку треба тепло укутати, до її кінцівок прикласти пляшки з теплою водою або грілку. Можна дати препарат люмінал (фенобарбітал) у дозах 0,05–0,8 г (у залежності від розмірів собаки). Ефективні у цьому випадку препарати валокордин і корвалол (5-30 крапель в

залежності від розмірів собаки). Для профілактики даного захворювання власник собаки повинен стежити за повноцінним раціоном вагітної і підсисної самки. Їй необхідно давати сир, свіже молоко, кашу з невеликою кількістю цукру, вітаміни А, D або комплекс «Тривітамін ADE», а також сполуки кальцію. Велику увагу потрібно приділяти гігієні і прогулянкам тварини.

Екзема (шкірне захворювання) може бути хронічна і гостра, мокнуча і суха. Подразнення шкіри викликає тривале застосуванням мазей, часте миття, особливо господарським милом з недостатнім наступним промиванням чистою теплою водою, розчісуванням, а також різні внутрішні хвороби (ентерити, гастрити, хвороби нирок, печінки і кишечника).

Основними ознаками хронічної екземи є розчоси шкіри, випадання волосся, злущування і відторгнення епідермісу, утворення папул; гострої екземи - сверблячка в ураженій області, поява на шкірі мокнучих лусочок і кірок, що згодом відпадають, пустул, пухирців, почервоніння шкіри. Звичайно собака покусує хворе місце. Спостерігається тривалий перебіг хвороби.

У першу чергу власникові необхідно вистригти шерсть на ураженій ділянці, промити її з милом, витерти тампоном або сухим чистим рушником.

При хронічній екземі постраждале місце потрібно змазати цинковою маззю, при гострій – 1%-ним спиртовим розчином зеленки і звернутися до ветеринара.

Кропивниця. Найчастіше від кропивниці страждають короткошерсті собаки, особливо мисливські. Крім кропиви, подібні явища можуть викликати й інші рослини, а також укуси комах, їх личинки (гусениці). Висипання на шкірі не дуже небезпечні, більш серйозними є ураження глотки і ротової порожнини. *Основні ознаки:* собаку на уражених місцях турбує печія, вона безперервно лиже і покусує їх (у такий спосіб отруйні виділення або пекучі волоски потрапляють на язик, ясна і слизову оболонку ротової порожнини).

При ураженнях ротової порожнини та глотки собака знаходиться в нервовому приступі, качається по землі, у неї виділяється слина, вона чхає; потім наступають судоми. Через кілька годин тварина може загинути від ядухи.

Перш ніж звернутися до спеціаліста тварині необхідно надати першу допомогу. Спочатку його потрібно викупати в прохолодній воді з додаванням оцтової есенції. При великому осередку ураження необхідно дати собаці легке проносне або блювотне. Якщо собака дуже збуджена, слід орально ввести димедрол, супрастин або тавегіл. Далі необхідно підтримати діяльність серця тварини за допомогою чорної кави або ін'єкції кофеїну.

Гостра серцево-судинна недостатність (колапс) розвивається в собак після великої втрати крові, при інфекційних захворюваннях і отруєннях. *Основні ознаки:* пульс не прощупується, блідість слизових оболонок, часте і поверхневе дихання, млявість.

У такому випадку слід покласти під язик собаці таблетку валідолу або нітрогліцерину ($\frac{1}{4}$ - 1 таблетку в залежності від ваги собаки). Тварині необхідно надати спокій, до її кінцівок покласти пляшки з теплою водою або грілку, накрити собаку, напоїти її теплим чаєм і терміново звернутися до ветеринара.

Епілептичний напад. Причин може бути багато: отруєння, нестача мінеральних солей, ускладнення після перенесеної чумки, авітаміноз, гепатит, наслідки травми мозку.

Припадкові, як правило, передують зміна поведінки у собаки: вона надто нав'язлива або безпричинно збуджена. Не треба лякатися тварини, що знаходиться в стані припадку. Під час судомних посмикувань потрібно підтримувати голову вихованця руками або підкласти під неї м'яку підстилку, щоб попередити виникнення травми. Необхідно стежити за тим, щоб язик собаки не западав. Якщо тварина після припадку збуджена, її краще взяти на повідок, а іноді і надягти намордник. Після закінчення припадку треба звернутися до ветеринара.

Отруєння (важкі загальні захворювання організму, які викликають отруйні речовини або надлишкове надходження з кормом кухонної солі). *Основні ознаки:* паралічі, судоми, сильна спрага, пронос, пінисте витікання з ротової порожнини, відмова від корму, блювота (часто з кров'ю), загальний гнітючий стан (або загальне збудження).

При отруєнні спочатку необхідно очистити шлунок, викликавши блювоту, потім дати собаці склянку розчину проносної солі (натрію сульфату або магнію сульфату - столову ложку на склянку води). Потім потрібно давати тварині воду, міцний холодний чай у великих кількостях.

Отруєння токсичними газами. Головні джерела отруєння собак токсичними газами - продукти згоряння нафти, вихлопні гази (при далеких перевезеннях), чадний газ. *Основні ознаки:* слинотеча, чхання, задишка, блювота з кров'ю, синюшні слизові оболонки, хитка хода.

Собаці, яка отруїлась, необхідний максимальний доступ свіжого повітря, промивання слизових оболонок 2 %-ним розчином питної соди, при необхідності - штучне дихання. На голову кладуть вологу холодну губку, енергійно масажують область попереку, спини. Натискаючи на язик і переконавшись, що собака може ковтати, дають кілька ложок міцної чорної кави.

Щоб надалі не допустити таких отруєнь, маленьких і коротконогих собак необхідно брати на руки в місцях скупчення транспорту. Не залишайте вихованця надовго в працюючому автомобілі, перевіряйте справність вихлопної системи. Не зневажайте правилами користування побутовими газовими приладами. При витoku газу, що відчувається по запаху, прикладіть до свого носа вологу хустинку і швидко відкрийте вікна в приміщенні. Собаці варто надати таку ж допомогу, як і при отруєнні чадним газом.

Отруєння кислотами відбувається дуже рідко, але цікаві щенята часто скрізь сунуть свій ніс, тому з ними це може трапитись. При отруєнні уражаються дихальні шляхи й органи травлення. *Основні ознаки:* губи опухають, язик гіперемуються, нерідко покривається струпами, порушується травлення, з'являється рясна слинотеча.

Собаці необхідно дати якнайбільше води з додаванням соди. Це нейтралізує кислоту. Потім вашому вихованцеві знадобиться спеціальне відновлювальне лікування.

Фосфорні отруєння. Основними джерелами отруєння є господарські сірники, що молоді собаки розгризають граючись і отрута для пацюків. *Основні ознаки:* блювота, судоми, іноді

параліч, низька температура тіла (нижче 36 °С). При отруєнні фосфором блювотні маси в темряві можуть світитися, що спрощує встановлення діагнозу. Лікування проходить строго під спостереженням лікаря.

Ртутні отруєння. Цей вид отруєння зустрічається рідко. Як правило, його викликає ртутна мазь, злизана собакою. *Основні ознаки:* неприємне дихання, що викликане виразками, котрі утворилися на слизовій оболонці порожнини рота, блювота, нерідко з'являються судоми, а іноді параліч. Температура тіла різко падає, опускаючись нижче 36 °С. При ртутних отруєннях вражаються нирки, собака хворіє на уремію, котра і призводить до смерті. Правильне лікування може призначити тільки ветеринарний лікар.

Миш'як. Причина отруєння - випадкове попадання миш'яку в організм собаки з отрутою проти гризунів, прогулянки на ділянках, оброблених пестицидами, або завищення доз лікувальних препаратів, що містять миш'як. Часто отруєння відбувається в зонах оброблення винограду, яким собаки не проти поласувати і який часто обробляють препаратами, що мають у своєму складі миш'як. *Основні ознаки:* почервоніння шкіри, блювота, пронос, загальна слабкість, ясна слинотеча.

Собаці необхідно дати воду з оцтом (на 250 г води 1 чайна ложка оцту) або лимонною кислотою, потім напоїти тварину молоком до появи блювоти. У перші дні після отруєння не давайте собаці нічого, що містить олію або жир. Прискорять видужання молочні продукти, тепло і спокій.

Отруєння стрихніном. Велика доза стрихніну діє дуже швидко і сильно. При отруєнні медичними препаратами, що містять стрихнін, виникає параліч. *Основні ознаки:* одеревіння кінцівок і всієї мускулатури, судоми, скорочення м'язів щелеп, що цілком позбавляють собаку можливості ковтати. Від будь-якого дотику тварина здригається, як від удару електричного струму.

У першу чергу необхідно промити шлунок водою з додаванням активованого вугілля або слабким розчином марганцівки і звернутися до ветеринара, що зробить внутрішньовенну ін'єкцію наркотичного препарату.

Отруєння кухонною сіллю. Якщо це трапилося, варто дати собаці міцного холодного чаю або води і змусити випити 2-3 столові ложки вазелінової або касторової олії. Можна дати будь-який інший проносний засіб або зробити клізму. Необхідно терміново звернутися до лікаря.

Риніт (запалення слизової оболонки порожнини носа) виникає як наслідок інфекційних та інших хвороб, або при попаданні в носову порожнину рослин та інших сторонніх предметів, при переохолодженні та від вдихання гарячого повітря, диму і різних подразнюючих речовин. Основні ознаки: слизові або гнійні виділення з носа, собака чхає, часто облизується, трясє головою, у запущених випадках спостерігається ускладнене дихання.

Власникові необхідно ватним тампоном очистити ніздрі від виділень, потім змазати носові проходи 1-2 %-ою ментоловою маззю. При риніті інфекційного походження й інших важких випадках варто звернутися до ветеринарного лікаря.

Бронхопневмонія (запалення бронхів і легень) виникає внаслідок тривалого вдихання диму, пилу, сильного переохолодження (купання в холодній воді), при деяких заразних хворобах (чумка та ін.). *Основні ознаки:* погіршення загального стану, хекання, частий пульс, слизові або слизисто-гнійні виділення з носа, погіршення апетиту, сухий і короткий хворобливий кашель, підвищення температури тіла (до 40-41 °С, у цьому випадку кашель стає затяжним). При відсутності своєчасного і правильного лікування собака може загинути.

При перших ознаках цього захворювання необхідно очистити ніздрі від гнійних виділень (як при риніті), дати собаці препарат норсульфазол або сульфадимезин (по 0,5-1 г три рази на день). Потім напоїти собаку молоком, м'ясним бульйоном, нагодувати вареним м'ясом. Звернутися за допомогою до ветеринара.

Гастроентерит (запалення шлунка і кишечника) виникає при інфекційних захворюваннях, особливо чумці, отруєннях великою кількістю солі й інших речовин, від згодовування занадто гарячого, холодного або зіпсованого (прокислого) корму. *Основні ознаки:* виділення калу з різким неприємним запахом і залишками неперетравленого корму, блювота, відрижка, поганий

апетит. При гострому гастроентериті - знесилення, з появою проносу (іноді з кров'ю) відзначається різке зниження температури тіла, блювота (на другий-третій день може бути з кров'ю), сонливість, млявість, поганий апетит.

У першу чергу необхідно встановити вихованцеві голодну дієту, промити шлунок, даючи велику кількість води до появи блювоти, очистити кишечник (дати 2 столові ложки касторової олії, поставити клізму). Звернутися до ветеринара.

Запори. Не можна давати тварині проносні засоби, призначені для людей. Найкраще згодувати собаці небагато вазелінової або рослинної олії (для маленьких порід одну чайну ложку). Можна зробити очисну клізму або скористатися гліцерinovими свічками, що випускають для дітей.

При хронічних запорах варто звернути увагу на моціон і раціон собаки: у корм можна додати кавову ложку вазелінової олії. Обов'язково звернутися до ветеринарного лікаря.

Стоматит (запалення слизової оболонки ротової порожнини) виникає внаслідок заразних і незаразних хвороб, захворювань зубів, поїдання гарячого корму. *Основні ознаки:* спочатку набряклість і почервоніння слизової оболонки, потім поява на ній пухирців, наповнених рідиною, ранок, кровоточивість ясен. При тривалих стоматитах у собаки з'являється неприємний запах з ротової порожнини.

За допомогою спринцівки промийте ротову порожнину вихованця 2 %-им розчином борної кислоти або слабким (блідо-рожевим) розчином перманганату калію, змажте ранки розчином йоду, встановіть голодну дієту на 1–2 дні. Протягом декількох наступних днів собаці потрібно давати суп. Якщо це лікування не допомагає, а також при важких формах стоматиту (неприємний запах, виразки на слизовій оболонці) необхідно звернутися до ветеринара.

Затримка сечі. Це хвороба домашніх улюбленців, які живуть у міських квартирах і сплять на теплих подушках і котрі не бажають йти гуляти в мороз і дощ. Щоб покласти кінець цим капризам, тричі дайте собаці, з інтервалом в півгодини, по 10 крапель натрієвої соди. Рідко буває, що вихованець після такого лікування не підніме лапу на вулиці.

Якщо, незважаючи на всі спроби, собака не мочиться, стогне, то справа серйозна. Потрібне втручання ветеринара, оскільки причиною цього можуть бути такі важкі захворювання, як камені в сечовому міхурі, цистит, запальні процеси або травми.

4.3. Надання першої медичної допомоги при нещасних випадках

Рани - це відкриті ушкодження тканин і органів, що супроводжуються порушенням цілісності шкіри або слизової оболонки. Основні ознаки: кровотеча, зяяння з відкритих ран.

У першу чергу потрібно виголити або вистригти шерсть навколо рани. При відсутності кровотечі (при невеликих ушкодженнях вона може припинитися самостійно) рану і

шкіру навколо неї необхідно обережно очистити від забруднення ватним або марлевим тампоном, змоченим у 2 %-ому розчині нашатирного спирту або 3 %-ому розчині перекису водню. Далі на рану слід накласти захисну пов'язку зі стерильного марлевого бинта. Незабруднені невеликі рани і прилягаючу до них ділянку шкіри обробляють розчином йоду.

Кровотеча зупиняється накладенням бинта. Забинтовувати слід акуратно, з таким натягом, щоб створювався достатній тиск на рани і пов'язка не зміщувалася. Занадто великий натяг бинта не допускається, оскільки може порушитися кровообіг біля рани. Кінці бинта зав'язують з таким же натягом, як і інший бинт. Вузол бинта не повинен знаходитися над раною, тому що під час руху він буде її подразнювати і викликати біль. Не можна накладати на рану мокрий бинт, оскільки, при висиханні, він стиснеться і буде сильно давити на неї.

При сильних кровотечах на кінцівках накладають вище місця поранення джгут (скручену тканину, ремінь, мотузку, гумову трубку) терміном до двох годин. На тулубі й інших ділянках тіла, що не дозволяють застосувати джгут, на рану накладають тугу пов'язку. Щоб краще надавити на рану, що кровоточить, під пов'язку рекомендується підкласти загорнений у чисту тканину бинт або округлий предмет.

Коли кровотеча припиниться, рану і прилягаючу до неї ділянку шкіри необхідно обробити способом, що зазначений вище.

При накладанні бинта на голову, шию або тулуб застосовують пов'язку з декількома кінцями. Для цього по краях широкого бинта, що складений у 3- шари, або чистої тканини прорізають кілька отворів, через кожний з них протягують і зав'язують вузький бинт або смужку тканини необхідної довжини. Далі пов'язку фіксують за допомогою цих кінців.

Щоб собака не зривала пов'язку, потрібно надіти намордник, а на лапи - панчохи з щільної тканини. При глибоких ранах після надання першої медичної допомоги варто звернутися до ветеринара.

Кровотечі у залежності від ушкодження тієї або іншої судини, бувають великими або малими. При порушенні цілісності капілярів або вен кровотеча, як правило, незначна, і йде кров темного кольору. При ушкодженні артерій кров виділяється ясно, із силою, поштовхоподібно і має яскраво-червоне забарвлення. Велика кровотеча може супроводжуватися хеканням, охолодженням кінцівок і кінчиків вух, блідістю слизової ротової порожнини, загальною млявістю, частим пульсом, судомними посмикуваннями м'язів.

Перша допомога полягає у тому, щоб зменшити крововтрату або зупинити кровотечу цілком. При невеликих капілярних і венозних кровотечах рана закупорюється кров'яним згустком, що утворився, і кровотеча зупиняється.

Уражену ділянку потрібно обробити і накласти тугу пов'язку. Якщо пов'язка сильно просочується кров'ю, то поверх неї кладуть ще марлю з ватою і додатково бинтують. На цю пов'язку можна покласти грілку зі снігом або льодом. Від холоду судини звужуються і кровотеча зменшується.

Якщо ушкоджено кінцівку собаки, то для зменшення крововтрати тварину потрібно покласти на спину так, щоб лапа була піднятою. При бинтуванні витки матеріалу повинні йти знизу вгору, тобто від пальців до тіла. Якщо у собаки спостерігається велика артеріальна кровотеча, то на кінцівку вище рани можна спробувати накласти закрутку із краватки, ремня, носової хустки - усього, що є під рукою. Для цього

потрібно кінці тканини слабко зав'язати, у петлю, що утворилася, вставити олівець або дерев'яну паличку, а потім закручувати. Джгут з гуми накладають в розтягнутому стані. При правильному накладанні закрутки або джгута кровотеча зменшується або зупиняється зовсім. Джгут щогодини на одну хвилину варто розслаблювати, затиснувши попередньо артерію пальцем трохи вище місця кровотечі. Це робиться для того, щоб не відбулося перетягання нервових стовбурів і не виник параліч кінцівок.

Якщо кровотечу вдалося зупинити, собаці можна дати солодкого міцно завареного охолодженого чаю або кави. Для підтримки нормальної серцевої діяльності при значній крововтраті можна дати тварині кордіамін у краплях (у залежності від ваги тварини 5-25 крапель), ліки краще змішати з кавою або чаєм. Приплив крові до внутрішніх органів і головного мозку при важкому стані собаки підсилюють шляхом тугого бинтування кінцівок, утримуючи тварину в лежачому положенні з піднятими задніми кінцівками.

Стан постраждалого вихованця залежить від загального стану здоров'я до поранення, від віку тварини, швидкості крововтрати і кількості втраченої крові. Особливо важко переносять втрату крові молоді собаки і цуценята, ослаблені перенесеними інфекційними захворюваннями (гепатитом, чумкою тощо).

Кровотеча при ушкодженні зуба. При травмах щелеп дуже часто випадають або ушкоджуються зуби, що нерідко супроводжується кровотечею. Якщо кровотеча не припиняється, варто вжити заходів до її зупинки. Зробивши невеликий валик з вати або марлі, треба закласти його між нижньою і верхньою щелепами собаки так, щоб вона лягла на місце ушкодженого або вибитого зуба.

Валик повинен натискати на ушкоджене місце. Для того, щоб зафіксувати щелепи собаки, їх потрібно зв'язати бинтом або одягнути намордник.

Кровотеча з носа. При деяких захворюваннях, травмах в області носа у собак може виникнути носова кровотеча. При цьому кров буде йти струмком або стікати з носа окремими краплями.

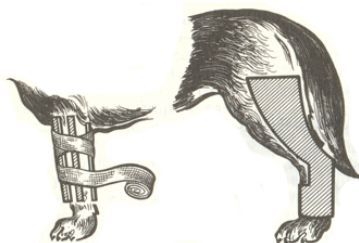
Спочатку треба заспокоїти собаку, утримуючи її від гавкату і біганини, ласкаво погладити, назвати по кличці. Слід пам'ятати, що будь-які рухи підсилюють кровотечу. На лоб і ніс тварини

необхідно покласти лід або холодну примочку. Також можна спробувати ввести в одну або обидві ніздрі (якщо кровотеча з обох ніздрів) ватні ґнотики, змочені розчином перекису водню.

Легенева кровотеча. При автомобільних і інших травмах грудної клітки, або при захворюваннях серця у тварин буває кровотеча з порожнини носа, рота, що нерідко супроводжується кашлем із кров'янистими виділеннями. Вихованця необхідно заспокоїти, заборонити йому рухатися і гавкати. Варто дати тварині лікарські препарати, що припиняють кашель, наприклад кодеїн (0,01–0,1 г у залежності від розміру собаки), потім загорнути його в простирadlo, змочене холодною водою. Поїти тварину треба тільки холодною водою, бажано зі шматочками льоду. Необхідно терміново звернутися до ветеринара.

Переломи кісток кінцівок - порушення цілісності кісток ніг тварини. Основні ознаки *закритого* перелому - порушення роботи кінцівки і сильний біль при натиску в області перелому; при *відкритому* переломі спостерігається рухливість кінцівки в невідповідному місці, порушення цілісності м'язів і шкіри, кістка виходить назовні.

Надавши кістці правильного положення, потрібно ретельно забинтувати область перелому, накласти шар вати, а потім шину (металеву сітку достатньої міцності, дранку, міцні лозини тощо) і надійно забинтувати. Шину потрібно накладати не

тільки на довжину перелому кістки, але і на кістки, суміжні з нею. При відкритих переломах рани обробляють. Для доступу до неї при наступному лікуванні накладають пов'язку так, щоб залишити проти рани відкриту ділянку. Для того, щоб собака не зривала шини при переломі кісток, на шину рекомендується одягнути запобіжне коло з картону або іншого міцного матеріалу, що гнеться.

Після надання першої медичної допомоги потрібно звернутися до ветеринара.

Перелом ребер. При автомобільних наїздах, ударах (найчастіше дверима) у собак нерідко виникає забите місце

грудної клітки або перелом ребер (одного або декількох). Основні ознаки: собака стоїть, а при бажанні лягти - скиглить і, як тільки лягає, відразу ж знову піднімається, дихає прискорено і поверхнево, дуже неспокійна.

Перш за все собаці необхідно зробити легку пов'язку. Для пов'язки можна використати простираadlo, рушник, шарф, бинт або будь-яку тканину. Для зняття болю тварині дають анальгін.

Переломи хребта і кісток тазу можуть бути при падіннях з висоти і при автомобільних наїздах. *Основні ознаки:* мляві кінцівки, собака не може піднятися, мимовільне сечовипускання, випорожнення, дефекація з кров'ю, витікання крові з прямої кишки і статевих органів. Тварина може знаходитися в стані шоку або без свідомості. Переломи тазових кісток, як правило, супроводжуються порушеннями цілісності органів тазу (прямої кишки, матки, сечівника, сечового міхура). При переломі хребта травмуються окремі хребці і розривається або здавлюється спинний мозок. Після надання першої медичної допомоги необхідно з великою обережністю покласти собаку на носилки, дерев'яний щит або невеликий лист фанери й у такому вигляді транспортувати у ветлікарню. Треба пам'ятати, що такі травми відносяться до найважчих, тому, якщо собака важко постраждала, рекомендується ейтаназія тварини на місці події. Якщо немає можливості провести цей гуманний акт на місці, то тварину варто доставити у ветлікарню, де фахівець визначить серйозність травми і можливість лікування. Лікування дуже складне, прогноз несприятливий.

Вивихи - ушкодження, при яких буває зсув суглобних кінців кісток. Основні ознаки: кульгавість, подовження або скорочення кінцівки, порушення її конфігурації і роботи, припухлість в області суглоба, хворобливість.

Слід якнайшвидше вправити суглоб. Якщо відбувся вивих ноги, то власник повинен надійно зафіксувати собаку, надівши на неї попередньо намордник, і, відтягнувши однією рукою кінцівку, іншою прошупати суглоб і постаратися поставити кінці вивихнутих кісток на своє місце. Для цієї операції знадобиться помічник. У момент вправляння суглоба часто чути звук, що нагадує клацання. На хворий суглоб необхідно накласти

нерухому пов'язку (таку, як при переломі кісток). Якщо вправити суглоб не вдається, зверніться до ветеринара.

Розтягнення зв'язок найчастіше виникає у молодих собак, як правило, при швидкому бігу або різкій зупинці. *Основні ознаки:* хворобливість і припухлість в області суглоба, кульгавість. При ходьбі або бігу собака починає підвертати хвору кінцівку. Тварині необхідно накласти легку пов'язку і залишити у спокої. Перш ніж накладати бинт, його потрібно змочити у воді: висихаючи, він туго стягне область суглоба і створить необхідний спокій зв'язкам. На область ушкодженого суглоба потрібно покласти холодний компрес або пузир з льодом. При необхідності дати собаці безпечні препарати. Після надання першої допомоги рекомендується звернутися до ветеринара.

Забиття - закриті ушкодження тканин. Основні ознаки: синець (унаслідок розриву кровоносних судин), місцеве підвищення температури тіла, припухлість, хворобливість.

Забите місце необхідно змазати розчином йоду (при сильних ударах попередньо потрібно вистригти шерсть), протягом 1-2 діб необхідно використовувати холод (холодні компреси, міхур з льодом або снігом). Якщо після двох діб припухлість не пройде, варто звернутися до ветеринара.

При забитих місцях суглобів доцільно застосовувати стисні пов'язки і холод. Якщо собака дуже занепокоєна, їй можна дати пірамідон, анальгін у дозах 0,1-1 г (у залежності від ваги тварини). При сильній кульгавості варто накласти на кінцівку шину і звернутися до ветеринара.

Травми і рани живота. Падіння з висоти, автомобільні травми області живота і грудної клітки можуть призвести до серйозних ушкоджень черевної порожнини (розрив селезінки, печінки, кишечника, шлунка). Розриви цих життєво важливих органів супроводжуються сильною кровотечею. Ушкодження органів можуть призвести до запальних процесів в черевній порожнині (перитонітів). Особливо несприятливий прогноз при пораненні кишечника і шлунка, коли вміст цих органів виливається в черевну порожнину. *Основні ознаки:* прискорення дихання, частий пульс, що важко прощупується, блідість

слизових оболонок ока і ротової порожнини, блювота, тварина стогне. Іноді буває шок.

У першу чергу собаці потрібний спокій. На область живота слід покласти лід або холодний компрес, після цього терміново звернутися до ветеринара. Якщо є рана, її потрібно закрити тугою пов'язкою, простирадлом або рушником. Транспортувати собаку необхідно в положенні лежачи на спині. Поїти її ні в якому разі не можна.

Поранення грудної клітки. При вогнепальних, ножових або колотих ранах області грудної клітки ушкоджуються легені і плевра, і в грудну порожнину входить повітря. При диханні тварини повітря із шумом і кров'янистою піною виходить як через рани, так і через ротову і носову порожнину. Коли зачеплене одне з легень, у собаки з'являється задишка, розладнується дихання, через сильну легеневу кровотечу виникає кашель із кров'ю. Якщо в рану засмоктується повітря або воно з неї виходить, то шкірний покрив навколо треба змазати вазеліном, а саму рану необхідно закрити поліетиленом, целофаном або прогумованою оболонкою від пакета першої допомоги. Це допоможе припинити доступ повітря через рану у плевральну порожнину. Потім накладають вату або стерильну серветку і рану туго перебинтовують. Після надання першої медичної допомоги треба звернутися до ветеринарного лікаря.

Кульгавість від скалок і довгих кігтів викликають металеві і дерев'яні гострі предмети, наприклад, цвяхи, дрібні тріски, дріт, котрі потрапляють у м'які тканини лап, а також занадто великі кігті. *Основні ознаки:*

кульгавість різного ступеня, запалення навколо скалки, що потрапила, або подовженого кігтя (хворобливість навколо скалки або біля кігтьового валика, припухлість), іноді виділення гною або крові.

Необхідно видалити скалку за допомогою стерильного пінцета. Якщо це відразу не вдалося зробити і скалка сидить не

занадто глибоко, можуть допомогти теплі ванночки, що спровокують вихід скалки разом із гноєм. Після декількох ванночок скалку можна буде дістати пінцетом. Коли вона знаходиться дуже глибоко і ванночки не допомагають, слід звернутися до лікаря.

Якщо причиною кульгавості став довгий кіготь, його потрібно вкоротити, змазати ранку синтоміциновою емульсією або розчином йоду. При сильній кульгавості зверніться до ветеринара. Надалі намагайтеся вчасно вкорочувати кігті, що відростають.

Обмороження - ушкодження тканин, викликане тривалим впливом низьких температур. Розрізняють обмороження чотирьох ступенів. Третій і четвертий зустрічаються рідко і супроводжуються омертвінням тканин і кінцівок. При другому ступені після зігрівання собаки або після її перебування в теплому приміщенні на шкірі з'являються міхури, наповнені кров'янистою рідиною.

При першому ступені обмороження спостерігається збліднення шкірного покриву в результаті порушення кровообігу, що відновлюється, як правило, через кілька днів.

При обмороженнях спочатку потрібно помістити собаку в тепле місце, потім енергійно розтерти відморожену ділянку. Якщо постраждав хвіст (або кінцівка), рекомендується помістити її в теплу воду, куди поступово потрібно додавати гарячу. Потім слід вийняти хвіст (або кінцівку) з гарячої води, витерти тканиною, розтерти і накласти на уражену область марлеву пов'язку. Якщо теплому приміщенню немає, то відморожену ділянку необхідно довго й енергійно розтирати вовняною рукавицею, поки не відновиться кровообіг. При обмороженнях не рекомендується розтирання снігом, оскільки це збільшує небезпеку занесення інфекції. Собаку необхідно нагодувати, напоїти солодким теплим свіжо завареним чаєм і забезпечити спокій, залишивши її відпочивати в теплому приміщенні. Після надання першої медичної допомоги потрібно звернутися до ветеринара.

Кон'юнктивіт - запалення кон'юнктиви ока, що викликається хвороботворними мікробами, сторонніми тілами, комахами,

волоссям, пилом і навіть димом, які потрапляють в око. *Основні*

ознаки: хворе око закрите або напівзакрите, собака не може розкрити повіку через гній, що зібрався, або слиз; тварина тре очі; з очної щілини витікає прозора рідина, кон'юнктива почервоніла і припухла, страх світла. Для надання першої допомоги у першу чергу необхідно обережно очистити

кон'юнктиву і прилягаючу до ока область від слизу і гною марлевим або ватним тампоном, змоченим у 3 %-ому розчині борної кислоти або міцно завареним чаєм. Потім треба закапати око собаки альбуцидом або будь-якими краплями для лікування очей.

Опіки - ушкодження тканин, викликані впливом хімічних речовин (лугу, кислоти) або високої температури. Розрізняють опіки трьох ступенів: третя характеризується омертвінням (некроз) або обвуглюванням шкіри і тканин, що знаходяться під нею; друга - появою пухирців, наповнених водянистою рідиною (серозний ексудат); перша - почервонінням шкіри, припухлістю, незначною хворобливістю. При опіку може з'явитися блювота, судоми, підвищення температури тіла.

При опіках лугом уражену ділянку шкіри необхідно обмити протягом 5-6 хвилин водою, потім прикласти серветку, змочену в 2 %-ому розчині оцтової або у 3 %-ому розчині лимонної кислоти.

У випадку опіку кислотою уражену ділянку варто обмивати протягом 5-6 хвилин водою, потім прикласти до неї серветку, змочену 10 %-ним водним розчином питної соди.

При термічних опіках (окропом тощо) слід 5-6 разів підряд змочити ушкоджену ділянку 5 %-ним водним розчином перманганату калію, через 1-2 години обробку повторити 3-4 рази.

Якщо під рукою немає марганцівки, можна використовувати 5 %-ий спиртовий розчин таніну, рослину олію або риб'ячий жир. У цей час собаці для більш активного виділення з організму

продуктів розпаду тканин потрібно давати частіше пити (можна давати солодкий чай). Після надання першої допомоги необхідно звернутися за допомогою до ветеринара.

Ушкодження очей викликають сторонні предмети, а також різні травми.

Ушкоджене око треба промити тампоном, змоченим чистою водою, або за допомогою спринцівки, обережно видалити виявлені сторонні тіла, накласти бинт. Собаку необхідно показати ветеринарові.

Запалення зовнішнього вуха може бути викликане скупченням секрету вушних залоз, у результаті того, що у зовнішній слуховий прохід потрапили різні сторонні тіла або кліщі, комахи; запалення може також проявитися як ускладнення при захворюванні чумкою. *Основні ознаки:* свербіння, хворобливість у вусі (собака його тре, нахиляє голову убік, трясє нею), виділення темного або жовто-бурого ексудату з неприємним запахом.

Необхідно очистити слуховий прохід від ексудату і сторонніх тіл за допомогою ватних тампонів, змочених перекисом водню, потім висушити зовнішній слуховий прохід сухими тампонами. Після надання першої допомоги рекомендується звернутися до ветеринара.

Порушення процесу дихання. При цьому захворюванні у собаки різко змінюється склад крові, що неминуче веде до зміни функцій життєво важливих органів і може закінчитися смертю тварини.

Досить часто порушення дихання спостерігається у цуценят. Причиною цього може бути відсутність дихальних рухів через зниження збудливості дихального центру або передчасний початок дихання у родових шляхах матері, через що в легені цуценяти надходить навколоплідна рідина, що включає скупчення слизу в дихальних шляхах вихованця.

Порушення процесу дихання у дорослих собак може бути викликане різними причинами:

- різким зниженням діяльності дихального центру через розлад мозкового кровообігу собаки (при тепловому і сонячному ударі, травматичному шоку);

- ураженням центру дихання отрутами, що надійшли в організм тварини з навколишнього середовища: при вдиханні (чадного газу), попадання отрути через травний тракт, шкірні і слизові покриви;

- механічною перешкодою для доступу повітря в дихальні шляхи собаки: здавлюванням із зовні (удушення ланцюгом, повідцем, нашийником); закупоркою або звуженням просвіту трахеї (стороннім тілом, пухлиною); наявністю в дихальних шляхах рідини.

Необхідна допомога полягає в усуненні причини, у збудженні функції дихального центру і наданні тварині можливості дихати киснем.

При отруєнні собаки через дихальні шляхи варто винести постраждалу тварину в добре провітрену кімнату або на чисте повітря. З тварини потрібно зняти намордник, нашийник та інше спорядження.

При отруєнні через травний тракт необхідно дати собаці відповідні протиотрути й очистити кишечник за допомогою клізми. Якщо собака захлинулася у водоймі, у першу чергу необхідно звільнити порожнину глотки і дихальні шляхи тварини від мулу і бруду. Якщо в дихальні шляхи собаки потрапив будь-який сторонній предмет потрібно спробувати витягти його.

Якщо порушення дихання трапилося внаслідок розладу мозкового кровообігу (при тепловому або сонячному ударі), потрібно спочатку облили вихованця холодною водою, пошмагати по грудній клітці мокрим рушником (якщо собака великої породи) або носовою хустинкою (якщо дрібною). Потім полоскотати слизову оболонку порожнини носа або піднести до неї вату або носову хустинку, просочену нашатирним спиртом.

Якщо перераховані вище способи не принесли очікуваного результату, необхідно виконати ритмічне потягування язика собаки. Робиться це так: розтисніть щелепи тварини і зафіксуйте їх у відкритому положенні, вставивши між зубами будь-який твердий круглий предмет (рукоятку ножа, ціпок), обмотайте язик собаки носовою хусткою, бинтом, шматком марлі для того, щоб вона не вислизала з пальців, і, узявшись за кінчик язика тварини великим і вказівним пальцями, почніть потягувати язик через

кожні 3-4 секунди (це відповідає нормальному ритмові дихання). Через кілька потягувань собака зробить ковтальний рух з наступним гучним вдихом і видихом. Іноді таким способом вдається дуже швидко відновити дихання, але якщо воно все-таки відсутнє, не слід втрачати надію. Скористайтеся **штучним диханням**.

Нерідко при різних захворюваннях і травмах собаці приходить робити штучне дихання, основу якого складає попереми́нне здавлювання і розширення грудної клітки, завдяки чому повітря надходить у легені, а потім виштовхується з них.

Однак необхідно пам'ятати, що собакам, у яких є підозра на ушкодження внутрішніх органів, або тваринам з травмою грудної клітки штучне дихання протипоказане!

При проведенні цього заходу потрібно стежити за тим, щоб у собаки не відбулося западання язика, його треба витягти, попередньо розтиснувши щелепи. Тварину необхідно покласти, витягнути передні кінцівки і на них покласти його голову.

Собакам великих порід зручніше проводити штучне дихання на підлозі, стоячи на колінах, а долонями витягнутих рук упертися у грудну клітку вихованця. Стискаючи грудну клітку, ви нахилиєтеся вперед, і через руки вага вашого тіла переходить на грудну клітку тварини. Стиск повинен тривати 2-3 секунди. Це - акт видиху. При припиненні здавлювання грудної клітки потрібно відкинутися назад, не віднімаючи долонь від грудної клітки собаки. Відбувається акт вдиху. Цю процедуру треба повторювати 12-14 разів на хвилину, що відповідає ритму дихання тварини у здоровому стані. Якщо немає явних ознак смерті собаки, штучне дихання варто проводити протягом тривалого часу.

Тепловому і сонячному удару піддаються собаки будь-якого віку, масті і статі. Якщо вчасно не допомогти постраждалим вихованцям, можна спровокувати виникнення серйозних ускладнень, що призводять до смерті.

Сонячний удар у собак викликається дією прямих сонячних променів. При цьому перегрівання тіла тварини може і не бути, однак картина ураження дуже схожа на тепловий удар.

Перегрівання і тепловий удар є наслідком порушення процесу терморегуляції (співвідношення між утворенням і подачею тепла)

в організмі собаки. Передумови виникнення цих симптомів: фізична перевтома, перегадування тварини, висока навколишня вологість і температура. *Основні ознаки:* пронос, блювота, порушення дихання, підвищення температури тіла до 40-42 °С, почервоніння очей, втрата свідомості через різке ослаблення серцевої діяльності.

Першу допомогу необхідно надавати негайно. Тварину необхідно перенести в прохолодне приміщення або тінь, покласти на рівне місце і зняти намордник, шлейку, нашійник. Тіло собаки можна обернути простиралом, змоченим в холодній воді, або обмити водою. На голову потрібно покласти холодний компрес або грілку з льодом. Якщо собака знаходиться у свідомості, її варто напоїти прохолодною водою. При втраті свідомості у тварини порушується дихання, тому необхідно зробити штучне дихання і терміново доставити собаку до ветеринара.

Непритомність - це раптова втрата свідомості внаслідок недостатнього наповнення кров'ю судин головного мозку. До такого стану тварину може призвести стомлення при нервових навантаженнях, голод, транспортування при тривалих поїздках, а також велика крововтрата і біль при травмах. *Основні ознаки:* холодні кінцівки, непомітне (поверхневе) дихання, слабкий пульс, блідість слизових оболонок, собака не реагує на кличку і команди.

Спочатку необхідно зняти всі предмети, що стискають дихання: шлейку, нашійник, намордник. Далі потрібно покласти на голову тканину, змочену холодною водою, грілку з льодом або просто полити голову і тіло собаки водою. Тварину необхідно покласти так, щоб задня частина тіла була вище голови і передніх кінцівок. Завдяки такому положенню підсилюється приплив крові до головного мозку і собака опритомнює. Вкрай необхідно забезпечити собаці доступ свіжого повітря.

Після того, як собака опритомніла, треба дати їй воду. Якщо вона не може напиться самостійно, необхідно за щоку заливати воду невеликими порціями. Потім тварину варто напоїти міцно завареним теплим солодким чаєм і дати їй відпочити. Годувати

вихованця можна не раніше, ніж через годину після відновлення нормального стану.

Електротравм найчастіше зазнають цуценята у період росту зубів, коли намагаються гризти проводи побутових приладів. Електричний струм у першу чергу впливає на центральну нервову систему собаки, паралізує серцеву діяльність, дихання і може призвести до смерті.

При виникненні короткого замикання можливі опіки. *Основні ознаки:* порушення ритму дихання або його зупинка, блідий або синюшний колір шкіри, судомні посмикування різних груп м'язів тіла, уповільнення пульсу.

Для надання першої допомоги необхідно терміново припинити вплив струму на собаку. Коли провід оголений і виключити струм неможливо, потрібно відтягнути собаку від місця події або відкинути електропровід. **Запам'ятайте, що не можна братися за тварину голими руками, оскільки вона знаходиться під напругою, тим більше не можна брати в руки оголений провід!** Потрібно скористатися будь-яким предметом, що не проводить електричний струм. Не можна заривати постраждалого собаку в землю, щоб звільнити її від струму. Тварині, що знаходиться без свідомості, необхідно зробити штучне дихання, непрямий (закритий) масаж серця і терміново доставити її до ветеринара. Якщо постраждала собака знаходиться у свідомості, її потрібно заспокоїти, дати анальгін (0,1–2,0 г), напоїти теплим чаєм і терміново доставити до ветеринарного лікаря (спеціаліста). Тільки лікар може розпізнати ускладнення, що насуваються, і попередити їх.

Укус змії. Іноді на полюванні собак кусають гадюки. Якщо негайно не надати допомогу, ваш вихованець загине протягом доби. У дуже рідких випадках собака може видужати сама, після цього частково або цілком втративши нюх. *Основні ознаки укусу:* собака лягає на землю, виє, не може нормально рухатися, через якийсь час з'являється блювота, пронос, тремтіння.

Місце укусу можна розпізнати по припухлості, дотик до якої болісний.

Перше, що потрібно зробити, це підшкірно ввести собаці специфічну протизміїну сироватку, що допомагає і через кілька

годин після укусу. Коли такого препарату при собі немає, можна спробувати видавити отруту з ранки.

Якщо укусу змії прийшовся на кінцівку, потрібно перев'язати її джгутом вище ранки, а саму ранку обробити дезінфікуючим розчином.

Необхідно дати собаці міцного холодного чаю або кави з додаванням алкоголю. Надавши першу допомогу, потрібно якнайшвидше звернутися до ветеринара.

Укус оси або інших комах. Напад на собаку рою бджіл - явище виняткове. Найчастіше доводиться зіштовхуватися з укусами ос. Якщо оса вжалила собаку під час гри або їжі, наприклад у губу, то разом з різким болем з'являється локальне запалення. Зазвичай, це не небезпечно. Місце укусу кілька разів промокають ватною, змоченою в лимонній кислоті або розчині оцту. Якщо у собаки виявляється підвищена чутливість, краще прикласти їй холодний компрес і напоїти теплим міцним солодким чаєм. У випадку укусу в носоглотку або ротову порожнину необхідно терміново зв'язатися з ветеринаром - собака може задихнутися у результаті набряку.

При виникненні припухлості на морді тварини потрібно обов'язково з'ясувати її причину, оскільки таке явище - не завжди результат укусу комах і, можливо, вимагає більш ретельного лікування.

Травми хвоста. Часто у собаки травмується хвіст. Якщо його прищемили дверима і при огляді не виявлено порушення цілісності хребців, а ушкоджена тільки шкіра, то рани необхідно обробити і дати собаці знеболюючі засоби. Через 2-3 дні вона буде виляти хвостом, як ні в чому не бувало.

Якщо хвіст зламаний, то необхідно накласти шину і звернутися до ветеринара, що накладе гіпсову пов'язку.

4.4. Порядок проведення різних ветеринарних процедур

Вимірювання температури тіла. Нормальна температура тіла дорослої собаки 37,5–39 °С, молодій – 38–39,2 °С. Перед використанням термометр треба струснути, щоб ртуть опустилася до нижньої позначки, його робочу частину змазати вазеліном. Потім власник повинен надіти на собаку намордник. Під час процедури тварина може як стояти, так і лежати.

Піднявши лівою рукою корінь хвоста собаки, правої потрібно обережно обертальними рухами вводити термометр у задній прохід з таким розрахунком, щоб резервуар із ртуттю знаходився у прямій кишці. Щоб термометр не випав і не розбився, його потрібно підтримувати рукою. Через п'ять хвилин термометр виймають, протирають ватою і за ртутним стовпчиком визначають температуру тіла. Для дезінфекції термометр обробляють 3 %-ним розчином їдкого натру. Цю процедуру бажано проводити в одні і ті ж години: вранці між 7-9 годинами й увечері між 17-19 годинами.

Частота дихання. Частоту дихання можна встановити, підрахувавши число вдихів або видихів протягом однієї хвилини. Норма - від 12 до 28 дихальних рухів на хвилину.

Виконуючи цю процедуру, ви можете скористатися декількома способами: підрахунком рухів крил носа або грудної клітки і живота собаки, прикладанням долоні рук до грудної стінки.

Частота дихання тварини залежить від багатьох факторів. Наприклад, від віку: цуценята дихають частіше, ніж дорослі собаки, тому що в них активніше протікає обмін речовин. Вагітні самки дихають частіше невагітних. У самок дихання частіше, ніж у самців. На частоту дихання також може впливати порода собаки. Собаки дрібних порід дихають частіше великих: японський хін, карликовий пінчер дихають з частотою 20-25 разів на хвилину, а великі, наприклад, ерделі, - 10-14 разів. Це пояснюється тим, що у собак дрібних декоративних порід йде більш активний процес обміну речовин, і в результаті цього відбувається велика втрата тепла. Дихання багато у чому залежить і від положення тіла собаки. Тварині легше дихати стоячи. При захворюваннях, що супроводжуються ураженням органів дихання, собаки приймають сидяче положення, що сприяє прискоренню дихання. На частоту дихання також впливає час дня і року. Вночі, у стані спокою, собака дихає рідше. Влітку, при жаркій погоді, а також у задушливих приміщеннях з

підвищеною вологістю дихання частішає. Різко прискорює дихання м'язова робота собаки. Має значення і фактор збудливості тварини. Незнайома обстановка, поява чужої людини можуть послужити причиною прискороного дихання. Тому збільшення числа дихальних рухів у собаки можна вважати результатом відхилення від норми тільки тоді, коли воно не пояснюється в достатній мірі перерахованими вище причинами і тримається тривалий час. У такому випадку необхідно звернутися за допомогою до ветеринара.

Підрахунок пульсу. Серцевий поштовх легко відчутти, приклавши долоню до грудної клітки собаки з лівої сторони, трохи нижче лопатки. У собак дрібних порід серцевий поштовх можна прощупати і з правої сторони грудної клітки. Пульс можна підрахувати, приклавши пальці до внутрішньої поверхні стегна, де добре прощупується пульсуюча стегнова артерія.

У собак дрібних порід стегнова артерія відчувається під пальцями у вигляді тонкої пульсуючої нитки, у собак великих порід - у вигляді шнура. Кількість ударів пульсу за одну хвилину коливається у тварин у межах від 70 до 120. При вимірі пульсу не варто забувати, що у молодих собак пульс частіший, ніж у дорослих; у самців пульс рідший, ніж у самок; при емоційних порушеннях, м'язовому навантаженні, спеці, духоті, при захворюваннях, що супроводжуються підвищенням температури, пульс завжди частішає.

Як давати собаці ліки.

Існує кілька способів. Найбільш зручний і простий - ліки розмішують з кормом. Препарат поміщають у хлібну або м'ясну кульку, або кладуть у надріз невеликого шматка м'яса і дають собаці.

Ліки з неприємним смаком і запахом попередньо поміщають у капсули або загортають у тонкий цигарковий папір.

Якщо собака все-таки не бажає ковтати ліки, потрібно вдаватися до примусових мір. У розкриті собачу пащу на корінь язика закидається капсула з препаратом або таблетка, після цього

однією рукою власник затискає собаці морду, а іншою погладжує їй шию, підтримуючи при цьому морду в піднятому стані і спонукуючи тварину до ковтальних рухів.

Даючи ліки, необхідно стежити за тим, щоб вони не потрапили в трахею.

Змусити собаку проковтнути препарат можна й іншим способом. Власник лівою рукою затискає собаці морду і піднімає її, а правою розтягує кут губів. У цей час помічник вливає або висипає ліки, користуючись ложкою або шприцом (без голки, звичайно!), в «кишеньку» що утворилася. Після цього власник забирає праву руку і спонукує собаку проковтнути ліки. Вливати чергову порцію можна тільки після того, як собака проковтне попередню. Щоб запобігти зригуванню, потримайте голову собаки якийсь час у піднятому положенні.

Клізма. Для клізми потрібно взяти 400-500 мл води або лікарської рідини (за вказівкою ветеринарного лікаря). Змазаний вазеліном наконечник великої спринцівки або клізмової кварти обережно вводять у пряму кишку собаки. Для того, щоб не спровокувати передчасний викид рідини, її потрібно вливати поступово.

Як поставити свічки. Суппозиторії - дуже ефективний засіб при лікуванні собаки. Як правило, їх вводять після вечірньої прогулянки на ніч, що продовжує їхню дію. Свічку закладають якнайглибше, опускають і підтримують хвіст, щоб тварина її не виштовхнула, погладжують собаку по крупі, викликаючи тим самим скорочення сфінктера.

Промивають ротovu порожнину за допомогою спринцівки, наконечник якої вставляють в кут пащі тварини. Голову під час цієї процедури потрібно тримати опущеною донизу для того, щоб тварина не заковтувала рідину.

Накладання зігрівального компресу. Будь-яку щільну тканину, полотно або фланель змочіть теплою водою, добре віджміть і покладіть собаці на ділянку тіла, яку треба зігріти. Поверх тканини розкладіть шматок целофану або парафінового паперу трохи більшого розміру, потім шар вати. Зігрівальний компрес закріплюють за допомогою бинта.

Для компресу можна використовувати гірчичники. На уражене місце ставлять попередньо опущений у воду теплий гірчичник, покривають його подвійним шаром пов'язки, що закріплюють еластичним бинтом. Такий компрес залишають на 20 хвилин. Знявши його, просушують шкіру, припудрюють її тальком і теплу пов'язку залишають на кілька годин, закріплюючи її за допомогою еластичного бинта.

Як змазати горло. Ця процедура дуже неприємна для собаки, тому краще робити її удвох. Один, надавлюючи лівою рукою на куточки губ, відкриває щелепу собаки, а правою рукою натискає на корінь язика. Другий змащує горло за допомогою палички, кінець якої обмотаний ватою, змоченою ліками.

Ін'єкції. Розрізняють три види ін'єкцій: внутрішньовенна, внутрішньо м'язова і підшкірна. Дві останні собаківники цілком можуть навчитися робити самостійно, внутрішньовенна ін'єкція дуже складна і її повинен робити тільки фахівець. Розмір шприца і голки визначає спеціаліст, який і покаже вам, як правильно робити підшкірні та внутрішньом'язові ін'єкції.

Інструменти необхідно стерилізувати як до, так і після застосування. Звичайно, краще користуватися одноразовими шприцами. Стерильну голку надягають на шприц за допомогою пінцету, або пальцями, попередньо змоченими спиртом, не торкаючись самої голки. Збирати шприц і набирати ліки найкраще без присутності собаки, інакше вона знервується, що ускладнить процедуру. При підшкірних ін'єкціях голку вводять під праву лопатку, якщо собака стоїть, або в область стегна, якщо вона лежить. Внутрішньом'язові ін'єкції, як правило, роблять у стегновий м'яз. Протерши місце уколу спиртом і лівою рукою підтримуючи шкіру, проколюють її голкою і, натискаючи на поршень шприца, повільно вводять ліки. Голка вводиться у м'яз на 2/3 і строго перпендикулярно до поверхні шкіри. Потім шприц витягають швидким рухом, прикладаючи на кілька секунд до місця уколу вату, змочену спиртом.

Ветеринарна аптечка

Для своєчасного надання хворій собаці долікарської допомоги необхідно мати ветеринарну аптечку. Бажано, щоб до її складу входили:

- термометр (найкраще, ветеринарний з міцною ниткою і затиском для фіксації);
- піпетки очні;
- спринцівка;
- ножиці для вистигання шерсті (найкраще вигнуті по площині);
- вата для зігрівального компресу (1 пачка);
- вата гігроскопічна стерильна (1 пачка);
- бинти марлеві (2-3 пачки);
- джгут гумовий;
- 5 %-ний спиртовий розчин йоду (20-25 мл);
- клейонка або парафіновий папір для зігрівального компресу;
- 3 %-ний розчин перекису водню (50 мл);
- брильянтовий зелений (20 мл);
- вазелінова, оливкова або касторова олія (100мл);
- борна кислота (20 г);
- лінімент синтоміциновий 10 %-ий (25 г);
- калію перманганат (марганцівка - 10 г);
- спирт 70 %-ний (або горілка);
- активоване вугілля:
- сульфамідна мазь (для обробки порізів);
- антибіотики і сульфаніламідні препарати;
- знеболюючі (анальгін і ін.);
- кора дуба, ромашка, лляне насіння та ін.

Вміст аптечки варто постійно поповнювати придатними до вживання медикаментами і матеріалом для перев'язок.

ЧАСТИНА ДРУГА. НОРМОВАНА ГОДІВЛЯ СОБАК

Розділ 1. ПОТРЕБА СОБАК У ПОЖИВНИХ РЕЧОВИНАХ

1.1. Особливості травлення у собак

Собаки – м'ясоїдні тварини. Однак, у результаті тривалого впливу людини, їх організм пристосувався до поїдання і засвоєння поживних речовин раціону, що складається з м'ясних, рибних, молочних, овочевих і зернових кормів.

У процесі травлення білки, жири і вуглеводи істотно змінюються: білки розпадаються до амінокислот, вуглеводи – до глюкози, жири – до гліцерину і жирних кислот. Ці речовини всмоктуються в кров та лімфу і використовуються для побудови тіла та як джерело енергії.

Зміна кормів у травному тракті відбувається в результаті їх *фізичної* (подрібнення, зволоження та ін.), *хімічної* (за допомогою соків травних залоз, що містять ферменти) і *біологічної* (при участі мікрофлори) обробки.

Травлення починається (див. схему) у ротовій порожнині. Одночасно з пережовуванням корму відбувається змочування їжі слиною, у якій, крім води, білків, хлоридів, фосфатів, бікарбонатів та ін. міститься лізоцим – речовина, що убиває бактерії. (З цим, очевидно, пов'язане те, що собаки зализують свої рани). Інтенсивність виділення і властивості слини змінюються в залежності від корму. На сухий корм слини виділяється більше, на водянистий – менше. На складові корму виділяється густа, в'язка, слина з великим змістом муцину. Слина, яка виділяється на перець, кислоту, соду – рідка, так звана «відмивна». Особливо розвинуте у собак виділення слини на психічні порушення. Наприклад, якщо собака знає певний корм, то побачивши його, завжди реагує слиновиділенням. На відміну від інших тварин, у ротовій порожнині собаки корм майже не перетравлюється. Перетравлення корму починається в шлунку. Нормальна місткість шлунка собак середніх розмірів 2–2,5 літри. Шлунок у собак однокамерний, у ньому виділяється шлунковий сік. Чистий шлунковий сік має кислу реакцію, зумовлену наявністю соляної кислоти, вміст якої залежить від властивостей корму. У

шлунковому соку містяться ферменти, що перетравлюють корм. Пепсин за присутності соляної кислоти перетравлює білки. Різні білки корму неоднаково перетравлюються пепсином. Наприклад, білки м'яса перетравлюються швидко, білок яйця – значно повільніше. Оптимальною концентрацією соляної кислоти для перетравлення білків є 0,1–0,2 %, висока концентрація – 0,6 %, так само як і низька, знижує дію пепсину. Інший фермент шлункового соку – хімосин – переводить казеїноген молока в казеїн. Під дією цього ферменту молоко зсідається в шлунку і перетравлюється ферментами шлункового соку. У цуценят відносно більше хімосину і менше пепсину і соляної кислоти, у дорослих собак, навпаки, більше пепсину і соляної кислоти і менше хімосину. У шлунковому соку міститься і ліпаза, що розщеплює жири, але кількість її невелика. Більше ліпази у шлунковому соку молодих собак, у яких вона перетравлює жир молока.

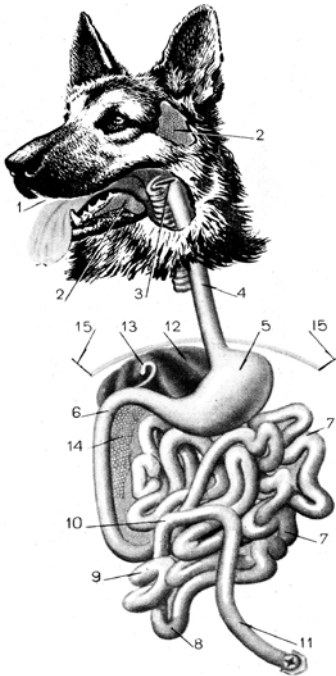

Схема органів травлення собаки:

- 1 – ротова порожнина;
- 2 – слинні залози;
- 3 – глотка;
- 4 – стравохід;
- 5 – шлунок;
- 6 – дванадцятипала кишка;
- 7 – тонка кишка;
- 8 – клубова кишка;
- 9 – сліпа кишка;
- 10 – ободова кишка;
- 11 – пряма кишка;
- 12 – печінка;
- 13 – жовчний міхур;
- 14 – підшлункова залоза;
- 15 – діафрагма.

При відсутності корму шлункові залози знаходяться в спокої. Але як тільки собака побачить корм або починає його поїдати, то приходить у стан харчового збудження і вже через 5–6 хвилин у її шлунку починається виділення шлункового соку. На виділення соку діє й емоційне збудження собаки. Якщо собаці у розпал виділення шлункового соку показати кішку, вона розлютиться і виділення соку припиниться.

На різний корм виділяється і різний за кислотністю і силою травний сік. Найвища кислотність соку при вживанні м'яса. Вона становить у середньому 0,56 %, при вживанні молока – 0,49 %, хліба – 0,47 %. Секреція залоз шлунка в значній мірі залежить від якості корму, його смакових властивостей.

Таким чином, кількість і якість травного соку залежить від складу раціону. Так, наприклад, при годівлі собак тільки м'ясом виділяється мала кількість в'язкої слини, хлібом – велика кількість рідкої слини. Подібним чином відбувається відділення шлункового соку: на хліб виділяється багатий на ферменти шлунковий сік, але з невеликою кількістю кислоти, на м'ясо – шлунковий сік, що містить велику кількість кислоти.

Отже, при дослідженні шлункового соку собак виявилось, що різні поживні речовини корму викликають виділення різного за складом шлункового соку, що має різну травну силу і кислотність. Є характерні відмінності і в кількості виділеного соку.

Так, при годівлі собак хлібом максимальна кількість шлункового соку виділяється протягом першої години; протягом другої години секреція значно знижується і поступово наближається до нуля.

При годівлі собак м'ясом протягом перших двох годин секреція залишається майже однаковою, потім вона швидко знижується і через 2–3 години наближається до нуля.

Кількість шлункового соку безпосередньо залежить від режиму годівлі. Тривала, багата білками м'ясна годівля призводить до збільшення абсолютної кількості багатого білками і ферментами шлункового соку, а тривала вуглеводна (хлібна) годівля зумовлює різке його зменшення. Ось чому ні в якому разі не можна різко змінювати кормові раціони собак, перехід від одного кормового раціону до іншого повинен здійснюватися поступово.

Різний корм проходить по шлунку з різною швидкістю. Грубий корм довше затримується у шлунку, рідкий залишає шлунок через кілька хвилин після вживання корму, причому теплий швидше, ніж холодний. Корм переходить зі шлунка в кишечник порціями.

Зі шлунка кормові маси поступово надходять у кишечник, де змочуються *кишковим соком*, *соком підшлункової залози* і *жовчю*. Усі ці соки мають сильну травну дію. Реакція їх у цілому лужна. *Сік підшлункової залози* багатий ферментами. Трипсин розщеплює білки і пептиди до амінокислот. У соку підшлункової залози міститься амілаза, яка перетравлює крохмаль і глікоген до глюкози. В ньому міститься також і нуклеаза, що перетравлює нуклеїнові кислоти. Підшлункова ліпаза розщеплює жири на гліцерин і жирні кислоти. Вміст ферментів підшлункової залози змінюється від складу раціону. При годівлі тварин хлібом виділяється більше шлункового соку, при годівлі молоком – менше. Тривалість секреції найбільша при поїданні хліба, при поїданні м'яса – менша. Найбільша кількість трипсину міститься у соку, що виділяється при згодовуванні молока, а при згодовуванні хліба у соку виділяється багато амілази. Режим годівлі дуже впливає на роботу підшлункової залози. Різкий перехід від одного режиму годівлі до іншого може викликати розлад у її діяльності.

Під час травлення у просвіт дванадцятипалої кишки, крім соку підшлункової залози виділяється *жовч* – секрет печінки, що також бере участь у травленні. Жовч виробляється в печінці постійно, тому що вона є не тільки травним соком, але і секретом, що видаляє з організму непотрібні речовини. Поза періодом травлення жовч надходить у жовчний міхур, що є її резервуаром. Як з міхура, так і з печінки жовч надходить у кишечник тільки під час травлення. Після інтенсивного травлення міхур може виявитися порожнім. Дію жовчі у процесі травлення підсилює дія ліпази підшлункового і кишкового соків, сприяючи перетравленню жирів. При годівлі собак м'ясом жовч починає надходити в кишечник через 5–8 хвилин, хлібом – через 8–12, молоком – через 3–5 хвилин.

На перетравлення корму впливає також *кишковий сік*, що містить ферменти, якими закінчується розщеплення складних

органічних речовин корму на більш прості. Склад кишкового соку змінюється і залежить від складу корму.

Час проходження корму по травному каналу у собак залежить, головним чином, від складу раціону і триває в середньому 12–15 годин. Рослинний корм викликає сильнішу перистальтику кишкового каналу і тому проходить травний канал швидше, ніж м'ясний (4–6 годин).

Перетравність поживних речовин різних кормів неоднакова. М'ясо у собак через 2 години перетравлюється наполовину, через 4 години – на 3/5, через 6 годин – на 7/8, а через 12 годин – усе. Рис через годину перетравлюється на 8 %, через 2 – на 25, через 3 – на 50, через 4 – на 75 %, через 6 – на 90, через 8 годин – на 98 %.

При надмірній годівлі кількість калу, що виділяє собака, збільшується, тому що частина корму не перетравлюється. Під час руху акт дефекації у собак не відбувається. При нормальному режимі годівлі собаки вивільнюють пряму кишку 2–3 рази на добу.

У собак часто спостерігається акт блювоти. Блювота з'являється в результаті подразнення слизової оболонки шлунка чи кишок отруйними речовинами, що потрапили з їжею в шлунок або як наслідок сильного механічного подразнення стравоходу твердими частинками корму. У цих випадках блювоту варто розглядати як захисну реакцію організму. Але блювота буває, наприклад, при підвищенні внутрішньочерепного тиску з виникненням у крові речовин, що подразнюють блювотний центр. Такими речовинами можуть бути токсини бактерій і продукти порушеного обміну речовин. Блювота може бути викликана й введенням собаці апоморфіну.

1.2. Потреба собак в енергії

Стан здоров'я собак визначається особливостями та інтенсивністю біохімічних процесів, які відбуваються у клітинах і тканинах організму. Тому кожна тварина вимагає безперервного надходження кисню, води і корму. При відсутності будь-якого з названих факторів організм існувати не може.

Собакам необхідна визначена кількість енергії, білків і амінокислот, вуглеводів, жирів, мінеральних речовин і вітамінів. Потреба в поживних речовинах визначається спадковими, статевими, віковими та іншими особливостями тварин і залежить,

насамперед, від живої маси, м'язової діяльності, породи, фізіологічного стану, умов утримання (температури повітря) тощо. Ознаками задоволення фізіологічних потреб собак в енергії і поживних речовинах є нормальний ріст і розвиток молодняка, постійна маса тіла і середня вгодованість дорослих тварин, нормальний життєздатний приплід, добре здоров'я.

Для забезпечення нормальних життєвих процесів раціон собак повинен складатися із поживних речовин з визначеною кількістю енергії. Енергія необхідна для роботи внутрішніх органів, підтримки тону м'язів і рухів, нормальної температури тіла.

Сумарна кількість органічної речовини (білків, жирів і вуглеводів), котра необхідна тварині на добу, визначає загальний рівень годівлі, що для собак виражається у кілоджоулях (кДж) валової енергії. Встановлено, що дорослій собаці у стані спокою в середньому потрібно 87 ккал (365 кДж) енергії на 1 кг маси тіла. Потреба в енергії дорослих собак різної маси тіла у період спокою наведена в таблиці 1.

1. Потреба дорослих собак в енергії, (у період спокою на 1 кг живої маси)

Жива маса, кг	кДж	Жива маса, кг	кДж
1	590	8	340
1,5	540	9	325
2	490	10	315
2,5	465	15	285
3	440	20	260
3,5	430	25	245
4	405	30	230
4,5	390	40	215
5	380	50	205
5,5	370	60	190
6	360	70	180

На потребу собак в енергії впливає багато факторів: маса тіла, температура повітря, стан шерсті, стать, вік, конституція собаки, м'язова діяльність (робота службових собак), фізіологічний стан (вагітність, лактація) тощо.

Чим більша маса тіла собаки, тим менші витрати енергії в розрахунку на одиницю ваги. Відповідно до закону Рубнера, дрібні тварини мають інтенсивніший енергетичний обмін, ніж великі. У зв'язку з цим усі собаки різних порід поділяються на такі категорії: дуже маленькі – масою тіла від 1 до 5 кг, маленькі – від 5 до 10 кг, середні – від 10 до 20 кг, великі – від 20 до 30 кг, дуже великі – від 30 кг і більше.

Собакам різних категорій потрібна неоднакова кількість енергії, тому що поверхня тіла на одиницю маси більша у дрібних собак, ніж у великих; тому дрібні тварини витрачають більше тепла, ніж великі. З цього випливає, що в їх організмі інтенсивніше відбуваються процеси теплоутворення (окиснення білків, жирів і вуглеводів корму).

Тому на 1 кг маси тіла дорослим собакам дуже маленьких порід у середньому потрібно 460 кДж, маленьких – 350, середніх – 290, великих – 250 і дуже великих порід – 220 кДж енергії. Норми добової потреби дорослих собак в енергії наведені в додатках.

Потреба цуценят і молодих собак в енергії визначається віком. Цуценятам і молодим собакам на 1 кг живої маси у віці від 1,5 до 3 міс. потрібно в середньому 970 кДж, від 3 до 5 міс. – 710 кДж, від 5 до 8 міс. – 520 кДж, від 3 до 13 міс. – 420 кДж енергії. Норми добової потреби цуценят різного віку в енергії наведені в додатку 1.

Чим нижча температура навколишнього середовища, тим більше теплової енергії виробляється в організмі собаки. Так, наприклад, у собаки на 1 кг живої маси при температурі повітря 4,4 °С виробляється 128 ккал (536 кДж) енергії, при 14,5 °С – 101 (422), при 22 °С – 71 (297), при температурі 30,7 °С – 62 ккал (260 кДж) тепла. У собак з нормальною шерстю при температурі повітря 20 °С виробляється приблизно стільки ж енергії, скільки у собак з обстриженою шерстю при температурі навколишнього середовища 30 °С.

Енергетичний обмін у собак також залежить від сезонних метеорологічних змін умов існування. У літній сезон добова

потреба в енергії в середньому знижується на 15 %, у зимовий – збільшується на 15 %.

Самці і цуценята затрачають більше енергії, ніж самки і дорослі собаки, тому що у самців і цуценят більш інтенсивний обмін речовин. Собаки, що легко збуджуються, потребують більше енергії, ніж флегматичні.

При вагітності і лактації самок, а також у підростаючих цуценят потреба в енергії збільшується. У племінних собак калорійність раціону повинна бути підвищена в середньому на 25 %, у вагітних самок з другого місяця вагітності кількість енергії в раціоні збільшують на 50 %, а у лактуючих самок – на 70 % і більше.

На потребу собак в енергії впливає їх м'язова діяльність (робота). Чим важчу роботу виконують службові собаки, тим вища потреба в енергії. Помірна робота службових собак збільшує витрати енергії в середньому на 30 %.

М'язова робота призводить до різкого збільшення витрат поживних речовин в організмі, їх розпаду, а отже, і до збільшення теплоутворення. Собака, яка виконує роботу, може здійснювати її як з відновленням втрачених речовин за рахунок годівлі, так і за рахунок безповоротного розпаду, що веде до виснаження.

У собак, які інтенсивно працюють, спостерігається прискорене дихання, вони пітніють, буває навіть тимчасове підвищення температури тіла. Зміна теплопродукції відбувається в результаті виробленого нервового рефлексу.

Кількість енергії, витраченої на виконану роботу, залежить від ступеня натренованості собаки та індивідуальних особливостей (породи). Породні особливості залежать від типу конституції, розвитку тканин і органів та здатності пристосування (адаптації) до навколишнього середовища.

На потребу собак в енергії впливає реакція організму на навколишній простір і ландшафт. Відкритий простір для собак є подразником, який викликає підвищений обмін речовин.

Для підрахунку кількості енергії в кормі і раціоні необхідно знати вміст білка, жиру, вуглеводів, а також коефіцієнти їх енергетичної цінності. Відомо, що 1 г білка при окисненні в

організмі виділяє 16,7 кДж енергії, 1 г жиру – 37,7 кДж і 1 г вуглеводів – 15,7 кДж енергії.

1.3. Потреба собак у білку і амінокислотах

Значення білка й амінокислот для собак величезне. Білок повинен систематично надходити в організм з кормом, тому що він безупинно витрачається, а без нього тварини гинуть.

Білок корму необхідний для побудови тіла цуценят і молодняку, для поновлення зношених тканин дорослих собак, для утворення білка в молоці у лактуючих самок.

Майже усі білки діють як ферменти і є необхідною частиною ферментів, гормонів, імунних тіл та інших життєво важливих речовин, за допомогою яких здійснюється і регулюється обмін речовин чи створюється захист організму. Білки як електроліти беруть участь у підтримці водно-сольової рівноваги в організмі і сприяють транспортуванню деяких речовин.

При нестачі в кормі білка й, особливо, амінокислот відбувається затримка росту і розвитку цуценят, порушуються функції розмноження, знижується засвоєння поживних речовин корму, зменшується виділення молока у лактуючих самок, затримується ріст шерсті і кігтів, знижується стійкість організму до захворювань.

Недостатнє надходження білка з кормом призводить до азотного голодування, що, у свою чергу, відбивається на складі білків плазми крові і веде до виникнення гіпопротеїнемії. Це виражається у зменшенні вмісту сечовини в загальному азоті сечі і зниженням кількості гемоглобіну в крові.

При тривалому білковому голодуванні знижується ферментативна функція печінки, а в сечі з'являється велика кількість амінного азоту, який не може бути нормально засвоєний через нестачу ферментів.

Надлишок білка в кормі для собак також шкідливий, тому що може стати причиною токсичних явищ, при яких найчастіше уражається печінка.

Оптимальна потреба собак у білку й амінокислотах в розрахунку на 1 кг живої маси наведена в таблиці 2.

**2. Потреба собак у білку й амінокислотах
(на 1 кг живої маси)**

Показники	Дорослі собаки	Щуценята
Білок, г	4,5	9.0
Амінокислоти, мг:		
аргінін	70	270
гістидин	60	250
лізин	60	210
ізолейцин	30	330
лейцин	110	370
валін	85	300
триптофан	15	60
метіонін	70	190
треонін	55	60
фенілаланін	65	140

У добовому раціоні службових собак кількість білка повинна становити на 30 % більше, ніж не службових, причому 1/3 білка повинна бути тваринного походження. При підтримуючому раціоні (у спокої) і раціональному підборі білкових кормів з достатньою кількістю незамінних амінокислот собак можна забезпечити білком, використовуючи тільки рослинні корми.

Орієнтовний вміст білка в розрахунку на загальну кількість корму при годівлі вологим раціоном (70–75 % води) повинен складати 6,7 %, а при годівлі сухим раціоном (8–10 % води) – 20–22 %.

На потребу собак у білку й амінокислотах впливає їх фізіологічний стан: вагітність і лактація самок, посилене використання самців та ін. У цих випадках потреба в білку збільшується, що необхідно враховувати при складанні раціонів годівлі.

Основним фактором, що впливає на потребу собак у білку є його біологічна повноцінність. Чим нижча якість білка, тим вища в ньому потреба. Повноцінність білків визначається амінокислотним складом, особливо наявністю незамінних амінокислот: лізину, метіоніну, триптофану, валіну, гістидину, фенілаланіну, лейцину, ізолейцину, треоніну й аргініну. Ці амінокислоти повинні обов'язково надходити з кормом, тому що вони не синтезуються в організмі.

Лізін в організмі собак необхідний для синтезу тканинних білків і бере участь в утворенні сперми, креатину й інсуліну.

Гістидин бере участь в енергетичному обміні, використовується для синтезу гемоглобіну й еритроцитів крові і деяких м'язів.

Фенілаланін і *триптофан* визначають в організмі фізіологічну активність ферментів травного тракту, окисних ферментів у клітинах і деяких гормонів. Триптофан також бере участь у відновленні білків плазми крові.

Цистин активізує інсулін, разом із триптофаном він бере участь у синтезі жовчних кислот, необхідних для усмоктування багатьох поживних речовин з кишечника.

Метіонін бере участь у процесах утворення нових сполук в організмі, таких як холін, креатин, адреналін та ін. Поряд з холіном метіонін є основним чинником обміну жиру в організмі. Метіонін і цистин входять до складу шерсті й зумовлюють її ріст.

Відсутність чи нестача незамінних амінокислот у раціоні призводить до порушення білкового обміну – до негативного азотистого балансу, коли азоту виділяється з організму більше, ніж надходить з кормом; припинення регенерації білків у тілі; втрати апетиту, виснаження; патологічних змін у нервовій системі й органах внутрішньої секреції та ін. Як результат, у цуценят затримується чи зовсім припиняється ріст, а у дорослих собак погіршується загальний стан здоров'я, порушується репродукція та ін.

У дорослих собак при годівлі м'ясними субпродуктами і рослинними кормами часто відчувається нестача лізину, метіоніну і триптофану, у цуценят – метіоніну і цистину. При

нестачі в кормі незамінних амінокислот необхідно збільшувати кількість білка чи додавати в раціони до норми синтетичні амінокислоти. При надлишку амінокислот у раціоні необхідно зменшити норму згодовування білка за рахунок кормів тваринного походження.

1.4. Потреба собак у вуглеводах

Серед органічних речовин у раціонах собак максимальну питому вагу займають вуглеводи – цукор, крохмаль і клітковина. Значення їх у годівлі дуже велике, тому що вони є найважливішим джерелом енергії в організмі і забезпечують до 70 % загальної калорійності раціону собак. Але годівля собак тільки вуглеводами через 30–40 діб призводить до смерті.

Цукор і крохмаль відносяться до легкозасвоюваних вуглеводів, а клітковина – до важкозасвоюваних. Під впливом ферментів у шлунково-кишковому тракті цукор і крохмаль перетворюються в глюкозу, окиснювання якої в організмі собак поєднане з утворенням значної кількості аденозинтрифосфорної кислоти (АТФ), що є унікальною формою енергії, яку використовує організм для різних фізіологічних функцій.

Значення глюкози особливо велике для центральної нервової системи, де вона є найважливішим субстратом окиснення. Глюкоза служить безпосереднім попередником глікогену, який відкладається в печінці і м'язах. Вона легко перетворюється в жир, особливо при надлишковому її надходженні з кормом.

Роль глікогену дуже важлива: він регулює рівень цукру в крові. Нестача глікогену в печінці призводить до виникнення жирової інфільтрації і дистрофії печінки.

Незважаючи на те, що клітковина погано перетравлюється в шлунково-кишковому тракті і не може бути джерелом енергії і пластичного матеріалу, її роль у годівлі собак дуже істотна. Клітковина відіграє першорядну роль у формуванні калових мас, стимулює перистальтику кишечника, регулює його моторну функцію.

Нестача клітковини в кормі веде до розвитку дискінезії кишечника. Тому раціон собак повинен містити достатню кількість клітковини, джерелом якої є рослинні корми. Особливо необхідне збагачення клітковиною раціонів для старих собак. Надходження клітковини варто обмежити при запальних захворюваннях кишечника і прискоренні кишкової перистальтики (часте виділення калу, особливо, рідкого).

Поряд з регуляцією перистальтики кишечника клітковина нормалізує моторну діяльність жовчовивідних шляхів, стимулює процеси виділення жовчі, перешкоджає розвитку застійних явищ, сприяє виведенню з організму холестерину.

Оптимальна потреба дорослих собак у вуглеводах складає 10 г, у тому числі 1 г клітковини, цуценят – 15,3 г і 1,5 г клітковини на 1 кг живої маси. Нестача у раціонах собак цукру і крохмалю веде до виснаження, а надлишок – до ожиріння. Орієнтовний вміст вуглеводів у розрахунку на загальну кількість корму при годівлі собак вологим раціоном (70–75 % води) повинен складати близько 20 %, у тому числі 0,6–1,2 % клітковини, а при годівлі сухим раціоном (3–10 % води) – 65 % і 2–3 % клітковини.

Потреба у вуглеводах залежить від роботи, яку виконують собаки (у службових собак) і вмісту в раціоні жиру. Чим менше в кормі жиру, тим більше повинно бути вуглеводів. У літній період вуглеводами можна до деякої міри замінювати жири.

1.5. Потреба собак у жири

Значення жиру в годівлі собак визначається вмістом у ньому необхідних жирних кислот і високою його калорійністю в порівнянні з іншими поживними речовинами корму.

До складу жиру входять: нейтральний жир, жирні кислоти, пігменти, вітаміни А, D, Е, фосфатиди, стерини та ін. Калорійна

цінність жирів не вичерпує їх біологічного значення. Такі жирні кислоти як ліолева, ліоленова й арахідонова, є незамінними факторами годівлі собак. Виключення цих кислот з раціону викликає серйозні порушення в організмі собак.

Жир як структурний матеріал входить до складу протоплазми клітин тваринного організму. Так, наприклад, арахідонова кислота входить у структуру клітинних і субклітинних біомембран.

Щуценята і молодняк найбільш чутливі до дефіциту незамінних жирних кислот. Арахідонова кислота синтезується в організмі собак з ліолевої кислоти, що надходить в організм лише з кормом. Мінімальна потреба ліолевої кислоти для собак складає близько 2 г на голову на добу. Ця кількість ліолевої кислоти міститься в 10 г олії.

В організмі собак жири відіграють роль основної запасної речовини. Відкладення жиру під шкірою собаки захищає її від холоду. Жирові відкладення мають велике значення при голодуванні собак. При голодуванні такі органи, як серце і мозок, залишаються майже незмінними, у той час як м'язи зменшуються на 30 %. Жир корму необхідний також для нормальної роботи травних залоз.

Середня фізіологічна потреба в жирі для собак складає близько 20–25 % від загальної калорійності раціону. Наприклад, собаці живою масою 20 кг у стані спокою потрібно 30–40 г, при помірній роботі службових собак – 40–50 г жиру на добу.

Оптимальна потреба в жирі у дорослих собак складає 1,32 г, у щуценят – 2,64 г на 1 кг живої маси.

Добові норми потреби собак у жирі приведені в додатку 15. Орієнтовний вміст жиру в розрахунку на загальну кількість

корму при годівлі вологим раціоном повинен складати 1–5 %, при годівлі сухим раціоном – 5–20 %.

При нестачі жиру в раціоні у собак спостерігається затримка росту, порушення функції розмноження, А, D і Е-авітамінози, захворювання шкіри, відхилення в розвитку шерсті та ін. Надлишок жиру теж шкідливий, тому що призводить до порушення холестеринового обміну та до погіршення здоров'я собак.

1.6. Потреба собак у вітамінах

Крім білків, вуглеводів і жирів, у раціонах собак обов'язково повинні міститись вітаміни, необхідні для збереження здоров'я і нормальної життєдіяльності. Нестача, надлишок чи повна відсутність вітамінів у кормах призводить до авітамінозів – хвороб незаразного характеру.

Вітамін А (ретинол).
Міститься у кормах у чистому вигляді й у вигляді каротину – провітаміну А.

Він необхідний собакам для підтримки в нормальному стані структури епітеліальної, нервової й інших тканин організму, забезпечує життєво важливі фізіологічні функції – ріст, розвиток, зір.

Потреба собак у вітаміні А складає в середньому 100–200 МО на 1 кг живої маси. Не менше 1/3 цієї потреби повинно забезпечуватись за рахунок самого вітаміну, а 2/3 – за рахунок провітаміну – бетакаротину (1 МО відповідає 0,3 мкг чистого вітаміну А чи 2 мкг бетакаротину). Місцем перетворення каротину у вітамін А, що резервується в печінці, є стінки тонкого відділу кишечника.

При нестачі в раціоні вітаміну А відбувається інтенсивне зроговіння (кератинізація) епітеліальної тканини, спостерігаються патологічні зміни в шкірі і слизових оболонках

дихальних шляхів, травного тракту і генеративних органів. У результаті знижується стійкість епітеліальної тканини до проникнення збудників інфекційних захворювань і авітамінозні собаки стають чутливими до хвороб органів дихання і травного тракту. Пошкодження епітелію слизових залоз призводить до сухості рогової ока й ослаблення зору.

Нестача вітаміну А викликає дегенеративні зміни в нервовій тканині, що призводить до порушення координації рухів, слабкості м'язів та ін. У авітамінозних собак часто спостерігаються порушення функцій розмноження: у самців з'являється стерильність на ґрунті дегенерації епітелію сім'яників, у самок – порушення статевого циклу, які супроводжуються зроговінням епітелію родових шляхів, погана заплідненість. При тривалому А-вітамінному голодуванні відбувається розсмоктування плоду, аборти, народження слабкого нежиттєздатного приплоду. Для забезпечення нормального розмноження племінним собакам у період підготовки до парування, під час вагітності і лактації самок А-вітамінну поживність раціону збільшують у 1,5–2 рази у порівнянні з мінімальною нормою потреби собак у період спокою.

Вітамін D (кальциферол) є антирахітним вітаміном. Він бере участь у регулюванні кальцієвого і фосфорного обміну у собак, росту і мінералізації кісткової тканини, прискорює усмоктування кальцію в кишечнику.

Потреба собак у вітаміні D у середньому складає 7–10 МО на 1 кг живої маси. У цуценят і молодих собак потреба вища, у дорослих – нижча. Ця потреба підвищується у вагітних і лактуючих самок.

При нестачі в раціоні вітаміну D цуценята хворіють рахітом, що виявляється в деформації кістяка, скривленні трубчастих кісток, хребта і грудної клітки через недостатнє окостеніння. Змінюється і склад крові, тому що сильно знижується вміст неорганічного фосфору (до 20–25 %) при малій зміні вмісту кальцію. За цим показником рахіт відрізняється від тетанії, при якій у крові різко знижується вміст кальцію, а вміст фосфору залишається в нормі.

У дорослих собак при нестачі вітаміну D спостерігається остеомаліяція – хворобливе розм'якшення кісток. Однією з важливих причин розвитку D-вітамінної недостатності є

відсутність сонячного опромінення. Під впливом ультрафіолетових променів у шкірі з ергостерину (провітаміну *D*) утворюється вітамін *D*.

Для профілактики і лікування *D*-вітамінної недостатності застосовуються препарати ергокальциферолу і риб'ячий жир. Великі дози вітаміну *D* (1 тис. МО і більше на 1 кг живої маси) токсично діють на організм.

Вітамін Е (токоферол). Підтримує в організмі собак нормальний стан функцій розмноження, розвиток попереочносмугастої мускулатури, резистентність еритроцитів крові до гемолізу, клітинне дихання та інші фізіологічні функції.

Мінімальна потреба собак у вітаміні *E* у середньому складає 2 мг на 1 кг живої маси. Потреба в ньому зростає при згодовуванні собакам кормів з великою кількістю поліненасичених жирних кислот, що містяться в рибі.

E-авітамінна недостатність викликає у собак морфологічні зміни в органах розмноження, призводить до безплідності. У самок зародок гине чи розсмоктується через нагромадження в організмі токсичних речовин жирового обміну, у самців порушується спермогенез, утворення статевих гормонів, сперматозоїди стають менш рухливими. При хронічній нестачі вітаміну *E* виникає м'язова дистрофія як результат розладу обміну в м'язовій і нервовій тканинах. У собак з *E*-авітамінозною недостатністю спостерігаються наростаюча м'язова слабкість, дискоординація рухів і паралічі кінцівок.

Для профілактики *E*-вітамінної недостатності собакам дають вітамін і селеніт по черзі. Селеніт натрію вводять у корм у дозі 0,1 мг на 1 кг сухої маси корму. Основне джерело вітаміну *E* – олія, особливо нерафінована. Вітамін *E* міститься також у гречаній і вівсяній крупах.

Вітамін К (філохінон) є антигеморагічним вітаміном. Він бере участь у процесах зсідання крові, необхідний для синтезу в печінці функціонально активних форм протромбіну та інших білків.

Мінімальна потреба дорослих собак у вітаміні *K* в середньому складає 30 мкг, цуценят і молодняку – 60 мкг на 1 кг живої маси.

При нестачі вітаміну *K* в раціоні собак спостерігається підшкірна геморагія – крововиливи на шиї, грудях, ногах та в інших місцях. Причиною *K*-вітамінної недостатності є порушення

усмоктування вітаміну. Внаслідок захворювання кишечника авітаміноз розвивається при захворюванні печінки і жовчовивідних шляхів.

Вітаміном К багаті білокачанна капуста, шпинат, гарбузи і томати. Як К-вітамінний препарат використовують вікасол. Самкам його дають перед щенінням двічі – за 10 і 5 днів у дозі, що не перевищує 1 мг на добу. У великих дозах препарат токсичний, може викликати диспепсію, блювоту і посилене слиновиділення.

Вітамін С (аскорбінова кислота) бере участь в обмінних процесах організму. Він необхідний для утворення колагену, що входить до складу основної речовини судин (ендотелію) і сполучної тканини та для синтезу кортикостероїдів у нирках. Вітамін С сприяє поліпшенню усмоктування заліза в кишечнику і впливає на глікорегулюючу й антиоксидантну функції печінки, запобігає захворюванню тварин цингою.

Потреба собак у вітаміні С складає 1 мг на 1 кг живої маси. Вагітним і лактуючим самкам цю норму збільшують на 25–50 %. Важкі форми С-авітамінозу характеризуються різким підвищенням проникності судинної стінки, що призводить до численних крововиливів у шкіру, внутрішні органи та ін. При гіповітамінозі спостерігаються кровоточивість ясен і гіпохромна анемія.

Джерелами вітаміну С є в основному овочі. Однак, при варінні корму значна частина його втрачається. Багато вітаміну С у квашеній капусті.

Вітамін В₁ (тіамін) відіграє важливу роль у вуглеводному обміні. При недостатньому надходженні в організм собак тіаміну розщеплення вуглеводів зупиняється на стадії пірвіноградної кислоти, що накопичується в крові і тканинах, виявляє токсичну дію і призводить до порушень функцій центральної нервової системи і м'язової діяльності.

Потреба собак у вітаміні В₁ у середньому складає 20–30 мкг на 1 кг живої маси. У цуценят і молодняку ця потреба вища, у дорослих – нижча.

При нестачі в раціоні тіаміну у собак пропадає апетит, спостерігається розлад травлення, слабкість м'язів, порушення координації рухів, можливі навіть паралічі, судоми.

Однією з важливих причин виникнення недостатності тіаміну є однобічна годівля продуктами переробки зерна тонкого помелу з надлишком у раціоні вуглеводів і сирої риби.

Найбільш багаті тіаміном хліб і хлібобулочні вироби з борошна грубого помелу, крупи (гречана, вівсяна, пшоняна), печінка й інші м'ясні субпродукти, а також дріжджі, особливо, пивні, котрі використовуються в лікувальній практиці як додаткове джерело вітамінів групи В. З профілактичною і лікувальною метою застосовують синтетичні препарати вітаміну В₁ – тіамін хлорид і тіамін бромід, що добре розчиняються у воді і малотоксичні.

Вітамін В₂ (рибофлавін) бере участь у ферментних системах, що забезпечують окислювально-відновлювальні процеси в організмі, а також у вуглеводному і жировому обміні й обміні амінокислот.

Оптимальна потреба дорослих собак у рибофлавіні в середньому складає 40 мкг, цуценят і молодняку – 90 мкг на 1 кг живої маси. Вагітним і лактуючим самкам дозу рибофлавіну підвищують. При підвищеному згодовуванні жиру потреба в рибофлавіні зростає приблизно у 2 рази.

При нестачі в кормі собак рибофлавіну спостерігається випадання та депігментація шерсті, блювота, кров'яний понос, м'язова слабкість. У жаркий час року захворювання характеризується дерматитами, ураженнями слизових оболонок губ з вертикальними тріщинами і себорейним злущуванням шкіри навколо рота, носа й вух. Як довели досліди, собаки, що не одержують у раціоні рибофлавін – гинуть.

З кормових засобів найбільш багаті рибофлавіном кормові і пивні дріжджі, молоко, печінка і нирки. У рибі, зерні, овочах рибофлавіну міститься мало.

Вітамін В₃ (пантотенова кислота) в організмі собак бере участь у ферментних системах, що здійснює реакції ацетилювання й окисного розпаду оцтової кислоти. Нестача пантотенової

кислоти в кормах викликає патологічні зміни в нервовій системі, ендокринних органах і шкірі.

Оптимальна потреба дорослих собак у вітаміні B_3 складає 0,05 мг, цуценят і молодняку – 0,2 мг на 1 кг живої маси. Авітамінозний стан у собак проявляється захворюваннями шкіри, дерматитами, депігментацією і випаданням шерсті, ураженнями шлунково-кишкового тракту, важкою формою діареї (іноді кров'яної), конвульсіями, скованими рухами; у цуценят сповільнюється ріст.

Джерелом пантотенової кислоти є дріжджі, печінка, нирки і серце тварин.

Вітамін B_4 (холін-хлорид) бере участь в обміні фосфоліпідів і сірковмісних амінокислот, входить до складу ацетилхоліну, найважливішого провідника нервового збудження. Він захищає печінку від жирової інфільтрації і сприяє видаленню надлишкового жиру з печінки.

Оптимальна потреба собак у холіні складає: у дорослих – 33 мг, цуценят і молодняку – 55 мг на 1 кг живої маси.

Нестача у раціоні холіну викликає у собак ожиріння печінки, що призводить до розвитку некрозів з наступним розростанням сполучної тканини. Наслідком холінової недостатності може бути геморагічна дегенерація нирок.

Холін в організмі собак синтезується з незамінної амінокислоти метіоніну і, почасти, бетаїну, тому недостатність холіну найчастіше спостерігається при годівлі собак кормами з малим вмістом метіоніну.

Багато холіну міститься в печінці, мозку, м'ясі та дріжджах. Для профілактики собакам згодують 30–40 мг холін-хлориду, при лікуванні – 50–70 мг на 1 кг живої маси.

Вітамін B_5 (PP, нікотинова кислота) в організмі собак бере участь у побудові коферментів, що входять до складу окисно-відновних ферментів – дегідрогенез, загальна кількість яких в організмі собак більше 100, беруть участь в обміні білків, жирів, вуглеводів і енергії.

Оптимальна потреба дорослих собак у нікотиновій кислоті складає 0,24 мг, цуценят – 0,4 мг на 1 кг живої маси.

При нестачі в раціоні пантотенової кислоти у собак розвивається **пелагра** – важке захворювання, пов’язане з ураженням шлунково-кишкового тракту, шкіри (дерматити) і центральної нервової системи. Їй характерні блювота, кров’янистий кал і виразки на тілі. Розвиток пелагри може бути пов’язаний з постійною годівлею собак кукурудзяною кашею, що містить нікотинову кислоту в зв’язаному стані. Важливим джерелом нікотинової кислоти є хліб з борошна грубого помелу, риба, печінка, нирки і серце тварин. Багато нікотинової кислоти в дріжджах.

Вітамін B₆ (піридоксин).

Біологічна роль піридоксину визначається участю його в амінокислотному обміні і побудові ферменту фосфорилази, що розщеплює глікоген. Він необхідний для перетворення в організмі собак лінолевої кислоти в арахідонову.

Оптимальна потреба собак у піридоксині в середньому складає: для дорослих – 20 мкг, цуценят – 50 мкг на 1 кг живої маси. При нестачі в раціоні піридоксину у собак спостерігаються захворювання дерматитного характеру з ураженням слизових оболонок, що не піддаються лікуванню нікотиновою кислотою (себорейний дерматит, ангулярний стоматит, хейлоз, глосит, дегенерація серцевого м’яза й анемія).

Високий вміст піридоксину у печінці, м’ясі, рибі, квасолі, гречаній крупі, пшоні, картоплі і дріжджах.

Вітамін B₁₂ (ціанкобаламін) бере участь у кровотворенні, роботі червоного кісткового мозку і біосинтезі нуклеїнових кислот, впливає на ріст, активізацію білкового обміну, сприяє засвоєнню амінокислот.

Оптимальна потреба собак у ціанкобаламіні складає 0,7 мкг на 1 кг живої маси. Для профілактики собакам рекомендується згодовувати 3–5 мкг цього вітаміну, з лікувальною метою – 10–15 мкг на 1 кг

живої маси. Препарат вітаміну нетоксичний і при надлишковому введенні в організм не викликає гіпервітамінозу.

При нестачі вітаміну B_{12} у собак з'являється макроцитарна гіпохромна анемія з ураженням нервової системи й органів травлення.

Джерелами вітаміну B_{12} є печінка тварин і риби (особливо тріскових), сир і молоко. У рослинних кормах цей вітамін відсутній.

Вітамін Н (біотин) в організмі собак регулює стан шкіри, бере участь у вуглеводному, ліпідному і пуриновому обміні.

Потреба собак у біотині складає в середньому 0,5 мг на 1 кг живої маси. При нестачі в раціоні біотину собаки хворіють своєрідним дерматитом – підшви лап стають грубими, мозолистими, на них з'являються тріщини, що кровоточать, спостерігається випадання шерсті, може виникнути параліч задніх кінцівок. При нестачі в раціоні біотину собакам дають 1 мг його протягом 5 днів. Біотин міститься в дріжджах, печінці і нирках тварин. Якщо корм варять – майже половина вітаміну руйнується.

Активність вітамінних препаратів, які застосовують у годівлі собак, обчислюється у вагових і міжнародних одиницях (МО). Для переведення активності вітамінів з міжнародних одиниць у вагові і навпаки необхідно користуватися наступними даними:

Вітамін А

1 МО вітаміну А = 0,33 мкг вітаміну А

1 мкг вітаміну А = 3,3 МО вітаміну А

1 МО вітаміну А = 1 мкг загальних каротиноїдів чи 0,6 мкг бета-каротину.

Вітамін D

1 МО вітамінів D_2 і D_3 = 0,025 мкг вітамінів D_2 і D_3

1 мкг вітамінів D_2 і D_3 = 40 МО вітамінів D_2 і D_3

1 МО вітаміну D_3 = 30 МО вітаміну D_2

1 мкг вітаміну D_3 = 30 мкг вітаміну D_2

1 МО вітаміну D_2 = 0,033 МО вітаміну D_3

1 мкг вітаміну D_3 = 1200 МО вітаміну D_3

Вітамін Е

1 мкг вітаміну Е = 1 МО вітаміну Е

Вітамін B_2

1 мкг вітаміну B₂ = 0,4 МО вітаміну B₂

1 МО вітаміну B₂ = 2,5 мкг вітаміну B₂

Для задоволення фізіологічної норми собак у вітамінах рекомендується додавати до корму вітамінні препарати у рідкому вигляді по краплях, при цьому береться до уваги, що в 1 мл міститься 20–30 крапель, у 0,1 мл – 2–3, у 0,05 мл – 1-1,5 краплі.

Оптимальна потреба дорослих собак і цуценят у вітамінах у розрахунку на 1 кг живої маси приведена в таблиці 3.

3. Потреба собак у вітамінах

Вітаміни	Дорослі собаки	Цуценята
A (ретинол), МО	100	200
D (кальциферол), МЕ	7	20
E (токоферол), мг	2	2,2
K(філохінон), мкг	30	60
B ₁ (тіамін), мкг	20	30
B ₂ (рибофлавін), мкг	40	90
B ₃ (пантотенова кислота), мкг	50	200
B ₄ (холін-хлорид), мг	33	55
B ₅ (нікотинова кислота), мкг	240	400
B ₆ (піридоксин), мкг	20	50
B ₁₂ (ціанкобаламін), мкг	0,7	0,7
Bc (фолацин), мкг	8	15
H (біотин), мг	0,5	0,5
C (аскорбінова кислота), мг	1,0	1,0

1.7. Потреба собак у мінеральних речовинах

Поряд з білками, жирами, вуглеводами і вітамінами мінеральні речовини є життєво важливими компонентами корму собак.

До складу організму тварин входить велика кількість мінеральних елементів. Одні з них (кальцій, фосфор, натрій, калій, хлор, магній та ін.) містяться в організмі в порівняно великій кількості і називаються *макроелементами*, інші – у малих кількостях (залізо, мідь, кобальт, цинк, марганець, йод та ін.) і відносяться до *мікроелементів*.

Кальцій входить до складу кісткової тканини, що виконує опорно-захисну функцію. Йони кальцію надають стабільності клітинним мембранам і здійснюють міжклітинні зв'язки, що

забезпечують злипання (адгезію) клітин при утворенні тканин. Кальцій необхідний для нормального збудження нервової тканини і скорочення м'язів, він є активатором ряду ферментів і гормонів, найважливішим компонентом зсідання крові.

Потреба дорослих собак у кальцію у середньому складає 264 мг, цуценят і молодняку 528 мг на 1 кг живої маси. У вагітних і лактуючих самок ця потреба вища.

Нестача у раціоні кальцію у цуценят викликає рахіт, у дорослих – остеомаляцію, що найчастіше з'являється у вагітних і лактуючих самок у результаті демінералізації кісткової тканини. У хворих собак знижується чи втрачається тонус м'язів, підвищується збудливість рухових нейронів, з'являються судоми.

Основним джерелом кальцію для цуценят є молоко і молочні продукти. Багато кальцію міститься в квасолі, горосі, вівсяній крупі, м'ясо-кістковому, рибному і кістковому борошні.

Фосфор разом з кальцієм входить до складу кісток, а також до складу ядер усіх клітин нервової, м'язової і залозистої тканин у вигляді фосфопротеїдів і фосфоліпідів. Фосфор відіграє важливу роль у вуглеводному обміні, тому що фосфати підсилюють усмоктування глюкози в кишечнику. Перетворення вуглеводів у клітинах відбувається при безпосередній участі фосфорної кислоти. Фосфор має значення в енергетичному забезпеченні процесів життєдіяльності. Аденозинтрифосфорна кислота (АТФ) і креатинфосфат у процесі засвоєння вуглеводів акумулюють енергію, що потім використовується для м'язового скорочення, проведення нервового імпульсу, біосинтезу різних сполук і активного транспортування речовин через біологічні мембрани клітин. Неорганічний фосфор як один з основних компонентів буферної системи, що підтримує рН крові на постійному рівні сприяє підтримці кислотно-лужної рівноваги в організмі.

Потреба дорослих собак у фосфорі складає 220 мг, цуценят – 440 мг на 1 кг живої маси, у вагітних і лактуючих самок вона вища. При нестачі в раціоні собак фосфору збільшуються захворювання, що характерні при кальцієвій недостатності – рахіт, остеомаляція, остеофіброз, остеопороз, а при його відсутності в кормі фосфору собаки хворіють афосфорозом.

Порівняно багато фосфору міститься в молочних продуктах, вівсяній, кукурудзяній і ячній крупах, висівках пшеничних, м'ясо-кістковому, рибному і кістковому борошні.

Натрій і хлор необхідні собакам для підтримання осмотичного тиску в клітинах і постійного об'єму рідини в тілі. Натрій бере безпосередню участь у транспортуванні амінокислот, цукру і калію в клітини тіла. Іони натрію і хлору відіграють важливу роль у механізмі секреції соляної кислоти в шлунку.

Потреба дорослих собак у натрії складає 60 мг, цуценят – 120 мг на 1 кг живої маси. Потреба дорослих собак у хлорі трохи вища, ніж натрію і складає 180 мг, цуценят – 440 мг на 1 кг живої маси.

Для задоволення потреби собак у цих елементах застосовують кухонну сіль. Норма кухонної солі для дорослих собак складає 220 мг, цуценят – 530 мг на 1 кг живої маси. Собаки дуже чутливі до передозування кухонної солі: доза 3,5–4 г на 1 кг живої маси є для них смертельною. У 1 г кухонної солі міститься 0,3 г натрію і 0,57 г хлору. Нестача кухонної солі в раціоні веде до втрати апетиту, зниження виділення шлункового соку, погіршення засвоєння білка й енергії корму, затримки росту цуценят.

Калій міститься в кормових продуктах у значно більшій кількості, ніж натрій. Особливо багато його міститься у рослинних кормах. Калій в організмі собак регулює реакцію крові і тканинної рідини. Корми, багаті калієм, підсилюють виділення з організму натрію, що, у свою чергу, зумовлює високу потребу в іонах натрію. У той же час споживання натрію у великій кількості веде до втрати калію в організмі, тому його необхідно вводити додатково.

Потреба дорослих собак у калії складає 220 мг, цуценят – 440 мг на 1 кг живої маси. При нестачі в раціоні калію сповільнюється ріст цуценят, з'являється спотворений смак, підвищується збудливість, порушуються серцева діяльність (аритмія, низький кров'яний тиск), функції печінки і нирок, самки погано запліднюються.

Магній входить до складу всіх тканин тіла і вважається необхідним елементом для підтримки життя собак. Велика кількість магнію міститься в кістах, звідки організм собаки бере його в разі потреби. Фізіологічна роль магнію дуже велика – він є кофактором ряду найважливіших ферментів і ферментних систем вуглеводно-фосфорного й енергетичного обміну.

Потреба дорослих собак у магнію складає в середньому 11 мг, цуценят – 22 мг на 1 кг живої маси. У вагітних і лактуючих самок потреба в магнії підвищується.

При нестачі магнію в раціонах у собак розвивається сильна збудливість, тетанія, у важких випадках захворювання собаки гинуть. Дефіцит магнію може розвиватися при тривалих проносах. Хронічна нестача магнію веде до посиленого відкладення солей кальцію в стінках артеріальних судин, серцевому м'язі і нирках. Магнієм багаті корми рослинного походження – крупи злакових культур.

Залізо необхідне собакам для синтезу гемоглобіну в крові. Залізо входить до складу ядерної речовини всіх клітин тіла і відіграє важливу роль в окисних процесах як складова частина каталізатора тканинного дихання – цитохрому. Нестача заліза в організмі собак веде до залізодефіцитної анемії. У крові дорослих собак заліза міститься близько 60 мг у 100 мл. Зниження рівня заліза в крові відбувається в основному через погане усмоктування його в кишечнику. У зв'язку з цим злакові корми, багаті фітиновою кислотою і фосфором, є поганим джерелом доступного заліза. Сприяє усмоктуванню заліза аскорбінова кислота.

Добова потреба собак у залізі складає в середньому 1,32 мг на 1 кг живої маси. Потреба в залізі трохи підвищується у цуценят, вагітних і лактуючих самок.

Найбільш багаті залізом печінка, ковбаси з додаванням крові, зернобобові, гречана крупа і пшоно. Введення м'яса до

рослинних кормів раціону підсилює усмоктування заліза, що міститься в продуктах рослинного походження. Згодовування риби збільшує анемію і підвищує потребу в залізі.

Мідь, так само як і залізо, необхідна собакам для процесів кровотворення. Діагностичною ознакою недостатності міді в раціоні й організмі є поява у крові незрілих форм еритроцитів. Фізіологічна роль міді пов'язана з її участю в побудові ряду ферментів і білків. Мідь регулює процеси біологічного окиснювання і генерації АТФ, синтез сполучних білків (колагену і еластину) і метаболізм заліза, активує гліколіз і дію адреналіну. Мідь входить до складних білків еритроцитів (гемокупреїну) і печінки (гематокупреїну).

Потреба собак у міді в середньому складає 0,16 мг на 1 кг живої маси. Для цуценят, вагітних і лактуючих самок ця потреба трохи вища. При нестачі міді в раціонах у собак порушується пігментація шерсті, виникає анемія, затримується ріст цуценят, спостерігаються шлунково-кишкові розлади.

Для запобігання виникнення анемії у цуценят застосовують водний розчин, для приготування якого беруть 2,5 г сірчаноокислого заліза і 1 г сірчаноокислої міді і розчиняють у 1 л кип'яченої води. Розчином зрошують соски самки. Хороші результати дає застосування спеціальних препаратів, що містять мідь і залізо (фероглюкін, гліцерофосфат, глютамат, фероанемін). Показником забезпеченості організму собак міддю є концентрація її в сироватці крові і шерсті. Норма міді у крові 0,15 мг/100 мл; у шерсті порід світлої масті – 0,47 мг/100 г сухої речовини; темної – 0,67 мг/100 г сухої речовини.

Найбільш високий вміст міді в печінці, зернобобових, гречаній і вівсяній крупах, низький вміст - в молоці і молочних продуктах.

Цинк в організмі собак зосереджений, головним чином, у кістках і шкірі. Рівень цинку найбільш високий у спермі і передміхуровій залозі. Його біологічна роль визначається необхідністю в організмі для нормального росту, розвитку і статевої зрілості, підтримки репродуктивної функції, смаку і нюху, нормального загоєння ран та ін. В організмі цинк зв'язаний з

нуклеїновими кислотами, які відповідають за збереження і передачу спадкової інформації.

Нестача цинку в раціоні викликає у собак різке сповільнення росту, затримку статевого дозрівання, порушення смаку (собаки гризуть дерево), зниження апетиту і нюху, викликає хворобу шкіри – паракератоз. Ці захворювання у собак виникають внаслідок згодовування великої кількості хліба з борошна тонкого помелу, втрати крові, інтенсивного потовиділення, зумовленого високою температурою зовнішнього середовища, цирозу печінки, хронічних захворювань кишечника з порушенням усмоктування цинку, вагітності самок тощо.

Добова потреба у цинку дорослих собак складає 0,11 мг, цуценят – 0,2 мг на 1 кг живої маси. У вагітних і лактуючих самок ця потреба вища.

Порівняно багато цинку міститься в м'ясі і м'ясних субпродуктах, у крупі зернобобових і злакових культур. При нестачі цинку в раціоні застосовують солі цинку (наприклад, дорослій собаці середньої величини можна давати на добу 5–10 мг сірчаноокислого цинку). Токсичність цинку невелика. Однак, отруєння ним може бути при згодовуванні кислих продуктів, що зберігаються в оцинкованому посуді.

Марганець відіграє істотну роль в обміні речовин. Рівень марганцю у собак особливо високий у мозку, печінці, нирках і підшлунковій залозі. Марганець необхідний собакам для нормального росту, підтримки репродуктивної функції, процесів остеогенезу і нормального метаболізму в сполучній тканині. Марганець також бере участь у регуляції вуглеводного та ліпідного обміну.

При нестачі в раціоні марганцю у собак спостерігається зниження активності лужної фосфатази кістяку, затримка статевого дозрівання, нерегулярна овуляція, народження мертвого і нежиттєздатного приплоду.

У самців ознакою дефіциту марганцю є виражена гіпохолестеринемія, відзначається схуднення, дерматити, нудота і блювота.

Добова потреба дорослих собак у марганці складає 0,11 мг, цуценят – 0,2 мг на 1 кг живої маси. Порівняно багато марганцю міститься в крупах злакових і бобових культур. У м'ясі, рибі і молочних продуктах марганцю міститься небагато. При нестачі

марганцю в раціоні собакам можна давати водний розчин сірчаноокислого чи вуглекислого марганцю в дозі 0,5–1 мг на добу з кормом. Варто уникати надлишкових доз марганцю, тому що він впливає на засвоєння вітамінів групи В.

Кобальт бере участь у процесах кровотворення. Його фізіологічна функція безпосередньо пов'язана з вітаміном В₁₂, до складу якого входить кобальт (у кількості 4,5 %).

При нестачі в раціоні кобальту у собак виникає важка форма анемії внаслідок сильного пригнічення синтезу вітаміну В₁₂. Кобальт активує ферменти аргіназу, фосфатазу і багато гормонів.

Добова потреба собак у кобальті складає 0,05 мг на 1 кг живої маси. Для профілактики і лікування кобальтової недостатності з успіхом застосовують хлористий кобальт у таблетках; в одній таблетці міститься 40 мг чистого кобальту. Кобальт токсичний: 25–30 мг на 1 кг живої маси вважається смертельною дозою. Найбільша кількість кобальту міститься в овочах, крупах злакових культур, м'ясі, м'ясо-кістковому борошні і дріжджах.

Йод є необхідним елементом в годівлі собак. Біля половини всього йоду, що міститься в тілі, зосереджено в щитовидній залозі. Біологічна роль йоду зв'язана з його участю в утворенні гормону щитовидної залози – тироксину. Тироксин контролює стан енергетичного обміну і рівень теплопродукції в організмі собак. Йод активно впливає на фізичний і психічний розвиток, бере участь у регуляції функціонального стану центральної нервової системи, впливає на діяльність серцево-судинної системи і печінки. Нестача йоду в кормі призводить до розвитку у собак ендемічного зобу. У самок народжуються слабкі чи мертві цуценята з дуже рідким шерстним покривом або ж зовсім безволосі. Появі зобної хвороби сприяє вживання твердої води з високим вмістом кальцію і магнію.

Оптимальна потреба собак у мінеральних макро- і мікроелементах у розрахунку на 1 кг живої маси представлена в таблиці 4.

4. Потреба собак у мінеральних речовинах, на 1 кг живої маси, мг

Мінеральні речовини	Дорослі собаки	Щуценята
Кальцій	264	528
Фосфор	220	440
Натрій	60	120
Хлор	180	440
Калій	220	440
Магній	11	22
Залізо	1,32	1,32
Мідь	0,16	0Д6
Кобальт	0,05	0,05
Цинк	0,11	0,2
Марганець	0,11	-0,2
Йод	0,03	0,06

Добова потреба дорослих собак у йоді складає у середньому 0,03 мг на 1 кг живої маси, щенят – 0,06 мг на 1 кг живої маси. Для профілактики зубу в ендемічних районах у годівлі собак можна використовувати йодовану сіль (25 г йодистого калію на 1 тону кухонної солі), морську капусту чи фітопрепарат «Гербавіт». У 100 г морської капусти в середньому міститься 0,18 мг йоду, у Гербавіті – 0,12 мг.

1.8. Потреба собак у воді

В організмі дорослої собаки масою тіла 10 кг міститься близько 6 л води: з них 3,5 л знаходиться всередині клітин і 2,5 л – у складі позаклітинної рідини організму. З 3,5 л внутрішньоклітинної води близько 95 % знаходиться у вільному стані і 5 % – зв'язаної, головним чином, з білками. Особливо багаті водою тканини молодих тварин. З віком кількість води в організмі собак поступово зменшується.

Вода в організмі визначає структуру і біологічні властивості білків, нуклеїнових кислот, ліпідів, а також структуру клітинних мембран. Вона забезпечує пристосування організму до температури

навколишнього середовища і підтримує постійну температуру тіла, розчиняє і переносить поживні речовини в організмі.

Постійність визначеної кількості води в організмі собак є однією з головних умов нормальної життєдіяльності. Відсутність води собаки переносять важче, ніж відсутність усіх поживних речовин разом узятих. Без корму собака може прожити кілька тижнів (у залежності від її вгодованості), а без води загине через кілька діб. При голодуванні собака здатна перенести втрату 40 % маси тіла, а при позбавленні її води гине при втраті 22 %.

У нормальних умовах потреба дорослої собаки у воді складає близько 40 мл на 1 кг живої маси на добу, цуценят – у два-три рази більше. Чим менша маса тіла собаки, тим вища потреба у воді. Зимомою потреба у воді менша, ніж влітку. Наприклад, у дорослої службової собаки необхідність у воді складає в середньому близько 2,5 л на добу, з цієї кількості води близько 40 % припадає на питну воду, 20 % – на супи, 25 % – на воду, яка входить до складу кормів, і 15 % – на воду, яка утворюється у самому організмі (при окисненні 1 г жиру утворюється 1,07 мл води, 1 г білка – 0,41 мл, 1 г вуглеводів – 0,55 мл води). Кількість питної води залежить від типу годівлі, у середньому дорослій собаці потрібно 1 л питної води на добу.

Надлишок води у собак виділяється через нирки та випаровується з язика. За добу в середньому собака виділяє 0,5–2,0 л сечі у залежності від віку, кількості вжитої води та раціону годівлі. При надмірній годівлі білковими кормами виділення сечі збільшується. Вдень утворення сечі зазвичай більше, ніж вночі.

Питна вода для собак повинна бути завжди чистою, прозорою, без запахів, не дуже жорсткою і не дуже холодною. Температура води повинна бути не вищою 20 °С. Вода може бути джерелом зараження собак інфекційними хворобами та глистами. Тому поїти собак з невеликих стоячих водойм, калюж, невеличких річок, які протікають через населені пункти, не рекомендується.

Розділ 2. КОРМИ ТА КОРМОВІ ДОБАВКИ ДЛЯ СОБАК

2.1. Корми тваринного походження

При годівлі собак використовують кормові продукти тваринного і рослинного походження, а також різні добавки – білкові, енергетичні, мінеральні, вітамінні, біологічно активні речовини та інші препарати.

До групи кормів тваринного походження відносяться м'ясо та м'ясні субпродукти, молоко, молочні продукти та їх відходи, риба та рибні відходи, яйця та ін. Частка цих кормових продуктів у раціонах дорослих собак повинна складати 30–40 % від загальної потреби у енергії.

М'ясо є найбільш поживним кормом, який включають до добового раціону у кількості 25–30 % від калорійності раціону. Для собак придатна конина, яловичина, баранина, нежирна свинина, м'ясо диких звірів, птиці, гризунів, морських звірів, собак, ембріонів великої рогатої худоби у сирому та вареному вигляді. Сире м'ясо корисніше, ніж варене, тому не менше 20–25 % від добової норми його треба згодовувати у сирому вигляді (окрім м'яса диких тварин, а також м'яса тварин, які загинули від незаразних хвороб). М'ясо сільськогосподарських тварин для собак більше придатне пісне, нижчих сортів. Жирне м'ясо часто викликає розлад травлення. М'ясо птиці згодовують обережно, для того, щоб уникнути подряпин стравоходу трубчастими кістками, видаляють дзьоб та кігті. М'ясо морських тварин (кита, тюленя, дельфіна та ін.) згодовують у свіжому вигляді.

Солоне м'ясо морських звірів розрізають на невеликі шматочки, добре вимочують і згодовують у вареному вигляді з крупами і овочами. До такого м'яса собак привчають поступово.

Хімічний склад і поживність м'яса різко коливається у залежності від виду тварини, їх віку і статі. Найбільше білків міститься у конині, яловичині та баранині, менше – у свинині.

За амінокислотним складом різні види м'яса мало чим відрізняються один від одного.

Добова норма м'яса для собак неоднакова і залежить від багатьох факторів: віку, статі, маси тіла, фізіологічного стану і виконуваної роботи. Розрахувати норму м'яса можна так: наприклад, дорослій собаці масою 10 кг у період спокою треба 3140 кДж енергії на добу. При такій кількості енергії м'ясо у раціоні повинно складати 25 %, тому, за рахунок м'яса, собаці потрібно дати 785 кДж енергії на добу:

$$\frac{3140 \cdot 25}{100} = 785$$

Припустимо, що у раціон собаки входить яловичина. Калорійність 100 г яловичини 602 кДж. У цьому випадку собаці у раціон потрібно включити 130 г м'яса на добу:

$$\frac{785 \cdot 100}{602} = 130$$

М'ясні субпродукти. Із м'ясних субпродуктів собакам згодують: печінку, нирки, легені, серце, мозок, язик, селезінку, рубець, сичуг, діафрагму, трахею, голову, вим'я корови, хвіст, губи, вуха. М'ясні субпродукти у раціоні дорослих собак можуть займати до 35 % від калорійності добового раціону. Добова норма субпродуктів може бути розрахована у кожному окремому випадку так само, як і м'яса. Усі м'ясні субпродукти, що отримані від здорових тварин і не мають ознак псування, можна згодовувати собакам у сирому вигляді. Субпродукти з великим вмістом м'язів можна згодовувати замість м'яса.

Склад і поживність субпродуктів неоднакові. *Печінка* – натуральне джерело вітамінів, має високі дієтичні властивості. При зберіганні печінки у замороженому стані вміст вітамінів зменшується. Найчастіше печінку згодують собакам у період розмноження, підготовки племінних собак до парування, вагітності, лактації, а також цуценятам у період інтенсивного росту і для профілактики та лікування анемії. У печінці іноді

бувають зародки глистів, тому у сирому вигляді її можна згодувати тільки після перевірки ветлікарем.

Серце – хороше джерело повноцінного білка, містить вітаміни групи В. Нирки багаті вітамінами А і В, у мозку міститься багато ліпідів і холіну. *Мозок* рекомендують згодувати у період розмноження собак і при порушенні ліпідного обміну в організмі. Зіпсований мозок має драглисту консистенцію, землянистий колір, а розпад фосфатидів надає йому неприємного запаху. *Вим'я* містить велику кількість жиру, який визначає його поживну цінність. У *селезінці* міститься значна кількість повноцінного білка, а за вмістом незамінних амінокислот вона близька до м'яса і печінки. У селезінці також містяться антитіла і ферменти. Першою ознакою псування селезінки є потемніння при розрізуванні.

Легені містять значну кількість сполучних тканин, у раціон їх вводять поступово у добре подрібненому вигляді для того, щоб позбавити собаку блювоти. *Шлунки* сільськогосподарських тварин можна згодувати тільки у свіжому вигляді. Найбільш цінними частинами шлунку є рубець і сичуг. Не можна годувати собак кишками, випадково купленими і не очищеними від їх вмісту, перед згодуванням їх добре промивають і згодовують у вареному вигляді.

Голови овець і великої рогатої худоби наполовину складаються з кісток і жиру. Білок їх має низьку перетравність. Згодування голів цуценятам і молодим собакам сприяє доброму росту і профілактиці рахіту. Ноги, вуха, губи і хвіст містять мало повноцінного білка, їх можна згодувати у раціоні з іншими кормами як джерела кальцію і фосфору.

Кістки, як відходи ковбасного виробництва, також використовують при годівлі собак. У трубчастих кістках міститься до 20 % кісткового мозку, що має високий вміст жиру. Перетравність білка кісток невисока, у кістковому мозку багато олеїнової кислоти (до 47 %) і екстрактивних речовин, що обумовлюють їх швидке псування. Кістки згодовують собакам усіх вікових груп, починаючи з 2–3 місяців. Помічено, що довготривале невикористання кісток у раціонах собак призводить до послаблення скелету, а кістки тіла стають крихкими і

ламкими. Цуценятам не можна згодовувати трубчасті кістки птиці. Найчастіше кістки використовують для приготування бульйону і як додатковий корм у сирому вигляді.

Кров отримують при забої сільськогосподарських тварин. Собакам її згодовують у всі вікові періоди, починаючи з 2–3 місяців. Кров містить до 22 % повноцінного добре перетравного білка. За вмістом незамінних амінокислот кров не поступається м'ясу. Кров від здорових тварин у перші години після отримання має бактерицидні властивості. Згодовування крові собакам припиняє утворення у них залізодефіцитної анемії, особливо при використанні у раціонах риби. Кров можна згодовувати у сирому, вареному і консервованому вигляді.

Свіжу чисту кров великої рогатої худоби, коней і овець використовують для годівлі у сирому вигляді лише протягом 3–5 годин після її отримання. Кров свиней згодовують тільки у вареному вигляді. Висушену кров (кров'яне борошно) вводять у раціон дорослим собакам у невеликій кількості (не більше 50 г на добу). Кров'ю можна частково замінити м'ясо, згодовуючи її з крупами і овочами. Спостереження показали, що собаки без охоти їдять суп, зварений тільки з однієї крові. Технічний альбумін, отриманий з крові, також згодовують собакам у вареному вигляді замість м'яса. Якщо перегодувати собаку кров'ю, особливо фібрином, виникає білкове отруєння.

М'ясо-кісткове борошно – джерело високоякісного білка і мінеральних речовин для собак. Готують його із субпродуктів сільськогосподарських тварин, вибракуваних туш, котрі непридатні для людини, а також з туш тварин, які загинули від незаразних хвороб. У м'ясо-кістковому борошні міститься до 50 % білка і до 25 % мінеральних речовин. М'ясо-кістковим борошном можна частково замінити м'ясо, даючи дорослим собакам у складі раціону (приблизно 100 г на добу). До м'ясо-кісткового борошна собак привчають поступово. Згодовують його, змішуючи з іншими кормами не більше двох разів на тиждень. М'ясо-кісткове борошно у раціоні і організмі собак підвищує вміст мінеральних речовин, особливо фосфору; найкраще всього цей корм додавати до м'ясного супу молодняку, вагітним і лактуючим самкам.

Молоко, молочні продукти та їх відходи у раціонах собак можуть бути частковими заміниками м'яса. Їх згодовують у

кількості 3–5 % від добової калорійності раціону. У молоці містяться всі поживні речовини. При годівлі собак використовують коров'яче, козине, молоко верблюдиць та буйволиць. Особливо цінне молоко для цуценят, вагітних і лактуючих самок, а також для хворих собак. Молоко найчастіше згодуюють у сирому вигляді.

При нестачі молока у лактуючих самок новонародженим цуценятам коров'яче та інше молоко починають давати з 3–4-добового віку, у інших випадках – з 15–20-добового віку, починаючи з невеликої кількості (50 г); у 3-місячному віці норму молока доводять до 0,4–0,5 л на добу. Цуценятам і лактуючим самкам можна згодувувати до 1 л молока на добу. Цуценятам молоко згодують приблизно до 6-місячного віку. Поряд зі свіжим молоком можна згодувувати кисле, яке має антибіотичні властивості.

Знежирене молоко згодують собакам у сирому і вареному вигляді. Часто знежирене молоко включають у раціон дорослих службових собак у пастеризованому чи кип'яченому вигляді як джерело повноцінного білка замість м'яса – до 1 л на добу. Знежирене молоко згодують собакам разом з рослинними кормами.

Сир для собак є високопоживним кормом. Цуценятам сир починають згодувувати з підсисного періоду, починаючи з невеликої кількості, до 6-місячного віку норму доводять до 50–100 г на добу. Дорослим собакам сир згодують у складі раціону замість м'яса, а також як дієтичний корм – до 0,5 кг на добу. Службовим собакам, які не отримують у раціоні м'ясо, сир згодують у кількості 0,6–1 кг на добу. Солоний сир перед згодовуванням замочують у воді на 15–20 хвилин. Згодовування сиру у великій кількості може викликати у собак запори.

Із *молочних відходів* собакам згодують сироватку і маслянку. У молочній сироватці міститься велика кількість молочного цукру. Сироватку і маслянку використовують при приготуванні каші. У натуральному вигляді ці продукти використовують як послаблюючі. Завдяки високому вмісту в маслянці лецитину її призначають хворим собакам як терапевтичний засіб при анемії, хворобах печінки та ін.

Технічний казеїн згодують собакам у раціонах з великою кількістю рослинних кормів у вареному вигляді. Казеїн містить до 80 % білка і може бути частковим заміником м'яса.

Усі молочні продукти не можна зберігати у оцинкованому посуді. Сполуки молочної кислоти з цинком призводять до катару слизової оболонки шлунково-кишкового тракту і виразки.

Риба і рибні відходи для собак є джерелом повноцінного білка. За поживністю риба і рибні відходи не поступаються м'ясу і м'ясним субпродуктам. Крім повноцінного білка, рибні продукти містять добре перетравні жири, вітаміни А і D і багато макро- і мікроелементів. Склад рибних продуктів коливається у залежності від виду риби, її віку, сезону виловлювання і типу відходів. У рибних відходах міститься білка менше, ніж у цілій рибі. Для годівлі службових собак використовують маленьку рибу, малопридатну для харчування людини, але доброякісну, інакше риба може викликати хвороби у собак. У багатьох видах риби міститься фермент тіаміназа. При згодовуванні риби в сирому вигляді у собак буває В-авітаміноз. Тому давати сиру рибу собакам рекомендується з перервами, перемежуючи раціони з іншими кормами. У дні, коли в раціон собак не входить риба, їм необхідно давати підвищені дози тіаміну.

Деякі види риб (мерлан, хек, минтай, сайда, пікша та ін.) містять триметиламіноксид, який зв'язує в раціоні залізо і перетворює його у незасвоювану форму. В результаті у собак з'являється тяжка форма анемії, змінюється колір шерсті. Таку рибу необхідно згодовувати у вареному вигляді чи додавати у раціон препарати заліза.

Собак до годівлі рибою у великій кількості потрібно привчати поступово. Крупну рибу перед варінням чистять від луски і нутрощів, маленьку рибу варять до тих пір, поки кістки не розваряться і не стануть м'якими. Солону рибу перед згодовуванням добре вимочують. Риба є джерелом білка, але вона не може повністю замінити м'ясні продукти, тому згодовування риби необхідно чергувати з м'ясом. Морську рибу можна згодовувати як у сирому, так і у вареному вигляді. При згодовуванні річкової риби потрібно мати на увазі, що річкова риба має більше кісток і може бути джерелом зараження собак глистами.

У складі кормових продуктів тваринного походження риба і рибні корми можуть займати не більше 3–5 % від калорійності добового раціону. Добову кількість риби, яку необхідно згодувати дорослій собаці, можна підрахувати у кожному конкретному випадку. Виходячи з потреби тварини у енергії і калорійності риби, це робиться аналогічно розрахунку потреби у м'ясі.

Рибне борошно. Найбільш придатне для кормових цілей. Воно містить у своєму складі не більше 10 % жиру і 22 % золи. Дорослим собакам рибне борошно згодують не більше, ніж 50 г на добу, цуценятам – до 20 г у складі раціону.

Риб'ячий жир багатий вітамінами. Найчастіше його згодують цуценятам для того, щоб уникнути рахіту. Цуценятам у підсисний період риб'ячого жиру дають по кілька крапель на добу, у віці 2 місяців – по чайній ложці, потім дозу доводять до столової ложки. Як джерело вітамінів риб'ячий жир додають у корм дорослим собакам. У випадку, коли у собак починається пронос його відразу ж виключають із раціону. Риб'ячий жир дають вагітним і лактуючим самкам по 30–40 г, самцям у парувальний період – 20–30 г на добу. Зберігати риб'ячий жир потрібно у темному посуді або у темному місці, тому що на світлі вітамін D переходить у отруйну речовину – токсистерол.

З кормових продуктів тваринного походження собакам згодують яйця та тваринні жири. Сирі курячі яйця дають як додатковий корм цуценятам, лактуючим самкам, самцям у період підготовки до парування і при інтенсивному статевому використанні, а також великим собакам. Тваринні жири (сало, вершкове масло та інші) згодують собакам у зимовий період, як джерело енергії в кількості 20–25 г на добу.

2.2. Кормові продукти рослинного походження

Ця група кормів займає в раціонах собак максимальну питому вагу і складає для дорослих тварин близько 60–70 % від добової потреби у енергії. Із рослинних продуктів використовують зернові злакові у вигляді борошна, хліба і круп, овочі і кореневу бульбоду. Зернові бобові (горох, квасоля, соя та ін.) важко перетравлюються і їх поживні речовини погано засвоюються організмом собак, у раціонах їх найчастіше

використовують у розмеленому вигляді. В раціони собак інколи включають і відходи технічних виробництв (вівіски, макуху, шпроти та ін.), однак ці корми погано перетравлюються.

Овес, ячмінь, пшениця, просо, кукурудза, рис та інші злаки характеризуються високим вмістом вуглеводів, вітамінів групи В і мінеральних речовин, особливо фосфору.

Калорійність і вміст білка у пшеничному хлібі вища, ніж у житньому, але у житньому хлібі більше лізину (незамінної амінокислоти). Для годівлі собак використовують як житній, так і пшеничний хліб. Добова норма хліба для дорослої собаки складає 200–300 г, для цуценят у підсисному віці – 50–70 г, від 1 місяця – 100–150 г. Згодовування хліба у великій кількості викликає у собак сильне бродіння і велике газоутворення у кишечнику, запори. Хліб додають у молоко, суп і згодовують у натуральному вигляді. Краще згодовувати собакам черствий хліб.

Крупи у порівнянні з хлібом містять більше легкозасвоюваних вуглеводів і є однією з основ раціону для собак. Вівсяна крупа при варінні виділяє значну кількість слизового відвару, який добре впливає на шлункове перетравлення. Білки вівсяної крупи мають ліпотропні властивості, які позитивно впливають на організм собак при захворюваннях печінки і серця. Високий вміст жиру у вівсяній крупі ставить її на перше місце щодо калорійності серед інших круп. Вівсяну крупу за 6–8 годин до варіння пропонується замочувати у холодній воді для кращої перетравності поживних речовин. Добре впливає на організм собаки згодовування геркулесу і вівсяних пластівців. Як дієтичний продукт використовують толокно, яке виготовлене з вівсяної крупи. Толокно містить до 15 % білка і до 70 % жиру, у

якому міститься лецитин, який позитивно впливає на засвоєння ліпідів. Толокно дають собакам при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, при анемії, а також лактуючим самкам і цуценяткам. (2–3 чайні ложки толокна розводять у невеликій кількості води, молока чи м'ясного бульйону до консистенції рідкої каші, потім цю кашу знову розводять тією ж рідиною і кип'ятять 15–20 хвилин, охолоджують і дають з кормом).

Манна крупа має високий рівень засвоюваності поживних речовин завдяки високому рівню перетравності. В манній крупі міститься багато заліза і галію, мікроелементів, що входять до складу оболонок еритроцитів і є постійними компонентами крові.

Кукурудзяна крупа має порівняно низьку перетравність поживних речовин, але гальмує процеси бродіння і гниття у кишечнику. У кукурудзяній крупі міститься відносно багато заліза, міді і нікелю, що позитивно впливає на кровотворення.

У пшоняній крупі міститься багато нікотинової кислоти, міді, марганцю і цинку. При довгому зберіганні пшона жир, що міститься у ньому, швидко окиснюється і крупа стає гіркою на смак.

Гречана крупа багата лецитином, її рекомендується згодувати під час захворювання печінки.

Перлова і ячна крупи містять велику кількість клітковини і не дуже добре поїдаються собаками. Засвоєння поживних речовин ячмінних круп відносно невелика, тому ці крупи краще варити у суміші з пшоном і вівсяною крупкою, при цьому засвоєння поживних речовин збільшується. Перлова і ячна крупи містять значну кількість заліза і фолієвої кислоти, що обумовлює необхідність їх споживання для стимуляції кровотворення.

Рис є дієтичним кормом. Він, як і вівсяна крупа, при розварюванні виділяє значну кількість слизового відвару, який позитивно впливає на слизову оболонку шлунково-кишкового тракту.

Добова норма крупи для дорослих собак становить 200–250 г, для підсисних цуценят – 30–50 г, для цуценят від 1 до 3 місяців – 30–100 г, від 4 до 6 місяців – 120–150 г на добу.

Борошно собакам згодувають у вигляді вареної бовтанки. За споживанням і засвоєнням поживних речовин борошно поступається круп'яним кашам, і тому використовується рідше.

Борошно і крупи, які згодують собакам, повинні бути свіжими, не мати затхлого запаху, плісняви і гіркоти.

Овочі і коренебульбоплоди для собак є важливим джерелом вітамінів, мінеральних речовин, цукру, крохмалю, органічних кислот. Деякі овочі містять фітонциди, які позитивно впливають на організм собаки. Овочі і коренеплоди підвищують секрецію травних залоз і посилюють їх ферментативну активність, що поліпшує процеси перетравлення і підвищує засвоюваність поживних речовин усього раціону.

Овочі і коренебульбоплоди у раціонах дорослих собак повинні займати біля 8–10 % добової норми. Собакам у складі раціону найчастіше згодують картоплю, моркву, буряки, капусту (свіжу та квашену) салат, щавель, бадилля молодої моркви і буряків тощо.

Найбільшу поживність серед усіх коренебульбоплодів має картопля, котру як джерело легкозасвоюваних вуглеводів застосовують для часткової, а іноді і повної заміни борошна, хліба і круп у раціонах дорослих собак. Картоплю згодують тільки у вареному вигляді. Перед варінням її обов'язково миють, зіпсовану та гнилу викидають. Варена картопля швидко закисає, тому її згодують свіжою. Пагони картоплі містять отруйну речовину соланін, і щоб не викликати у собак захворювань кишечника, їх видаляють, а воду після варіння зливають. Добова норма картоплі для дорослої собаки складає 200 г, для підсисних цуценят – 20–30 г, у віці від 1 до 3 місяців – 80–100 г, від 3 до 6 місяців – 100–120 г. Картоплю найчастіше згодують собакам у супі або у вигляді пюре.

Для годівлі собак використовують білокачанну капусту у свіжому і квашеному вигляді, яка є джерелом вітамінів С і К, моркву – як джерело каротину (провітамін А) і варені буряки, які містять цукор і пектинові речовини. Варені буряки потрібно згодувати з певним застереженням, тому що у практиці є випадки отруєння, котрі викликають нітрати, що утворюються при повільному (5–12 годин) охолодженні буряків. Варені буряки потрібно зберігати у холодильнику.

Із зелених кормів застосовують салат, шпинат, бадилля моркви і буряків у сирому подрібненому вигляді. Восени до

складу раціону вводять молоду подрібнену кропиву, котру перед згодовуванням обливають окропом. Для дорослих собак добова норма овочів, коренеплодів і зелених кормів (без картоплі) складає приблизно 100 г, для цуценят – 20–80 г. Овочі, коренеплоди і зелені корми повинні бути свіжими, не в'ялими, без сторонніх запахів. Перед згодовуванням ці корми добре промивають у чистій воді. Як дієтичний корм овочі і зелені корми собакам згодовують тушкованими на вершках, протертими до кашоподібної консистенції або у вигляді пюре.

Собаки охоче поїдають гарбузи та інші баштанні культури у вареному вигляді, очищені від шкірки і насіння. Собакам можна згодовувати помідори і баклажани. Корисно вводити у раціон невелику кількість (10–15 г) цибулі та часнику.

Орієнтовні норми згодовування основних кормів та кормових добавок собакам, на голову на добу наведені в таблиці 5.

5. Орієнтовні норми згодовування основних кормів та кормових добавок собакам, на голову на добу

Кормові продукти	Дорослі собаки	Цуценята			
		до 1 міс.	1–3 міс.	3–6 міс.	старші 6 міс.
М'ясо і субпродукти	100–400	30–50	60–150	160–250	350
Молоко	300–1000	50–150	200–400	200–300	100
Сир	200–500	10–20	30–50	60–100	200
Крупа	200–400	30–50	60–100	120–150	200
Хліб	200–300	20–30	30–50	70–100	150
Картопля	100–200	20–30	40–50	60–120	150
Овочі	80–100	20–30	40–70	80–100	100
Жир тваринний	20–25	1–3	3–4	4–6	10
Борошно м'ясо-кіст.	50–100	–	10–20	25–40	50
Борошно кісткове	10–15	2–4	5–10	10–13	15
Риб'ячий жир	5–10	0,5	1–3	3–5	8
Дріжджі	5–10	0,5–1,0	1–2	2–4	6
Яйця, шт.	–	1 через день	1 через день	–	–
Кухонна сіль	10–15	0,5	3–5	5–8	10

У раціон собак можна включати харчові відходи їдалень з обов'язковим дотриманням санітарних правил їх згодовування. Харчові відходи повинні бути свіжими, не забрудненими. Перед згодовуванням їх перебирають, варять і згодовують у теплому вигляді. Годують собак також залишками від сімейного столу. Вони повинні бути свіжими, без кислот, маленьких гострих кісток, без великого вмісту оцту, гірчиці і перцю. Досвід годівлі службових собак показав, що вміст у харчових відходах невеликої кількості прянощів не виявляє негативної дії на здоров'я, нюх і дієздатність собак.

2.3. Кормові добавки

У раціони собак кормові добавки вводять для поліпшення смаку, балансування раціонів за елементами живлення, підвищення перетравності і засвоєння поживних речовин, профілактики стресів у тварин тощо. До складу кормових добавок входять енергетичні, білкові, мінеральні, вітамінні та інші компоненти.

До кормових раціонів при нестачі білка і амінокислот включають дріжджі, казеїнат натрію, сир, яйця, синтетичні амінокислоти. Дріжджі кормові, пекарські, пивні містять до 40 % повноцінного білка, а також вітаміни групи В. Їх згодовують усім статевіковим групам собак: дорослим – до 30 г, цуценятам – до 10 г на добу змішуючи з основним кормом. Казеїнат натрію містить до 85 % білка. Його згодовують дорослим собакам по 8–10 г, цуценятам – по 1–5 г на добу з кормом. Із синтетичних амінокислот у годівлі собак використовують препарати лізину і метіоніну. Кормовий лізин використовують у вигляді рідини або порошку. У 100 г рідини препарату міститься 2–4 г чистого лізину, у 100 г порошку – 9–18 г лізину, у 100 г синтетичного метіоніну міститься 80–90 г чистого метіоніну. Синтетичні амінокислоти додають у корм тільки при умові нестачі їх у раціоні.

При нестачі вітамінів у раціони собак вводять вітамінізовані дріжджі, вітамінізований рибачий жир і вітамінні препарати: ретинол, мікровіт, відеїн, капсувіт, вікасол, гранувіт, асвіт, аснтин, тетравіт, ундевіт та багато інших.

Вітамінізований рибачий жир, в 1 г якого міститься 1000 МО вітаміну А і 100 МО вітаміну D, згодовують цуценятам для

профілактики рахіту: у підсисний період по кілька крапель; у двомісячному віці – по одній чайній ложці, потім дозу поступово збільшують до однієї столової ложки на добу, змішуючи з кормом. Вітамінізований риб'ячий жир згодують також лактуючим самкам: по 30–50 г, племінним самцям – по 20–30 г на добу з кормом. Зберігати вітамінізований риб'ячий жир необхідно у темному місці.

При нестачі в раціонах собак мінеральних елементів і для профілактики різних незаразних захворювань до складу раціону включають мінеральні добавки: кухонну сіль, крейду, кісткове борошно, кормові фосфати, солі мікроелементів тощо. У 100 мг кухонної солі міститься 39 мг натрію і 60 мг хлору. В раціон дорослим собакам у середньому додають по 10–15 г кухонної солі, цуценят у підсисному віці – по 0,5 г, від 1 до 3 місяців – по 5 г, від 3 до 6 місяців – по 8 г, після 6 місяців – 10 г на добу з кормом. Кухонна сіль стимулює підвищення апетиту, виділення шлункового соку і поліпшення перетравності поживних речовин раціону.

Крейдю собакам згодують при нестачі у кормі кальцію. Згодують тільки кормову крейду; технічна крейда у собак викликає пронос. В 100 мг крейди у середньому міститься 37 мг кальцію. Дозу крейди встановлюють у залежності від дефіциту кальцію в раціоні. Припустимо, що дорослій собаці масою 30 кг не вистачає у добовому раціоні 115 мг кальцію.

В цьому випадку собаці потрібно дати 311 мг крейди на добу:

$$\frac{115 \cdot 100}{37} = 311$$

Кісткове борошно собакам згодують при одночасній нестачі у раціоні кальцію і фосфору. В 100 г кісткового борошна міститься у середньому 23 г кальцію і 10 г фосфору. Дозу кісткового борошна собакам визначають у кожному окремому випадку так само, як і крейди. Дорослим собакам згодують по 10–15 г, цуценят у підсисному віці – по 4 г, віком від 1 до 3 місяців – по 10 г, від 3 до 6 місяців – по 13 г кісткового борошна на добу з кормом.

Як мінеральні добавки згодують фосфорнокислий кальцій (в 100 мг міститься 26 мг кальцію і 19 мг фосфору),

монокальційфосфат (в 100 мг міститься 17 мг кальцію і 32 мг фосфору), моонатрійфосфат (в 100 мг міститься 24 мг фосфору і 11 мг натрію), динатрійфосфат (в 100 мг міститься 21 мг фосфору і 31 мг натрію), гліцерофосфат, подрібнену висушену шкаралупу яйця та ін.

При нестачі у раціонах мікроелементів до корму додають відповідні солі: сірчаноокисле залізо, сірчаноокислу мідь, хлористий кобальт, сірчаноокислий марганець, сірчаноокислий цинк та ін.

2.4. Консерви та готові кормові продукти для собак

Для годівлі собак широко використовують консерви. Вони зручні для зберігання, забезпечують тваринам повноцінну годівлю, і не вимагають багато часу для приготування раціону.

Консерви бувають м'ясні і м'ясо-рослинні. До складу м'ясних консервів входить м'ясо і м'ясні субпродукти тваринного походження. М'ясні консерви згодують собакам у складі раціону, який складається із круп'яних, овочевих та інших кормових продуктів. До складу м'ясо-рослинних консервів входять кормові продукти тваринного і рослинного походження, які повністю забезпечують потребу собак у поживних речовинах, за виключенням вітамінів, котрі додають у раціон у відповідності з фізіологічними нормами.

Промислове виробництво консервів для собак широко практикується у багатьох країнах світу. Готову продукцію пропонують споживачам, як правило, у вигляді фаршу, ковбасок, м'ясних батончиків, паштетів, а також у сухому вигляді.

Контрольним показником якості консервів є співвідношення в продукті білка тваринного і рослинного походження (67:33). Вміст клітковини не повинен перевищувати 0,5 %.

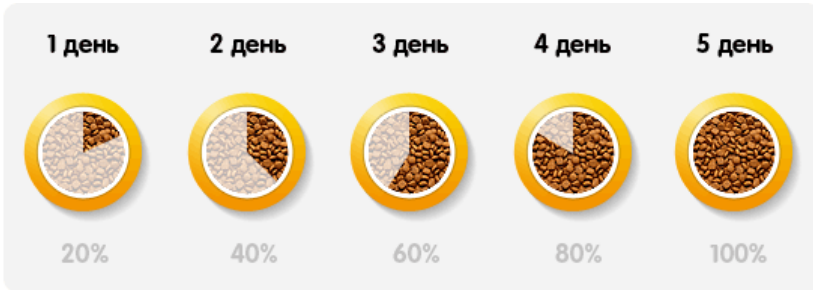
Консерви для собак можуть бути основним, але не єдиним кормом. Хорошим способом годівлі консервами є чергування їх з натуральними кормовими продуктами.

Приблизні норми згодовування консервів дорослим собакам у розрахунку на 1 кг маси тіла приведені у таблиці 6.

6. Норми згодовування сухих і вологих консервів для собак

Маса тіла, кг	Вологі консерви, г	Сухі консерви, г
1–5	85	40
5–10	65	30
10–20	50	25
20–30	45	20
30 і більше	40	18

До годівлі консервами собак потрібно привчати поступово, починаючи з невеликої кількості.

Через 5–7 днів при їх хорошому споживанні собаку можна перевести на годівлю консервами, але не на тривалий час. Цуценят поступово привчають до консервів з 3-тижневого віку. Спочатку консерви згодовують у вигляді рідкої каші, розбавленої м'ясним чи овочевим бульйоном.

При згодовуванні собакам сухих консервів необхідно слідкувати, щоб у тварини завжди була чиста, свіжа питна вода. Сухий корм можна наполовину комбінувати з вологими консервами.

При годівлі собак одними консервами необхідно 2–3 рази на тиждень до раціону додавати полівітаміни.

2.5. Приготування корму для собак

Для нормального життя собаці необхідний корм, що складається з жирів, білків, вітамінів і мінеральних речовин. Вуглеводи і жири служать джерелом енергії, необхідної організмові для життєдіяльності. Білки – основні речовини, оскільки сам організм собаки практично складається тільки з них.

А всі процеси, пов'язані із засвоєнням корму, протікають під дією ферментів, що утворюються за допомогою мінеральних солей і вітамінів. Нестача в організмі хоча б одного з цих компонентів не може пройти без наслідків.

Основне джерело білка в раціоні собаки – м'ясо. Багато білка міститься в молоці і молочних продуктах, яйцях, кормах рослинного походження. У процесі травлення білки розщеплюються на амінокислоти. У залежності від того, з якої частини туші отримане м'ясо, воно має різний амінокислотний склад, особливо це стосується незамінних амінокислот. У дикій природі вовк інстинктивно вибирає ті частини своєї жертви, що у більшій мірі містять необхідні його організмові амінокислоти. Людина, що годує собаку, сама повинна по можливості більше урізноманітнювати раціон свого вихованця, щоб його організм зміг одержувати якнайбільше амінокислот.

Крім м'яса, собаці необхідно давати кістки і субпродукти, що є джерелом мінеральних солей. М'ясні продукти містять й інші корисні речовини: мінеральні солі, вітаміни, вуглеводи і жири. Але не всяке м'ясо однаково корисне для собаки. Наприклад, свинина містить занадто багато жирів, а телятина бідна деякими мінеральними солями й амінокислотами. Різні частини туші включають неоднакову кількість необхідних корисних речовин. Наприклад, у сирих легенях міститься дуже мало жирів і білків, а вітаміну В, навпаки, багато. Селезінка багата залізом і деякими іншими елементами, важливими для собаки, але поряд з цим у ній містяться деякі дуже шкідливі речовини, що викликають важкі захворювання. Також не рекомендується у великій кількості згодовувати собаці нирки. Печінка за своїм складом особливо корисна для годівлі тварини. У ній містяться усі необхідні мінеральні солі і вітаміни, багато незамінних амінокислот і специфічних вуглеводів, що дуже корисні для організму собаки. Для годівлі вихованця придатні й інші м'ясні продукти, хоча їх поживна цінність може бути різною.

Необхідний компонент корму собаки – це жири, вони є джерелом енергії. У жирах містяться жиророзчинні вітаміни А, Е, D і К. Вітамін Е необхідний для розвитку м'язів і в період розмноження; вітаміни А і D потрібні молодій собаці під час розвитку і росту; вітамін К служить для підтримки нормальної функції з'єднання крові. Ці вітаміни собака може одержати тільки

з кормом. Раціон здорової собаки повинен включати до 20 % жирів рослинного і тваринного походження.

М'ясний раціон собаки необхідно доповнювати кормами рослинного походження, тобто вуглеводами. Основне джерело вуглеводів – це різні каші, хліб і хлібобулочні вироби, варені овочі (капуста, буряк, морква). Але не можна забувати, що рослинні продукти – це лише доповнення до м'ясного раціону і вони ні в якому разі не повинні його замінити.

Мінеральні речовини важливі для формування кісток і для правильного функціонування багатьох життєво важливих систем організму. Велику частину необхідних мінеральних речовин собака одержує з основного корму. Для задоволення потреби собаки в кальції і фосфорі їй необхідно давати кістки, а також яєчну шкаралупу. Багато кальцію міститься в кисломолочних продуктах і молоці. Кальцій і фосфор особливо важливі під час росту кісток у перший рік життя, а для пізньостиглих порід – трохи пізніше. Кістки служать лише джерелом мінеральних речовин і не можуть бути основним кормом. Надлишок кісток у раціоні дорослих собак призводить до порушення перистальтики і запорів.

Не існує єдиної думки щодо того, скільки і які вітаміни потрібні собаці. Це залежить від багатьох факторів: кліматичних умов, темпераменту, росту, віку. Найбільш важливі для собаки вітаміни А і D. Вітаміни виконують роль каталізаторів у процесі життєдіяльності. Їх недостатній вміст, особливо в період росту, розвитку, розмноження, викликає серйозні захворювання. Вітамін А необхідний, насамперед, молодим собакам і цуценяткам. Він підтримує в нормі роботу нирок, зір, регулює функції слинних і слизових залоз і підвищує стійкість до інфекцій. Основне джерело вітаміну А – молоко, яєчний жовток, печінка, кров, печінка тріски, зелень, кукурудза, морква.

Вітамін D, як і вітамін А, відіграє головну роль для росту собаки. Це важливий фактор для правильного розвитку кістяка і природний протирахітний засіб. У перші місяці життя цуценя породи середніх розмірів повинне разом з кормом одержувати щодня 500 МО (UI) вітаміну D.

З вітамінів групи В найчастіше використовують В₁, В₂, В₆, В₁₂. Причому, останній рекомендують собакам, що страждають анемією. Вітамін В₁, міститься в пивних дріжджах і запобігає від неврозів і захворювання бері-бері. Вітамін В₂, що міститься в печінці, баранині, молочній сироватці, а також пивних дріжджах, сприятливо впливає на стан мускулатури і слизових оболонок шкіри. Інші вітаміни групи В стабілізують нервову систему.

Вітамін Е, що міститься в зародках пшениці, необхідний для підвищення плідності і підтримки функції розмноження. Вітамін К – антигеморагічний. Його основними джерелами є каштани, рибне борошно. Для самок, що вигодовують цуценят, вітамін К надзвичайно важливий. Його також вводять як стимулятор при важких родах (підшкірно в дозі 40–50 мг).

Вітаміни Н і F впливають на стан шкіру. На вітамін Н багаті меліса і печінка, а вітамін F міститься в лляній олії.

Вітамін РР важливий для язика і ротової порожнини. Його основні джерела – яйця, м'ясо і печінка. Підшкірна ін'єкція цього вітаміну в комплексі з іншими має антиінфекційні властивості.

Раціон міських собак часто буває неповноцінним. Це виражається в недостатньому вмісті в кормі мінеральних солей, вітамінів та інших необхідних речовин. Продукти харчування городян у достатку містять різні індустріальні добавки, що не є небезпечними для здоров'я людини, але шкідливі для собаки. Наприклад, багато насолод містять у своєму складі ментол і какао. Продукти, що випускає м'ясна промисловість (копченості, сосиски, сардельки, ковбаси, а також м'ясні консерви), обробляють різними хімічними речовинами, додають спеції для поліпшення смакових якостей, а також барвники для надання продуктові товарного виду. Організм собаки не засвоює і не виводить багатьох речовин, а накопичує їх усередині. Прояв їхньої шкідливої дії, що призводить до серйозних захворювань внутрішніх органів, найчастіше печінки, починається, коли концентрація шкідливих хімічних речовин в організмі тварини переходить визначену припустиму межу. Внутрішні органи перестають справлятися зі своїми функціями, і, в першу чергу, з функцією виведення. Це призводить до уремії, і закінчується загибеллю тварини.

За статистикою деяких великих міст Північної Америки і Західної Європи, більше 60 % собак гине саме від уремії. При правильній годівлі ця цифра була б нижчою і жити собаки могли б значно довше.

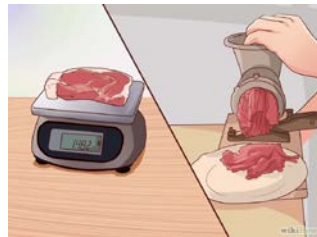
Приготування корму. Особливу увагу варто приділяти приготуванню корму для собак не тільки з гігієнічних розумінь, але і тому, що продукти при обробці втрачають частину своєї поживної цінності. При варінні знижується загальний вміст білків, що втрачаються разом з бульйоном і піною, велика частина вітамінів руйнується і пропадає, мінеральні солі виводяться з водою, у якій вариться корм. Смаження також призводить до руйнування білків. Виходить, самий якісний для собаки корм – сирий. Але в сирому м'ясі, особливо в нутрощах, можуть містити личинки паразитів, знешкодити які можна тільки при варінні.

Корм, який довгий час стоїть не в холодильнику, починає псуватися і являє собою сприятливе середовище для розвитку численних шкідливих організмів. Кип'ятіння може запобігти псуванню корму, після небезпека буде усунута, хоча і втрачатися деякі якості продуктів. Варений корм варто помірно посолити. Крім цього, собаці варто дати небагато повноцінного м'ясного продукту, наприклад, шматочок яловичої печінки. Потреба собаки в кормі залежить від віку, фізіологічного стану, особливостей і фізичного навантаження.

За розмірами тіла собак поділяють на чотири категорії: *великі, середні, малі і карликові*. До великих відносяться: сенбернар, хорт, дог; до середніх – собаки типу німецької вівчарки або континентальної лягавої; до малих – собаки, близькі за розмірами до тер'єрів і спанієлів; до карликової категорії – пекінес, карликовий пінчер, вага яких не перевищує 3 кг.

Потреба собак в кормі залежить не тільки від розмірів її тіла, але й від темпераменту тварини, способу життя й інтенсивності витрати енергії.

Наприклад, собаки малих порід з жвавим темпераментом щодо розмірів свого тіла витрачають

значно більше енергії, ніж великі з повільною і спокійною удачею тварини. Ще одна закономірність усередині кожного різновиду. Наприклад, серед службових собак, одні працюють більше, інші – менше, відповідно, і потреба в кормі різна. Умови утримання вихованця також позначаються на годівлі. Тварина, що утримується в зимовий період у теплому приміщенні, не має потреби в такій кількості енергії, яка потрібна для собаки тих же розмірів і породи, що живе в дворі в холодній будці. У зимовий час раціон таких тварин повинен включати більшу кількість вуглеводів і жирів для поповнення тепла.

У період розвитку і росту собака має потребу в різноманітному кормі. Підсисне цуценя одержує материнське молоко через кожних три години, а доросла тварина повинна харчуватися два рази на день. Перетравлення корму в собаки триває до 18 годин, після чого з'являється почуття голоду. Усе-таки більшість собак необхідно годувати два рази на день, даючи вранці менше корму, а ввечері – основну його частину.

Розділ 3. РАЦІОНИ ТА РЕЖИМ ГОДІВЛІ СОБАК РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП ТА НАПРЯМКІВ ВИКОРИСТАННЯ

3.1. Загальні правила та вимоги до годівлі собак

Раціон – це добовий набір кормових продуктів, які забезпечують фізіологічну норму потреб собак у енергії і поживних речовинах і при цьому не мають негативного впливу на здоров'я тварин.

При складанні добового раціону потрібно у першу чергу визначити кількість енергії, білка, жиру, вуглеводів, мінеральних речовин і вітамінів, які життєво необхідні собаці, з урахуванням статі, віку, маси тіла, фізіологічного стану, виконуваної роботи (для службових собак), умов утримання.

Складання раціону має велике значення у організації повноцінної годівлі собак. Завдяки правильному підбору і співвідношенню кормів раціон в цілому набуває нової якості, що позитивно впливає на поживність кормів. Тому собакам потрібно згодовувати кормові продукти не окремо, а у складі раціону. Практика годівлі собак показала, що склад раціону, підбір

кормових продуктів і їх підготовка до згодовування впливає на здоров'я тварин.

Раціон у повній мірі повинен співпадати з потребами собак у енергії, поживних і біологічно активних речовинах.

Раціон потрібно складати із кормових продуктів, відповідно до природи і смаку собаки. Корми необхідно вводити в раціон у такій кількості, при якій не спостерігалось б шкідливої дії їх на стан собаки. Корми потрібно підбирати так, щоб раціон позитивно впливав на процес травлення. Тому за об'ємом і вмістом сухих речовин раціони повинні відповідати вмісту травного тракту і особливості організму до перетравлення і всмоктування поживних речовин. Недостатня наповненість та перевантаження шлунково-кишкового тракту погано впливають на його моторну і секреторну діяльність, а також на загальний стан собаки.

Раціони потрібно складати із різноманітних кормових продуктів, які найбільш привабливі і смачні для собак, тому що такі раціони добре поїдаються тваринами, викликають інтенсивну секрецію перетравних залоз, вони зазвичай більш повноцінні, і поживні речовини краще засвоюються. У раціони собак потрібно додавати відходи м'ясної, молочної, рибної і харчової промисловості, котрі при певному поєднанні з іншими кормами забезпечують повноцінну годівлю собак.

Собаки вживають корми у різній кількості. Це залежить від хімічного складу, смакових і фізичних властивостей корму, а також від віку, маси тварини, місткості травного тракту і функціональної діяльності.

На потребу у кормі впливають і такі фактори як ступінь активності собаки, температура навколишнього середовища та інші. Наприклад, службова або мисливська собака, яка цілий день виконує роботу, а вночі спить у приміщенні, яке не отоплюється, потребує збільшення кормової норми на 15 %, у порівнянні з непрацюючою собакою.

Часом, у залежності від зовнішніх факторів, потреба у їжі у собак змінюється. Наприклад, у самця в парувальний період значно підвищується апетит; у чутливої собаки будь-якої кімнатно-декоративної породи завжди знижується апетит, коли у сім'ї будь-яке горе чи чвари; сторожова собака, більш відповідальна, майже завжди з'їдає менше корму, коли у домі працюють малярі чи у саду знаходяться сторонні люди. Таким

чином, собакам навіть однієї породи, одних розмірів і маси тіла не завжди згодують однакову кількість корму в добовому раціоні.

Обмін речовин у собак різний, тому на одному і тому ж раціоні одна собака буде худнути, інша – набирати вагу, а третя буде в нормі, при тому, що вони однієї породи, статі, однакової маси тіла.

Якщо раціон собаки не буде забезпечувати потребу в поживних речовинах, то тварини худнуть, слабшають, у них порушуються відновлювальні функції, затримується ріст і розвиток, і вони легше піддаються різним захворюванням.

Переогодовувати собак також не рекомендується. Зайвий корм викликає у тварин ожиріння, зниження плодючості і дієздатності.

Об'єм добового раціону залежить від консистенції корму і маси тіла собаки (таблиця 8).

Контролем повноцінної годівлі є вміст поживних речовин у раціоні (таблиця 9) і зміна маси тіла тварини. Годівля є нормальною, коли доросла собака має постійну живу масу. Якщо собака худне, це означає, що корму не вистачає, і, навпаки, якщо набирає вагу – раціон потрібно зменшити.

Повноцінною є годівля, при якій у дорослих собак не змінюється маса тіла, не спостерігається порушення апетиту, обміну речовин, репродуктивних функцій і здоров'я.

Апетит у собак є одним із найголовніших показників нормального стану. Погіршення апетиту або відмова від якогось корму – перші ознаки порушення обміну речовин в організмі і послаблення здоров'я через незбалансований раціон. Якщо собака відмовляється від корму чи у годівниці залишається велика кількість не з'їдених залишків, то причина може бути у самому кормі, його якості. У цьому випадку необхідно виключити із раціону той чи інший корм або внести зміни у підготовку його до згодовування.

Показниками контролю повноцінної годівлі є не тільки прояви хвороби, але й випадки розладу травлення, зміни функції серцево-судинної системи і системи дихання, зовнішнього стану, термінів початку і завершення линьки, важкість при вставанні.

Собака, яку годують збалансованим раціоном, повна енергії, у неї глянцева шерсть і блискучі очі. Флегматичність собаки на прогулянках і небажання бігати при відсутності ознак явної хвороби є результатом переогодовування.

З метою контролю за станом здоров'я періодично проводять біохімічні аналізи крові і сечі.

8. Норма корму для дорослих собак, у середньому на 1 кг маси тіла на добу, г

Маса тіла, кг	Консистенція раціону	
	сухий раціон, 8–10 % води	вологий раціон, 72–75 % води
1–5	40	65
5–10	30	60
10–20	25	50
20–30	20	40
30–60 і більше	15	30

9. Норма поживних речовин у 100 г раціону для собак

Поживні речовини	Сухий раціон, 8–10 % води	Вологий раціон, 72–75 % води
Енергія, кДж	1400–1600	400–500
Білок, г	20–25	5–10
Жир, г	5–10	1–3
Легкозасвоювані вуглеводи,	40–70	5–20
Клітковина, г	2–8	0,5–1,5
Кальцій, мг	1000–1200	300–400
Фосфор, мг	800–1000	250–350
Вітамін А, МО	500–600	150–160
Вітамін D, МО	50–60	15–20
Вітамін Е, мг	5–8	2–3
Вітаміни групи В, мг	2–3	0,5–1,0

За показниками крові визначають вміст білка і гемоглобіну. Відхилення від фізіологічної норми свідчить про порушення білкового обміну. Крім того, для виявлення порушення білкового

живлення на основі незбалансованої годівлі в сечі визначають загальний азот, азот сечовини, азот аміаку, азот амінокислот, визначають лямбісну пробу і реакцію рН.

Підвищення загального азоту у сечі свідчить про погіршення його засвоювання в організмі у зв'язку з неякісним білком корму. Надмірна кількість білка в раціоні призводить до високого вмісту у сечі сечовини. При незадовільній якості білка збільшується кількість амінного азоту у сечі. При нестачі білка в кормі знижується вміст азоту у сечовині і збільшується кількість азоту пуринових основ. При виникненні глибоких порушень білкового обміну і появи помітної кількості гістаміну у сечі лямбісна проба має позитивну реакцію (чорний залишок). Про порушення білкового живлення у собак в цілому свідчить кількість білка у сечі.

Тенденцію до порушення мінерального живлення собаки можна помітити за зміною резервної лужності крові. Стан мінерального обміну визначають за рівнем кальцію, фосфору, калію, натрію, магнію, хлору та інших елементів крові.

Вуглеводний і жировий (ліпідний) обмін у собаки контролюють за вмістом в крові цукру, ліпідів, кетонових тіл та ін.

Вітамінне живлення контролюють за кількістю у крові вітамінів. Наприклад, поступове зниження каротину в крові вказує на нестачу його у кормі, в той час як низький рівень вітаміну А свідчить про малий запас його в організмі.

3.2. Загальні вимоги до годівлі цуценят різних порід

Власник підсисної самки, годуючи її, побічно піклується і про цуценят. Підсисний період триває біля трьох тижнів, точніше до 25 днів. Поки очі в цуценяти ще не відкрилися, тобто перші 14 днів визначити ситі вони чи ні, можна за їх поведінкою: ситі цуценята сплять або спокійно ссуть самку. Але якщо вони накидаються на протягнений палець, намагаються ссати його, неспокійно плазують біля матері, скиглять, виходить, що у неї не вистачає молока. Якщо ветеринар радить підгодовувати цуценят, то це необхідно робити кілька разів на день. З цією метою можна використовувати суміші, призначені для годівлі грудних дітей, або приготувати суміші наступного складу: 3–4 ложки солодких

вершків, одна четверта літри коров'ячого молока, 1 яєчний жовток, 2–3 ложки цукрового піску, порошок шкарлупи одного яйця. Такої кількості замінича молока вистачить на день двом-трьом цуценятам.

Молозиво самки містить усі необхідні речовини для захисту цуценят від різних, в основному заразних, захворювань.

Тому дуже важливо, щоб цуценята почали ссати відразу ж після народження протягом перших 6 годин життя, щоб одержати всі необхідні антитіла, важливі в антибактеріальному захисті. Пізніше слизова кишечника і шлунка не пропускає антитіла в організм.

У віці близько 23 днів у цуценяти починають різатися зуби. Тому самка іноді відбивається від своїх дітей, або зменшує число годівель, бо вони сильно ранять її соски. До цього часу цуценята підрастають і материнського молока їм стає недостатньо. Виходить, уже можна привчати їх самостійно їсти з миски. Деякі цуценята відразу ж починають їсти, іншим треба злегка змочити мордочку молоком, пригнувши їх до миски. Новий метод годівлі цуценята освоюють, як правило, протягом двох днів. Після цього їх можна цілком відлучати від матері.

У залежності від того, продовжує ще самка годувати цуценят своїм молоком чи ні, їх підгодовують кілька разів на день. До кінця першого місяця життя цуценя повинне вміти їсти самостійно. Воно повинно одержувати молочні і м'ясні продукти в кілька прийомів.

М'ясна годівля включає одну третину злегка підсоленого яловичого м'яса, відвареного разом з макаронними виробами, рисом, вівсяними пластівцями, а також овочами (капуста, шпинат, буряк, морква).

Молочна годівля включає пшеничну крупу, рис, кукурудзяні або вівсяні пластівці зварені на коров'ячому молоці з невеликою кількістю цукру. Щодня в одну з годівель дають яєчний жовток. У їжу обов'язково додають порошок яєчної шкарлупи і подрібнену яловичу печінку.

Така схема годівлі годиться для будь-яких цуценят незалежно від породи, розвитку і швидкості росту.

Годівля цуценят карликових собак. Ці собаки надзвичайно рухливі і темпераментні, тому їх денний раціон щодо розмірів тіла великий.

Апетит у карликових собак індивідуальний. При вирощуванні цуценят цих порід потрібно дотримуватися визначених норм. Цуценя саме покаже, чи вистачає йому корму: якщо їжі багато, воно не буде її доїдати. У цьому випадку кількість корму варто зменшити. В основному цуценята цих собак мало чим відрізняються від інших.

Годівля цуценят малих собак. До двомісячного віку цих цуценят годують так само, як середніх і великих. З двох місяців переводять на чотириразову годівлю з включенням 150–200 г м'яса. У три місяці їх годують три рази на день: дві м'ясних годівлі, у тому числі 200 г м'яса, й одна молочна. Із шести місяців цуценят переводять на дворазову годівлю з великим обсягом продуктів, але з тією ж кількістю м'яса. Деякі цуценята відмовляються від молочного корму, а інші, навпаки, із задоволенням продовжують поїдати його. З 8–9-місячного віку собакам потрібна дворазова годівля з 150–200 г м'яса. Загалом, корм за обсягом повинен складати один літр компонентів на добу. Приблизно так само годують і дорослу собаку.

Тварини цієї групи схильні до переїдання, вони безперервно їдять, і їм усе мало. У такому випадку варто визначити об'єм корму, при якому зберігається нормальна життєдіяльність собаки, і строго його дотримуватися.

Годівля цуценят середніх собак. Собаки середніх розмірів швидко переходять від однієї фази розвитку до іншої. У півторамісячному віці таке цуценя їсть не частіше п'яти разів на день: три рази – м'ясний корм, що включає 100 г м'яса, два рази – молочний. З другого місяця життя тварина їсть чотири рази на день: два м'ясних корми, включаючи 150–200 г м'яса, і два молочних. У чотиримісячному віці цуценята починають відмовлятися від однієї з молочних годівель, а кількість м'яса збільшується до 300 г. Так годують собаку до восьми місяців, потім переводять її на дворазову годівлю, причому м'ясну (перший раз – о 10 годині ранку, другий – о 19 годині вечора). При цьому зростає загальний об'єм корму, але кількість м'яса

залишається постійною. Деякі собаки продовжують охоче поїдати молочний корм вранці. У віці від 18 до 20 місяців тварину переводять на дорослий режим годівлі, що складається з легкого молочного сніданку і багатой м'ясної вечері (густа кашоподібна їжа обсягом до 1,5 літрів з 200–250 г дрібно нарізаного вареного м'яса).

Годівля цуценят великих собак. Підсисний період цих цуценят триває близько 25 днів, після чого починається фаза відлучення, коли цуценят треба годувати кілька разів на день. Крім материнського молока, цуценята повинні одержувати на добу три молочні годівлі і дві м'ясні. При цьому денна норма м'яса для одного цуценяти повинна складати 100 г. Шеститижневих цуценят самка вже не годує, тому турбота про це цілком лягає на плечі власника. Тепер цуценят необхідно годувати шість разів на день: три молочні годівлі і три м'ясні. Денна норма м'яса 150 г. У двомісячному віці норму м'яса збільшують і цуценят годують п'ять разів на день. У віці 2,5 місяці цуценят годують чотири рази на день – одна молочна годівля і три м'ясних (200 г м'яса) – з додаванням через день яєчного жовтка. У тримісячному віці цуценяті дають 300 г м'яса на день. З чотирьох місяців годують три рази на день: дві м'ясні і одна молочна годівлі. У цей період у раціоні збільшують частку інших продуктів. До цього м'ясо складало одну третю всього раціону, тепер м'ясо повинне складати одну четверту частину. На цій стадії розвитку в цуценят міняються молочні зуби на постійні. Це підвищує потребу організму у фосфорі і кальції. Тому вихованцям необхідно давати яловичі кістки кожні 2–3 дні, причому за розмірами вони повинні бути такими, щоб цуценя не змогло їх розгризти. Так годують собаку до 8-10 місяців, доки вона не почне відмовлятися від однієї з трьох годівель, швидше за все – молочної. У цей період у цуценяти найбільша потреба в м'ясі: воно з'їдає до 0,5 кг чистого м'яса в день. Якщо собака багато бігає і дуже енергійна, то не слід їй відмовляти в м'ясі. У віці близько 20 місяців, коли розвиток таких собак практично завершується, їх переводять на дорослий режим годівлі, що продовжується до кінця життя. Це дві годівлі в день: ранкова – молочне, вечірня – м'ясна (2 літри корму густої консистенції).

3.3. Загальні вимоги до годівлі дорослих собак різних порід

З м'яса для годівлі собаки придатні яловичина, конина і баранина. Найкоштовніший продукт – це яловичина, що містить багато заліза й інших мінеральних речовин. Конина, у порівнянні з бараниною, надзвичайно рідко буває уражена бруцельозом. Тому її можна без усякого ризику давати собаці в сирому вигляді. М'ясо для собак, що продається в магазині, як правило, узагалі непридатне для годівлі. Але купувати найдорожче м'ясо собаці теж не обов'язково. Можна знайти гарне м'ясо за досить помірною ціною (грудинка, шийна частина). М'ясо можна давати як вареним, так і сирим, але головне, щоб воно було пісним. Жир згубно впливає на печінку собаки. Можна, наприклад, давати два рази на тиждень сире м'ясо, в інші дні – варене, причому нарізати його потрібно дрібнішими шматочками.

Риба дуже різноманітний раціон собаки, це прекрасний продукт, що містить багато фосфору, білків і йоду. М'ясо можна замінити раз на тиждень рибою нежирних сортів (тріска, мерлан, хек). Рибу можна згодовувати як у вареному, так і в сирому вигляді. В останньому випадку необхідно проводити регулярні профілактичні протиглисні заходи. Особливо люблять рибу чау-чау, самоїд та інші північні собаки групи лайок. Перед годівлею з риби необхідно видалити гострі кісті.

Яйця - цінний продукт у годівлі собаки, вони особливо корисні для собак дрібних порід. У сирому вигляді дають тільки жовток, варені яйця – цілком.

Супи можна давати 1–2 рази на тиждень. Їх особливо рекомендують собакам, що схильні до екземи. У складі супу повинні переважати зелені овочі, їх перед годівлею потрібно ретельно розім'яти.

Найкращі крупи для собаки – це вівсяна, гречана і рисова. Вони особливо необхідні для собак великих порід. Перед варінням крупи потрібно промити в холодній воді. Хазяїн повинен врахувати, що розварена клейкоподібна маса собакам не подобається, тому потрібно постаратися варити розсипчасту кашу.

Час від часу собаці корисно давати сир. Ці продукти частково можуть замінити в раціоні рибу і м'ясо, оскільки дуже поживні.

Для годівлі цуценят, відлучених від матері, найкраще використовувати кисломолочні продукти: йогурт, кисле молоко, кефір з додаванням цукру у невеликій кількості.

Собакам, що живуть у місті, особливо важливі овочі, тому що вони часто обмежені в русі. Овочі усувають запори і полегшують травні процеси. Дуже корисні у вареному вигляді цибуля-порей, зелені боби, шпинат, салат. У постійний раціон бажано включити сиру натерту моркву.

У фруктах міститься багато цукру, мінеральних речовин і вітамінів. І якщо собака любить фрукти як у сирому, так і у вареному вигляді, це дуже добре і корисно.

Собачі галети є лише додатковим кормом, а не складають основу харчування. Але, на жаль, оскільки м'ясо дорожче від галет, багато господарів годують собак саме ними. Цього робити не рекомендується.

Цукор у невеликих кількостях можна додавати в кашу, але, у залежності від розміру собаки, не більше 5–15 г на день. До річного віку цукор тварині краще не давати. З приводу солі єдиної думки немає. Деякі вважають, що сіль і так у достатніх кількостях для задоволення потреби собаки міститься в кормі, інші радять підсолювати корм. Але якщо ви все-таки корм підсолюєте, робіть це з великою обережністю, тому що деякі собаки дуже чутливі до солі, до того ж її надлишок може принести шкоду.

В окремій мисці для собак повинна постійно бути питна вода. Непридатну водопровідну воду можна замінити негазованою мінеральною. Не дозволяйте собаці пити зі стоячих водойм, боліт, калюж, оскільки в них можуть бути яйця гельмінтів і різних хвороботворних бактерій.

Вихованців, які подорожують з хазяїном, краще годувати спеціальними собачими консервами, тому що вони дуже зручні в приготуванні і транспортуванні, а за складом цілком відповідають фізіологічним потребам собаки. Але консервовані корми можна використовувати тільки періодично, оскільки вони цілком не зможуть замінити свіжих продуктів. Коли обставини змушують тривалий час годувати собаку комбікормами і

консервами, то їх по можливості потрібно якнайбільше різноманітити.

Тварини, як правило, консервативні у своїх харчових прихильностях. Вони можуть постійно їсти корм, який вони люблять і повністю відмовитися від того, що не їли. Тому урізноманітнювати раціон собаки необхідно із самого раннього віку. Але якщо вам усе-таки приходится давати тварині щось новеньке, то робіть це поступово, щоб не викликати відрази до нового виду корму.

Не рекомендується давати собаці деякі м'ясні продукти – відходи бойні, сало, свинину, селезінку, легені, а також субпродукти (вим'я, нирки, шлунок). Якщо ви усе-таки використовуєте ці корми, то їх потрібно мити і варити.

Не можна давати собаці кістки, особливо кістки птиці (навіть мисливським собакам). Гострою кістою тварина може поранити травний тракт, і навіть ветеринар у таких випадках не зможе допомогти. Така собака буде гинути в найтяжких муках. Навіть великі яловичі кісти не принесуть нічого, крім шкоди. Для формування кістяка молодим собакам і цуценятам необхідно давати кісткове борошно. Тварини, що живуть у селах, усе життя гризуть кістки без видимої шкоди, але треба сказати, що їм і їх хазяїнам просто везе.

Деякі крохмалисті овочі в сирому вигляді (картопля, ріпа, капуста, горох, боби, сочевиця, квасоля) теж давати не рекомендується, тому що вони містять мало вітамінів. Солодощі (печиво, цукерки, шоколад) дуже шкідливі для собаки і псують апетит. Для ласощів собаці цілком підійде звичайний сухарик. Для того, щоб собака була здорова і жила довго, не годуйте її їжею зі свого столу. Це зовсім непотрібно для вашої собаки, оскільки їжа людей приготовлена з використанням жирів і олії, великої кількості солі, перцю і спецій. Виключіть з меню собаки жири, борошняні вироби і занадто рідкий суп.

Різні породи вимагають різної кількості корму. Величезну роль у раціоні відіграє активність собаки. Собака, що знаходиться в постійному русі, наприклад, на полюванні, витрачає енергії більше, ніж та, котра веде малорухомий спосіб життя. Тому робочу собаку годують більше. Представникам великих порід на

день потрібно приблизно 20 г м'яса на 1 кг живої ваги, а маленьким – 25 г. Варені або сирі овочі повинні складати приблизно 10 % від усього раціону.

Для старої малорухливої собаки норма годівлі набагато нижча. Для підростаючого організму, навпаки, потрібний більш повноцінний у поживному відношенні раціон, більший за об'ємом приблизно на 20 %. Узимку вихованця годують краще, ніж улітку, коли дають більш легкий корм. Незалежно від сезону в корм добре додавати небагато пивних дріжджів. Вони надають шерсті здорового блиску, благотворно впливають на функцію травних залоз і містять необхідні вітаміни. Також дуже корисний часник, якщо його давати не занадто часто.

У залежності від породи і віку собаки, фахівцями з годівлі собак розроблені типові раціони.

**Болонка, пінчер, карликовий шпіц, пекінес
(карликові породи)**

3 місяці

Вранці – 2–3 ст. ложки молочної суміші

Опівдні – 1 ст. ложка подрібненої яловичини

Полудень – 2–3 ст. ложки молочної суміші

Вечері – 2 ст. ложки подрібненої яловичини, добре розім'яте овочеве пюре, сухарики

Пізно ввечері (23 година) – 2–3 ст. ложки молочної суміші

Протягом усього дня – вітамінні добавки

5 місяців

Вранці – 4–6 ст. ложок молочної суміші

Опівдні – 2 ст. ложки подрібненої яловичини

Вечері – 3 ст. ложки подрібненої яловичини, сухарики, овочі

Пізно ввечері – 4–6 кавових ложок молочної суміші

Протягом усього дня – вітамінні добавки

6 місяців

Вранці – 4–6 ст. ложок молока, яйце (3–4 рази на тиждень)

Опівдні – 2 ст. ложки подрібненої яловичини

Вечері – 3 ст. ложки подрібненої яловичини, сухарики, овочі

Протягом усього дня – вітамінні добавки

7–10 місяців

Вранці – 3/4 чашки молочної суміші із сирим яйцем

Опівдні – 2 ст. ложки подрібненої яловичини

Вечері – 3–4 ст. ложки подрібненої яловичини, сухарики, овочі

Протягом усього дня – вітамінні добавки

3 10 місяців

Вранці – 2 ст. ложки подрібненої яловичини, яйце (2–3 рази на тиждень), сухарики

Увечері – 4 ст. ложки подрібненої яловичини, сухарики, овочі

Протягом усього дня – вітамінні добавки

Мопс, бульдог, кокер-спанієль, малий пудель, тер'єр (середні породи)

3 місяці

Вранці – 4 ст. ложки молочної суміші, сухарики

Опівдні – 2 ст. ложки подрібненої яловичини, сухарики

Вечері – 3 ст. ложки подрібненої яловичини, овочі, сухарики

Пізно ввечері – 4 ст. ложки молочної суміші

Протягом усього дня – вітамінні добавки

5 місяців

Вранці – 6–8 ст. ложок молочної суміші, сухарики

Опівдні – 3 ст. ложки подрібненої яловичини, сухарики

Вечері – 4–5 ст. ложок подрібненої яловичини, овочі

Пізно ввечері – 1 чашка молочної суміші

Протягом усього дня – вітамінні добавки

6 місяців

Вранці – чашка молока, яйце, сухарики

Опівдні – 3–4 ст. ложки подрібненої яловичини, сухарики, овочі

Увечері – 5–6 ст. ложок подрібненої яловичини, сухарики, овочі

Протягом усього дня – вітамінні добавки

7–10 місяців

Вранці – чашка молока, яйце (4–5 разів на тиждень), сухарики

Опівдні – 4 ст. ложки подрібненої яловичини, сухарики

Вечері – 6–8 ст. ложок подрібненої яловичини, сухарики, овочі

3 10 місяців

Вранці – чашка молока, 1 яйце (4–5 разів на тиждень)

Увечері – 400 г подрібненої яловичини, сухарики, овочі

**Булдого, чао-чао, королівський пудель, вівчарка, хортиці,
доберман-пінчер, пойнтер, сетер, ердельтер'єр (великі
породи)**

3 місяці

Вранці – 1 склянка молочної суміші, сухарики

Опівдні – 3 ст. ложки подрібненої яловичини

Вечері – 4 ст. ложки подрібненої яловичини, 2 сухарики, 2 ст. ложки варених розім'ятих овочів

Пізно ввечері – 1 літр молочної суміші

Протягом усього дня – вітамінні добавки

5 місяців

Вранці – 1 склянка молочної суміші, сухарики

Опівдні – 4-5 ст. ложок подрібненої яловичини

Вечері – 8 ст. ложок подрібненої яловичини, сухарики, овочі

Пізно ввечері – 1 склянка молочної суміші

Протягом усього дня – вітамінні добавки

7-10 місяців

Вранці – 1 літр молока, сухарики, варене яйце

Вечері – 450 г подрібненої яловичини, сухарики, овочі. Після року раціон, у залежності від навантаження й активності собаки, зменшують або збільшують.

**Масиф, сенбернар, ірландський вовкодав, німецький дог
(дуже великі породи)**

3 місяці

Вранці – 1 літр молочної суміші, сухарики, сире яйце

Опівдні – 250 г подрібненого м'яса, сухарики, овочі

Вечері – 400 г подрібненого м'яса, сухарики, овочі

Пізно ввечері – 1 літр молочної суміші (рекомендується для попередження рахіту)

Протягом усього дня – вітамінні добавки

5 місяців

Вранці – 1 літр молочної суміші, сухарики, яйце

Опівдні – 450 г подрібненого м'яса (яловичина)

Вечері – 650 г подрібненого м'яса, сухарики, овочі

Пізно ввечері – 1 літр молочної суміші

6 місяців

Вранці – 1,5 літра молочної суміші, сухарики, 2 яйця

Опівдні – 650 г подрібненого м'яса

Увечері – 650–900 г подрібненого м'яса, сухарики, овочі

7-10 місяців

Вранці – 1 літр молока, сухарики, 2 яйця

Опівдні – 900 г подрібненого м'яса

Увечері – 900–1200 г подрібненого м'яса, сухарики, овочі

Собакам усіх порід після 12 місяців вітамінні добавки можна не давати. Склад молочної суміші для всіх порід однаковий (1 літр молока, 1 ложка розчину кальцію, 1 яйце, 1 кавова ложка лактози). Овочі можна давати як сирі, так і варені, але обов'язково подрібнені.

10. Орієнтовна кількість і співвідношення продуктів, необхідних для дорослих собак з нормальним навантаженням

Порода	Жива маса, кг	Кількість корму	
		М'ясо, г	Крупи, г
Сенбернар, мастиф, німецький дог	70–90	2000–4000	2000
Боксер, вівчарка	30	600	1200
Мисливські породи	20	450	900
Такса	5	250–300	350
Пудель	10	500–600	700
Пудель карликовий	3–4	190	380
Пекінес, йоркшир-тер'єр	2	160	320
Чихуахуа	1	80	160

3.4. Годівля дорослих собак у період спокою

Дорослих собак у період спокою (поза розмноженням і роботою) годують за раціонами, що відповідають фізіологічним нормам потреби тварин в енергії, білку, жири, вуглеводах, мінеральних речовинах і вітамінах з урахуванням орієнтовної структури раціонів. Орієнтовна структура типових раціонів у відсотках від добової потреби в енергії наступна:

М'ясо II категорії – до 70 % (у середньому 35 %),

Крупа (різна) – до 60 % (у середньому 40 %),

Хліб – до 30 % (у середньому 15 %),

Картопля – до 20 % (у середньому 7 %),

Овочі – до 10 % (у середньому 3 %).

У раціонах частину м'яса можна замінити м'ясними субпродуктами до 30 % (у середньому 15 %), молоком і молочними продуктами до 15 % (у середньому 5 %), рибою до 5 % (у середньому 2 %). Хліб можна замінити крупою і навпаки.

При підборі кормів у раціон можна користуватися наступною шкалою замінності: 1 кг м'яса заміняється 0,75 кг серця, 1,5 кг легень, 1,5 кг тельбуха, 2 кг кишок, 0,5 кг м'ясо-кісткового чи рибного борошна, 0,75 кг сухої риби, 1,5 кг незбираного молока, 0,75 кг жирного сиру, 3 кг відвійок, 1,5 кг нежирного сиру. 1 кг вівсяної крупи заміняється 1,5 кг хліба, 3 кг картоплі, 1 кг галет.

Орієнтовні раціони дорослих собак у період спокою при годівлі традиційними кормами.

Собаці живою масою **5 кг** потрібно:

енергії 1900 кДж;

білка – 22,5 г;

жиру – 6,5 г;

вуглеводів – 50,5 г, у тому числі клітковини – 4 г;

кальцію – 1320 мг;

фосфору – 1100 мг;

вітаміну А – 500 МО;

вітаміну D – 35 МО і визначена кількість інших макро- і мікроелементів, вітамінів і амінокислот на добу.

Для задоволення цієї потреби в поживних речовинах собаці в складі раціону необхідно давати: м'яса (яловичини II категорії) – 110 г, крупи – 55 г, картоплі – 40 г, овочів – 45 г, хліба – 30 г і кухонної солі – 1,8 г на добу.

Собаці живою масою **10 кг** потрібно:

енергії 3150 кДж,

білка – 45 г;

жиру – 13 г;

вуглеводів – 101 г, у тому числі клітковини – 8 г;

кальцію – 2640 мг;

фосфору – 2200 мг;

вітаміну А – 1000 МО;

вітаміну D – 70 МО на добу і визначену кількість інших речовин.

У раціон включають: м'яса II категорії – 180 г, крупи – 90 г, картоплі – 65 г, овочів – 70 г, хліба – 53 г, кухонної солі – 3,5 г на добу.

Собаці живою масою **20 кг** потрібно:

енергії 5200 кДж;

білка – 90 г;

жиру – 26 г;

вуглеводів – 202 г, у тому числі клітковини – 16 г;

кальцію – 5280 мг;

фосфору – 4400 мг;

вітаміну А – 2000 МО;

вітаміну D – 140 МО на добу.

У склад раціону необхідно включити: м'яса II категорії – 300 г, крупи – 150 г, картоплі – 105 г, овочів – 115 г, хліба – 87 г і кухонної солі – 7,1 г на добу.

Собаці живою масою **30 кг** потрібно:

енергії 6900 кДж;

білка – 135 г;

жиру – 39 г;

вуглеводів – 303 г, у тому числі клітковини – 24 г;

кальцію – 7920 мг;

фосфору – 6600 мг;

вітаміну А – 3000 МО;

вітаміну D – 210 МО на добу.

Для задоволення цієї потреби в поживних речовинах собаці живою масою 30 кг у складі раціону треба згодовувати: м'яса II категорії – 400 г, крупи – 200 г, картоплі – 140 г, овочів – 150 г, хліба – 115 г і кухонної солі – 10,5 г на добу.

Собаці живою масою **40 кг** потрібно:

енергії 8600 кДж;

білка – 180 г;

жиру – 52 г;

вуглеводів – 404 г, у тому числі клітковини – 32 г;

кальцію – 10 560 мг;

фосфору – 8800 мг;

вітаміну А – 4000 МО;

вітаміну D – 280 МО на добу.

У складі раціону собаці живою масою 40 кг необхідно згодувувати: м'яса II категорії – 500 г, крупи – 245 г, картоплі – 175 г, овочів – 190 г, хліба – 145 г і солі 14,2 г на добу.

Собаці живою масою **50 кг** потрібно:

енергії 10 250 кДж;
білка – 225 г;
жиру – 65 г;
вуглеводів – 505 г, у тому числі клітковини – 40 г;
кальцію – 13,2 г;
фосфору – 11,0 г;
вітаміну А – 5 тис. МО;
вітаміну D – 350 МО на добу.

У раціон необхідно включати: м'яса II категорії – 600 г, крупи – 290 г, картоплі – 205 г, овочів – 220 г, хліба – 170 г і солі – 17,7 г на добу.

Собаці живою масою **60 кг** потрібно:

енергії 11 400 кДж;
білка – 270 г;
жиру – 78 г;
вуглеводів 602 г, у тому числі клітковини – 48 г;
кальцію – 15,5 г;
фосфору – 13,2 г;
вітаміну А – 6 тис. МО;
вітаміну D – 420 МО та ін. на добу.

У раціоні повинно міститися: м'яса II категорії – 665 г, крупи – 325 г, картоплі – 230 г, овочів – 250 г, хліба – 190 г і солі 21 г на добу.

Собаці живою масою **70 кг** потрібно:

енергії – 12 600 кДж;
білка – 315 г;
жиру – 91 г;
вуглеводів – 707 г, у тому числі клітковини – 56 г;
кальцію – 18,5 г;
фосфору – 15,4 г;
вітаміну А – 7 тис. МО;
вітаміну D – 490 МО та ін. на добу.

Собаці у раціоні необхідно згодувувати: м'яса II категорії – 730 г, крупи – 360 г, картоплі – 255 г, овочів – 275 г, хліба – 210 г і солі 24,5 г на добу.

Крім основних кормових продуктів у раціони собак включають балансуючі кормові добавки.

При нестачі в основному кормі енергії і жиру в раціони додають тваринні жири, у тому числі вершкове масло (не більше 20–25 г на добу).

При нестачі в кормових раціонах білка й амінокислот у раціон включають сир (нежирний), кров'яне борошно, м'ясо-кісткове, рибне борошно, казеїнат натрію - не більше 100 г на добу.

При нестачі в кормах кальцію і фосфору в раціон уводять кісткове борошно до 40 г на добу, при нестачі натрію і хлору збільшують норму кухонної солі, при нестачі калію в раціон включають вуглекислий калій, при нестачі мікроелементів у раціон додають відповідну сіль: джерелом заліза є сірчаноокисле залізо, міді – сірчаноокисла мідь, цинку – сірчаноокислий, вуглекислий чи окис цинку, марганцю – сірчаноокислий, вуглекислий чи хлористий марганець, кобальту – сірчаноокислий, хлористий чи вуглекислий кобальт, йоду – йодистий, йодоватисто-кислий калій чи йодистий натрій, магнію – сірчаноокислий, хлористий чи вуглекислий магній.

При нестачі вітамінів у кормові раціони включають свіжу печінку (до 50 г на добу), природну чи гідропонну зелень, паростки зерна злакових культур, вітамінізований риб'ячий жир, вітамінізовані дріжджі, а також вітамінні препарати: ретинол, відеїн, токоферолацетат, кормовіт, капсувіт, вікасол, тривітамін, гранувіт, пантотенат кальцію, никотинамід, піридоксину гідрохлорид, аевіт, аснїтин, тетравіт, ундевіт, концентрат метанового шумування (КМШ-12) та інші.

Корми раціону разом з добавками згодують у вигляді густого супу і рідкої каші. Корм повинен бути ледь теплим (температура 30–35 °С).

Дорослих собак у період спокою годують 2 рази на добу, вранці й увечері у точно встановлений час. У першу годівлю дають близько 40 % добового раціону, у другу годівлю 60 %, іноді застосовують проміжну годівлю.

При годівлі собак консервами необхідно дотримуватись певних правил. Орієнтовна норма згодкування вологих консервів собакам у період спокою складає 40–83 г на 1 кг маси

тіла, причому, чим менша жива маса собаки, тим вища норма. Наприклад, собакам живою масою до 5 кг згодовують 83 г, великим собакам живою масою 50–70 кг – 40 г консервів на 1 кг маси тіла. Консерви, як правило, згодовують у підігрітому вигляді. Постійно годувати собак консервами не рекомендується.

При годівлі собак сухими кормами необхідно слідкувати, щоб під час прийому корму завжди була питна вода. Споживання сухих кормів підвищується, якщо їх згодовують у розмоченому вигляді. Орієнтовна норма сухого корму для собак дуже маленьких порід 38 г, маленьких – 29 г, середніх – 24 г, великих – 20 г і дуже великих порід – 18 г на 1 кг живої маси.

Англійські собаківники рекомендують годувати дорослих собак поза періодом розмноження стандартним раціоном, що розрахований у середньому на собаку живою масою 10 кг.

До складу стандартного раціону входять наступні кормові продукти: м'ясо 250 г, хліб чи крупа – 100 г, кісткове борошно 1 чайна ложка, риб'ячий жир чи рідкі полівітаміни – 1 крапля на добу.

Для собак іншої живої маси стандартний раціон збільшують чи зменшують. Наприклад, собаці живою масою 15 кг рекомендується 1,5 раціону, 20 кг – 2 раціони, 30 кг – 3 раціони і т. д.

Для дорослих собак-вегетаріанців англійські собаківники рекомендують наступний стандартний раціон: подрібнені у міксері варені овочі з невеликою кількістю молока до утворення напіврідкої маси – 2 склянки, одне варене яйце, олія – 2 чайні ложки, харчові дріжджі – 1 столова ложка на добу. У раціон додають крупу, хліб, сир, соєві боби в залежності від живої маси собаки та потреби в енергії і поживних речовинах.

3.5. Раціони і режим годівлі племінних самців

Самців у період спокою годують за нормами і режимами, які відповідають дорослим собакам, описаним вище. Племінних самців необхідно увесь час підтримувати в, так званих, заводських кондиціях. У непарувальний період цим кондиціям відповідає середня вгодованість, але до початку статевого використання самці повинні бути здоровими. Добра вгодованість (але не ожиріння), рухливість і статева активність – головні

ознаки правильної годівлі й умови успішного використання самця. Запліднююча здатність самців характеризується у першу чергу кількістю і якістю сперми. При кожній садці самець виділяє в середньому 10 мл (максимально 40 мл) сперми з концентрацією сперматозоїдів 0,05–0,1 (максимально 1) мільярда в 1 мл.

Сперма самця містить у середньому 97,6 % води, 0,9 % білка, 0,2 % ліпідів, 0,7 % інших органічних речовин і 0,6 % мінеральних елементів. Білки сперми представлені альбумінами, глобулінами, нуклеопроотеїнами, муцином і альбумозами. У спермі відносно багато кальцію і фосфору, у десятки разів, більше, ніж у крові. Сперма самців відрізняється від інших тварин високим вмістом хлору і ферментів. На якість сперми самців впливає, у першу чергу, загальний рівень годівлі (кількість енергії) і склад раціону, а також повне забезпечення фізіологічних потреб у білках, ліпідах, вуглеводах, мінеральних речовинах і вітамінах.

У самців годівля впливає на формування статевих клітин. Ще Ч. Дарвін указував, що «навіть чи в природі існує що-небудь більш дивне, ніж чутливість статевих елементів до зовнішніх впливів. Усе те, що діє будь-яким чином на організм, має тенденцію так само впливати на його статеві елементи».

Виникнення у самця тривалої статевої домінанти, розвиток і посилення її під впливом використання його як плідника веде до обміну речовин, що вимагає відповідного збільшення поживних речовин у кормовому раціоні.

Зі збільшенням білка в кормі та поліпшенням його біологічної цінності, мінерального і вітамінного складу раціону, племінні самці здатні витримувати, не виснажуючись, більшу кількість садок, дають більше сперми кращої якості.

На основі наукових досвідів і практичних спостережень при підготовці самців до в'язки й у період статевого використання кількість енергії в раціоні збільшують приблизно в 1,5 рази, порівняно з потребою у стані спокою. Збільшується в раціоні кількість білка і жиру.

Потреба племінних самців у енергії в період підготовки до в'язки в розрахунку на 1 кг живої маси приведена в таблиці 11. Потреба племінних самців у білках складає 6,8 г, жирі – 1,4 г, вуглеводах – 11,8 г, у тому числі у клітковині – 0,8 г на 1 кг живої маси.

Годівлю племінних самців раціонами з підвищеним вмістом поживних речовин необхідно починати за 1–1,5 місяця до початку

статевого використання. У результаті значних породних відмінностей між племінними самцями за темпераментом необхідно при призначенні їм раціону уважно враховувати їх стан – вгодованість, здоров'я, потенцію, а також ступінь статевого використання, і на основі цього кожному пліднику складати індивідуальний раціон, призначати відповідний режим і моціон.

11. Потреба самців у енергії в розрахунку на 1 кг живої маси

Жива маса, кг	кДж	Жива маса, кг	кДж
3–4	660	15–20	430
4–5	610	20–25	390
5–6	670	25–30	370
6–7	545	30–40	350
7–8	530	40–50	325
8–9	510	50–60	310
9–10	490	60–70	285
10–15	470	70 і більше	270

Раціони для самців треба складати з легкоперетравних і не занадто об'ємистих кормів. Зайве обтяження травного каналу об'ємистими кормами і згодовування корму, що викликає запори й інші порушення травлення, гальмують статеву активність самців. При складанні раціонів особливу увагу варто звертати на якість білка. Білків тваринного походження за рахунок м'яса, м'ясних субпродуктів і молока повинно бути не менш 70 % від загальної калорійності раціону. При цьому близько 30 % м'яса згодовують у сирому вигляді.

У парувальний сезон самцям-плідникам корисно згодовувати крім м'яса щодня чи через день одне сире свіже куряче яйце в суміші з кормом чи окремо після годівлі. Корисно включати в раціон сиру печінку. Як мінеральну добавку, крім кісток і кісткового борошна, треба давати гліцерофосфат кальцію, висушену розмелену ячну шкаралупу. Корисно згодовувати зелені корми – салати, шавель, кропиву, гідропонну зелень і паростки злакового зерна.

Орієнтовна структура кормових раціонів для племінних самців (у відсотках від добової потреби в енергії) приведена в таблиці 12.

**12. Орієнтовна структура раціонів племінних самців
у % від добової потреби в енергії**

Корми	Період спокою	Період підготовки до в'язки і парування
М'ясо	40	50
Молоко	–	5
Крупа, хліб	50	35
Картопля	6	6
Овочі	4	4

Типовий раціон племінного самця живою масою 30 кг у період спокою: м'ясо II категорії – 470 г, крупа – 250 г, картопля – 120 г, овочі – 200 г, сіль кухонна – 10 г на добу. У даному раціоні міститься: енергії – 6982 кДж, білка – 131 г, жиру – 40 г, легкозасвоюваних вуглеводів – 209 г, клітковини – 4,4 г, кальцію – 2,15 г, фосфору – 1,61 г.

У порівнянні з фізіологічними нормами потреби племінного самця в енергії і поживних речовинах у вищенаведеному раціоні бракує 68 кДж енергії, 4 г білка, 70 г цукру + крохмалю, 7705 мг кальцію, 1610 мг фосфору, відсутні вітаміни А і В, бракує 53 мг вітаміну Е та інших вітамінів і мінеральних речовин.

Для підвищення поживної цінності в раціон самця необхідно додати одне куряче яйце, цукор, кісткове борошно (30 г), ретинол (2 краплі), вітамін Д (1 краплю через день) і токоферолацетат (200 мг).

Типовий раціон годівлі племінного самця живою масою 30 кг у період парування: м'ясо II категорії – 870 г, крупа – 300 г, картопля – 180 г, овочі – 340 г, сіль кухонна – 10,6 г на добу. У даному раціоні міститься: енергії – 10607 кДж, білка – 221 г, жиру – 80 г, легкозасвоюваних вуглеводів – 252 г, клітковини – 13 г, кальцію – 462 мг, фосфору – 2918 мг та ін.

У порівнянні з фізіологічними нормами потреби племінних самців у період парування, у вищенаведеному раціоні бракує кальцію, фосфору, калію, міді, кобальту, марганцю, йоду та вітамінів А, Д, Е, В і Н. Тому для підвищення повноцінності корму самця в добовий раціон необхідно додати 80 г вуглеводів (цукру і крохмалю), 30 г кісткового борошна, 3 мг вуглекислого калію, 3,5 мг сірчаноокислої міді, 5 мг хлористого кобальту, 1,8 мг хлористого марганцю, 1 мг йодистого калію, 10 г свіжої печінки,

2 риб'ячого жиру, 200 мг паростків пшениці чи капсувіту, 28 мг холін-хлориду, 0,04 мг фолацину і 15 мг біотину.

Корм для племінних самців готують у вигляді густого супу і рідкої каші та згодуюють ледь теплими. Кормові добавки згодуюють у супі чи каші.

Годувати плідників у період спокою необхідно 2 рази на добу, у парувальний період – 3 рази. При цьому не варто збільшувати об'єм кормової порції, особливо за рахунок супу чи юшки. Орієнтований об'єм корму на одну годівлю повинен бути не більшим 1 л для племінних самців середніх порід і 2 л – для собак великих порід. Збільшення об'єму корму викликає перепощення шлунка, що погіршує перетравність поживних речовин кормів, призводить до загального ослаблення організму самця.

Годувати племінних самців потрібно в один і той же час, приблизно о 8, 13 і 18 годині. Після в'язки плідника треба годувати не раніше, ніж через 2–3 години.

3.6. Годівля вагітних самок

Самок у стані спокою годують за середніми нормами і режимами, що характерні для дорослих собак. Середня тривалість вагітності самок становить 62–63 доби (з коливаннями від 58 до 65 діб). Плодовитість самок неоднакова у собак різних порід і залежить від віку, умов годівлі. У середньому народжується 3–6 цуценят (з коливаннями від 1 до 10). У самок службових порід народжується в середньому 6–7 цуценят, але бувають випадки, коли самки приводять 10–12, а іноді й до 20 цуценят.

Вагітність і багатоплідність самок визначають і деякі особливості їх годівлі. Відомо, що розвиток зиготи (заплідненої яйцеклітини) у багатоклітинному високодиференційованому організмі залежить, у першу чергу, від надходження з кормом різноманітного поживного матеріалу з навколишнього середовища.

Такий спосіб годівлі обумовлює величезний вплив материнського організму на ембріональний розвиток, він же охороняє ембріон від різних коливань у

надходженні поживних речовин, тому що самка при необхідності забезпечує у певній мірі плід за рахунок свого тіла. Фізіологічно повне харчування вагітних самок є необхідною умовою для нормального розвитку плоду.

Недостатня годівля чи годівля раціонами, незбалансованими за енергією, білком, вітамінами і мінеральними речовинами веде до загибелі частини ембріонів, недорозвинення слабких, нежиттєздатних цуценят. Часто при неправильній годівлі самки не можуть нормально вигодувати цуценят.

Вагітність викликає зміни у всьому організмі самок. Зовнішнім показником цих змін є збільшення маси тіла в середньому на 10–25 %. Як правило, в першу половину вагітності зміни в масі тіла невеликі, а потім маса швидко збільшується, особливо до кінця вагітності. При цьому, крім росту плодів, в організмі самки відбувається відкладення поживних речовин для майбутньої лактації. Резерви, відкладені у період вагітності, мають велике значення на початку лактації, коли поживні речовини корму не покривають цілком потреб організму, тому що з молоком виділяється велика кількість білків, жирів і мінеральних речовин. Помітне відкладення білка і мінеральних речовин у плід і тілі самки починається з кінця першої, початку другої третини вагітності. Таким чином, вагітність самки викликає підвищену потребу в поживних речовинах.

Потреба в енергії самок у першій половині вагітності збільшується приблизно у 1,2–1,5 рази, у другій – у 1,5–2 рази, в порівнянні з потребою в період спокою. Підвищується потреба в білках, мінеральних речовинах і вітамінах, що враховується при складанні раціонів. Добова потреба вагітних самок в енергії приведена в таблиці 13.

У першій половині вагітності потреба самок в білках складає 5,4 г, жирі – 1,3 г, вуглеводах – 10,1 г, у тому числі у клітковині – 0,8 г на 1 кг живої маси. В другій половині вагітності потреба трохи вища і складає: у білках – 6,7 г, жирі – 1,4 г, вуглеводах – 11,2 г, у тому числі в клітковині – 0,8 г на 1 кг живої маси.

У раціон вагітних самок необхідно включати свіже м'ясо і м'ясні субпродукти, молоко і молочні продукти, різні крупи, овочі, тваринний жир, мінеральні добавки і вітамінні препарати.

Вагітним самкам корисно згодовувати сиру свіжу печінку, зелень, терту моркву, кісткове борошно, крейду, солі заліза, риб'ячий жир. Не слід годувати вагітних самок чисто м'ясним чи молочним раціоном.

**13. Потреба в енергії вагітних самок
(у розрахунку на 1 кг живої маси)**

Жива маса, кг	кДж	Жива маса, кг	кДж
Перша половина вагітності			
3–4	570	15–20	375
4–5	530	20–25	340
5–6	495	25–30	320
6–7	470	30–40	305
7–8	460	40–50	285
8–9	440	50–60	270
9–10	420	60–70	250
10–15	410	70 і більш	235
Друга половина вагітності			
3–4	750	15–20	490
4–5	690	20–25	440
5–6	650	25–30	410
6–7	620	30–40	390
7–8	600	40–50	370
8–9	580	50–60	350
9–10	555	60–70	320
3–4	535	15–20	305

У раціон не слід включати занадто об'ємисті корми, і ті, що викликають здуття кишечнику. Такі корми утруднюють дихання тварин, відбувається зайвий тиск на роги матки, що шкідливо діє на плід. Тому чорний хліб, горох, кисле молоко, а також картоплю згодовують у невеликій кількості. У вагітних самок підвищена потреба у воді, тому в поїлках постійно повинна бути свіжа вода.

Типовий (приблизний) раціон годівлі самки в першу половину вагітності живою масою 20 кг: м'ясо II категорії – 390 г, молоко – 420 г, крупа – 145 г, хліб – 112 г, картопля й овочі – 135 г, сіль кухонна – 7,1 г на добу. У даному раціоні міститься:

енергії – 6700 кДж, білка – 115 г, жиру – 50 г, легкозасвоюваних вуглеводів – 175 г, у тому числі клітковини – 4,8 г, кальцію – 660 мг, фосфору – 220 мг, вітаміну А – 1320 МО, вітаміну Д – 16 МО, вітаміну Е – 9,6 мг. У порівнянні з фізіологічними нормами потреби вагітних самок у раціоні не вистачає 180 кДж енергії, 4,6 г кальцію, 2,2 г фосфору, 2630 МО вітаміну А, 264 МО вітаміну Д і 70,4 мг вітаміну Е. Для підвищення поживності корму до типового раціону треба додати 5 г тваринного жиру, 18 г кісткового борошна, 3 г риб'ячого жиру і 300 мг капсуліту на добу, а також овочі і зелені корми.

Приблизний (типовий) раціон годівлі самки у другій половині вагітності живою масою 20 кг: м'ясо II категорії – 590 г, молоко – 750 г, крупа – 160 г, хліб – 100 г, картопля й овочі – 180 г, сіль кухонна – 7,1 г на добу. У даному раціоні міститься: енергії – 8738 кДж, білка – 166 г, жиру – 74 г, легкозасвоюваних вуглеводів – 200 г, у тому числі клітковини – 5,3 г, кальцію – 1058 мг, фосфору – 3284 мг, вітаміну А – 2310 МО, вітаміну Д – 28 МО, вітаміну Е – 10,6 мг. У порівнянні з фізіологічними нормами потреби вагітних самок у другій половині вагітності у раціоні бракує 92 кДж енергії, 23 г легкозасвоюваних вуглеводів, 10,7 г клітковини, 6,8 г кальцію, 3,3 г фосфору, 1690 МО вітаміну А, 252 МО вітаміну Д і 69,4 мг вітаміну Е. Для задоволення повної потреби вагітної самки у поживних речовинах у даний раціон треба додати 2,5 г тваринного жиру (вершкового масла), 23 г цукру, овочів і зелених кормів у сирому вигляді 26 г, кісткового борошна чи спеціальної мінеральної суміші – половину чайної ложки і тривітамін близько 1 мл (20 крапель) на добу.

До складу спеціальної мінеральної суміші входять наступні компоненти: 40 таблеток гліцерофосфату кальцію, 40 таблеток лактату кальцію, 20 г кормової крейди, 10 таблеток фітину, 10 таблеток активованого вугілля. Таблетки розмелюють у кавомолці, і суміш додають до корму. Дану мінеральну суміш, що служить засобом для попередження рахіту у новонароджених цуценят вагітним самкам рекомендується згодувати з п'ятого тижня вагітності.

Приблизна структура раціонів вагітних самок (у відсотках від добової потреби в енергії) приведена в таблиці 14.

14. Структура раціонів вагітних самок (у % від добової потреби в енергії)

Корми	Перша половина вагітності	Друга половина вагітності
М'ясо II категорії	30	40
Молоко	15	20
Крупа	30	25
Хліб	15	10
Картопля й овочі	5	5

Вагітних самок з третього тижня вагітності годують не менше 3 разів на добу, а починаючи з 7 тижня – не менше 4 разів на добу. Основним кормом у цей період повинен бути суп м'ясний з крупою з додаванням овочів і зелених кормів. Суп згодують два рази на добу – вранці і ввечері, додаючи у кожную годівлю мінеральні добавки і вітамінні препарати. У третю і четверту годівлю дають молоко з накришеним хлібом чи варене м'ясо. Через добу корисно згодувувати небагато сирого м'яса. Корм варто згодувувати завжди в чітко визначений час.

3.7. Годівля лактуючих самок

Період лактації (виділення молока після пологів) самок триває біля 3–4 тижнів. Тривалість лактації залежить від індивідуальних особливостей і годівлі самки. Кількість молока, що виділяє самка, неоднакова в різні періоди лактації. Відразу після вагітності молочні залози виділяють молозиво, що відрізняється від молока кольором, консистенцією, запахом, солонуватим смаком і складом. У молозиві переважають солі магнію, що сприяють порушенню перистальтики кишечника. Треба стежити

за тим, щоб кожне новонароджене цуценя обов'язково одержало молозиво, інакше цуценята можуть загинути. Молозиво оберігає новонароджених цуценят протягом 10–12 тижнів від інфекційних захворювань.

У самок, як правило, до 20–25 днів після вагітності секреторна діяльність молочних залоз наростає, а потім поступово знижується. Наприклад, у лайки на 5-й день після вагітності виділяється близько 600 мл молока, на 20-й – близько 1 л, а на 40-й день – менше 300 мл молока на добу.

У молоці самки міститься в середньому 21,1 % сухої речовини, близько 7 % білка, 8 % жиру, 4 % лактози і 1,3 % мінеральних речовин, у яких переважають кальцій, фосфор, калій, хлор і натрій. Складові частини молока у самок виробляються за рахунок поживних речовин корму, що визначає особливості їхньої годівлі.

Потреба лактуючих самок підвищується в енергії в 2,5–3,5 рази, білках – на 50–70 %, жирі – на 15–20 %, легкозасвоюваних вуглеводах – на 15–25 % у порівнянні з собаками в період спокою. Потреба в мінеральних речовинах і вітамінах збільшується в 1,5–2 рази.

На лактацію великий вплив має рівень білкового живлення. Нестача білка й особливо амінокислот в раціоні викликає погіршення якості молока, у молоці знижується вміст білка і жиру, що негативно позначається на ріст і розвиток новонароджених цуценят.

Велике значення для утворення молока мають різні захворювання остеодистрофічного характеру не тільки у самок, але й у їх потомства. При цьому кістяк лактуючих самок збіднюється мінеральними речовинами, стає пористим, неміцним, з'являється остеопороз, а у новонароджених цуценят – рахіт. З метою профілактики мінеральної недостатності у лактуючих самок необхідно створювати резерв мінеральних речовин у їх організмі в період вагітності, а у молодих самок – у період росту і підготовки їх до першої лактації. Лактуючі самки в порівнянні з нелактуючими мають потребу в більшій кількості кухонної солі.

В організації годівлі лактуючих самок мають велике значення вітаміни, необхідні для нормального росту і розвитку новонароджених цуценят. Вміст у молоці вітаміну А залежить

тільки від годівлі. У період лактації самкам потрібно в раціоні збільшувати кількість вітамінів А і Д, що також виділяються з молоком.

Утворення молока у самок вимагає стільки ж додаткової енергії в раціоні, скільки її виділяється з молоком, тому що в перші два тижні лактації у самок виділяється молока менше, ніж у третій-п'ятий тижні, тому і потреба в енергії у першому випадку збільшується приблизно в 2 рази, а в другому – у 3 рази в порівнянні з потребою дорослих самок у період спокою. Потреба лактуючих самок в енергії в розрахунку на 1 кг живої маси приведена в таблиці 15.

15. Потреба в енергії лактуючих самок у розрахунку на 1 кг живої маси

Жива маса, кг	кДж	Жива маса, кг	кДж
Перші два тижні лактації			
3-4	1100	15-20	720
4-5	1015	20-25	650
5-6	950	25-30	620
6-7	910	30-40	585
7-8	880	40-50	545
8-9	850	50-60	515
9-10	815	60-70	475
10-15	785	15-20	450
Третій-п'ятий тижні лактації			
3-4	1540	15-20	1005
4-5	1420	20-25	910
5-6	1335	25-30	865
6-7	1275	30-40	820
7-8	1230	40-50	760
8-9	1190	50-60	720
9-10	1145	60-70	665
3-4	1100	15-20	630

Потреба лактуючих самок на 1 кг живої маси в перші два тижні лактації складає: у білку – 6,7 г, жирі – 1,5 г, легкозасвоюваних вуглеводах – 10,7 г, клітковині – 0,8 г; на третьому-п'ятому тижні лактації ця потреба вища і складає: у

білку – 7,6 г, жири – 1,6 г, легкозасвоюваних вуглеводах – 11,6 г і клітковині – 0,8 г.

Перші шість годин після пологів самці ніяких кормів давати не можна, необхідно тільки, щоб біля неї була чиста питна вода.

У наступні два дні годівля повинна бути помірною і розрахована на те, щоб дати можливість організму прийти в норму. У цей час корм повинен бути легкозасвоюваним, його дають невеликими порціями 5–6 разів на добу.

Хорошим кормом у цей період є м'ясний бульйон, рідкий м'ясний суп з рисом, манною чи подрібненою вівсяною крупою. Можна згодувувати у невеликій кількості хліб, розмочений у молоці.

Починаючи з четвертого дня лактації годівля повинна відповідати прийнятним нормам. При складанні кормових раціонів (у відсотках від добової потреби в енергії) необхідно враховувати, що рекомендується до застосування: м'ясо II категорії – 45 %, молоко – 5 %, крупа – 30 %, хліб – 15 %, картопля й овочі – 5 %. Дуже важливо, щоб лактуючі самки в раціоні одержували свіже м'ясо і свіжі м'ясні субпродукти, що забезпечує організм повноцінним білком і сприяє виділенню великої кількості молока.

Орієнтовний (типовий) раціон для самки живою масою 20 кг у перші два тижні лактації: м'ясо II категорії – 970 г, молоко – 270 г, крупа – 280 г, хліб – 215 г, картопля й овочі – 260 г, сіль кухонна – 7,5 г на добу.

Орієнтовний раціон для тієї ж самки в третій-п'ятий тиждень лактації буде трохи іншим. У цьому випадку до складу раціону включають корми у такій кількості: м'ясо II категорії – 1360 г, молоко – 280 г, крупа – 390 г, хліб – 300 г, картопля й овочі – 360 г, сіль кухонна – 7,8 г на добу.

Так само, як і для вагітних самок, типові раціони для лактуючих самок не забезпечують цілком фізіологічну потребу їх в енергії, мінеральних речовинах і вітамінах. Тому при годівлі лактуючих самок за вищенаведеними раціонами у корм треба додавати тваринний жир (вершкове масло) у кількості 15 г, кісткове борошно 25 г, ретинол (вітамін А) – 2 краплі, відеїн (вітамін А) – 0,5 мг чи вітамінізований рибаційний жир – 1 г, капсуліт чи токоферолацетат (вітамін Е) – 180 мг на добу. Замість

кісткового борошна в корм доцільно додавати спеціальну мінеральну суміш, що складається з гліцерофосфату, лактату кальцію, кормової крейди, фітину й активованого вугілля у кількості ½ чайної ложки два-три рази на добу.

Лактуючим самкам для підвищення молочності замість питної води дають сурогатний напій з молоком і медом (1 чайна ложка меду на 0,5 л) 3 рази на добу. Крім цього, можна додавати в корм 0,5–1 таблетку апілаку і по одному грецькому горіху також 3 рази на добу.

При виявленні у лактуючої самки ознак нестачі вітаміну С корисно давати 1 таблетку аскорбінової кислоти з глюкозою на день чи невелику кількість сиropу з плодів шипшини.

При виявленні у лактуючої самки ознак нестачі вітамінів групи В корисно давати з кормом вітамінні препарати через день.

У лактуючих самок нерідко з'являється сухість шерсті з лупою, у цьому випадку до корму треба додавати по одній столовій ложці олії на добу.

Для підвищення апетиту корисно згодовувати овочеve пюре і відвари овочів.

Лактуючих самок можна годувати і консервами. У цьому випадку на 1 кг маси тіла додають 40–50 г вологих консервів чи у 2 рази менше сухого корму.

Щоб корм краще засвоювався, лактуючих самок варто годувати не менше 3 разів на добу, при цьому консистенція корму повинна бути більш рідка у порівнянні з нелактуючими самками, що сприяє більшому виділенню молока.

Корми раціону згодовують у вигляді супу і рідкої каші. Корм не повинен бути занадто гарячим (з плити) чи занадто холодним (з холодильника). Оптимальна температура корму повинна бути в межах 28–30°C.

3.8. Складання раціонів та особливості годівлі цуценят

Ріст і розвиток цуценят, починаючи з появи їх на світ і до кінця підсисного періоду, а особливо в перші два тижні, залежить в основному від правильної годівлі лактуючих самок.

Жива маса новонароджених цуценят дрібних порід складає 4–8% від живої маси дорослої самки, великих порід – 1–2%.

У перші тижні життя єдиним кормом новонароджених цуценят є молоко матері. Ссуть молоко цуценята у перший тиждень не менше 12 разів на добу, у наступний – 8 разів, до четвертого тижня – 6 разів. При гарній молочності самки підгодівлю цуценят починають з 2-тижневого віку, при великих щеніннях (8–12 цуценят) чи у випадку, якщо у самки мало молока, підгодівлю цуценят молоком починають з тижневого віку.

При цьому згодують свіже незбиране, підігріте (до 27–30 °С) коров'яче молоко. Хорошим молоком для цуценяти є козине чи овече, тому що його склад найближчий до складу молока собаки.

Для того, щоб коров'яче молоко наближалося за складом до молока самки, до нього додають одне свіже сире куряче яйце на 0,5–1 л. Спочатку молоко згодують зі звичайної пляшки, на яку вдягають соску, пізніше, коли

цуценята починають бачити, їх привчаються пити (хлебтати). Для цього молоко наливають у мілке блюдце, і цуценят обережно тикають в нього мордочкою. Після одного-двох разів цуценята привчаються пити. З цього часу до молока можна додавати невелику кількість білого хліба, можна давати рідкі молочні каші з манної крупи чи толокна, додаючи в них одне свіже куряче яйце на 5–6 цуценят. Молоко варто нормувати: у перший тиждень дають неповну склянку, у другий – склянку, у третій і четвертий тижні – 2–3 склянки на одне цуценя на добу.

Ознакою ситості є спокійний сон, голодні цуценята неспокійні, лаять і скиглять. Цуценят, що відстають у рості, варто підкладати до задніх сосків матері, як найбільш молочних.

Для запобігання появи рахіту цуценятам дають кальцинований сир (на 1 л молока, нагрітого до кипіння швидко доливають 4 столові ложки 10 %-го хлористого кальцію і перемішують). Сир відокремлюють від сироватки. Для кращого згодовування сир

розводять сироваткою до кашкоподібної консистенції і додають 1 столову ложку цукру. Сироватку від кальцинованого сиру випоюють матері.

З 2-тижневого віку цуценят корисно підгодовувати сирим свіжим м'ясом. У перші дні його дають по 15–20 г на добу. Поступово норму м'яса збільшують розраховуючи так, щоб до 3-тижневого віку кожне цуценя з'їдало 40–50 г, а до 4-тижневого – близько 100 г м'яса на добу.

Цуценят підгодовують м'ясом 3–4 рази на день однаковими порціями після того, як вони поссуть матір.

З 3-тижневого віку цуценятам починають згодовувати м'ясо, молоко, каші. При цьому готують рисовий відвар і рідку манну кашу на молоці. Цього корму дають спочатку по 30–50 г, поступово збільшуючи до 200–250 г на добу, і згодовують за 3–4 прийоми.

З 3,5-тижневого віку в раціон починають вводити м'ясний бульйон, а потім м'ясний суп, що згодовують також 3–4 рази на добу.

З місячного віку цуценятам згодовують дрібно нарубане варене м'ясо 2 рази на добу по 15–25 г. Через місяць після пологів у самки починає поступово знижуватися молочність. З цього часу цуценят підпускають до матері 3–4 рази на добу, а в проміжках між ссаннями підгодовують. Раціон складається з коров'ячого молока з невеликою кількістю накришеного білого хліба, вівсяного чи рисового супу, а також згодовують м'ясо як варене, так і сире, пропущене через м'ясорубку. Вчасно відлучивши цуценят від матері, кількість годівель доводять до 6 разів на добу.

Відлучають цуценят від самок у 6–7-тижневому віці протягом 5 діб з поступовим скороченням перебування під матір'ю. До цього віку цуценята повинні бути привчені до поїдання звичайного корму. Переведення цуценят на звичайний корм без материнського молока вимагає обережності, щоб попередити в них розлад травлення.

При переведенні цуценят на самостійну годівлю треба ретельно стежити за їх розвитком і попереджати появу рахіту, ксерофтальмії й інших захворювань шляхом повноцінної годівлі.

Контролем правильної годівлі у цей час є середньодобовий приріст маси тіла: дрібних порід на 15–20 г; середніх – на 50 г і великих – на 150–175 г.

З моменту відлучення цуценят від матері необхідно годувати їх строго за нормами, з огляду, в першу чергу, на потребу в енергії (таблиця 16).

16. Потреба цуценят в енергії на 1 кг маси тіла

Вік	кДж
1 тиждень	817
2 тижні	922
3–4 тижні	1026
1–1,5 міс.	1110
2,5–3,5 міс.	833
3,5–5 міс.	587
5–7,5 міс.	544
7,5–13 міс.	419

З віком потреба в енергії у цуценят на одиницю маси тіла знижується. Потреба в білку розраховується на 1 кг маси тіла, у цуценят вона в 2 рази вища, ніж у дорослих собак, і складає 9 г.

Потреба в амінокислотах, жири, вітамінах і мінеральних речовинах на 1 кг маси також вища, ніж у дорослих собак. Повноцінною годівлею цуценят можна поліпшити статуру дорослих собак. Добре годувати цуценят – це не значить годувати часто, у цьому випадку тварина жиріє. Цуценят необхідно забезпечити достатньою кількістю поживних речовин у визначений період росту. Для них корм варто урізноманітнювати, щоб собаки згодом не були привчені тільки до однакової їжі. Орієнтовна структура раціонів цуценят приведена в таблиці 17.

17. Орієнтовна структура раціонів цуценят (у % від добової потреби в енергії)

Корми	Вік, міс.		
	1–3	3–6	старші 6
М'ясо	23	30	36
Молоко	26	15	4
Крупа, хліб	40	43	48
Картопля	8	9	9,5
Овочі	3	3	2,5

З кормів, що містять повноцінні білки, у раціони цуценят включають м'ясо, рибу, молоко; з кормів, що містять вуглеводи, згодовують рисову, манну і вівсяну крупи, білий хліб; як вітамінні корми в раціон включають овочі, бадилля городніх культур, дикоростучу зелень, дріжджі, риб'ячий жир. Для задоволення потреби в мінеральних речовинах і запобігання появи рахіту в корм додають кісткове борошно, крейду, вітамін D. Корисно давати невеликими порціями сиру свіжу печінку, багату вітамінами і залізом.

Орієнтовні норми згодовування кормів цуценятам приведені в таблиці 18

18. Орієнтовні норми згодовування кормів цуценятам, на голову на добу, г

Корми	Вік, міс.			
	до 1	1-3	3-6	старші 6
М'ясо	30-50	60-150	160-250	350
Молоко	50-150	200-400	200-300	100
Сир	10-20	30-50	60-100	200
Картопля	20-30	40-50	60-120	150
Крупа	30-50	60-100	120-150	200
Хліб	20-30	30-50	70-100	150
Овочі	20-30	40-70	30-100	100
Жир тваринний	1-3	3-4	4-6	10
Борошно м'ясо-кісткове	-	10-20	25-40	50
Борошно кісткове	2-4	5-10	10-13	15
Риб'ячий жир	0,5	1-3	3-5	8
Дріжджі	0,5-1,0	1-2	2-4	6
Яйця	1 через день			
Сіль кухонна	0,5	3-5	5-8	10

Цуценят годують тільки доброякісними кормами і потроху, але часто, спостерігаючи при цьому, щоб не було здуття живота. Для кожної годівлі корм варто готувати свіжий. Не можна готувати корм відразу на кілька годівель. Його згодовують у вигляді густого супу, рідкої каші та молока з хлібом. До 2-місячного віку цуценят годують 6 разів на добу, від 2 до 4 місяців – 5 разів, від 4 до 5 місяців – 4 рази, від 5 до 6 місяців – 4-3 рази

на добу через однакові проміжки часу. Не можна згодовувати цуценятам гарячий чи холодний корм.

Корм повинен бути ледь теплим і у такій кількості, щоб цуценя з'їло порцію цілком. Якщо цуценя не з'їло корм, його необхідно відразу забрати і наступну порцію корму давати тільки у визначений час. Цим прийомом цуценят привчають до регулярної годівлі й охороняють від хвороб кишечника, тому що залишки корму, особливо влітку, швидко прокисають і стають непридатними до вживання.

Цуценя годують у строго визначені години, інакше вони звикнуть їсти в будь-який час, що призведе до пошуку корму.

З 2–3-місячного віку цуценятам корисно давати додатково до раціону хрящі, великі («цукрові») кістки. Якщо цуценяті дають залишки їжі людей, то треба слідкувати, щоб не було великих кісток риби, трубчастих кісток птиці, а також їжі з великою кількістю гострих приправ – оцту, гірчиці, перцю.

З 6-місячного віку цуценят поступово переводять на раціон дорослих собак, а з 8-місячного - молодих собак годують так як дорослих – 2–3 рази на добу, вранці і ввечері.

Часто цуценят доводиться штучно вигодовувати без самки. При цьому дуже важливо, щоб новонароджені цуценята пробули під матір'ю не менш доби для вживання ними молозива, інакше більшість цуценят гине. Ще краще протримати цуценят під матір'ю від 5 до 8 діб.

Штучно цуценят вигодовують коров'ячим чи козиним молоком. При цьому на 100 г молока додають одне свіже сире куряче яйце. Для кращого змішування яйця з молоком його попередньо збивають в окремому посуді, потім вливають у молоко, ретельно перемішують і проціджують через марлю. Корисно до молока додати 1–2 краплі вітамінів А і D.

Перед згодовуванням молоко підігривають до температури 30 °С. До 2-тижневого віку цуценят годують через кожні 2 години, з першою на ніч (до шостої години ранку).

Норма молока на 1 цуценя на добу в перші дні складає близько 100 г, починаючи з 5-го дня – 120 г, з 10-го дня – 250 г. Випоюють молоко з пляшечки з гумовою соскою, а потім із блюдця. З 15-го дня цуценят, що штучно вигодовуються, крім молока починають підгодовівлю, до якої привчають поступово. З

цього віку дають рідку кашу, приготовлену з дитячої молочної суміші. З місячного віку цуценят переводять на 6-разову годівлю.

Останнім часом для цуценят застосовують спеціальні замітники собачого молока (табл. 19).

19. Орієнтовні норми згодовування замітника собачого молока цуценятам-сиротам, на голову на добу, мл

Вік, дні	Маса тіла дорослої тварини, кг				
	1-5	5-10	10-20	20-30	30 і більше
2	30	70	90	120	170
7	40	90	120	160	230
14	60	130	180	250	340
21	80	180	240	330	460
28	100	220	300	410	570

Для цуценят, що штучно вигодовуються, можна рекомендувати більш складну молочну суміш: молоко коров'яче – 80 г, жовток одного курячого яйця, вершки – 20 г, 40 %-ий розчин глюкози – 20 г, 5 %-ий розчин аскорбінової кислоти – 3 мл, масляний розчин вітаміну А – 2 краплі, масляний розчин вітаміну D – 3–2 краплі. Загальну кількість молочної суміші на 1-е цуценя розраховують так: 3-денному цуценяті згодовують 15–20 %, 7-денному – 22–25 %, 14-денному – 30–32 % і 21-денному – 32–40 % від живої маси цуценяти.

3.9. Годівля службових собак

Службові породи собак використовуються як вартові, пошукові, прикордонні й ін. Найбільшою групою в категорії службових собак є вівчарки.

Для нормальної життєдіяльності службовій собаці при виконанні виснажливої роботи необхідні додаткові поживні речовини, що враховуються при складанні кормових раціонів. М'язова робота собак призводить до збільшення витрат в організмі енергії, білка і жиру, вуглеводів, мінеральних речовин і вітамінів. Чим важча робота, тим вища потреба в поживних речовинах. Не всі службові собаки затрачають однакову кількість енергії на одну й ту ж роботу. Витрати енергії на зроблену роботу залежать від ступеня натренованості собаки, що усуває зайві рухи; від втоми, при якій життєдіяльність організму сильно

знижується, а також від індивідуальних властивостей собаки – породи, конституції тіла та ін. Робота службових собак збільшує витрати енергії в середньому на 25–30 %, у порівнянні з дорослими собаками в період спокою. Потреба службових собак в енергії у розрахунку на 1 кг живої маси приведена в таблиці 19. У зимовий період і при утриманні службових собак у неопалюваних приміщеннях потреба в енергії збільшується приблизно на 20–25 %.

Норми службових собак добової потреби в енергії у залежності від живої маси приведені в таблиці 20.

20. Потреба в енергії службових собак, у розрахунку на 1 кг живої маси

Жива маса, кг	кДж	Жива маса, кг	кДж
3-4	575	15-20	375
4-5	530	20-25	340
5-6	495	25-30	320
6-7	475	30-40	305
7-8	460	40-50	285
8-9	440	50-60	205
9-10	425	60-70	250
10-15	410	70 і більше	235

У добовому раціоні службових собак при виконанні середньої роботи кількість білка повинна бути приблизно на 40 % вища, ніж у собак у стані спокою, причому не менше 30 % білка собаки повинні одержувати з м'ясом, рибою і молоком. При нестачі в раціоні вуглеводів службові собаки худнуть. Чим менше в раціоні собаки жиру, тим більше повинно міститись вуглеводів.

Раціони для службових собак складають відповідно до встановлених норм потреби в поживних речовинах і орієнтовною структурою раціону.

Нижче наведена приблизна структура типового раціону дорослих службових собак у відсотках від добової потреби в енергії:

М'ясо II категорії – 25 %, крупа – 53 % (45–60), хліб – 15 % (10–15), картопля – 5 % (3–7), овочі – 2 % (1–3).

Наприклад, вартувій собаці масою тіла 30–40 кг при утриманні в неопалюваному приміщенні в добовий раціон включають: 400 г м'яса, 400 г крупи, 300 г картоплі й овочів, 200 г хліба, 20 г тваринного жиру.

При заміні м'яса на субпродукти в раціоні кількість їх збільшують на 40–55 % відповідно калорійності. М'ясо можна замінити такою ж кількістю риби.

Крупи згодують відносно дешеві – вівсяну, ячну, пшоняну. Хворим службовим собакам дають рис, гречану чи манну крупу. М'ясо і крупу можна замінити молоком і молочними продуктами. Хліб згодують, як правило, сірий, пшеничний. Краще давати черствий хліб. Як тваринний жир, у раціон включають переважно топлене сало. З овочів у раціон включають буряки, моркву, капусту. Собаки охоче їдять гарбузи у вареному вигляді, які попередньо очищені від шкірки і насіння. Можна згодувати помідори і баклажани. Капусту згодують свіжу і квашену. Навесні та на початку літа собакам корисно давати молоду кропиву, салат, щавель – у сирому подрібненому вигляді, підмішуючи до супу.

Одноманітний корм службовим собакам швидко набридає і тому засвоєння поживних речовин кормового раціону сильно знижується. Для того, щоб корм у раціонах був урізноманітненим дають м'ясопродукти, крупи та овочі. При груповому утриманні службових собак у розплідниках для приготування кормів обладнують спеціальні кухні.

У похідних умовах, коли зварити корм неможливо, службових собак годують галетами, консервами і концентратами (сухим кормом). Способи обробки галет і концентратів, а також їх кормова цінність обов'язково вказується в прикладних інструкціях. Протягом декількох днів, наприклад, у дорозі, годувати собак можна хлібом з молоком, хлібом з водою, сухарями, розмоченими у молоці.

В умовах індивідуального утримання службової собаки значну частину добового раціону можуть складати залишки їжі її

власника. Резервних дорослих непрацюючих собак годують за нормами і раціонами собак у період спокою.

Карантинні і ремонтні собаки, закуплені в більшості випадків у аматорів-собаківників, вимагають особливої уваги в організації їх годівлі. Цих собак, як правило, годують три рази на добу.

Племінних службових собак поза періодом розмноження годують за звичайними нормами, набагато збільшуючи кількість білків у раціоні за рахунок м'яса.

Службові собаки вимагають більш посиленої повноцінної годівлі навесні і восени. У жаркі дні з раціону можна виключати м'ясо, рибу і замінити молоком, хлібом і овочами. У холодний час в раціон цих собак необхідно включати м'ясо, рибу, шматочки сала й у середині дня давати велику варену кістку.

Приблизні добові раціони для дорослих службових собак (вівчарок) на тиждень: м'ясо II категорії – 400 г – в усі дні тижня, крупа вівсяна – 600 г – у перший, третій, п'ятий і шостий дні, крупа пшоняна – 600 г – на другий, четвертий і шостий дні, картопля – 200 г – на другий, четвертий і шостий дні, овочі – 200 г – у перший, третій і шостий дні; м'ясо-кісткове борошно – 50 г – у перший, п'ятий і шостий дні; рибне борошно – 50 г – на другий і четвертий дні; жир тваринний – 25 ; сіль кухонна – 15 г – в усі дні тижня.

За цими раціонами з частини м'яса і кісток варять бульйон, а іншу частину м'яса згодують у сирому вигляді. На бульйоні варять суп і кашу. В холодний суп додають м'ясо-кісткове і рибне борошно, а також сире м'ясо, нарізане дрібними шматочками.

Приблизні раціони без м'яса для молодих службових собак-вівчарок:

Раціон 1. М'ясні субпродукти 250 г, крупа різна 300 г, молоко 500 г, овочі 100 г, риб'ячий жир 20 г, сіль кухонна 10 г на добу. З даних кормів готують м'ясний суп. Молоко згодують окремо.

Раціон 2. Молоко 500 г, крупа різна 300 г, хліб 150 г, відвійки 300 г, овочі 100 г, риб'ячий жир 20 г, сіль кухонна 10 г на добу. Готують молочну кашу, окремо згодують овочі і кип'ячені охолоджені відвійки з накришеним хлібом.

Раціон 3. Відвійки 500 г, сир 500 г, хліб 150 г, борошно 300 г, риб'ячий жир 20 г, сіль кухонна 10 г. В кип'ячені відвійки засипають борошно і ретельно перемішують під час варіння. Сир із хлібом згодують окремо.

Раціон 4. Молоко 1000 г, хліб 200 г, борошно 400 г, риб'ячий жир 20 г, сіль 10 г. В молоко засипають борошно і варять юшку, додаючи до неї перед згодовуванням накришений хліб. Риб'ячий жир згодують окремо чи з кормом.

Приблизні раціони для дорослих собак:

Раціон 1. М'ясні продукти 300 г, крупа 400 г, овочі 200 г, сіль кухонна 15 г. За даним раціоном готують м'ясний суп.

Раціон 2. Крупа 400 г, молоко 500 г, сіль кухонна 15 г. За даним раціоном готують молочну кашу.

Службових собак годують два рази на добу вранці і ввечері, за годину-дві до роботи і за годину після її закінчення. Час годівлі встановлюють у залежності від розпорядку дня роботи. Якщо собака працює тільки вранці, її доцільно годувати перший раз після повернення з роботи після того, як собака трохи відпочине, а другий раз – увечері. Вартових собак, яких виставляють на блокпости в нічний час, годують перший раз увечері, за дві години до роботи і другий раз – вранці, після зняття собаки з посту. Найчастіше для службових собак готують корм у вигляді густого супу або рідкої каші. Перед роздачею корму його охолоджують до температури 30–35 °С, а в літню пору – до температури зовнішнього повітря в тіні. Кожну собаку треба забезпечити індивідуальною годівницею і поїлкою. Дотримання цієї умови має велике значення для запобігання інфекційних та інвазійних хвороб.

3.10. Особливості годівлі циркових собак

У цирковій практиці при нормуванні годівлі собак як м'ясоїдних хижаків необхідно зважати на те, що їх основною функцією є напружена м'язова робота (табл. 21), яка пов'язана з фізичним напруженням. Годівлю собак організують з урахуванням живої маси і потреби в умовах стресу, м'язової активності та характеру фізичного навантаження.

**21. Добова потреба собаки у валовій енергії
(кДж на добу)**

Жива маса, кг	У стані спокою	При помірній роботі	При важкій роботі
20	5460	7140	9030
30	7140	9660	11760
40	8820	11340	14280

На думку фахівців, собакам, які за короткий час витрачають багато енергії, рекомендуються раціони з високим рівнем вуглеводів, тому що такий тип фізичної активності енергетично забезпечується переважно глюкозою.

Собакам, що зберігають фізичну активність протягом тривалого часу, найбільш придатними є раціони з низьким рівнем вуглеводів і високим – жирів, оскільки їх м'язові волокна виробляють енергію шляхом аеробного окиснення жирних кислот.

Собакам, яких експлуатують в умовах підвищеного фізичного навантаження та стресу, складають раціони із кормів з найкращими смаковими якістьми, котрі повинні мати високу перетравність і засвоюваність поживних речовин. Вміст енергії і поживних речовин обов'язково повинен відповідати нормам годівлі.

Собаці на один кілограм живої маси потрібно 420 кДж валової енергії кормів. Ця величина збільшується для молодняку та самок у період вагітності і лактації. Цуценяті масою 1 кг потрібно 1180 кДж, а 5 кг – 760 кДж енергії корму на 1 кг живої маси на добу.

Основною ознакою високої якості індивідуального нормування годівлі собак за наведеними середніми даними є збереження середньої вгодованості і живої маси відповідно до віку за умови повного задоволення потреб у поживних речовинах. Для циркових собак можна застосувати раціони, що містять до 70 % енергії легкоперетравних вуглеводів (цукрів) та невелику кількість клітковини. Вміст жиру в сухій речовині в

межах 5–10 % вважається оптимальним, але з метою підвищення калорійності раціонів кількість жирів (тваринного чи рослинного походження) збільшується до 20–30 %

Орієнтовні раціони для циркових собак представлені у таблиці 22.

22. Раціони годівлі циркових собак

Назва корму	Група порід				
	I	II	III	IV	V
Основний раціон					
М'ясо: конина або яловичина I–II категорій	1,400	300	180	120	50
Субпродукти	800	600	360	240	100
Риба свіжоморожена або свіжа, кальмари	150	100	060	045	20
Відвійки, сколотини або сир знежирений	100 25	70 18	35 9	25 6	15 4
Яйця курячі, шт. (на тиждень)	2	2	2	1	¹
Сухарі	100	070	50	30	15
Вівсяні пластівці *	100	75	50	35	18
Крупи різні (пшоняна, ячмінна, перлова та ін.)	100	75	50	35	18
Картопля	250	180	100	70	45
Овочі різні	250	180	00	70	45
Дріжджі кормові сухі	10	10	7	5	3
Борошно рибне	10	10	7	5	3
Борошно кісткове	10	10	7	5	3
Сіль кухонна	15	10	8	5	3
Заохочувальна підгодівля під час репетицій і виступів **					
Цукор	20	20	15	10	10
Печиво (галети)	60	50	40	30	20

* Кількість вівсяних пластівців можна збільшити або зменшити за рахунок інших груп так само, як і кількість різних овочів за рахунок картоплі. Це визначає зооветспеціаліст циркового підприємства,

керуючись породними особливостями собак та їх клінічним станом. Собакам, які беруть участь у додаткових виставах, на кожен такий день до раціону додають заохочувальні підкормки – 50 % від норми підгодівлі, розрахованої на звичайний робочий день.

****** Заохочувальна підгодівля входить до складу раціону.

Усіх собак щодо живої маси традиційно поділяють на п'ять груп:

I група – жива маса 41–60 кг і більше: доги, сенбернари, ньюфаундленди, московські сторожові, водолази, чорні тер'єри, кавказькі, південноросійські, середньоазіатські вівчарки та інші.

II група – жива маса 21–40 кг: німецькі вівчарки, коллі, пулі, хорти, боксери, добермани, лайки, різеншнауцери, ердельтер'єри, великі пуделі, сетери, курцхаари та інші.

III група – жива маса 11–20 кг: спаніелі, ірландські тер'єри, французькі бульдоги, карелофінські лайки, бультер'єри, керіблюгер'єри, середні пуделі скайтер'єри, шпіци та інші.

IV група – жива маса 6–10 кг: такси, малі пуделі, малі шнауцери, фокстер'єри, скочтер'єри, ягдтер'єри, бедлінгтон тер'єри, тибетські тер'єри та інші.

V група – жива маса 1–5 кг: пекінеси, ши-тсу, той-тер'єри, карликові пінчери, карликові пуделі, афенпінчери, французькі болонки, японські хіни, карликові шпіци, чи-хуа-хуа, лхаський апсо та інші.

Потреба в протеїні залежить від віку та якості протеїну, тобто вмісту в ньому незамінних амінокислот. Цуценят у перші дні життя потрібні корми з високим вмістом сирого протеїну. На практиці потребу у протеїні забезпечують кормами тваринного походження (м'ясом), які сприяють утворенню антитіл і підвищують стійкість організму тварин до багатьох захворювань.

У змішаному раціоні вміст сирого протеїну орієнтовно має складати 24 % (за масою), а його третина обов'язково має бути тваринного походження.

Із рослинних кормів використовують крупи, зелені корми, овочі, коренеплоди. Крупи (вівсяні, пшоняні, пшеничні, ячмінні, гречані) згодовують тільки вареними. Собаки краще з'їдають вівсяну і пшоняну крупи. Інші крупи їм дають частково, замінюючи дві перші. Із соковитих кормів можна згодовувати квашену і свіжу капусту, моркву, буряки, кропиву, картоплю (варену). Добова порція овочів не повинна перевищувати 200–300 г.

Основними кормами тваринного походження для циркових собак може бути сире пісне м'ясо (свинина, яловичина та ін.) та різні субпродукти (вим'я, легені, мозок і ін.). Їх хімічний склад приведений у таблиці 23.

23. Склад і енергетична цінність (МДж) м'яса і субпродуктів, %

Назва продукту	Вода	Білок	Жир	Кальцій	Фосфор	Калій	Енергія, МДж/100г
1	2	3	4	5	6	7	8
Сире пісне м'ясо							
Свинина	71,5	20,6	7,1	0,008	0,20	0,09	0,62
Яловичина	74,0	20,3	4,6	0,007	0,18	0,15	0,52
Баранина	70,1	20,8	8,8	0,007	0,19	0,10	0,68
Телятина	74,9	21,1	2,7	0,008	0,26	0,36	0,46
М'ясо: куряче	74,4	20,6	4,3	0,01	0,20	0,32	0,15
качине	75,0	19,7	4,8	0,012	0,20	0,29	0,51
1	2	3	4	5	6	7	8
індиче	75,5	21,9	2,2	0,008	0,19	0,30	0,45
кроляче	74,6	21,9	4,0	0,022	0,22	0,36	0,52
Субпродукти							
Вим'я	72,4	11,0	15,3	0,26	0,24	0,13	0,76
Легені	73,1	17,2	5,0	0,01	0,19	0,15	0,48
Мозок	79,4	10,3	7,6	0,01	0,34	0,40	0,46
Шлунок свинячий	79,1	11,6	8,7	0,03	0,11	0,14	0,52
Селезінка	75,9	17,0	6,5	0,03	0,22	0,40	0,52
Нирки яловичі	79,8	16,7	2,6	0,02	0,25	0,23	0,36
Серце	70,1	14,3	15,5	0,02	0,18	0,32	0,83
Печінка свіжа	68,6	21,1	7,8	0,001	0,36	0,40	0,68
Рубець	76,2	12,3	11,6	0,01	0,10	0,12	0,65
Обрізки рубця	88,0	9,0	3,0	0,08	0,04	0,08	0,26

У раціони циркових собак включають також і готові продукти такі як м'ясо, желе, м'ясні шматочки в желе, бісквіти, а також консервовану м'ясну їжу (таблиця 24).

24. Хімічний склад і енергетична цінність готових продуктів для дресированих собак при їх підвищеному фізичному навантаженні, %

Назва продукту	Вологість	Білок	Жир	Зола	Кальцій	Фосфор	МДж/100г
1	2	3	4	5	6	7	8
Волога їжа							
М'ясо (желе)	83	7,0	4,5	1,5	0,3	0,2	0,32
М'ясні шматочки в желе	79	7,0	4,5	2,5	0,5	0,4	0,36
М'ясо (желе для цуценят)	80	9,0	6,0	2,5	0,4	0,3	0,39
Напіввологий корм	21	17,0	8,0	8,0	1,2	1,1	1,22
Суха їжа							
Повнораціонна суміш	6	30,0	11,0	7,0	1,3	1,1	1,47
Бісквіт (суміш без цукру)	6	13,0	7,5	7,0	1,3	0,5	1,44
Суміш							
Консервований м'ясний корм з додаванням печива	63	10,0	6,0	3,0	0,6	0,5	0,63

Оцінюючи поживність збалансованого раціону, враховують, перш за все, його енергетичну цінність, вміст протеїну, кальцію, фосфору, кухонної солі.

Необхідно також збалансувати раціони за вмістом мінеральних речовин. Так, нестачу кальцію слід обов'язково компенсувати, додаючи до складу раціонів відповідну кількість крейди або кісткового борошна.

Вітамінне живлення в мінімальній кількості забезпечує тваринам стабільність обміну речовин, що сприяє нормальному розвитку організму, підвищує імунітет до інфекційних захворювань, запобігає розвитку авітамінозів та функціональних розладів травлення.

Вітаміни (крім вітаміну С) в організмі собаки не синтезуються. Тому їх необхідний спектр забезпечується ретельно підібраними в раціонах кормами та синтетичними препаратами.

Макро- та мікроелементи регулюють обмінні процеси і функції усіх систем організму, беруть участь у його побудові. Вони містяться у різних кормових продуктах, тому тільки різноманітний раціон забезпечує собаку цими поживними речовинами.

3.11. Особливості годівлі мисливських собак

Повноцінна годівля мисливських собак – найважливіший фактор при вирощуванні і утриманні мисливських собак. Для нормального росту і розвитку цуценят, а також для гарної працездатності дорослої собаки необхідна повноцінна збалансована годівля доброякісними поживними кормами.

Організму собаки необхідні білки, жири, вуглеводи, мінеральні солі, вода і вітаміни. На кожний кілограм живої маси в добовому раціоні мисливська собака повинна отримувати приблизно 90 Ккал. Співвідношення білка і вуглеводів повинно становити 1:3.

Основними кормами для собак є корми тваринного походження, рослинні корми можуть тільки частково їх замінювати або доповнювати. При складанні раціону для собак враховують поживну цінність кормів щодо кількості енергії, що виражена у кілокалоріях, і білка (перетравного протеїну) у грамах, а також вік і фізіологічний стан собаки, робоче навантаження, умови утримання (кімнатне або дворове, особливо у холодний період року, коли витрата енергії собакою підвищується).

Раціон мисливських собак повинен складатися з м'яса, риби, молока та інших кормів тваринного походження, вітамінних кормів (овочі, риб'ячий жир) і добавок (кропива, кісткове борошно та ін.).

В таблиці 25 наведені приблизні добові раціони для дорослих мисливських собак у залежності від породи.

25. Раціони для мисливських собак

Корми	Для лайок, гончих, хортів і лягавих, г	Для спанієлів, фокстер'єрів і такс, г
М'ясо	300–400	200
Кістки м'які	100	60
Крупи	500–600	300
Хліб	100	50
Овочі	200	150
Риб'ячий жир	20	10
Сіль	15	10

Для кращого поїдання кормів склад раціонів змінюють, урізноманітнюючи годівлю. Як правило, власник собаки повинен регулювати годівлю, враховуючи кормові продукти, які є в наявності, поведінку, загальний стан і вгодованість собаки. При ожирінні собаки кількість крупи в раціоні зменшують, а при виснаженні, особливо у період інтенсивного навантаження – збільшують. Вагітним і лактуючим самкам кількість крупи в раціоні збільшують і додатково включають молоко та молочні продукти. Самцям в парувальний період в раціонах збільшують кількість кормів тваринного походження (м'ясо, яйця). Дуже корисно собакам згодовувати разом з кормами подрібнені трави – пирій, кульбабу, кропиву та овочі. Взимку собакам дають висушені трави. Хоча б раз на тиждень собаці бажано згодовувати 100 г сиру та одне яйце. Соління і копченості мисливським собакам згодовувати не можна. Сирі кістки собакам згодовують тільки після основної годівлі. Зловживання кістками призводить до передчасного стирання зубів та виникнення шлунково-кишкових захворювань. Хворим і слабким тваринам згодовують калорійні корми які легко перетравлюються – сир, молоко, м'ясні бульйони, сиру печінку, морську капусту, сушену кропиву та ін.

Дорослих собак годують 2 рази на добу – вранці і ввечері. Період між годівлею повинен складати на менше десяти годин. Вагітних і лактуючих самок годують три рази на добу. Цуценят до 3-місячного віку годують 5–6 разів на добу, від 3 до 6 місяців – 4 рази, від 6 до 10 місяців – 3 рази на добу. Приблизні раціони для цуценят різного віку представлені у таблиці 26.

26. Середньодобові раціони для цуценят мисливських собак з 3-тижневого до 8-місячного віку

Продукти	Вік, місяців						
	1	2	3	4	5	6	7-8
М'ясний фарш, г	50	100	-	-	-	-	-
Молочна рідка вівсяна каша, г	20	50	-	-	-	-	-
М'ясо сире, г	-	50	150	200	200	250	300
Молоко, л	0,05	0,1	0,15	0,2	0,25	0,3	0,3
Яйця, шт. (через день)	-	1	2	2	1	1	1
Хліб, г	10	20	25	40	60	60	60
Крупа, г	-	50	75	100	150	200	300
Овочі, г	-	100	200	250	250	300	300
М'які (хрящові) кістки, г	-	-	20	30	40	40	50
Жир, г	-	3	5	10	10	15	20
Сіль, г	-	2	5	8	10	10	13
Вітамін Д, чайна ложка	-	0,5	1	1	1	0,5	-
Риб'ячий жир, столова ложка	-	0,25	0,5	0,5	1	0,5	2
Кісткове борошно, столова ложка	-	0,25	0,5	1	2	3	3
Глюконат кальцію, г	-	2	4	6	8	10	10
Тривітамін, столова ложка	-	0,125	0,25	0,5	0,5	0,5	0,5

Годувати дорослих собак і цуценят необхідно у чітко встановлені години, з чистого посуду і у спеціально відведеному місці. Температура корму повинна бути 30–35 °С. Після годівлі

миску для корму прибирають і миють. Під час годівлі цуценят і дорослих собак необхідно слідкувати за тим, щоб вони не переїдали до здуття живота.

У собак постійно повинна бути чиста питна вода, яку змінюють 2–3 рази на добу. Взимку воду можна замінити чистим снігом.

Гончих і хортів, як правило, утримують зграйно. Зграю собак годують з однієї годівниці або корита. Тих, що проявляють жадобу і злість під час годівлі, суворо наказують, вилучають з вольєру і залишають голодними.

Перед виїздом на полювання і перевезенням у транспорті годувати собак не слід. Найкраще увечері за 8–10 годин до полювання нагодувати собаку поживними, доброякісними кормами згідно норми. На полюванні під час привалу собакам згодовують 150–200 г калорійних кормів. Для повного поновлення сил після полювання натренованим і витривалим собакам необхідно 18–24 години відпочинку.

3.12. Особливості годівлі собак в умовах квартирного утримання

Придбавши цуценя, необхідно знати, що всі породи собак за видами використання поділяються на *службові, мисливські і декоративні*. Із *службових* порід для квартирних умов найбільш придатні – боксер, доберман-пінчер, дог, ердель-тер'єр та коллі.

Є *мисливські* породи собак, що у холодний час року потребують кімнатного утримання – це пойнтери, гладкошерсті такси і фокстер'єри, короткошерсті лягаві.

Кімнатно-декоративні породи – це болонки, мальтійки, пекінеси. Ці собаки красиві, але їх довга шерсть вимагає постійного догляду. Найбільш дрібними з декоративних порід собак є той-тер'єри. Вони гладкошерсті, займають мало місця в квартирі і з цієї причини користуються популярністю у аматорів декоративних собак.

Більшість кімнатно-декоративних порід вимагають ретельного, турботливого догляду. Часто вони примхливі до корму, але в цьому винні, як правило, не собаки, а їх господарі, що їх розпестили.

Аматори-собаківники беруть на виховання цуценя, як правило, у 1–1,5-місячному віці. У першу чергу цуценяті потрібно вибрати

місце в квартирі, де воно нікому б не заважало. Не можна поміщати цуценя в коридорі, на кухні. Найкращим місцем для цуценяти є куток у будь-якій кімнаті, подалі від дверей і від батареї опалення.

Велике значення при утриманні цуценяти в квартирі має привчання його до охайності. Для цього треба намагатися вчасно виводити його на прогулянку. Як правило, цуценя оправляється після сну і прийому корму. Тому протягом дня його треба виводити відразу після кожної годівлі.

При регулярному догляді до 2,5–3-місячного віку цуценя привчається дотримуватись чистоти в квартирі. Не слід годувати цуценя на ніч, останню годівлю потрібно закінчувати о 7–8 годині вечора. Вранці до годівлі цуценя також необхідно виводити на вулицю.

З 1,5-місячного віку цуценя регулярно виводять на прогулянку, спочатку на нетривалий час, а потім на 2–3 години, даючи йому можливість удосталь побігати і погуляти. У літню пору чим довше цуценя буде на сонці і свіжому повітрі, тим краще буде розвиватися. Під час прогулянок бажано більше гратися з цуценям, адже це створює контакт між ним і господарем і сприяє зародженню прихильності цуценяти. З перших команд, з дотриманням строгого режиму годівлі, з перших прогулянок і привчання до охайності і починається виховання цуценяти, навчання його такій поведінці, котра задовольняє господаря і яка повинна бути при утриманні собаки в квартирі.

Для годівлі цуценяти в квартирі необхідно виділити постійне місце. Неприпустимо переносити з місця на місце посуд з кормом, годувати на кухні, біля постелі людей, на дивані, у кріслі, в ліжку, на столі.

Тільки при правильній і повноцінній годівлі із цуценяти виросте гарна і здорова собака. У перші дні після придбання, цуценя треба годувати так само, як воно харчувалося біля матері. Після того, як цуценя звикне до нової обстановки, його переводять на годівлю за правилами, описаними вище. Корм повинен бути завжди свіжим, тому готувати його треба на 1–2 годівлі. Якщо

корм готують відразу на весь день, то його треба зберігати в холодильнику і розігрівати частинами.

З 1 до 2-місячного віку цуценят годують 5–6 разів на добу. Кількість корму, яка необхідна на одну годівлю, залежить від живої маси цуценяти. Цуценя повинне з'їдати усе, що йому дають. Якщо цуценя довго і ретельно вилизує годівницю, значить кількість корму явно недостатня, якщо ж, навпаки, воно не з'їло весь корм, то його кількість треба зменшити. Цей метод визначення об'єму корму можливий лише при регулярній (через 2,5–3 години) годівлі цуценяти. Як правило, місячне цуценя середніх порід з'їдає за одну годівлю 1,5–2 (на 250 мл) склянки корму, а дрібних порід – близько 1 такої склянки за весь день.

З 2 до 4-місячного віку цуценят годують 4–5 разів, з 4 до 6 місяців – 3–4 рази, з 6 до 12 місяців – 3 рази, після 12 місяців – 2 рази на добу. Однак треба слідкувати, щоб цуценя не переїдало.

Необхідно строго дотримуватись режиму годівлі. Чашку з кормом у годівницю ставлять на 20–30 хвилин, а потім не залежно від того, з'їла собака корм чи ні, забирають. Час годівлі повинен бути установлений твердо і не повинен змінюватись у залежності від настрою чи зайнятості господаря. Аматори-собаківники часто скаржаться, що цуценя погано поїдає корм. Найпростіший прийом у цьому випадку – поморити його голодом, але якщо це не допомагає, тоді можна поспробувати підвищити апетит, згодовуючи шматочок сирого м'яса.

Одним із основних показників правильної годівлі цуценяти є стан його вгодованості. При систематичній надмірній годівлі цуценя стає ожирілим, недостатня годівля викликає виснаження. Показником правильної годівлі і нормального розвитку цуценяти є термін зміни молочних зубів на постійні. Спочатку, у віці біля 3,5 місяців починають мінятися середні різці, потім крайні різці та ікла. Корінні зуби міняються у віці 5–6 місяців. У цуценят до 7-місячного віку повинні вирости всі зуби. Поганий ріст зубів, їх слабкість і крихкість емалі свідчать про незадовільний розвиток цуценяти, що у більшості випадків пов'язаний з нестачею у раціоні мінеральних речовин і вітамінів.

При утриманні цуценяти в квартирі власнику потрібно знати, що як тільки в нього почалася зміна зубів, багато речей, і, в першу

чергу, взуття, одяг і деякі інші предмети, необхідно ховати в недоступне для цуценяти місце, інакше вони будуть зіпсовані. Адже цуценя гризе все, що лежить в доступному місці. Це може тривати до 10–11-місячного віку. У цей час дерев'яні предмети давати для гри небажано, тому що цуценя, заковтуючи дрібні друзки, може пошкодити стравохід і кишечник. З початком зміни зубів цуценят часто гризуть і штукатурку. Це пов'язане з тим, що одночасно йде швидкий ріст кістяка й організму не вистачає кальцію. У цей період

цуценяті дають як мінеральну підгодівлю гліцерофосфат кальцію чи глюконат кальцію.

Цуценята часто бувають заражені глистами, що негативно позначається на їх рості і розвитку. Заражаються цуценята глистами часто ще в утробі матері. Ознакою зараження глистами є здуття кишечника, велике, щільне на дотик черевце. Необхідно проводити дегельмінтизацію. Разова доза пиперазину адипінату в цьому віці складає 0,25 г на 1 кг живої маси.

З 1,5-місячного віку цуценяті дають м'які кістки, котрі як і хрящі, є джерелом мінеральних речовин, необхідних для формування кістяка собаки. Великі кістки з м'якими кінцями сприяють зміцненню щелеп молодій собаці і служать для неї своєрідною іграшкою, відволікаючи її від псування меблів, шпалер, взуття тощо. Трубочасті кістки птиці, а також гострі рибні кістки давати не можна. Розгризаючи і ковтаючи їх, цуценя може поранити шлунок і кишечник і загинути. Кістки не перемішують з кормом, а дають після того, як цуценя з'їсть і насититься. Якщо ж давати кістки з кормом, то цуценя, ковтаючи корм, може подавитися. Крім того, собака обов'язково постаріється витягти з корму кістки на підлогу і, зайнявшись кістками, залишить корм.

З 3-місячного віку цуценят можна годувати залишками від обіду, переважно супами і кашами, але вони повинні бути свіжими і без гострих приправ. Не можна давати цуценяті (та й дорослій собаці) ласі шматочки зі столу, коли обідає родина, інакше собака візьме собі за правило жебрати під час обіду.

Ласощі – цукор, цукерки і кондитерські вироби можна давати в обмежених кількостях як заохочення за виконану команду.

Годівля дорослих собак в умовах квартирного утримання здійснюється за загальними правилами, з урахуванням фізичного стану тварини. Контролюють годівлю дорослих собак за нормами потреби в енергії, білку, жирі, вуглеводах, вітамінах і мінеральних речовинах (табл. 27, 28) і вмісту поживних речовин у кормах раціону.

27. Норми потреби дорослих собак у поживних речовинах в умовах квартирного утримання (на голову на добу)

Показники	Жива маса, кг					
	5	10	20	30	40	50
Енергія, кДж	1900	3150	5200	6900	8600	10250
Білок, г	22,5	45	90	135	180	225
Жир, г	6,5	13	26	39	52	65
Легкозасвоювані вуглеводи, г	46,5	93	136	279	372	465
Клітковина, г	4	8	16	24	32	40
Сіль кухонна, г	1,1	2,2	4,4	6,6	8,8	11
Макроелементи:						
Кальцій, мг	1320	2640	5280	7920	10560	13200
Фосфор, мг	1100	2200	4400	6600	8800	11000
Натрій, мг	300	600	1200	1800	2400	3000
Калій, мг	1100	2200	4400	6600	8800	11000
Магній, мг	55	110	220	330	440	550
Мікроелементи:						
Хлор, мг	900	1800	3600	5400	7200	9000
Залізо, мг	6,6	13,2	26,4	39,6	52,8	66,0
Мідь, мг	0,3	1,6	3,2	4,8	6,4	8,0
Кобальт, мг	0,25	0,5	1,0	1,5	2,0	2,5
Марганець, мг	0,55	1,1	2,2	3,3	4,4	5,5
Цинк, мг	0,55	1,1	2,2	3,3	4,4	5,5
Йод, мг	0,15	0,3	0,6	0,9	1,2	1,5
Фтор, мг	0,4	0,8	1,6	2,4	3,2	4,0

28. Норми потреби дорослих собак у вітамінах в умовах квартирної утримання

Вітаміни	Жива маса, кг					
	5	10	20	30	40	50
А, МО	500	1000	2000	3000	4000	5000
Д, МО	35	70	140	210	280	350
Е, мг	10	20	40	60	80	100
К, мг	0,15	0,3	0,6	0,9	1,2	1,5
В ₁ , мг	0,1	0,2	0,4	0,6	0,8	1,0
В ₂ , мг	0,2	0,4	0,8	1,2	1,6	2,0
В ₃ , мг	0,25	0,5	1,0	1,5	2,0	2,5
В ₄ , мг	165	330	660	990	1320	1650
В ₅ , мг	1,2	2,4	4,8	7,2	9,6	12,0
В ₆ , мг	0,1	0,2	0,4	0,6	0,8	1,0
В _с , мг	0,04	0,08	0,16	0,24	0,32	0,4
Н, мг	2,5	5,0	10,0	15,0	20,0	25,0
В ₁₂ , мкг	3,5	7,0	14,0	21,0	28,0	35,0

Не бажано щоденно годувати собак вівсяною кашею: вона швидко приїдається, погіршує апетит. Крім того, тварина частіше, ніж звичайно, мочиться, сеча має гострий, різкий запах. Корм (кашу) необхідно урізноманітнювати. Старих собак, що страждають пониженою перетравністю поживних речовин, не можна годувати сирим і жирним м'ясом. Таке м'ясо викликає підвищені бродильні процеси в кишечнику, що призводить до частого виділення сірководню й інших газів, що забруднюють повітря в квартирі, де знаходиться людина.

Годувати і напувати собак треба зі спеціальної посудини. Не рекомендується користуватися дерев'яним чи оцинкованим посудом. Хорошими годівницями є алюмінієві, емальовані, скляні миски, вставлені в гніздо спеціально низької лавочки.

Годівниця повинна бути із широким верхом, кругла чи чотирикутна, що запобігає забрудненню підлоги під час годівлі. Після кожної годівлі годівницю миють і висушують. Поїлка з водою повинна стояти цілодобово.

При неправильній і непомірній годівлі, захворюванні шлунка і кишечнику, при глистах та загальних захворюваннях з високою температурою у тварин буває блювота. При найменших позивах потрібно вивести собаку з квартири. Треба стежити за тим, щоб у разі блювоти собака не ховалася під меблі й у місця, звідки важко вибиратися.

Гуляти з дорослою собакою необхідно не менше 2 годин на день, тривалість кожної прогулянки повинна бути не менше 1 години. Для запобігання зараження інфекційними хворобами необхідно стежити за тим, щоб собака під час прогулянки не стикалася з чужими собаками і не поїдала знайдений корм.

3.13. Захворювання, пов'язані з неправильною годівлею собак

Надлишок або нестача необхідних для розвитку і росту компонентів (білки, жири, вуглеводи, мінеральні солі, вітаміни) у раціоні собаки призводить до порушень обміну речовин.

Ожиріння настає після порушення гормональної рівноваги або щоденного переїдання. Як правило, до цього захворювання схильні кастровані тварини. Надлишкова вага згубно впливає в першу чергу на серцево-судинну систему. Щоб постачати кров'ю важке тіло собаки, серце змушене напружено працювати, причому саме воно покрите шарами жиру.

Ожиріння затрудняє роботу й інших органів. Знижується сексуальна активність собаки. Якщо ваш вихованець страждає цим захворюванням, необхідно в раціоні знизити кількість жирів і вуглеводів.

Виснаження є наслідком неправильної годівлі або важкої і тривалої хвороби. Собака може сильно схуднути при порушенні гормональної рівноваги. Спеціаліст у таких випадках призначає засіб для поліпшення засвоєння корму і підвищення апетиту.

Спотворений смак так само, як ожиріння і виснаження – наслідок нестачі у організмі необхідних речовин і неправильної

годовлі. Тому, особливо у віці до року, деякі собаки часто поїдають органічні відходи (фекалії людини або кал інших тварин), тріски, камінці, землю, вугілля. Часто подібна поведінка призводить до необхідності хірургічного втручання. Профілактика та лікування тварини полягає у зміні раціону. Спотворений смак у дорослої собаки може служити симптомом захворювання підшлункової залози, або також може бути викликаний гельмінтами. У будь-якому випадку вихованця потрібно обов'язково показати ветеринарному лікарєві.

Рахіт найчастіше буває у цуценят при нестачі достатньої кількості мінеральних речовин і вітамінів, необхідних для побудови кістяка. Ріст молодих собак закінчується в 9–12 місяців. До цього часу кістки тварини ще формуються, тому особливо мають потребу в кальції, який необхідно включати в раціон у достатній кількості. Кальцій собака одержує з яечною шкаралупою, молочною сироваткою, сиром, молоком, а також з кістками. Але для того, щоб організм зміг засвоїти кальцій, необхідний вітамін D. Нестача кальцію і вітаміну D призводить до неправильного формування кісток, і, як результат – до рахіту. Скривлені кінцівки, деформація інших частин кістяка – типові ознаки цього захворювання у собаки. У віці до 4 місяців рахіт у цуценят цілком виліковується, але якщо запустити хворобу зміни в організмі можуть бути незворотними. Оскільки цуценята часто хворіють на рахіт, відразу ж після відлучення від матері їм дають кальцієву підгодовівлю (у вигляді кісткового борошна), а також обов'язково включають у раціон продукти, багаті вітаміном D (наприклад, сиру яловичу печінку і ячний жовток). Якщо ж, не зважаючи на лікування, з'являються ознаки рахіту, цуценя варто обов'язково показати ветеринарові.

Хвороби органів травлення. Статистичні дані найбільших клінічних ветеринарних центрів світу говорять про те, що близько 40 % усіх захворювань у собак відносяться до органів

травлення. Серед них найбільш розповсюджені захворювання печінки, підшлункової залози, кишечника, шлунка і ротової порожнини.

Змочений слиною і розжований корм потрапляє в шлунок, де відразу ж починається процес травлення, у результаті якого під дією шлункового соку знищуються практично всі мікроорганізми і бактерії, що потрапляють в організм з кормом. Тому корм, що надходить у тонкий кишечник, практично стерильний. Але неправильна годівля порушує цю надзвичайно важливу для організму функцію шлунка, що і спричиняє хворобу.

Гастрит (катар шлунка) є одним із наслідків неправильної годівлі вихованця. Практично не існує собаки, яка б не страждала хронічним гастритом.

Як правило, це захворювання з'являється у тварини ще у віці 7–9 місяців. Звідси випливає, що шлунок собаки саме протягом такого часу здатний справлятися з невідповідним кормом, а потім починає хворіти.

Під час першого приступу гастриту в собаки починається тривала і сильна блювота, що супроводжується втратою апетиту. Тварина має хворобливий вигляд, худне, горбиться через болі в шлунку, на шкірі з'являється лупа, шерсть втрачає блиск, стає тьмяною. Коли гастрит поширюється на кишечник, у собаки починається понос. Причиною гострого приступу гастриту може бути різке охолодження шлунка в результаті того, що собака їла холодний корму або сніг. Хронічний катар шлунка протікає без первинного гострого приступу, і тому діагностувати його не легко. Одним із симптомів захворювання є те, що вихованець охоче їсть траву, особливо грубоволокнисту, після чого його нудить. У блювотній рідині собаки, крім прожованої зелені, можна помітити і деяку кількість шлункового секрету, що розділяється на дві фракції: одна – густа пластівчаста світлого кольору, інша – прозора і тягуча, злегка пінлива. Такі приступи блювоти звичайно продовжуються день-два і супроводжуються втратою апетиту. Потім вони повторюються протягом усього життя собаки з визначеними проміжками від одного до декількох місяців. Приступ під впливом голоду, як правило, припиняється сам по собі.

У собак, що заковтують великі шматки корму, не пережовуючи їх, теж часто буває блювота. Тому не варто окремі випадки блювоти в собаки приймати за прояв хвороби. Потрібно звернути увагу на те, як часто буває блювота і наскільки при цьому підвищений вміст шлункового соку.

Коліт, або запалення товстої кишки як самостійне захворювання зустрічається досить рідко. Як правило, воно спостерігається при захворюванні кишковими паразитами. Запалення прямої кишки також є наслідком життєдіяльності паразитів і з'являється в собак досить часто.

Першим симптомом цього захворювання є рідкий кал із кров'ю. Тому, щоб помітити запалення, потрібно звернути увагу на випорожнення тварини.

Це захворювання призводить до сильного виснаження домашнього улюбленця. Встановивши дійсну причину хвороби, варто прийняти всі міри для лікування тварини.

Гастроентерит – запалення шлунково-кишкового тракту, що має ті ж симптоми, що і катар шлунка, тільки виражені сильніше. При цьому загальний стан собаки значно погіршується. Дихання, пульс і температура, як правило, сильно відхиляються від норми. Це захворювання звичайно розглядається як інфекційне, тому що причина гастроентериту – віруси, а також патогенні бактерії. Коли таке запалення не виявити вчасно і не прийняти енергійних заходів щодо лікування, то хвороба буде активно прогресувати, у результаті чого може наступити смерть.

Нерідко за гастроентерит можна прийняти дію деяких хімічних речовин, наприклад, фосфору, що викликає ураження шлунково-кишкового тракту. Симптоми такі ж, як при гастроентериті.

Під час запального процесу шлунково-кишковий тракт перестає виконувати захисну функцію і стає доступним для багатьох мікроорганізмів. Бактерії, що накопичуються у великій кількості в шлунково-кишковому тракті, потім заносяться в кров і печінку. Уражена печінка перестає діяти як бар'єр, далі мікроорганізми потрапляють у серце, нирки, кровоносну систему і навіть у мозок. Перебіг хвороби важкий, а саме захворювання небезпечне.

При гострих і хронічних захворюваннях кишечника і шлунка можуть відбуватися різні анатомічні зміни положення цих органів: гостре розширення шлунка і заворот кишок. Якщо протягом декількох годин не зробити операцію, то можливий летальний кінець. Гостре розширення шлунка через стиснення легень призводить до ускладненого дихання і вираженого збільшення об'єму черевної порожнини. При завороті кишок погляд у собаки зляканий, вона горбиться, живіт твердий, підвищується температура, частішає дихання і пульс. Гостре розширення шлунка і заворот кишок призводять до колапсу, тому в таких випадках необхідна термінова ветеринарна допомога.

Захворювання підшлункової залози. Один з органів системи травлення – підшлункова залоза. Саме вона виробляє шлунковий сік, що згодом надходить у дванадцятипалу кишку. Таким чином харчовий клубок, просочений слиною, у шлунку піддається дії шлункового соку, а далі, потрапляючи в кишечник, ця маса змочується кишковим соком. Частки корму під дією шлункового соку ефективно розщеплюються на більш прості речовини, що всмоктуються слизовою оболонкою кишечника і по кровотоку потрапляють на переробку в печінку. Звідси можна зробити висновок, що значення підшлункової залози в організмі дуже значне, і коли її робота порушується, це позначається на здоров'ї собаки. Явні симптоми порушення діяльності підшлункової залози – це часті кашоподібні, жовто-коричневого кольору, експерименти з неприємним запахом. У кишечнику часто накопичуються гази. При доброму апетиті тварина худне, нерідко спостерігається спотворений апетит – вона поїдає власні екскременти.

Захворювання печінки. Печінка – найбільша залоза в організмі, що виконує різні життєво важливі функції. Вона переробляє поживні речовини, що надійшли з кишечника разом із кровотоком у нові сполуки, що підтримують життєдіяльність. Цей орган служить також і для знешкодження різних отруйних речовин. Печінка має здатність до регенерації. І хоча вона, як правило, працює з навантаженням, свої функції виконує бездоганно.

Для печінки шкідливі отруйні речовини, що містяться в кормі рослинного і тваринного походження, та деякі хімічні сполуки. Захворювання печінки можуть бути викликані різними паразитами,

мікроорганізмами, що потрапляють із кров'ю, а також пухлинами. Жовтуха – найбільш характерний симптом захворювання печінки. Хоча вона може розвиватися і під впливом інших факторів, наприклад, при різкому зниженні кількості червоних кров'яних тілець. Уражена печінка не використовує жовч, що, у свою чергу, накопичується в жовчному міхурі і потрапляє в кишечник. У кишечнику вона всмоктується і надходить у капіляри слизових оболонок шкіри, яка в результаті набуває жовтого кольору. З появою таких ознак потрібно терміново звернутися до ветеринара. Важке ураження печінки часто закінчується цирозом, що супроводжується асцитом – черевною водяною.

Тільки ветеринарний лікар може розібратися в справжній причині недуги. При важких ураженнях лікування печінки важке і практично марне. Цироз печінки неминуче закінчується летальним результатом.

Запор – це одне з найбільш розповсюджених патологічних захворювань травної системи собак. Як правило, він є наслідком перегодовування тварини великою кількістю кісток, що не мають ніякої поживної цінності. Їх необхідно додавати в корм молодим собакам як джерело кальцію в перемеленому вигляді. А до однорічного віку кістяк вихованця вже в основному сформований, тому потреба організму в кальції знижується, і кістки необхідно виключити з раціону.

У старих самців, що страждають збільшенням простати, велика кількість кісток у кормі затрудняє дефекацію, що може стати причиною хронічного запору і призвести до важких наслідків. Собака, у якої почався запор, виявляє сильне занепокоєння: тужиться, крутиться на місці, жалібно скиглить від болю, роблячи безрезультатні спроби оправитися. При цьому в неї виділяється тільки невелика кількість рідкого секрету коричневого кольору, іноді з домішками крові. Звичайно хазяїн тварини думає, що у його вихованця пронос, хоча насправді мова йде про важку форму запору.

При цьому захворюванні в кишечнику накопичуються порції перетравленого корму твердої консистенції, що може розірвати м'язові волокна. У важких випадках від розриву кишечника його

вміст потрапляє в черевну порожнину, що призведе до гострого запалення і летального кінця.

Спочатку із собакою не відбувається ніяких змін, крім безрезультатних спроб оправитися. Потім настає інтоксикація продуктами розпаду корму, що надходить у кишечник. У результаті цього тварина втрачає апетит, впадає в депресію, тканини її зневоднюються, у неї з'являється блювота. Далі може наступити кома, що призводить до смерті.

Для собаки особливо небезпечні кістки птиці, вони дуже гострі і тверді. У процесі травлення ці кістки травмують кишечник, що може призвести до важких наслідків навіть без ознак запору. Лікувати захворювання потрібно тільки під наглядом ветеринара. Перебіг хвороби – 2–3 дні.

Сторонні тіла. Причиною хворобливості домашнього улюбленця нерідко можуть бути сторонні тіла, що потрапляють в організм. Собака від природи дуже цікава, їй усе потрібно побачити, лизнути, обнюхати, а іноді й проковтнути. Тому вона часто ковтає сторонні предмети, які можуть пошкодити органи травлення (від ротової порожнини і до прямої кишки). Але особливо небезпечно, коли сторонні предмети потрапляють у шлунок, звідки їх можна витягти тільки оперативним методом. Це можуть бути: отруйні плоди дикого каштана, що під дією шлункового соку розбухають і закривають вхід у кишечник; синтетична гума, що теж розбухає; різні пластмасові вироби, що своїми гострими краями ушкоджують стінки шлунка й кишечника.

Просвічування за допомогою рентгена дає мало результатів, оскільки в шлунку проглядаються не всі предмети.

Наприклад, непомічена швейна голка з ниткою може безперешкодно досягти того місця, де в товстому кишечнику формуються калові маси, і благополучно, до подиву стривоженого власника, залишити організм собаки, не заподіявши їй ніякої шкоди.

Хвороби ротової порожнини. Ротова порожнина – це орган, що являє собою механізм для первісного перетравлення корму. У ротову порожнину відкриваються канали слинних залоз, слина яких зволожує корм і починає його первісне хімічне

перетравлення. Різні патогенні мікроорганізми, що потрапляють в організм із кормом, захворювання відразу ж не викликають.

Але якщо патогенних мікроорганізмів дуже багато, а імунна система організму собаки ослаблена, то ці фактори можуть призвести до хвороби. Насамперед уражається слизова оболонка ротової порожнини: піднебіння, язик, під'язична область, ясна, а згодом і більш глибокі шари тканин, звідки запальний процес по лімфатичній і кровоносній системах зможе поширитися по всьому організмі.

Зміни різної інтенсивності ротової оболонки настають у залежності від виду мікроорганізмів, що проникли в тканину. Може статися і легкий катар, і важка гангрена. Ці зміни можуть локалізуватися тільки в одному місці або носити дифузний характер. Локалізовані запалення слизової ротової порожнини собак виникають через подряпини від предметів для ігор тварин (наприклад, недостатньо гладенька паличка, за допомогою якої хазяїн навчає свого вихованця виконувати команду «апорт»). Причиною запалення бувають бактерії, що потрапляють у ранки.

Подібні ураження, як правило, призводять до того, що вихованець не може приймати їжу, жувати і навіть ковтати. Собака неохоче їсть, хоча і виявляє цікавість до корму, бере його дуже обережно і так само обережно пережовує, частенько напівпережований корм викидає на підлогу – це ті ознаки, що визначають запалення ротової порожнини.

Запалення глотки відбувається внаслідок запалення ротової порожнини, але частіше воно виникає самостійно або супроводить інфекційні захворювання.

Глотка служить собаці для заковтування пережованого і змоченого слиною корму. У ній також сходяться стравохідні і дихальні шляхи. Самостійний прояв цього захворювання називається ангіною, симптомами її є хворобливе або утруднене ковтання, ковтання з витягнутою головою (що явно спричиняє біль), а також ковтальні рухи без проковтування корму, кашель.

Ангіна – це досить серйозне захворювання, що супроводжується підвищенням температури тіла. Часто усілякі важкі інфекційні захворювання починаються саме з ангіни. Тому з появою перших симптомів потрібно звернутися до ветеринарного лікаря.

Цукровий діабет виникає в організмі, у якому не вистачає інсуліну – гормону, який виробляється підшлунковою залозою. Ця хвороба може бути викликана й іншими причинами, наприклад, гнійним запаленням матки або порушенням гормональної рівноваги. Симптоми хвороби: часте сечовиділення, сильна спрага, часті гнійні процеси на шкірі й погане загоєння ран. При підвищеному апетиті тварина худне, до того ж з перебігом хвороби в неї можуть наступити зміни очного дна, що призводить до втрати зору. Якщо вихованця не лікувати, то хвороба закінчиться комою.

Лікування включає у собі щоденні ін'єкції інсуліну і найсуворішу дієту.

Якщо до ін'єкцій інсуліну собака звикає швидко, то дотримуватися дієти їй набагато складніше. При такому захворюванні вихованець живе недовго. Його життя вдається продовжити усього лише на рік.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ. СПЕЦІАЛЬНА І ДІЄТИЧНА ГОДІВЛЯ

Розділ 1. ДІЄТИЧНА ГОДІВЛЯ СОБАК ПРИ РІЗНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ

1.1. Визначення, значення і принципи спеціальної і дієтичної годівлі собак

Дієта (від греч. *diaita* – спосіб життя) – це спеціально підібраний раціон годівлі за кількістю, калорійністю, хімічним складом (поживністю) і підготовкою кормових продуктів.

Дієти для собак бувають різні. При переважанні в дієтах тих чи інших поживних речовин їх поділяють на **білкові, вуглеводні, жирові, магнієві, калієві** та ін. Дієти бувають **вегетаріанські, м'ясні, молочні, рибні**, а також **комбіновані**, що складаються з спеціально підібраних кормів.

Дієти бувають **неповноцінні** (зі зменшеним вмістом у раціоні тих чи інших поживних речовин), **неповнораціонні** (зі зменшеною кількістю в раціоні тих чи інших кормів), **ахлоридні** (з обмеженим вмістом води і кухонної солі), **розвантажувальні**, котрі в більшості випадків неповноцінні за енергію і хімічним складом, **спеціальні** дієти у вигляді послідовно застосовуваних раціонів.

Розвантажувальні і спеціальні дієти для собак призначаються на короткий час: розвантажувальні – на 1–2 дні і частіше 1–3 рази на тиждень з урахуванням характеру хвороби, спеціальні – на 1–2 тижні.

Кормовий раціон – це добова кількість кормів для тварини. Набір кормів і способи підготовки до згодовування повинні задовольняти фізіологічні норми потреби собак в енергії і поживних речовинах, що визначаються з урахуванням віку, статі, маси тіла, фізіологічного стану, використання (службові собаки), пори року, кліматичних умов та ін.

Режим годівлі (від лат. *regimen* – керування) – це встановлений розпорядок життя тварин (кількість корму і кратність годівлі на добу), розподіл корму протягом доби.

Значення дієтичної годівлі в лікуванні хворої собаки величезне, воно є обов'язковим методом комплексної терапії.

Годівля хворої собаки – основний фактор, на основі якого варто застосовувати й інші терапевтичні фактори. Там, де немає дієтичної годівлі, немає раціонального лікування.

Дієтична годівля в деяких випадках може бути *єдиним методом лікування*, наприклад, при спадкових порушеннях засвоєння поживних речовин корму, *чи одним з основних методів*, наприклад, при захворюваннях органів травлення, нирок, цукровим діабетом, при ожирінні й ін. У деяких випадках дієтична годівля підсилює дію різних видів терапії, попереджаючи ускладнення і прогресування хвороби, наприклад, при недостатності кровообігу, гіпертонічній хворобі, подагрі й ін. При інфекційних захворюваннях, туберкульозі, травмах, після операцій дієтична годівля сприяє підвищенню захисних сил організму, нормальному відновленню тканин, прискоренню видужання і попередженню переходу хвороби в хронічну форму.

Дієтична годівля будується на основі даних з фізіології і біохімії годівлі і знань про значення енергії й окремих поживних і біологічно активних речовин в організмі собак, а також знань про специфічний вплив кормів на організм тварин.

Робота із забезпечення дієтичною годівлею собак спирається на знання про причини, механізми і форми перебігу різних захворювань, особливості травлення й обміну речовин у здорової та хворої собаки.

Призначаючи будь-які дієти, необхідно враховувати наступні принципи лікувальної годівлі собак:

Перше. *Забезпечення фізіологічних потреб хворої собаки в енергії і поживних речовин.*

Основою дієтичної годівлі є науково обґрунтовані норми потреби, що можуть змінюватися з виникненням тих чи інших порушень в організмі при різних захворюваннях. Це може призвести до зміни збалансованості поживних речовин в раціоні, що рекомендується для здорової собаки. Таким чином, для хворої собаки можлива розбалансованість звичайного раціону шляхом обмеження чи збільшення окремих поживних і біологічно активних речовин. Наприклад, при захворюваннях нирок у дієті зменшують кількість білка в порівнянні з фізіологічною нормою. При цьому кількість зменшення вмісту білка в лікувальному раціоні залежить від ступеня порушення функції нирок. Однак,

обмеження білка в цьому випадку має свої межі, тому що лікувальний раціон повинен забезпечити хоча б мінімальну потребу у всіх незамінних амінокислотах, щоб не виникла білкова недостатність організму. При цьому дієта повинна задовольняти потребу хворої собаки в енергії за рахунок вуглеводів і жирів, та забезпечити фізіологічно необхідну потребу у вітамінах, незамінних жирних кислотах і мінеральних речовинах.

Друге. Врахування фізіологічних і біохімічних закономірностей, що визначають засвоєння поживних речовин.

Це положення повинно прийматися до уваги на всіх етапах засвоєння поживних речовин з кормового раціону: у шлунково-кишковому тракті при травленні й усмоктуванні, при транспортуванні поживних речовин, що всмокталися у тканини і клітини; в клітинах у процесі харчування й обміну речовин, а також в ході виділення продуктів обміну з організму.

При дієтичній годівлі повинна забезпечуватись відповідність між характером прийнятого корму, його поживною цінністю і можливостями хворої собаки засвоювати поживні речовини лікувального раціону. Це досягається цілеспрямованим призначенням тієї чи іншої кількості поживних речовин, підбором кормів, режимом годівлі та ін. При цьому необхідно дотримуватись індивідуалізації годівлі, яка базується на даних росту, маси тіла, стану собаки та на забезпеченні травлення при порушенні утворення травних ферментів.

Наприклад, при дефіциті в кишечнику ферменту пептидази, що розщеплює білок зерна вівса, ячменю, пшениці, жита й інших злаків (глютен), у дієтичний раціон не включають вівсяну, ячмінну, пшеничну каші і житній хліб, що містять цей білок .

При захворюваннях органів травлення погіршується утворення багатьох травних ферментів. Тому більш повне засвоєння енергії і поживних речовин корму досягається підбором кормових продуктів. У цьому випадку в дієтичний раціон вводять корми з легкоперетравними білками, жирами і вуглеводами.

Враховується взаємодія поживних речовин у шлунково-кишковому тракті й в організмі собаки. Наприклад, усмоктування кальцію з кишечнику погіршується при надлишку в раціоні жирів, фосфору, магнію і щавлевої кислоти. Тому хворим собакам

потрібно збільшити споживання кальцію. Особливого значення набуває збалансованість у дієті цього елемента з іншими поживними речовинами, що впливають на його засвоєння.

Підвищений вміст вуглеводів у дієті при хронічній недостатності нирок збільшує потребу тварини у тіаміні.

Шляхом підбору в дієті кормів, які містять ліпотропні речовини (білки, багаті метіоніном, лецитин та ін.) сприяють стимулюванню відбудовних процесів в органах і тканинах хворих собак. Так, наприклад, при захворюваннях печінки дієтичний раціон, збагачений ліпотропними речовинами, нормалізує жировий обмін печінки і поліпшує її функції.

При складанні дієт треба використовувати спосіб компенсації поживних речовин, що втрачаються організмом хворої собаки. Наприклад, при анеміях і, зокрема, після втрати крові у раціоні повинен бути збільшений вміст кровотворних мікроелементів (заліза, міді, кобальту), ряду вітамінів, повноцінних білків тваринного походження. З метою своєрідного тренування фізіологічних біохімічних процесів в організмі застосовують спрямовану зміну режиму годівлі собак. У цьому випадку, наприклад, при ожирінні, рекомендується частіше протягом доби згодовувати дієтичний раціон зі зниженим вмістом енергії.

При хронічному холециститі частий прийом корму (5–6 разів на добу) сприяє поліпшенню жовчовиділення.

Тремс. *Врахування місцевого і загального впливу дієти на організм собаки.*

При місцевій дії дієтичний корм впливає на органи чуття (зору, нюху, смаку) і безпосередньо на шлунково-кишковий тракт. Привабливий вигляд корму, поліпшення його смаку й аромату за допомогою додаткових смакових речовин (наприклад, глютамату натрію), займають особливе значення в строгих дієтах з обмеженим набором кормів.

Значні порушення секреторної і рухової функцій органів травлення можливі при зміні механічних, хімічних і температурних впливів корму.

Хімічна дія корму зумовлена речовинами, що входять до складу кормів чи утворюються при їх підготовці до згодовування й у процесі травлення. Хімічними подразниками корму є екстрактивні речовини, ефірні олії, органічні кислоти, мінеральні солі й ін.

Температурна (термічна) дія корму виникає при його контакті зі слизовою оболонкою ротової порожнини, стравоходу і шлунка. Мінімально впливає корм температурою, близькою до температури тіла.

Загальна дія дієтичного складу раціону визначається зміною крові в процесі травлення корму й усмоктування поживних речовин, що веде до змін функціонального стану нервової й ендокринної систем, а потім всіх органів і тканин організму собаки.

Загальна дія дієти впливає на імунобіологічну реактивність організму, зокрема, на алергію при багатьох захворюваннях. Наприклад, обмеження легкозасвоєваних вуглеводів у дієті зменшує прояв харчової алергії. Дієти зі збільшеним вмістом білка і зменшенням кількості вуглеводів сприятливо впливають на імунобіологічні властивості організму собаки при деяких формах захворювань суглобів.

Четверте. Використання в дієтичній годівлі методів щадіння, тренування і контрастних днів.

Щадіння застосовують при подразненні чи функціональній недостатності будь-якого органу чи системи в цілому. У залежності від хвороби, щадіння повинне бути різного ступеня обмеження щодо хімічних, механічних чи термічних подразників, що не завжди можуть збігатися.

При щадних дієтах, враховують не тільки важкість хвороби, але і тривалість дієтичної годівлі собаки. Наприклад, при тривалому виключенні з дієти кухонної солі може виникнути хворобливий стан від недостатності натрію і хлору в організмі собаки. Тривала щадна дієта при проносах може призвести до запорів. Тому щадіння в більшості випадків варто поєднувати з тренуваннями: поступовою заміною строгих дієт на усе менш і менш щадні. Наприклад, при загостренні виразкової хвороби шлунка собаці призначають хімічно і механічно протерту дієту, а при клінічному ефекті лікувальної годівлі хвору собаку переводять на непротерту дієту (без механічного щадіння), але якщо виникає деяке погіршення, хворій тварині тимчасово призначають колишню дієту. Таке тренування, яке підвищує пристосувальні (адаптивні) можливості травних органів і всього організму собаки, називають системою «зигзагів».

На фоні основних дієт іноді застосовують так звані «контрастні дні», що характеризуються розвантажувальними дієтами з включенням у лікувальний раціон раніше виключених поживних речовин (клітковина, кухонна сіль та ін.) чи окремих кормових продуктів (овочі, молоко, яйця й ін.).

Навантажувальні дієти сприяють не тільки стимуляції функцій, але і служать пробою на зональну витривалість.

***П'яте.** Врахування хімічного складу (поживності) і способів підготовки кормів, місцевих та індивідуальних особливостей годівлі собак.*

В одних дієтах враховують, головним чином, вміст поживних речовин (збільшення чи зменшення білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мінеральних речовин), в інших дієтах першорядного значення надають підготовці кормів до згодовування. Але в більшості дієт ці варіанти поєднуються.

При тривалих дієтах велике значення має висока поживність дієтичного раціону, лікувальна дія якого базується на правильному підборі кормів. Дієти зі значними змінами в порівнянні з фізіологічними нормами в поживних речовинах повинні по можливості застосовуватися протягом нетривалого часу, головним чином, при гострих захворюваннях чи загостренні хронічних.

При багатьох захворюваннях у собак порушується засвоєння поживних речовин корму, до того ж температурна обробка його веде іноді до зниження поживної цінності кормів (наприклад, видалення екстрактивних речовин після варіння м'яса). У цих випадках треба збагатити дієтичний раціон собак тими чи іншими поживними речовинами (найчастіше, білками, вітамінами, мінеральними речовинами) до рівня фізіологічних норм потреби тварини.

З цією метою при виборі кормових продуктів враховують усі показники їх поживності, у тому числі й засвоюваність, а не тільки кількість окремих поживних речовин. Так, наприклад, вміст заліза в крупах, яйцях приблизно такий самий, як і в м'ясі, але слід пам'ятати, що тільки з м'яса залізо добре засвоюється собаками.

При призначенні дієти, крім усього іншого треба брати до уваги кліматичні умови і місцеві традиції в годівлі собак, а також непереносимість окремих кормових продуктів.

1.2. Дієтична годівля собак при виразковій хворобі шлунка

Виразкова хвороба – це осередкове омертвіння слизової оболонки шлунка. Виразка шлунка у собак виникає в результаті порушення слизової оболонки гострими предметами (кістками, цвяхами, голками та ін.), гарячим кормом. Причиною її бувають і грубі порушення режиму годівлі.

При виразковій хворобі порушується секреторна та рухова (моторно-евакуаторна) функції шлунка. Частіше спостерігається гіперсекреція шлункових залоз з підвищенням кислотності шлункового соку. Нерідко в процес хвороби втягуються печінка та жовчні шляхи, підшлункова залоза, інші органи та системи організму собаки. Відмічається зміна апетиту (зменшення, відсутність або збільшення), після прийому корму виникає блювота, іноді з кров'ю. При пальпації живота відчувається біль. У деяких випадках у калових масах виявляється кров.

Діагноз встановлюють з урахуванням типових клінічних ознак, результатів обстеження вмісту шлунка, блювотних та калових мас (позитивна реакція на кров'яні пігменти) та дані рентгенографії (наявність ніші на місці виразкового дефекту стінки шлунка чи симптому «піщаного годинника» – циркулярного спазму мускулатури шлунка).

Загальні принципи дієтотерапії при виразковій хворобі шлунка **наступні**: забезпечення фізіологічно повноцінною годівлею; хімічне, механічне та термічне щадіння шлунка; суворе дотримання режиму годівлі, його ритму; застосування дієти 1.

При різкому загостренні виразкової хвороби шлунка в собак у лікувальному раціоні, складеному за дієтою 1 і розрахованому на 6–7 днів, кількість енергії порівняно з нормами потреби собак у період спокою знижується на 15–20 % в основному за рахунок легкозасвоюваних вуглеводів. Після цього строку годівлю хворих собак здійснюють за повною нормою.

При легкому загостренні виразкової хвороби лікувальний раціон за дієтою 1 повинен повністю забезпечити фізіологічну норму потреби хворої собаки в білках (дорослих в кількості 4,5 г, цуценят – 9 г на 1 кг живої маси), в тому числі має бути не менше 60 % білків тваринного походження. З урахуванням особливої

біологічної цінності жирних кислот (лінолевої, ліноленової, арахідонової) рекомендується до 1/3 загальної кількості жиру в дієті 1 замінити олією.

При виразковій хворобі шлунка велике значення має 5–6-кратна годівля, особливо якщо в лікувальний раціон включені молоко та молочні продукти, а також відварені м'ясо та риба. При частій годівлі понижується кислотність вмісту шлунка (анацидна дія), нормалізується моторно-евакуаторна функція, жовчовиділення, функції підшлункової залози та кишок, попереджаються запори. Підбір продуктів у дієті для забезпечення хімічного, механічного та термічного щадіння шлунка майже такий же, як і при функціональних розладах шлунка та гастриті.

При виразковій хворобі шлунка з **переважанням нервово-вегетативних порушень** характерні виражені явища «роздратованого шлунка» (стійкі болі, гіперсекреція), пітливість, серцебиття, гіпо- та гіперглікемія. Рекомендується у лікувальному раціоні собак тимчасово обмежити кількість легкозасвоюваних вуглеводів приблизно на 20–25 %, порівняно з фізіологічною нормою собак в період спокою, головним чином, за рахунок продуктів, що мають у своєму складі цукор. У той же час для забезпечення хворої собаки усім необхідним, в раціоні збільшують кількість білків тваринного походження на 10–15 % і жирів на 5–10 %.

При виразковій хворобі з **переважанням нервово-трофічних порушень** (схуднення, гіпосекреція, погане рубцювання виразки) в лікувальному раціоні дієти 1 збільшують на 15–20 % вміст білків, до 10 % жирів і до 15 % легкозасвоюваних вуглеводів з тим, щоб енергетична кількість раціону була збільшена на 15–20 % порівняно з фізіологічними нормами собак у період спокою.

При ускладненнях виразкової хвороби **кровотечею** дієтичним харчуванням хвору собаку не годують протягом 1–3 днів і вона повинна знаходитись на парентеральному харчуванні. Після зупинки чи значного зменшення кровотечі собаці дають рідку та напіврідку охолоджену їжу невеликими порціями кожні 2 години. У цьому випадку згодують слизистий суп, молоко, вершки, киселі, відвари шипшини. Потім кількість корму поступово збільшують, згодують яйце зварене некруто, омлет, м'ясний чи рибний бульйони, рідку манну кашу з вершковим маслом,

гомогенізоване пюре овочів та плодів, дотримуючись режиму годівлі малими порціями кожні 2 години. Потім собаку поступово переводять на лікувальний раціон, складений з продуктів дієти 1, зі збільшенням на 5–10 % білка тваринного походження за рахунок м'ясних та сирних парових продуктів та білкових омлетів. Доцільно в лікувальний раціон включати білкові та протианемічні порошкоподібні концентрати, в подальшому – продукти та речовини, що покращують кровотворення.

При виразковій хворобі, *ускладненій стенозом пілоруса*, в лікувальному раціоні дієти 1 обмежують кількість вуглеводів на 15–20 % порівняно з нормами для собак у період спокою за рахунок продуктів, що містять крохмаль та збільшують кількість білків та жирів до повного забезпечення норми потреби собак в енергії. При цьому лікувальний раціон повинен бути малооб'ємним (для зменшення порушень моторно-евакуаторної функції шлунка). За рахунок обмеження продуктів, що містять крохмаль (каші, хліб, картопля) легше зменшити об'єм корму, ніж за рахунок інших кормових продуктів. Кількість рідини зменшують за рахунок супу та питної води. Таким чином, обмежують об'єм корму за одну годівлю і скорочують кратність годівлі до 3–4 разів на добу.

При виразковій хворобі з супроводжуючим реактивним чи хронічним панкреатитом застосовують хімічно, механічно та термічно щадну дієту 1 з підвищеним на 10–15 % вмістом білка, зменшеною на 10–15 % кількістю жиру та на 10–15 % легкозасвоюваних вуглеводів, порівняно з нормою для собак у період спокою. Обмежують чи тимчасово виключають з раціону олію та молоко. В дієті збільшують вміст ліпотропних речовин за рахунок включення в лікувальний раціон нежирного сиру, білкового омлету (без жовтку яєць), вареної риби, гречаної протертої каші.

При виразковій хворобі з клінічним проявом *захворювань печінки та жовчних шляхів* у лікувальному раціоні, складеному за дієтою 1, зменшують на 10–15 % жири за рахунок виключення з дієти тваринних жирів, що знижують вміст холестерину. При цьому вміст олії в раціоні повинен складати не менше 30 % від загальної кількості жиру, а при явищах застою жовчі може досягати 40 %, якщо хвора собака добре переносить додану до раціону олію.

У той же час кількість білка в раціоні збільшують на 10–15 %, а вуглеводів на 5–10 %, що забезпечить хвору собаку достатньою кількістю енергії. До 60 % білка від фізіологічної норми собаки в період спокою забезпечують легкозасвоюваними, повноцінними білками за рахунок нежирного сиру та білкового омлету.

При виразковій хворобі з *супроводжуваним ентероколітом* з проносами в лікувальному раціоні, складеному в відповідності до дієти 1, зменшують вміст вуглеводів на 10–15 % від норми, виключають незбиране молоко.

При виразковій хворобі з *супроводжуваним цукровим діабетом* рекомендується дієта 1 з виключенням із раціону кормових продуктів, що містять велику кількість цукру.

1.3. Дієтична годівля собак при гастритах

Гастрит – це запалення слизової оболонки шлунка. Захворювання може протікати з *підвищенням, зниженням кислотності* чи *відсутністю* в шлунковому соку соляної кислоти.

Розрізняють *гостру* і *хронічну форми* гастриту. Гострий гастрит у собак може виникати внаслідок швидкого поїдання корму, хвороб зубів і слизової оболонки ротової порожнини, згодовування собакам занадто гарячих, холодних чи зіпсованих кормів або надмірно частої годівлі тварин.

При гострому гастриті спостерігається пригнічений стан собаки, іноді температура тіла підвищується (на 2 °С,) чи знижується, буває неприємний запах з рота, відрижка, спрага, на язиці з'являється білий наліт, при пальпації області живота виявляється хворобливість, калові маси рідкі.

Хронічний гастрит розвивається з тих же причин, що і гострий, але шкідливі фактори впливають протягом тривалого часу чи повторюються періодично. Іноді хронічний гастрит є вторинним захворюванням, як результат виразки, пухлини або при наявності паразитів у шлунку, при анемії, гіповітамінозі чи при порушеннях мінерального обміну, хронічних хворобах печінки, нирок, легенів і серцево-судинної системи.

При хронічному гастриті собака худне, шерсть тьмяніє, знижується апетит, слизові оболонки анемічні, з жовтуватим

відтінком, іноді буває «безпричинна» блювота і рідкий кал. Періоди поліпшення стану перемежуються періодами погіршення. При хронічному гастриті діагноз може бути поставлений надійно тільки на підставі результатів аналізу вмісту шлунка, калу і даних рентгенографії шлунка з застосуванням рентгеноконтрастних речовин.

При гострому гастриті собаку витримують на голодній дієті 1–2 дні і дають тільки тепле питво (дорослим собакам 40 мл на 1 кг живої маси, цуценятам – у 2 рази більше). Можна давати напівсолодкий чай, відвар шипшини. У наступні 2–3 дні рекомендується хімічно, механічно і термічно щадна дієта, у яку включають парове чи відварне м'ясо (нежирне, без сухожилів), вермішель з додаванням протертих овочів, м'ясне та молочне пюре з овочами. Супи заправляють вершковим маслом, яєчно-молочною сумішшю, вершками. Каші – манну, рисову, гречану, вівсяну готують на молоці чи воді. Овочі – картоплю, моркву, буряк варять на парі чи у воді.

При легкій формі гастриту і швидкій ліквідації гострого запалення собаку переводять на лікувальний раціон, що відповідає дієті 1. При добрих результатах лікування треба дотримуватись цієї дієти не менше 3–4 тижнів, щоб попередити появу хронічного гастриту. При супутній виразці кишечника (гострий гастроентерит) рекомендується дієта 4. Згодом хвору собаку варто годувати за раціоном дієти 2.

При дієтотерапії хронічних гастритів у собак важливо враховувати стан секреторної функції шлунка, що супроводжує захворювання органів травлення, а також фази захворювання: загострення, неповна чи повна ремісія (період ослаблення явищ хвороби). Необхідно дотримуватись не тільки принципів раціональної і повноцінної годівлі, а й режиму.

При загостренні хронічного гастриту з підвищенням секреції застосовують лікувальну годівлю з метою хімічного і механічного щадіння шлунка, прискорення евакуації корму, зниження секреції шлункового соку. Для посилення протипаливної дії з раціону виключають кухонну сіль. При цьому застосовують дієту 1.

Якщо хронічний гастрит ускладнений ураженням печінки і жовчних шляхів, рекомендується дієта 5, корми якої дають у протертому вигляді.

Хворим собакам з гастритом з підвищеною кислотністю шлункового соку (гіперацидний гастрит) призначають дієту з обмеженою (на 15–20 %) кількістю легкозасвоюваних вуглеводів, збільшенням вмісту білка на 10–15 % і жиру – на 5–10 % у порівнянні з нормами потреби собак у період спокою.

1.4. Дієтична годівля собак при захворюваннях кишечника

Гострі та хронічні захворювання тонкої кишки (*ентерит*) та товстої кишки (*коліт*) у собак можуть проходити самостійно, але часто захворювання можуть поєднуватись в ентероколіти.

При *ентероколітах* порушується секреторна, рухова та всмоктувальна функції кишок, погіршується засвоєння поживних речовин корму. Тривалі захворювання кишок призводять до білкової, вітамінної та мінеральної недостатності організму собак, порушення жирового та вуглеводного обміну, виснаження.

Для ентероколітів характерні підвищення процесів бродіння або гниття в кишках, частий рідкий або кашоподібний кал, а при хронічному перебігу хвороби спостерігаються явища зі зміною проносів та запорів. Дієтичний раціон повинен забезпечувати організм хворої собаки повноцінною годівлею для нормалізації обміну речовин та сприяти відновленню порушення функції кишечника.

При дієтотерапії собак із захворюваннями кишок слід враховувати вплив поживних речовин на функції тонкої та товстої кишок, способи підготовки кормів до згодовування. До кормів, що підвищують рухову функцію (перистальтику) кишок, відносяться корми багаті: на цукор (кондитерські вироби, сиропи, мед та ін.); хлористим натрієм (солоні овочі, солоне м'ясо та риба, копченості, консерви); органічними кислотами (квашені овочі, кисломолочні продукти, соки та ін.); клітковиною (висівки, хліб із муки грубого помелу, перлова, ячна, гречана, вівсяна крупи, пшоно, сирі овочі та плоди); сполучною тканиною (м'ясо), всі напої, що містять вуглекислий газ. Підвищує перистальтику і холодна їжа (нижче 15–17 °С), особливо при вживанні

натщесерце. Деякі продукти містять декілька стимуляторів перистальтики кишок: кумис та квас – органічні кислоти та вуглекислий газ, квашена капуста – органічні кислоти, хлористий натрій, клітковину. Всі вищезазначені продукти мають в тій чи іншій мірі послаблюючу дію, їх не рекомендується включати до раціону собак при захворюванні кишок з проносами.

До продуктів, що уповільнюють рухову функцію кишок, відносяться відвари та киселі із чорниці, черемхи, айви, груш, кизилу; міцний чай, особливо зелений; какао на воді (мають в'язучі та дубильні речовини); слизисті супи, протерті каші, киселі, що не викликають хімічного та механічного подразнення шлунково-кишкового тракту; корми та напої в теплом вигляді. Всі вищевказані корми рекомендується включати в дієтичні раціони собак при захворюваннях кишок з проносами і не рекомендується – при запорах.

До продуктів, що мало впливають на рухову функцію кишок, відносяться: відварене нежирне м'ясо без фасцій та сухожилля; рідкі в'язкі та напівв'язкі каші (особливо манна та рисова); хліб із пшеничної муки вищих сортів (вчорашній підсушений); галети; свіжий прісний сир.

Дія корму залежить від способу його підготовки до годівлі, наприклад, розсипчасті і протерті каші, холодні та теплі напої. Відвар і кисіль із чорниці уповільнюють перистальтику кишок (дія дубильної речовини на тканину), але чорниці в сирому вигляді, навпаки, підсилюють перистальтику, тому що вони багаті на клітковину. Жир у вільному вигляді та у великій кількості має послаблюючу дію, а та сама кількість жиру в складі корму та рівномірно розподілена за прийомами мало впливає на перистальтику кишок. Пюре із сирих яблук діє на кишечник як закріплювальне, а цілі яблука або в поєднанні з іншим кормом прискорюють його спорожнення.

Незбиране молоко чи молочні супи у великих кількостях при захворюваннях кишечника переносяться погано, викликають проноси та метеоризми, тому при гострих захворюваннях та загостреннях хронічних захворюваннях кишок з проносами молоко виключають з лікувального раціону. По мірі одужання хворі собаки добре переносять невелику кількість молока у складі каші. Більшість собак із захворюваннями кишок добре

переносять яйця, зварені некруто, у вигляді парових омлетів та в каші. Але у деяких собак яйця можуть підсилювати болі та проноси.

Підсиленню процесів бродіння в кишках сприяють кормові продукти, багаті на вуглеводи, особливо на клітковину.

Процеси гниття в кишках підсилює не стільки високобілковий корм, скільки сполучна тканина, наприклад, м'яса. Сприяють виникненню процесів гниття продукти, багаті на клітковину, якщо вони не були відварені або протерті.

При захворюванні кишок у собак нерідко трапляються небажані зміни складу мікрофлори (дисбактеріоз), що призводить до виникнення та всмоктування у кров шкідливих речовин, порушення травлення білків та жирів, розкладання окремих амінокислот та вітамінів, погіршення утворення деяких вітамінів. Кишкову мікрофлору можуть нормалізувати кисломолочні продукти завдяки дії молочнокислих бактерій, молочної кислоти та антибіотичних речовин. Пригнічують розвиток гнильних мікроорганізмів ацидофільні продукти, а також кефір та кисле молоко. Ці продукти мають велике значення в дієтоterapiї при захворюваннях тонкої та товстої кишок. Сприятливий вплив на склад кишкової мікрофлори мають фітонциди та пектини фруктів, ягід та овочів. Ефективні яблучні, морквяні, овочево-фруктові дієти, якщо собака добре їх переносить.

При гострому ентероколіті дієтичний раціон повинен забезпечувати повне механічне та хімічне щадіння шлунково-кишкового тракту. Тому хворій собаці в перший день призначають не дуже солодкий чай, на другий – 7-8 разів на день дають невеликі порції рисового відвару, відвари шипшини, айви, киселю з чорниці. Галети чи сухарі в цей день краще не згодовувати, бо білки злаків зв'язують дубильні речовини. При покращанні стану хвору собаку переводять на лікувальний раціон, складений на основі дієти 4, в якій дещо знижують (на 5–10 %) кількість енергії за рахунок жирів та вуглеводів при фізіологічно повній нормі вмісту білка. В дієті мають бути обмежені механічні та хімічні подразники шлунково-кишкового тракту, виключені продукти, що сприяють процесам бродіння та гниття в кишках. Корм згодовують у рідкому, напівв'язкому, протертому вигляді, відварений на воді або на парі.

При відсутності ускладнень та ліквідації гострих явищ хвору собаку переводять на лікувальний раціон, складений за дією 2, а далі призначають раціон за дією 10. При легкій формі гострого ентероколіту дієту 4 можна використовувати з перших днів хвороби.

Для хронічного ентериту та ентероколіту характерні порушення рухової та секреторної функцій кишок, погіршення перетравлення білків, частково жирів, а також погіршення засвоєння вітамінів і мінеральних речовин, що призводить до їх дефіциту в організмі хворої собаки.

У даному випадку дієтотерапія повинна сприяти нормалізації функцій кишок та інших уражених органів травлення; стимулювати відновлювальні процеси в слизовій оболонці кишок; забезпечувати фізіологічну потребу хворої собаки в енергії та поживних речовинах в умовах недостатнього травлення; усувати порушення обміну речовин, що виникли в організмі.

З урахуванням цього, в дієтичному раціоні збільшують вміст тваринних білків (на 5–10 %) при збереженні фізіологічних норм жирів та вуглеводів, підвищують кількість ліпотропних речовин, кальцію, калію, заліза, міді, кобальту, вітамінів А, С та групи В в середньому до 10 %.

Для щадіння органів травлення у період загострення хронічного ентероколіту корм згодують у протертому вигляді. При цьому з раціону виключають кормові продукти, що підсилюють перистальтику кишок, викликаючи в них бродіння та гниття, сильні стимулятори секреції шлунку, підшлункової залози та жовчовиділення, що подразнюють печінку.

Для підвищення вмісту повноцінних білків у дієтичний раціон вводять білковий омлет, кальцинований та прісний сир, відварене м'ясо та рибу, ацидофілін та інші кисломолочні продукти, негострий сир. Доцільно згодувати суху білкову суміш та молочно-білкові концентрати. Для збагачення раціону вітамінами до його складу вводять протерті, а також гомогенізовані овочі, фруктові-ягідні соки та вітамінні препарати. Вказаним вимогам відповідають дієтичні раціони, складені на основі дієти 4 в протертому та не протертому вигляді. Раціон з не протертим кормом рекомендується в період видужання та після

загострення хронічного ентериту та ентероколіту як перехідний з дієти 2 на раціон за дієтою 10.

При загостренні хронічного ентероколіту з частими проносами, різко вираженими **диспепсичними** явищами хвору собаку годують раціоном, складеним у відповідності до дієти 4 протягом 4-5 днів, тобто до ліквідації гострих явищ. При стійкій ремісії тварині призначають раціон, складений за дієтою 2, і далі переводять на звичайний раціон.

При хронічному ентероколіті з переважанням **процесів бродіння** в раціоні на 10–15 % знижують кількість вуглеводів, а вміст білків та жирів дещо збільшують (до норми потреби в енергії). На фоні цього раціону корисно включати ацидофільну пасту.

При хронічних ентероколітах з переважанням **гнильних процесів** у раціоні на 10–15 % понижують кількість білків, головним чином, за рахунок м'яса, а вміст вуглеводів та жирів дещо збільшують (до норми енергії у собак в період спокою). На фоні цього раціону добрий ефект дає згодовування хворій собаці (за умови доброго перенесення нею) протертої пасти, що приготовлена з сирих яблук.

При поєднанні хронічного ентероколіту із захворюваннями **печінки чи жовчних шляхів** хвору собаку рекомендується годувати дієтичним раціоном, складеним за дієтою 5 з білковою надбавкою на 5–10 % за рахунок м'яса, сиру чи риби, але з виключенням з дієти незбираного молока, сирих овочів та хліба. Можна використовувати дієту 5, але з виключенням м'ясних та рибних бульйонів, обмеженням жовтків яєць та інших продуктів, котрі не рекомендуються при захворюваннях печінки та жовчних шляхів.

При хронічному ентероколіті у поєднанні з **хронічним панкреатитом** застосовують дієтичний раціон за дієтою 5 або 4. Проте, в раціоні, складеному за дієтою 4, кількість білків повинна бути в нормі, а кількість жирів обмежують на 5–10 %, вуглеводи зменшують на 10–15 %. З дієти виключають бульйони з м'яса та риби.

При хронічному коліті у період загострення, та в залежності від ступеня вираженості диспепсичних явищ, особливо проносів, хвору собаку рекомендується годувати лікувальним раціоном на основі дієти 4. При різкому загостренні хвороби на 1-2 дні можна

призначати напівголодну дієту. Якщо кал нормальний, то хвору собаку переводять на не протерту дієту. В даному випадку переведення потрібно здійснювати поступово, шляхом включення в раціон окремих продуктів: сирого м'яса, каші, не протертих варених овочів, звичайного супу. В подальшому хвору собаку переводять на раціон, складений за дієтою 10 та годують за нормами в період спокою, починаючи з системи «зигзагів» у вигляді 3–4 днів навантаження. Якщо собака вживає і добре переносить сирі овочі і фрукти, то їх у вигляді овочево-фруктової пасту вводять в раціон. Така «дієта зеленню» нормалізує кал, зменшує метеоризм та інші диспепсичні явища.

При запорах призначають дієтичний раціон годівлі, що стимулює рухову функцію кишечника. В даному випадку вибір кормових продуктів залежить від причини запору та основних захворювань системи травлення. При запорах, що виникли у собак від довготривалої нераціональної годівлі, відсутності щоденних тривалих прогулянок рекомендується фізіологічно повноцінна годівля за існуючими нормами потреби собак в енергії та поживних речовинах. В раціоні збільшують склад послаблюючих кормових продуктів та обмежують кількість продуктів, що уповільнюють перистальтику та спорожнення кишок.

При запорах на фоні загострення хронічних захворювань кишок собак годують повноцінними раціонами, в які додають не грубі стимулятори перистальтики кишок: овочеве пюре з буряка, моркви, цвітної капусти з олією, пюре з варених сухофруктів, кефір, кисле молоко, ряжанку. Можна використовувати інший прийом: натщесерце дати хворій собаці холодної води з медом, холодний відвар шипшини та ін.

При хронічному захворюванні кишечника з переважанням дискінетичних запорів у період згасання, загострення та після загострення рекомендується дієтичний раціон за дієтою 3. У раціон включають кормові продукти, багаті на харчові волокна та магній, що не викликають метеоризму, не подразнюють слизову оболонку шлунково-кишкового тракту, а також варені овочі (моркву, буряк), розсипчасті каші, хліб із висівок, пасту із сирих яблук та ін.

При захворюваннях печінки та жовчовивідних шляхів з запорами, але при відсутності запалення шлунково-кишкового

тракту хвору собаку годують раціоном, складеним на основі дієти 5 – зі збільшенням складу харчових волокон та магнію (хліб із висівок, гречана, вівсяна, перлова крупи, пшоно, овочі, олія).

Поживність дієтичних раціонів щодо вмісту в них енергії, білків, жирів та вуглеводів при запорах у собак визначається дієтою основного захворювання при суворому дотриманні режиму годівлі.

Дієтотерапія неспецифічного виразкового коліту.

У гострій фазі виразкового коліту призначають лікувальний раціон годівлі, що відповідає дієті 4. В раціоні збільшують вміст білка в середньому на 10–15 %, 65 % з них – тваринного походження за рахунок нежирного м'яса, нежирної риби, яєць та при добрій сприйнятливості свіжовиготовленого прісного або кальцинованого сиру. Інші молочні продукти не застосовують. Доцільно в раціон додавати білковий, знежирений, безлактозний, протианемічний, молочно-білковий концентрат з пониженим вмістом лактози. М'ясо знежирюють, повністю видаляють сухожилля та згодовують у вареному вигляді ретельно подрібненим. Яйця згодовують у вигляді білкових парових омлетів. У лікувальному раціоні дієти 4 значно обмежують кількість жирів (на 10–15 %) порівняно з існуючими нормами. Кількість вуглеводів у раціоні має бути в нормі або на 3–5 % більше за рахунок каш із манної крупи або протертого рису.

При покращанні стану хвору собаку поступово, шляхом пробного включення окремих кормових продуктів, переводять на фізіологічно повноцінний раціон з підвищеним (на 10–15 %) складом білка.

У зв'язку з тим, що нерідко при виразковому коліті у собак з'являється залізодефіцитна анемія, раціон збагачують кормами, що покращують кровотворення (м'ясо, риба, ячний білок, нежирний сир, печінка), а також добавками, що містять залізо (сірчаноокисле залізо і т.д.). Важливе значення має підвищений вміст в дієтичному раціоні вітамінів А, К, С та групи В, а також кальцію.

При важкому перебігу гострої фази виразкового коліту та інших захворюваннях кишок з порушенням травлення рекомендується максимально щадна елементна дієта (безбаластна, безшлакова), яка складається не з кормових продуктів, а з життєво необхідних та добре засвоєваних поживних речовин, тобто елементів живлення. До складу такої

дієти входить глюкоза, амінокислоти, мінеральні речовини, вітаміни, продукти розщеплення білків та крохмалю – пептиди, декстрин, у невеликих кількостях додають олію. Поживні речовини, що входять до дієти, майже повністю всмоктуються у верхніх відділах тонкої кишки, що створює умови для розгрукки товстої кишки. При використанні елементарної дієти зменшується маса калу та покращується склад мікрофлори кишок.

У собак іноді зустрічаються кишкові ферментопатії, котрі обумовлені недостатністю ферментів, що беруть участь у травленні. В даному випадку найчастіше виявляється дефіцит лактози чи пепсидази, котрі забезпечують розпад молочного цукру чи білка глютену пшениці, вівса, ячменю, жита. В результаті виникає непереносимість кормів, що мають вказані поживні речовини та порушується діяльність кишок.

При виявленні у собак кишкової ферментопатії застосовують елімінаційну дієту (*елімінація* – виключення, видалення). Із раціону виключають ті корми, які не приймає організм.

При глютенівій хворобі (целіанії), що виникає внаслідок непереносимості білка глютену, характерні ураження слизової оболонки тонкої кишки, проноси, різке погіршення травлення та всмоктання поживних речовин. Це призводить до виснаження, білкової, вітамінної, мінеральної (кальцій, калій, залізо) недостатності організму, анемії. В даному випадку використовують раціон за дієтою 4 з виключенням із раціону кормів з пшениці, вівса, ячменю, жита: хліба, мучних та макаронних продуктів, крупи вказаних злаків. Раціон при глютенівій хворобі повинен бути фізіологічно повноцінним щодо потреби собаки в енергії та поживних речовинах. Деяко збільшують вміст кальцію, заліза та вітамінів (на 5–10 %).

При недостатності лактози дієтична годівля собак залежить від ступеня дефіциту ферменту. При повній відсутності лактози із раціону повністю виключають молоко та всі молочні продукти. Більше за все лактози міститься в молоці, масляниці, молочній сироватці, менше – в кисломолочних продуктах. Якщо собака не переносить молоко, в деяких випадках можна використовувати спеціальні продукти: низьколактозні, а також молочно-білкові концентрати з пониженим (до 0,7 чи 0,5 %) вмістом лактози.

При виражених порушеннях функцій кишок, викликаних кормами, що містять лактозу, годівля собаки будується за

принципом дієтотерапії ентероколітів. З урахуванням ступеня порушень дієтичні раціони складаються у відповідності до дієт 4 чи 2, але з повним виключенням із раціону молока та молочних продуктів.

У собак іноді зустрічаються функціональні розлади кишечника – **кишкові дискінезії**. Частими причинами даного захворювання є «збуджена товста кишка», слизистий або спазматичний коліт. Захворювання проявляється спазматичними приступами болю в животі у поєднанні з проносами чи запорами. В період приступів з проносами застосовують дієтичний раціон з обмеженням кормових продуктів, що підсилюють перистальтику кишок. У даному випадку раціон повинен відповідати дієті 4. Для зменшення здуття живота, нестійкості калу та інших диспепсичних явищ можна вводити до раціону, (якщо собака їсть і добре переносить) пюре із сирих яблук.

У період приступів переважно із запорами у раціон, складений за дієтою 4, включають корми, які легко стимулюють перистальтику кишок.

1.5. Дієтична годівля собак при функціональних розладах шлунка

При дієтотерапії собак із захворюваннями шлунка треба враховувати вплив кормів і способи їх підготовки на секреторну (виділення шлункового соку, соляної кислоти, пепсину) і рухову (моторно-евакуаторну) функції шлунка.

У собак зустрічаються наступні функціональні розлади шлунка: **гіперсекреція, гіпофункція, гіпотонія, гіпертонія, блювота й аерофагія**.

При функціональній **гіперсекреції** шлунка з **підвищенням кислотності** шлункового соку дієтична годівля повинна забезпечити спокій «роздратованому» шлунку шляхом хімічного, механічного і термічного шадіння.

У дієтичний раціон включають кормові продукти, які слабо збуджують секрецію і відносно швидко залишають шлунок.

До слабких збудників секреції шлунка собак відносяться наступні корми: слизові супи, молочні супи з протертою крупою, овочеві супи на слабкому відварі овочів, відварне чи протерте м'ясо і відварна риба, пюре із свіжих овочів (картоплі, моркви, цвітної

капусти, кабачків), зварені не круто яйця, парові омлети, яєчні білки, незбиране молоко і вершки, свіжий некислий, особливо прісний чи кальцинований сир, рідкі молочні, напівв'язкі, добре розварені та також протерті каші, хліб із пшеничного борошна вчорашньої випічки чи підсушений у духовці, муси, желе та соки, пюре із солодких, спілих плодів, свіже вершкове масло, рафінована олія в натуральному вигляді.

Найбільш швидко перетравлюється і залишає шлунок рідкий, желеподібний і пюреподібний, а також кашоподібний корм, що має мінімальний механічний вплив на шлунок у порівнянні з щільним чи твердим кормом, що повільно перетравлюється й виходить із шлунка.

Механічно подразнюють шлунок корми, багаті грубою клітковиною (крупа бобових, хліб з борошна грубого помелу, крупа з цільного зерна, деякі овочі – морква, капуста, буряк та ін.), а також багаті сполучною тканиною – м'ясо з фасціями і сухожиллями, шкіра риби і птиці.

Найменший вплив на слизову оболонку шлунка має корм, температура якого близька до температури у шлунку (37 °С). Корм, температура якого вище 40 °С, може подразнювати слизову оболонку шлунка і затримувати евакуацію корму зі шлунка. Теплий корм залишає шлунок швидше, ніж холодний (нижче 15°С).

Негативно діють на секреторну і рухову функції шлунка великі обсяги згодowanego корму, тому при гострих чи загостренні хронічних захворювань шлунка корм згодують частими порціями, розподіляючи добовий раціон на 5–6 разів. Крім того, звичайний добовий раціон зменшують на 25–30 %.

За вмістом енергії й основних поживних речовин дієтичний раціон при функціональній гіперсекреції шлунка повинен відповідати фізіологічним нормам потреби собак у період спокою (поза розмноженням і роботою службових собак). Усі продукти, що входять у дієту, відварюють у воді чи на парі і протирають. Корм згодують в основному в напіврідкому, пюреподібному і кашоподібному вигляді.

У лікувальний раціон включають: супи з протертої крупи, молочні, з доданням відварених протертих овочів; відварене нежирне м'ясо, яйця у вигляді омлету, некислий кальцинований

сир, напіввідки і напівв'язкі каші з манної, рисової, гречаної, вівсяної крупів, відварена вермішель, варена картопля, морква, буряки та інші овочі в протертому вигляді, заправляють несолоною рафінованою олією. Режим годівлі – 5–6 разів на добу. Після зникнення симптомів функціональної гіперсекреції шлунка рекомендується поступовий перехід на звичайний раціон, що складається з традиційних кормових продуктів. У цьому випадку згодують м'ясний суп з овочами, частину відвареного м'яса замінують сирином, дають звичайну рідку кашу і добавки, які підвищують поживну цінність раціону.

При гіпофункції шлунка необхідні активізація кислотоутворюючих і ферментотворюючих функцій шляхом включення в дієту кормів, які збуджують секрецію шлунка.

До сильних збудників секреції шлунка належать корми, багаті на екстрактивні речовини – м'ясні і рибні бульйони, відварені овочі, усі смажені продукти, тушковані у власному соку, м'ясо і риба, квашені овочі, м'ясні, рибні й овочеві консерви, яйця, зварені вкруту (особливо жовток), житній хліб і вироби із здобного тіста, кисломолочні продукти, знежирене молоко, молочна сироватка, кава.

Дієтична годівля здійснюється за принципом помірної механічної дії і включенням в раціон кормів, що стимулюють секрецію шлункових залоз. З раціону виключають кормові продукти, що довго затримуються в шлунку і важко перетравлюються. Після видужання при нормальній регуляторній функції шлунка хвору собаку поступово переводять на раціон, що відповідає дієті 10. При функціональній гіпотонії шлунка у хворої собаки характерні відчуття тиску, розпирання після вживання корму, швидка насичуваність (хвора собача корчиться і багато лежить). У таких випадках рекомендуються повноцінна годівля за нормами потреби у період спокою. При цьому годівля проводиться 5–6 разів на добу невеликими порціями. У цьому випадку в кожен годівлю дається будь-який один корм, у три основних годівлі (ранок, полудень і вечір) згодують окремо кашу і суп, у проміжках між основними годівлями дають будь-яку підгодовлю – молоко з дрібно накришеним хлібом, овочеve пюре, омлет, варене м'ясо, сир та ін. По можливості не згодують одночасно твердий і рідкий корм. Варто обмежити в раціоні кількість рідини за рахунок

скорочення згодовування супу до одного разу на день. Не включають у дієтичний раціон жирних продуктів.

При функціональній гіпертонії шлунка у хворої собаки спостерігається підвищена рухова активність шлунка, що супроводжується судомними скороченнями, спазмами.

Рекомендується механічно, хімічно і термічно щадна дієта. Якщо секреторна функція шлунка знижена, то в дієтичний раціон включають корми-збудники секреції шлунка. При поліпшенні стану після дієти доцільний поступовий перехід на годівлю за раціоном, що відповідає дієті 10.

При блювоті й аерофагії (заквтування повітря і відрижка), зумовлених функціональними руховими порушеннями шлунка, дієта залежить від стану секреторної функції шлунка. При симптомах «роздратованого» шлунка і його гіперсекреції рекомендують фізіологічно повноцінні корми за нормами потреби собак у період спокою, але механічно, хімічно і термічно щадна годівля. При гіперсекреції шлунка застосовують повноцінну годівлю з механічним щадінням і включенням в дієтичний раціон хімічних стимуляторів секреції. При цьому рекомендується 5–6-кратна годівля невеликими порціями. Допомагає роздільне згодовування твердого і рідкого кормів.

1.6. Дієтична годівля собак при захворюваннях печінки, жовчного міхура і жовчних шляхів

Серед хвороб печінки найбільш поширені **гепатити**, при яких уражається тканина печінки. **Гострі** гепатити найчастіше мають інфекційне походження. **Хронічні** гепатити можуть виникати в результаті гострого гепатиту при деяких хімічних інтоксикаціях і хронічних інфекціях. Вони можуть закінчуватися видужанням чи переходити в цироз печінки, при якому її клітини заміщаються сполучною тканиною.

При гепатиті і цирозі можливе виникнення **печінкової недостатності**.

При гострому гепатиті годівля собак здійснюється за раціоном, який відповідає дієті 5, і повинен забезпечити механічне і хімічне щадіння органів травлення і створити максимальний спокій печінки.

У фізіологічно повноцінному за білками і вуглеводами раціоні обмежують вміст жирів. При виражених диспепсичних явищах (відмова від корму, нудота, блювота, здуття живота, запори, проноси) кількість жиру в раціоні зменшують на 15–20 % у порівнянні з нормою і виключають олію.

У дієтичний раціон включають кормові продукти, багаті білком і ліпотропними речовинами, у першу чергу молочні продукти (сир, кефір) і овочі. Вміст вуглеводів не повинен бути вищим норми. Збільшення їх кількості може порушувати жовчовидільну функцію печінки. Корми згодують у відвареному і протертому вигляді. Режим годівлі 4–5-кратний, невеликими порціями. При важкій формі гострого гепатиту собаці рекомендуються розвантажувальні дні: рисово-компотні, сирно-кефірні.

При хронічному гепатиті (доброякісному перебігу хвороби) і відсутності ураження інших органів травлення, годівлю здійснюють за звичайним раціоном, що відповідає дієті 10 (крім жирного м'яса і копчених продуктів), суворо дотримуючись режиму годівлі. При прогресуванні гепатиту рекомендується раціон, що відповідає дієті 5. При виражених явищах застою жовчі в раціоні обмежують легкозасвоювані вуглеводи за рахунок цукру і додатково в раціон вводять овочі і олію. Олія може складати до 50 % усіх жирів, загальна кількість яких у раціоні трохи збільшується (на 5–8 % у порівнянні з нормою).

При цирозі печінки і задовільному стані хворої собаки рекомендується раціон, що відповідає дієті 5. З появою проносів з ознаками порушення засвоєння жирів кількість їх у раціоні обмежують на 5–10 %, виключають молоко і продукти, що мають послаблюючу дію.

При набряках, абсцесі хвору собаку годують так само, за раціоном дієти 5, але корм готують без солі, у раціон вводять кормові продукти, багаті калієм.

В деяких випадках собаку можна перевести на раціон, складений за дієтою 7 на 5–10 днів. При порушенні обміну білків з нагромадженням у крові азотистих шлаків у раціоні кількість білків скорочують на 8–10 %, а кількість легкозасвоюваних вуглеводів збільшують на 10–15 % у порівнянні з нормою за умови, що кількість енергії буде в нормі.

При вираженій **печінковій недостатності** і **гострому гепатиті** чи цирозі в дієтичному раціоні обмежують кількість

білків і жирів (при збільшенні легкозасвоюваних вуглеводів), щоб кількість енергії відповідала нормі. У випадках прогресування явищ недостатності печінки з раціону цілком виключають жири, а кількість білків зводять до мінімуму (не більше 50 % від норми) за рахунок їх вмісту в рослинних кормах. Раціон складають з рослинних кормів з достатньою кількістю вуглеводів, калію і вітамінів. Хворим собакам дають настої із сухофруктів, відвар шипшини, відвар пшеничних висівок, слизові супи, кисіль. Режим годівлі – кожні 2 години, корм згодовують у протертому вигляді.

При виникненні печінкової коми хвору собаку переводять на парентеральну годівлю. Якщо тварина може ковтати, то їй дають пити розчин глюкози, соки плодів і овочів. Після виходу з коми поступово в раціон уводять молочні, м'ясні, круп'яні, овочеві продукти і переводять на раціон дієти 5. Рекомендують напувати собак соками плодів і овочів, відварами шипшини і пшеничних висівок. У раціон включають слизові супи, протертий сир, кисломолочні продукти, у кашу додають вершкове масло. Сіль з раціону виключають. Режим годівлі – корм згодовують через кожні 2 години невеликими порціями.

Годівля собак при захворюваннях жовчного міхура і жовчних шляхів

Захворювання жовчного міхура і жовчних шляхів (дискінезія, холецистити, холангіти) у собак бувають гострими і хронічними, з утворенням каменів чи без них.

При гострому холециститі необхідно повне щадіння травної системи, тому в перші 1–2 дні рекомендуються тільки теплі напої: солодкий чай, розведені водою солодкі соки фруктів і ягід, відвар шипшини малими порціями. У наступні 1–2 дні призначають дієтичний раціон з обмеженою кількістю протертого корму: слизисті і протерті супи (рисовий, манний, вівсяний), протерті рідкі каші з цих же круп з додаванням невеликої кількості молока. Далі в раціон включають протертий сир, протерте парове м'ясо, відварену рибу, галети (сухарі) із пшеничного борошна. Корм дають малими порціями 5–6 разів на день.

Через 5–6 днів після початку хвороби собаку годують за раціоном, що складається за дією 5, з використанням норм енергії і поживних речовин для собак у період спокою.

Як приклад, наведемо зразок дієтичного раціону собаки при гострому холециститі: 1-а годівля – вівсяна протерта каша і білковий паровий омлет; 2-а – варене морквяне пюре і відвар шипшини; 3-я – пюре з протертих варених компотних фруктів; 4-а – сир і галети; 5-а – кефір, кисле молоко, галети, відвар шипшини.

Дієтична годівля собак при *хронічному холециститі* повинна забезпечити хімічне щадіння печінки в умовах повноцінної годівлі, сприяти жовчовиділенню, підсилювати функції кишечника (при відсутності проносів). Цим вимогам буде відповідати раціон годівлі за дією 5. При цьому необхідний частий прийом корму, що сприяє відтоку жовчі. Поєднання овочів з олією підсилює жовчовиділення. Несприятливо діє на жовчовиділення високий вміст у раціоні легкозасвоюваних вуглеводів, головним чином, цукру, що сприяє застою жовчі. Овочі в раціоні усувають у собак запори. Жовтки яєць мають жовчогінні властивості, посилюють рухові функції жовчного міхура, тому їх можна включати в раціон при хронічному холециститі.

При різкому загостренні хронічного холециститу треба дотримуватися дієти. У перші дні рекомендуються розвантажувальні дні: рисово-компотна дієта, сирно-кефірна й ін. При помірно вираженому загостренні застосовують раціон, що складається з кормів, які відповідають дієті 5.

При хронічному холециститі з застоєм жовчі рекомендується в раціон включати корми, що містять ліпотропні речовини (сир, рибу, яєчні білки, нежирне м'ясо), що стимулюють жовчовидільну, рухову функцію кишечника, сприяють виведенню холестерину. При цьому в раціоні на 3–5 % збільшують вміст жиру, у тому числі до 50 % – за рахунок олії, а кількість легкозасвоюваних вуглеводів, головним чином, цукру, знижують до рівня норми енергії. Корми згодують у вареному вигляді при 5–6-кратній годівлі.

Приклад дієтичного раціону для собаки при хронічному холециститі: 1-а годівля – каша вівсяна з олією і сир; 2-а –

овочева чи яблучна пюре; 3-я – борщ вегетаріанський на олії і пюре з варених компотних фруктів; 4-а – м'ясо чи риба варені і картопляне пюре з олією; 5-а – м'ясо варене і капуста на олії; 6-а – кефір і галети.

При жовчнокам'яному холециститі рекомендується раціон, що відповідає дієті 5, у якій близько 25 % жиру замінюють олією. У цьому випадку позитивний вплив відіграє оливкова олія. В дієті показано збільшення кормових волокон за рахунок овочів та збільшення вмісту магнію. Це стимулює жовчовиділення, підсилює рухову функцію жовчного міхура і товстої кишки, сприяє виведенню з організму холестерину, з якого найчастіше утворюються жовчні камені при застої жовчі.

При ожирінні в раціоні знижують кількість енергії на 10-15%, відповідно обмежують вміст жиру і вуглеводів, насамперед, за рахунок цукру. Зниження маси тіла собаки сприятливо діє на перебіг жовчнокам'яної хвороби.

При жовчнокам'яній хворобі, особливо з запорами, а також при дискінезії жовчного міхура – порушенні його рухової функції з недостатнім спорожнюванням – рекомендується застосовувати магнієву дієту, що може бути складена на основі дієти 5. До складу раціону в цьому випадку вводять гречану і пшоняну каші, хліб з висівками, відвар з висівок, підвищують кількість овочів, солі, магнію. Магнієва дієта не рекомендується при супутньому гастриті, ентероколіті з проносами, загостренні холецистити.

У залежності від характеру і причини дискінезії жовчних шляхів, застосовують різні раціони: при зниженні рухової функції (гіпотонія, гіпокінезія) – відповідно до дієт 5, 3 і 10 зі збільшенням кормів жовчогінної дії; при підвищенні рухової функції (гіпертонія, гіперкінезія) – дієти 5 і 2 з обмеженням жирів, механічних і хімічних кормових подразників.

При обох варіантах дискінезії раціони збагачують магнієм. Після видалення жовчного міхура (холецистектомія), зокрема при жовчнокам'яній хворобі можливе виникнення ураження жовчних шляхів (дискінезія, холангіт, утворення каменів у жовчних шляхах), дванадцятипалої кишки (дуоденіт), підшлункової залози (панкреатит), рідше – печінки, шлунка, тонкої і товстої кишок. При цьому раціон годівлі хворої собаки складають з використанням дієти 5, але застосовують раціон, у якому

кількість білків залишається в нормі, а жири знижують до 20 % за рахунок виключення олії для ослаблення жовчовидільної функції, обмежують вуглеводи на 15–20 %, головним чином, за рахунок кормів, що містять цукор.

У раціон не включають кормові продукти, багаті холестерином, грубою клітковиною, ефірними оліями, які викликають газоутворення в кишках, а також корми, що містять велику кількість екстрактивних речовин.

Корм переважно протирають. М'ясо і рибу використовують у вареному вигляді, обмежують кількість овочів, що згодують у вигляді пюре, дають фруктові киселі. Режим годівлі 5–6-кратний.

Таку дієту застосовують протягом 2–3 тижнів до стихання диспепсичних явищ. Після цього собак годують раціоном за дієтою 5.

Орієнтовний раціон собаки, після холецистектомії: 1-а годівля – каша манна молочна й омлет білковий паровий; 2-а – сир свіжоприготовлений (кальцинований, прісний) і відвар шипшини; 3-я – суп вівсяний з овочами вегетаріанський протертий, варене м'ясо парове, морквяне пюре; 4-а – фруктове пюре; 5-а – м'ясо чи риба відварені і картопляне пюре; 6-а – кефір чи кисіль.

1.7. Дієтична годівля собак при хворобах обміну речовин

Із хвороб обміну речовин у собак найчастіше зустрічаються **ожиріння і подагра**.

У зв'язку з захворюванням нервової чи ендокринної системи через розлад жирового обміну може розвинути ожиріння. Але у 80–90 % випадків і більше ожиріння у собак зумовлене нераціональною годівлею, коли надходження з кормом енергії перевищує енергетичні витрати організму. Особливо впливає на розвиток ожиріння надлишкове споживання легкозасвоюваних вуглеводів, які в організмі можуть переходити в жир і змінювати обмін речовин у бік жиронакопичення.

Відкладення жиру підсилюється, якщо порушується режим годівлі, коли періоди обмеженої годівлі чергуються з неконтрольованим споживанням великої кількості корму. Велике значення у виникненні ожиріння у собак має недостатність

прогулянок при гарному апетиті тварини. Ожиріння сприяє зміні функції ендокринної системи. При цьому порушується стан різних органів і систем, розвивається атеросклероз, цукровий діабет, сечокам'яна і жовчнокам'яна хвороби та інші захворювання.

Маса тіла в собаки вважається надлишковою, якщо вона на 5–14 % вище норми, характерної для породи.

Якщо маса тіла на 15 % і більше перевищує норму, то це вказує на ожиріння як на хворобу.

Основні принципи дієтотерапії при ожирінні собак:

✓ Виключення із раціонів кормів, які багаті на жири та вуглеводи, але містять всі інші поживні речовини відповідно до фізіологічних норм потреби. Норма потреби в енергії в цьому випадку зменшується на 20–50 % у залежності від ступеня ожиріння і стану хворого собаки.

✓ Нормальне незначне підвищення (на 5–10 %) вмісту білка попереджає втрати незамінних амінокислот, тому у раціон включають багато м'яса, риби, сиру, ячного білка.

✓ Кількість жиру в раціоні знижують на 5–10 % і включають рослинну олію, що підвищує активність ферментів, і стимулює розпад жиру в організмі.

✓ Обмежують кількість води, що посилює розпад жиру, із організму виводиться надлишок води.

✓ Обмежують у раціоні кількість кухонної солі на 40–50 % у порівнянні з нормою.

✓ Дотримуються режиму 4–5-разової годівлі на добу.

Принципам дієтотерапії відповідають раціони, складені за дієтою 8. На фоні цих раціонів призначають розвантажувальні дієти 1–2 рази на тиждень. Найбільш ефективними в цьому випадку є м'ясо-овочеві, сирно-кефірні, фруктові-овочеві дієти.

При поєднанні ожиріння з артеріосклерозом, подагрою, хворобами печінки з раціону виключають бульйони з м'яса, риби і субпродуктів, м'ясо і рибу згодовують у вареному вигляді, частіше в раціон включають сир.

Основною причиною захворювання собак подагрою є порушення білкового обміну, головним чином, обміну пуринів, що веде до збільшення вмісту сечової кислоти у крові і відкладенню сечокислених солей (уратів) у суглобах. Пуринами багаті м'ясо і

риба, м'ясні субпродукти (мозок, печінка, нирки, язик), ікра, рибні консерви. З рослинних продуктів відносно багато пуринів міститься в горосі, квасолі, арахісі, цвітній капусті, шпинаті. Багаті пуринами кава, какао, шоколад, дріжджі, бідні пуринами молочні продукти, яйця, хліб, крупа, більшість овочів і фруктів.

При подагрі у період ремісії рекомендується гранична кількість білка на 3–5 % менше норми, тваринних жирів - на 5–10 %, солі на 50 % менше норми з різким обмеженням продуктів, багатих пуринами і щавлевою кислотою. У цьому випадку м'ясо і рибу згодовують до 2–3 рази на тиждень у вареному вигляді, тому що при варінні до 50 % пуринів переходить у бульйон.

Якщо подагра поєднується з ожирінням, то годівлю здійснюють за раціоном, що відповідає дієті 8 – з обмеженням м'яса і риби та збільшенням молочних продуктів. При цьому корисні молочні та овочеві розвантажувальні дні. Лікування голодом при подагрі протипоказано. При загостренні подагри з раціону виключають м'ясні і рибні продукти. У цьому випадку корм згодовують в рідкому і напіврідкому вигляді, що складається з овочевого супу і рідкої каші, молока з хлібом (галетами), кисломолочних напоїв, киселю.

Одним із основних правил годівлі собак є дотримання режиму. Під режимом годівлі варто розуміти час і кратність годівлі, а також кількісний і якісний розподіл корму протягом доби. Правильний режим годівлі забезпечує високу перетравність і засвоєння поживних речовин корму раціону і задовільний стан організму собаки.

Вирішальне значення в режимі годівлі має згодовування корму в строго встановлений час, завдяки чому створюються визначені проміжки часу між прийомами корму, що необхідно для утворення рефлексу на час. У зв'язку з цим до моменту чергової годівлі травний тракт виявляється цілком підготовленим до прийому корму. У цей час у собаки виділяється в шлунку апетитний чи, як його називають, «запальний» сік. Годівля у невстановлений час призводить до того, що собаки мало реагують на даванку корму. Покажовим у цьому відношенні є наступний дослід: якщо сплячій собаці непомітно для неї ввести через фістулу в шлунок хліб чи

яечний білок, то вони можуть тривалий час лежати в шлунку, не піддаючись впливу травних соків.

Не менш важливе значення для правильної годівлі собак має кратність годівлі. Наприклад, племінні собаки повинні одержувати корм не менше 3–4 разів на добу, а собаки у стані спокою (поза періодом розмноження) – 2–3 рази. Цуценят годують не менше 5–6 разів на добу. Не слід скорочувати кількість даванок корму, тому що в цьому випадку травний тракт перевантажується, що негативно позначається на процесах травлення.

Істотне значення має розподіл кормового раціону протягом доби. Наприклад, при 4-кратній годівлі бажано кормовий раціон розподілити так: вранці о 6 годині 25 % добового раціону, о 12 – 20 %, о 16 – 20 % і о 19 – 35 % добового раціону. При 3-кратній годівлі вранці згодовують 20 % корму, опівдні – 40 % і ввечері – 20 % корму. При 2-кратній годівлі – у першу годівлю дають 40 % корму добового раціону, у другу – 60 %.

Не можна різко змінювати кормові раціони собак, перехід від одного раціону до іншого повинен здійснюватися поступово. Наприклад, переводити собаку з рідкого корму на сухий потрібно поступово, приблизно протягом трьох тижнів. При цьому спочатку собака буде виділяти великий обсяг екскрементів. Якщо годівля собаки переводиться з традиційного раціону на готовий корм консервами і навпаки, то це треба робити так само поступово протягом 7–10 днів. У цьому випадку найкраще підмішувати новий корм до звичного раціону. Не слід різко переводити собаку з одного корму на інший при годівлі традиційними раціонами.

1.8. Дієтична годівля собак при захворюванні нирок та сечовивідних шляхів

Гломерулонефрит – це інфекційно-алергічне захворювання собак, перебіг якого може бути у двох виявах – гострому і хронічному. Для хвороби характерне ураження нирок і різна форма виразності набряків, артеріальна гіпертензія і зміна складу сечі (наявність білка – альбумінурія), крові (гематурія).

При порушенні видільної функції нирок і нирковій недостатності погіршується виділення з організму продуктів обміну речовин. Призначення дієтичної годівлі і її тривалість залежить від особливостей хвороби, вираженості порушень функцій нирок.

При гострому нефриті основні принципи дієтотерапії полягають у різкому обмеженні кількості білка, екстрактивних речовин м'яса і риби, ефірних олій, овочів і кухонної солі. При важкому перебігу гострого нефриту з затримкою виділення сечі і набряками на 1–2 дні призначають голодну дієту (лікування «голодом і спрагою»). Потім на 2–3 дні призначають цукрову дієту (75 г цукру на 1 склянку німецького чаю) по 4–5 прийомів на день. При нефриті середнього ступеня цукрову дієту застосовують з перших днів хвороби. Можна використовувати й інші вуглеводні розвантажувальні дієти: картопляну, кавунову, компотну, виноградну.

Вибір розвантажувальної дієти визначається непереносимістю окремих кормів хворою собакою. У розвантажувальні дні воду хворій собаці не дають. Далі переводять на дієтичний раціон, складений за дієтою 7. При легкому гострому нефриті з перших днів хвороби собаку можна годувати раціоном за дієтою 7. Корм даної дієти готують без солі, раціон збагачують вітамінами.

Враховуючи те, що в дієтичному раціоні вміст білка у порівнянні з нормою знижений на 15–20 %, кількість енергії до норми заповнюють жирами і вуглеводами. Щоб уникнути нестачі натрію і хлору в організмі собаки, що проявляється втратою апетиту і слабкістю, треба через 2–3 дні від початку хвороби корм підсолювати (знижуючи норму кухонної солі на 15–20 %). З появою чи збільшенням набряків кухонну сіль знову обмежують.

При хронічному нефриті частина нирок перестає функціонувати. Перебіг хронічного нефриту у собак може бути безсимптомним або з тим чи іншим ступенем набряків, гіпертензією, альбумінурією, а також без порушень азотовидільної функції чи з її порушенням, тобто з хронічною нирковою недостатністю.

При хронічному нефриті поза загостренням, без порушення функцій нирок, при відсутності набряків, гіпертензії і наявності тільки невеликих змін у сечі рекомендується годувати хвору

собаку за раціоном, що відповідає дієті 7 чи навіть звичайним раціоном, складеним за існуючими нормами потреби собак в енергії і поживних речовинах з помірним обмеженням кухонної солі (на 25–30 % нижче норми). При цьому рекомендується один раз в 10–12 днів робити собаці розвантажувальні вуглеводневі дні.

При нирковій недостатності, що виникає у собак при хронічному нефриті, двосторонньому піелонефриті, амілоїдозі нирок, нефросклерозі як ускладненні інших захворювань, в організмі собаки накопичуються продукти обміну речовин, у крові збільшується вміст залишкового азоту (азотемія), порушується водно-сольовий обмін і кислотно-лужна рівновага. При крайньому ступені недостатності нирок виникає самоотруєння організму (уремія).

Основні принципи дієтотерапії при нирковій недостатності: зниження в раціоні білка на 15–30 %; у залежності від вираження ниркової недостатності забезпечення норми потреби в енергії за рахунок жирів і вуглеводів; регулювання в раціоні кухонної солі і води з урахуванням наявності у хворої собаки набряків, гіпертензії і порушень видільної функції нирок.

У **початковій стадії** ниркової недостатності хвору собаку рекомендується годувати за раціоном, складеним відповідно до дієти 7, у якому вміст білків зменшується на 30 %, з яких 40–50 % займають білки тваринного походження.

У **вираженій стадії** ниркової недостатності з урахуванням стану хворої собаки кількість білка в раціоні знижується на 50 % і більше, з яких білки тваринного походження за рахунок м'яса, риби, молочних продуктів і яєць повинні складати до 70 %. Тривалість перебування хворої собаки на низькобілковому раціоні залежить від часу поліпшення стану тварини. На фоні низькобілкового раціону періодично до корму додають невелику кількість кухонної солі, що зменшує азотемію. З появою набряків сіль виключають і застосовують розвантажувальні вуглеводні дні, що сприяє зменшенню явищ метаболічного ацидозу й азотемії. У розвантажувальні дні в раціоні використовують рисово-компотну, яблучно-цукрову, картопляну дієти.

При нирковій недостатності з різким погіршенням їх функції вміст кухонної солі в раціоні трохи збільшують, але не до повної норми, а на 30–40 % нижче і дають хворій собаці більше питної

води, вміст у раціоні білка також зменшують на 30–40 %. У кінцевій стадії недостатності нирок – при уремії (самоотруєнні) апаратом «штучна нирка» проводять гемодіаліз – очищення крові від азотистих та інших продуктів обміну речовин. При регулярному гемодіалізі в раціоні, що відповідає дієті 7, повинна бути повна норма енергії, жиру і вуглеводів, але зменшений вміст білка, у якому 65 % повинно припадати на білок тваринного походження.

Корм готують без кухонної солі. **При гострій нирковій недостатності** на фоні деяких гострих інфекцій, травм, великих опіків, гострого нефриту, годівля хворої собаки здійснюється за раціоном, що відповідає дієті 7, але з мінімальною кількістю білка, з якої 75 % – тваринного походження, у той же час кількість енергії повинна бути в нормі (за рахунок жирів і вуглеводів).

При сечокам'яній хворобі, що виникає у собак при різних порушеннях обміну речовин, утворенню каменів сприяє інфекція сечовивідних шляхів, а сама сечокам'яна хвороба може ускладнюватися інфекцією сечових шляхів.

Камені можуть утворюватися із солей сечової кислоти (урати), щавлевої кислоти (оксалати), фосфорної кислоти (фосфати). В організмі собаки зустрічаються камені, котрі утворилися з солей усіх перерахованих кислот.

Основні принципи дієтотерапії при сечокам'яній хворобі: обмеження кормових речовин, з яких утворюються осад чи камені в сечових шляхах; зміна за рахунок годівлі реакції сечі (рН) для попередження виділення і кращого розчинення осаду; регулярний прийом води для виведення осаду із сечових шляхів.

Дієтичні раціони складають з урахуванням особливостей обміну речовин, хімічного складу каменів і реакції сечі. Тривала годівля дієтичним раціоном при уролітазі може діяти несприятливо, тому що в дієтах, головним чином, при уратурії і фосфатурії, обмежена чи збільшена кількість корму окремих груп. При дієтотерапії уролітази враховують супутні захворювання.

Ожиріння собаки є фактором ризику в розвитку сечокам'яної хвороби і погіршує її перебіг, тому спільна дієтотерапія уролітази й ожиріння більш ефективні, ніж однієї уролітази.

При порушенні одного з видів білкового обміну – обміну пуринів – в організмі собаки накопичується сечова кислота, виникає уратурія, при якій дієтичний раціон повинен відповідати

дієті б. У цьому раціоні обмежують чи виключають корми, багаті пуринами: м'ясо, особливо м'ясні субпродукти, рибу.

При варінні м'яса і риби до 50 % пуринів переходить у бульйон, тому в раціоні використовують відварені м'ясо і рибу і виключають бульйони.

Враховуючи, що урати частіше утворюються при кислій реакції сечі, то для залуження сечі в дієтичному раціоні широко використовують овочі, молочні продукти і трохи обмежують каші. При утворенні змішаних каменів із сечової і щавлевої кислот з дієти виключають кормові продукти, багаті на щавлеву кислоту. Якщо порушується обмін пуринів, то доцільно зменшувати в раціоні кормові продукти, жири яких багаті насиченими жирними кислотами. **При поєднанні уратурії з ожирінням** у раціоні дієти б знижують на 20–40 % кількість енергії за рахунок жирів і вуглеводів у залежності від ступеня ожиріння.

При порушенні обміну щавлевої кислоти й оксалурії з дієтичного раціону виключають багаті щавлевою кислотою продукти: щавель, шпинат, ревіль тощо.

Помірний вміст щавлевої кислоти у буряках, картоплі, моркві, цибулі, чорній смородині, чорниці. Ці продукти трохи обмежують у раціоні при вираженій оксалурії, але не виключають з дієти. У більшості інших овочів і фруктів щавлевої кислоти мало. Виведенню оксалатів з організму сприяють відвари зі шкірки фруктів.

Виникненню сечокам'яної хвороби з оксалурією у собак сприяє недостатність у кормових раціонах вітаміну В₂ (піридоксину) і магнію, тому в дієтичний раціон треба включати багаті цими речовинами корми, зокрема пшеничні висівки, а також препарати піридоксину і солі магнію. У дієтичному раціоні при цьому обмежують вміст вуглеводів і желатину (холодець), що можуть бути джерелом утворення щавлевої кислоти, сіль, копчені продукти, екстрактивні речовини (бульйони, м'ясо і рибу без відварювання). При оксалурії рекомендується годувати хворих собак за раціоном, що складений відповідно до дієти 5 з обмеженням на 15–20 % вуглеводів і з включенням у режим годівлі розвантажувальних днів.

При порушенні обміну фосфору і кальцію у собак виникає фосфатурія і кальціурія. Годівля тварин при цьому захворюванні здійснюється за раціоном, що відповідає дієті 9. У раціоні повинні переважати продукти, що підвищують кислотність сечі (м'ясо, риба, яйця, крупи, хліб, галети) і обмежена кількість овочів і молочних продуктів. Овочі і молочні продукти періодично включають у раціон, щоб не викликати різкого збідніння організму кальцієм. Раціон за дієтою 9 бідний вітамінами С і Р (біофлавін), які треба заповнювати за рахунок включення відварів шипшини й овочів (гарбуза, зеленого горошку, журавлини, брусниці).

При будь-якому виді сечокам'яної хвороби в раціонах собак повинно бути на 10–20 % вище норми вітаміну А, що сприятливо впливає на слизові оболонки сечовивідних шляхів.

При проникненні інфекції в ниркові ходи і сечовий міхур виникає їх запалення – пієлоцистит, при проникненні інфекції в глиб нирки – пієлонефрит. Ці захворювання бувають гострими, хронічними і нерідко ускладнюють інші захворювання нирок і сечовивідних шляхів, наприклад, сечокам'яну хворобу.

При пієлоциститі у першу чергу необхідно досліджувати реакцію сечі, щоб шляхом її зміни створити несприятливі умови для розвитку мікробів.

При кислотній реакції сечі годівлю хворих собак здійснюють за раціоном, що складений відповідно до дієти 6, а при лужній реакції – за дієтою 9.

На фоні цих раціонів рекомендується випоювати відвари шипшини, овочів і фруктів. З раціону виключають продукти, що містять ефірні олії (цибулю, часник, редиску та ін.) і подразнюють сечові шляхи.

При гострому чи загостренні хронічного пієлонефриту з лихоманкою і явищами інтоксикації на 1–2 день хвороби дають овочеve і фруктове пюре та відвари. Далі годують за раціоном, що відповідає дієті 7, з переважним включенням у раціон молочних і рослинних продуктів. При хронічному пієлонефриті хвору собаку годують повноцінним раціоном відповідно до фізіологічних норм потреби в енергії, білку, жирі, вуглеводах та інших поживних речовинах з помірним обмеженням екстрактивних речовин і щавлевої кислоти.

1.9. Дієтична годівля собак при захворюванні підшлункової залози

При гострому панкреатиті на 1–3 дні (в залежності від важкості захворювання) призначають голодну чи обмежену годівлю для забезпечення повного спокою ураженому органу. В перші дві доби хворій собаці рекомендується давати теплу без газів лужну мінеральну воду та відвар шипшини – не менше 6 разів на добу невеликими порціями. З 3-го дня хвороби собаці призначають на 5–7 днів сувору дієту. Спеціальної дієти при панкреатиті не розроблено. У даному випадку рекомендується лікувальний раціон складати за дієтою 5, хоч вона і застосовується при захворюванні печінки.

Із раціону виключають кормові продукти, що збуджують секрецію шлунка, оскільки соляна кислота шлункового соку є стимулятором секреції підшлункової залози. Виключаються кормові продукти, що викликають бродіння в кишках та їх здуття, а також такі, що збуджують функцію жовчного міхура. Корм варять у воді або на парі і згодуюють в рідкому або напіврідкому вигляді. В дієтичний раціон рекомендується включати слизисті або ретельно протерті супи із крупи (окрім пшона) на воді або слабкому овочевому відварі; супи із добре вивареного м'яса; варене нежирне м'ясо; паровий чи білковий омлет; прісний чи кальцинований сир, рідкі чи напівв'язкі протерті каші з вершковим маслом на воді (рисову, манну, вівсяну, гречану); овочеve пюре; відвар шипшини.

При хронічному панкреатиті рекомендується корм, який можна застосовувати в протертому та не протертому вигляді, в залежності від вираженості явищ панкреатиту та супроводжуваних змін інших органів травлення. При цьому дієтичний раціон характеризується хімічним щадінням органів травлення, підвищеним вмістом білка (на 10–15 %), з якого 60 % – білки тваринного походження, помірним (на 3–5 %) обмеженням жирів та вуглеводів (на 5–8 % від норми) для собак у період спокою.

З метою хімічного щадіння органів травлення в раціоні максимально обмежують кількість екстрактивних речовин за рахунок м'яса та риби. У даному випадку не дають бульйонів, а м'ясо та рибу дають в добре провареному вигляді. В раціон не включають корми, що викликають бродіння в кишках та здуття (метеоризм), але підвищують кількість ліпотропних речовин та

вітамінів. Тваринні жири додають у каші. Рафіновану олію дають, якщо собака її переносить, виключають великі порції жиру. Режим годівлі 4–5-кратний, невеликими порціями.

Орієнтований дієтичний раціон собаки при захворюванні підшлункової залози: 1-а годівля – каша вівсяна на воді, протерта, омлет білковий паровий; 2-а годівля – сир нежирний свіжий, відвар шипшини; 3-я годівля – суп рисовий слизистий, варене м'ясо; 4-а годівля – варене м'ясо чи риба, овочеве пюре.

Розділ 2. ПРОФІЛАКТИЧНІ ДІЄТИ ДЛЯ СОБАК

2.1. Характеристика лікувальних дієт для собак

Лікувальні дієти застосовуються в собаківництві давно, дослідники пропонують використовувати їх в залежності від перенесеної хвороби.

Дієта 1. Показання: 1. Виразкова хвороба шлунка і дванадцятипалої кишки; 2. Нерізде загострення хронічного гастриту зі збереженою чи підвищеною секрецією; 3. Гострий гастрит у період видужання.

Призначення. Помірна хімічна, механічна і термічна дія на шлунково-кишковий тракт при повноцінній годівлі. Зменшення запалення, поліпшення загоєння виразок, нормалізація секреторної і рухової функцій.

Загальна характеристика. За вмістом енергії, білка, жиру і вуглеводів дієта відповідає фізіологічним нормам потреби собак у поживних і біологічно активних речовинах. У дієті обмежені сильні збудники секреції шлунка, подразники слизової оболонки, що довго затримуються в шлунку і важкоперетравні корми. Корми готують в основному протерті, зварені у воді і на парі (м'ясо і рибу допускається вживати шматочками).

Корми, які рекомендується вводити в раціон собак: м'ясо нежирне, без фасцій і сухожиль, м'ясні субпродукти (печінка, язик, риба нежирна без шкіри; молоко, вершки, некислий кефір, ацидофілін, свіжий некислий сир; яйця у вигляді парового омлету; супи – з овочів на морквяному, картопляному відварі, молочні з добре розварених круп (вівсяної, манної, рисової), молочне пюре з овочами, пюре із заздалегідь вивареного м'яса; крупи – манна,

рисова, гречана, вівсяна на молоці чи воді; овочі – картопля, морква, буряк, цвітна капуста; хліб вчорашньої випічки.

Корми, які виключають із раціону собак: м'ясо жирне, жилаве, консерви, копченості; риба жирна солонна, консерви; кисломолочні продукти, сири гострі, солоні; яйця, зварені в круту і смажені; супи – м'ясні та рибні бульйони, юшка, борщі; крупи – пшоно, перлова, ячна, кукурудзяна, макарони; овочі – білокачанна капуста, ріпа, бруква, зелений горошок, щавель, шпинат, овочеві консерви; хліб житній свіжий.

Орієнтовний режим годівлі. Дієта протерта: 1-а годівля – каша рисова молочна, яйця не круті; 2-а годівля – суп вівсяний молочний, морквяне пюре; 3-я годівля – галети, відвар шипшини; 4-а годівля – риба чи м'ясо, картопляне пюре. Дієта не протерта: 1-а годівля – каша гречана з яйцем, 2-а годівля – сир свіжий некислий, відвар шипшини, 3-я годівля – м'ясо, суп картопляний з овочами, 4-а годівля – галети, відвар шипшини, 5-а годівля – м'ясо чи риба, пюре морквяне.

Дієта 2. Показання 1. Хронічний гастрит із секреторною недостатністю при нерізкому загостренні й у стадії видужання після загострення; 2. Гострі гастрити, коліти в період видужання як перехід до раціональної годівлі; 3. Хронічні ентерити і коліти після і поза загостреннями без супутніх захворювань печінки, жовчних шляхів, підшлункової залози, гастриту зі збереженою чи підвищеною секрецією.

Мета призначення. Забезпечити повноцінну годівлю, рівномірно стимулювати секреторну функцію травлення, нормалізувати роботу шлунково-кишкового тракту.

Загальна характеристика. Фізіологічно повноцінна дієта з помірною механічною дією і помірною стимуляцією секреції травних органів. Дозволяється корм різного ступеня подрібнення і теплової обробки – відварний, тушкований, смажений без скоринки, протертий із продуктів, багатих клітковиною. Виключаються кормові продукти, що довго затримуються в шлунку і важко перетравлюються.

Корми, які рекомендується включати в раціон: м'ясо нежирне, без фасцій і сухожиль; риба нежирна; незбиране молоко (у каші), кефір, кисле молоко, сир, сир твердий, вершкове масло; яйця у вигляді парового омлету чи білковий омлет із сиром; супи – на німецькому, знежиреному м'ясному чи рибному бульйоні, на

відварах з овочів із крупами, картоплею; крупи (каші) на воді з додаванням молока чи на м'ясному бульйоні – манна, вівсяна, гречана, рисова; овочі – картопля, буряк, морква, гарбузи, кабачки, цвітна капуста, зелені корми; хліб пшеничний учорашньої випічки, галети; олія.

Корми, які рекомендується виключити із раціону: м'ясо жирне, консерви, копченості; риба жирна, солена, консерви; варені яйця; крупи – пшоно, перлова, ячна, кукурудзяна; супи – молочні із пшона, гороховий, квасолевий; овочі – солоні, мариновані, свіжий хліб, вироби зі здобного тіста.

Зразок режиму годівлі: 1-а годівля – каша вівсяна молочна з яйцем; 2-а годівля – суп із крупи й овочів на м'ясному бульйоні, м'ясо, пюре морквяне; 3-я годівля – хліб чи галети і відвар шипшини, 4-а годівля – м'ясо чи риба, а також рисова каша.

Дієта 3. Показання. Хронічні захворювання кишечника з запорами при нерізкому і загасаючому загостренні і поза загостренням.

Мета призначення. Нормалізація порушень функцій кишечника і пов'язаних з цими порушеннями обмінних процесів у організмі.

Загальна характеристика. Фізіологічно повноцінна дієта з включенням кормових продуктів, що підсилюють рухову функцію випорожнення кишечника (овочі, хлібопродукти, крупи, кисломолочні напої). Виключення продуктів, що підсилюють утворення газів і гниття в кишечнику і негативно впливають на інші органи травлення (багаті ефірними маслами). Корм готують в основному не подрібнений, варять на пару.

Корми, які рекомендується включати в раціоні тварин: риба нежирна, молоко в кашах, кисломолочні продукти, сир некислий, вершки, масло вершкове, негострий сир, сметана в кашах; яйця у вигляді парових і білкових омлетів; крупи – гречана, пшоняна, пшенична, ячна, зварені у воді з додаванням молока; овочі – буряк, морква, кабачки, гарбузи, цвітна капуста, зелень – салат; супи – овочеві з перловою крупою на німецькому знежиреному м'ясному чи рибному бульйоні, юшка, буряковий борщ; відвари із шипшини, пшеничних висівок; хліб пшеничний, галети; олія.

Корми, які рекомендується виключити із раціонів собак: м'ясо жирне, копченості, консерви; жирні види риби; сир кислий; варені яйця; крупи – рис, манна, саго, вермішель, овочі – картопля, ріпа, редиска; вироби із здобного тіста.

Зразок режиму годівлі: 1-а годівля – овочеве пюре з олією, омлет паровий; 2-а годівля – фруктовো-овочевоє пюре, сир; 3-я годівля – суп овочевий зі сметаною, м'ясо відварене; 4-а годівля – м'ясо, каша гречана; 5-а годівля – кефір або інші кисломолочні продукти.

Дієта 4. Показання. Гострі захворювання і загострення хронічних захворювань кишечника із сильними проносами.

Мета призначення. Забезпечити годівлю при порушенні травлення, зменшити запалення, бродильні і гнильні процеси в кишечнику, сприяти нормалізації функцій кишечника й інших органів травлення.

Загальна характеристика. Дієта зі зниженим вмістом енергії за рахунок жирів і вуглеводів при нормальному вмісті білка. Різко обмежені механічні, хімічні і термічні подразники шлунково-кишкового тракту. Виключено продукти, що підсилюють секрецію органів травлення, процеси утворення газів і гниття в кишечнику. Корм рідкий, напіврідкий, протертий, зварений на парі.

Корми, які рекомендується включати в раціон: м'ясо нежирне, нежирне без фасцій, м'ясний фарш; риба нежирна; молочні продукти – свіжоприготовлений кальцинований чи прісний сир, вершкове масло в каші; яйця – у вигляді парового омлету; крупи – рисова, вівсяна, гречана на знежиреному бульйоні; овочі – тільки у вигляді відварів, додані в суп; супи – на знежиреному слабкому м'ясному чи рибному бульйоні з додаванням слизових відварів круп (манної, рисової), вареного м'яса; хліб – сухарі, галети, додані в суп; киселі – з чорниці, кизилю, черемшини, груш.

Корми, які рекомендується виключати з раціону: м'ясо жирне; риба жирна, солена, консерви; незбиране молоко й інші молочні продукти; варені яйця; крупи – пшоно, перлова, ячна; макаронні вироби; супи з крупою, овочами, макаронами; молочні, жирні бульйони.

Орієнтовний режим годівлі: 1-а годівля – каша вівсяна, сир свіжоприготовлений, 2-а годівля – м'ясо варене, відвар із сушених чорниць, 3-я годівля – м'ясо варене, суп м'ясний з додаванням слизових відварів круп, 4-а годівля – каша гречана, паровий омлет, 5-а годівля – кисіль.

Дієта 5. Показання 1. Гострі гепатити і холецистити в стадії видужання. 2. Хронічний гепатит поза загостренням. 3. Цироз

печінки. 4. Хронічний холецистит і жовчнокам'яна хвороба поза загостренням. (В усіх випадках – без виражених захворювань шлунка і кишечника).

Мета призначення. Запобігання хімічної дії на печінку в умовах повноцінної годівлі, сприяння нормалізації функцій печінки і діяльності жовчних шляхів, поліпшення жовчовиділення.

Загальна характеристика. У дієті фізіологічно нормальний вміст білків і вуглеводів при невеликому обмеженні жирів. Виключають кормові продукти, багаті екстрактивними речовинами, пуринами, холестерином, щавлевою кислотою, ефірними оліями і продуктами окиснювання жирів, що виникають у процесі підготовки кормів до згодовування (при смаженні). Підвищений вміст ліпотропних речовин, клітковини, пектинів. Корми відварені, протирають тільки жилаве м'ясо і багаті клітковиною овочі.

Корми, які рекомендується вводити в раціон собак: м'ясо нежирне чи знежирене, без фасцій і сухожиль; риба нежирна; молочні продукти – молоко, кефір, ацидофілін, кисле молоко, сметана з кормами, нежирний сир, негострий сир, вершкове масло з кормом; яйця – у вигляді білкового омлету; крупи – вівсяна, гречана, макаронні вироби; овочі різні – у відвареному, тушкованому вигляді; супи – овочеві, круп'яні на овочевому відварі, молочні з макаронними виробами, юшка і вегетаріанський та буряковий борщ; хліб пшеничний, галети, киселі, олія.

Корми, які рекомендується виключати з раціону: жирне м'ясо, субпродукти – печінка, нирки, мозок, копченості, консерви; риба жирна, солоня; обмежують вершки, ряжанку, жирний сир, жовтки яєць, горох, квасоля; мариновані овочі, шпинат, щавель, цибуля зелена, м'ясні і рибні бульйони; хліб дуже свіжий, здобні вироби.

Зразок режиму годівлі: 1-а годівля – каша вівсяна молочна, сир з цукром і сметаною; 2-а годівля – фруктово-овочева пюре; 3-я годівля – суп з овочів на олії, м'ясо з рисовою кашею; 4-а годівля – м'ясо чи риба, овочева (картопляне) пюре, хліб з сиром; 5-а годівля – кефір чи інші кисломолочні продукти.

Дієта 6. Показання: 1. Подагра. 2. Сечокам'яна хвороба з утворенням камінців із солей сечової кислоти.

Мета призначення. Сприяти нормалізації обміну пуринів, удосконаленню утворення сечової кислоти, зміщенню реакції сечі в лужну сторону.

Загальна характеристика. Виключення кормових продуктів, що містять багато пуринів, щавлевої кислоти, помірне обмеження кухонної солі, збільшення кількості лужних продуктів (молочних, овочів і плодів) і вільної рідини (при відсутності показань з боку серцево-судинної системи). Невелике зменшення в дієті білків і жирів, а при супутньому ожирінні – і вуглеводів.

Корми, які рекомендується вводити в раціон собак: м'ясо і рибу варені (нежирні види і сорти); молоко, кисломолочні продукти, сир, сметану; одне яйце в каші; крупи (каша) – будь-які в помірній кількості; овочі – будь-які, картопля; супи, борщі, юшка вегетаріанські, картопляні з додаванням круп, молочні; хліб пшеничний; вінегрет, ікра овочева; жири – вершкове масло і олія.

Корми, що рекомендується виключати з раціону: м'ясо і риба жирних сортів, м'ясні субпродукти – печінка, нирки, язик, мозок; копченості, солоні риба, м'ясні і рибні консерви; солоні сири, крупи – бобові, овочі і зелень – шпинат, щавель, ревінь, цвітна капуста; солоні і мариновані; супи – м'ясні і рибні; вироби із здобного тіста; жири – яловичий, баранячий, кулінарний.

Орієнтовний режим годівлі: 1-а годівля – пшоняна каша з яйцем; 2-а годівля – овочеве пюре з олією, відвар з шипшини; 3-я годівля – м'ясо, суп овочево-картопляний із крупою; 4-а годівля – овочі з рисом; 5-а годівля – сир, відвар пшеничних висівків.

Дієта 7. Показання 1. Гострий нефрит у період видужання. 2. Хронічний нефрит поза загостренням.

Мета призначення. Помірна дія функції нирок, зменшення гіпертензії і набряків, зменшення виділення з організму азотистих і інших продуктів обміну речовин.

Загальна характеристика. Вміст білків у дієті трохи зменшений, жирів і вуглеводів – у межах фізіологічних норм. Корм без солі. Зменшена кількість вільної рідини. Виключають екстрактивні речовини м'яса, риби, джерела щавлевої кислоти й ефірних олій. М'ясо і риба варені.

Корми, які рекомендується вводити в раціон собак: нежирні м'ясо і риба, язики; молоко, вершки, кисломолочні напої, сир, сметана; яйця – жовток у каші; крупи (каша) – рисова, кукурудзяна, перлова, саго, макаронні вироби; овочі – будь-які, картопля; супи – вегетаріанські з овочами, крупою, картоплею, молочні (обмежено); хліб – без солі; вінегрет без солінь; жири – вершкове масло і олія.

Орієнтовний режим годівлі: 1-а годівля – каша гречана з жовтком яйця, 2-а годівля – овочеве пюре, відвар шипшини, 3-я годівля – м'ясо, суп вегетаріанський овочевий з крупою, заправлений вершковим маслом і сметаною, 4-а годівля – молоко з хлібом, 5-а годівля – морквяно-яблучне пюре, кефір.

Дієта 8. Показання. Ожиріння як основне чи супутнє захворювання при інших хворобах, які не вимагають спеціальних дієт.

Мета призначення. Вплив на обмін речовин для усунення надлишкових відкладень жиру.

Загальна характеристика. Зменшення енергії в дієті за рахунок вуглеводів і в меншій мірі – жирів (в основному тваринних) при нормальному чи незначному підвищеному вмісті білка. Обмеження вільної рідини, кухонної солі і кормів, які збуджують апетит. Збільшення вмісту харчових волокон (клітковини). Корм варений, не протертий.

Корми, які рекомендуються вводити в раціон собак: м'ясо пісне, холодець; риба нежирна, рибна паста; молоко, кисломолочні напої зниженої жирності, сир, сметана в їжі; яйця у вигляді омлету з овочами; крупи (обмежено) – гречана, перлова, ячна; овочі – усі види, картопля (обмежено); супи з різних овочів з невеликим додаванням круп і картоплі, 2–3 рази на тиждень супи на слабкому знежиреному м'ясному бульйоні; хліб – з борошна грубого помелу (білково-висівковий); вінегрет з відвареним м'ясом; жири – вершкове масло (обмежено), олія в їжі.

Корми, які виключають із раціону: жирні сорти і види м'яса і риби, копченості, ковбаси, консерви; жирний сир, солоні сири, солодкі напої; крупи – рис, манна, вівсяна, макаронні вироби; овочі – обмежено картоплю, буряк, зелений горошок, моркву; супи – молочні, картопляні, круп'яні, з макаронними виробами; хліб з пшеничного борошна вищих сортів, вироби із здобного тіста.

Орієнтовний режим годівлі: 1-а годівля – овочеве пюре з олією, сир нежирний; 2-а годівля – овочево-фруктове пюре; 3-я годівля – м'ясо, суп (борщ) вегетаріанський із сметаною; 4-а годівля – сир нежирний з молоком; 5-а годівля – м'ясо чи риба варені, овочеве пюре; 6-а годівля кефір нежирний.

Дієта 9. Показання. Сечокам'яна хвороба з лужною реакцією сечі і виділенням фосфорно-кальцієвих солей (фосфатурія).

Мета призначення. Відновлення кислої реакції сечі і створення перешкоди для утворення осаду.

Загальна характеристика. За вмістом енергії, білків, жирів і вуглеводів дієта відповідає фізіологічним нормам потреби. У дієті обмежені кормові продукти лужної дії і багаті кальцієм (молочні продукти, більшість овочів і плодів), переважають продукти, що змінюють реакцію сечі в кислу сторону (хліб і вироби з борошна, крупи, м'ясо, риба).

Корми, які рекомендується вводити в раціон собак: м'ясо і риба різних видів будь-якого при приготування, молочні продукти; яйця – одне в день; крупи (каші) – будь-які (без молока); овочі – гарбуз, зелений горошок; супи – будь-які на слабкому м'ясному чи рибному бульйоні з крупою, макаронними виробами; хліб; відвар шипшини, морси з журавлини і брусниці; жири – вершкове масло і олія.

Корми, які рекомендується виключати із раціонів: консерви м'ясні і рибні, копченості; молоко, кисломолочні продукти, сир, картопля й інші овочі; супи – молочні, овочеві; вінегрети, овочеві консерви, фруктові й овочеві соки, тваринні жири.

Орієнтовний режим годівлі: 1-а годівля – каша гречана з яйцем; 2-а годівля – м'ясо, суп із крупою на бульйоні; 3-я годівля – хліб і кисіль з журавлини; 4-а годівля – м'ясо, каша пшоняна; 5-а годівля – хліб і відвар шипшини.

Дієта 10. Показання 1. Різні захворювання без порушень стану травної системи, що не вимагають спеціальних лікувальних дієт. Перехідна дієта до звичайної годівлі в період видужання і після лікувальних дієт.

Мета призначення. Забезпечити фізіологічно повноцінну годівлю собак.

Загальна характеристика. Вміст енергії, білків, жирів і вуглеводів цілком відповідає нормам потреби здорової собаки в поживних речовинах. Вітаміни вводять у підвищеній кількості. Допускаються всі способи підготовки корму до згодовування.

Корми, які рекомендується вводити в раціон собак: м'ясо і риба нежирні в будь-якому вигляді; молоко і молочні продукти в натуральному вигляді й у кормі; яйця – варені, у кормі; крупи (каші) – різні, макаронні вироби; овочі у будь-якому вигляді, зелень будь-яка (салат); супи – різні, юшки, борщ, розсольник на

м'ясному і рибному бульйонах; відвари шипшини і пшеничних висівок; жири – масло вершкове і олія.

Корми, що рекомендується виключати із раціону: жирні сорти і види м'яса і риби, маргарин – обмежено.

Зразок режиму годівлі: 1-а годівля – каша будь-яка молочна з яйцем; 2-а годівля – м'ясо в будь-якому вигляді, суп м'ясний з крупою, картоплею й овочами; 3-я годівля – сир нежирний, хліб з молоком; 4-а годівля – м'ясо варене і будь-яка каша, відвар шипшини і пшеничних висівок.

Розвантажувальні і спеціальні дієти.

Показання: 1. Захворювання серцево-судинної системи. 2. Цукровий діабет. 3. Ожиріння. 4. Гострі захворювання шлунка і кишечника в перші дні лікування. 5. Захворювання нирок – гострий нефрит, недостатність нирок. 6. Хвороби печінки і жовчних шляхів – гострий гепатит і холецистит, різке загострення хронічного холециститу, жовчнокам'яної хвороби, недостатність печінки. 7. Подагра. 8. Сечокам'яна хвороба.

Мета призначення. Забезпечити повне щадіння уражених органів і систем, поліпшити їх функцію, сприяти нормалізації обміну речовин, виведенню з організму продуктів обміну, що накопичуються, натрію і рідини, зменшити жирову масу тіла, підвищити ефективність основних дієт.

Загальна характеристика. За вмістом в дієтах поживних речовин їх умовно поділяють: на білкові (сирні, м'ясні, рибні), вуглеводні (цукрові, фруктові, овочеві, рисово-фруктові), жирові, (сметана, вершки), магнієві і калієві – зі збільшенням магнію і калію.

За вмістом в дієтах кормів їх розділяють: на вегетаріанські – тільки рослинні продукти (картопля, овочі, зелень, рис та ін.).

Деякі розвантажувальні і спеціальні дієти (магнієва, калієва) є комбінованими, що складаються з різних спеціально підібраних продуктів.

Розвантажувальні дієти і більшість раціонів спеціальних дієт неповноцінні за енергією поживними речовинами, тому розвантажувальні дієти призначають на 1–2 дні не частіше 1–3 разів на тиждень з урахуванням перебігу хвороби.

Спеціальні дієти у вигляді послідовно застосовуваних раціонів призначають собакам у середньому на 1–2 тижні.

2.2. Розвантажувальні та спеціальні дієти для собак

Чайна дієта. Застосовують 7 разів на день при гострому гастриті і ентероколіті, загостренні хронічного ентероколіту з проносами. На склянку чаю додають 10 г цукру.

Цукрова дієта. Рекомендується при гострому нефриті, нирковій чи печінковій недостатності, рідше – при гострому гепатиті чи холециститі (при їх загостренні). Застосовують 5 разів на день. На склянку чаю додають 30 г цукру.

Рисово-компотна дієта. Застосовують при гіпертонії, нирковій недостатності та недостатності кровообігу, хворобах печінки і жовчних шляхів. Застосовують у невеликих кількостях 6 разів на день солодкий компот, 2 рази з солодкою рисовою кашею, звареною на воді без солі.

Яблучна дієта. Застосовується при ожирінні, гіпертонічній хворобі, недостатності кровообігу та нирковій недостатності, гострому нефриті, хворобах печінки і жовчних шляхів. Яблука згодують у невеликих кількостях 5 разів на день у печеному і сирому вигляді. При нефриті і хворобах серцево-судинної системи можна додавати цукор. При хронічному ентероколіті з проносами застосовують терті яблука 5 разів на день.

Дієта із сухофруктів. Застосовується при гіпертонічній хворобі, недостатності кровообігу, хворобах печінки і жовчних шляхів. Розмочений або прокип'ячений чорнослив чи курагу, застосовують у невеликих кількостях 5 разів на день.

Картопляна дієта. Рекомендується застосувати при нефритах, гіпертонічній хворобі, недостатності кровообігу. Дають відварену в шкірці картоплю без солі – 40–50 г на 1 кг маси тіла на день.

Огіркова дієта. Застосовується при ожирінні, гіпертонічній хворобі і цукровому діабеті з ожиріннями, при нефритах, хворобах печінки і жовчних шляхів, подагрі, сечокам'яній хворобі без фосфатурії. Дають свіжі огірки без солі 5 разів на день.

Молочна (кефірна) дієта. Дають при ожирінні, атеросклерозі, гіпертонічній хворобі і цукровому діабеті з ожирінням, недостатності кровообігу, нефритах, хворобі печінки і жовчних шляхів, подагрі, сечокам'яній хворобі без фосфатурії. Застосовують кефір, кисле молоко невеликими порціями 6 разів на день.

Сирна дієта. Застосовується при ожирінні, цукровому діабеті, атеросклерозі і гіпертонічній хворобі з ожирінням, недостатності кровообігу, хворобах печінки і жовчних шляхів. Дають сир нежирний 5 разів на день. Різновидом цієї дієти є сирно-кефірна дієта в співвідношенні 1:3.

Сметанна (жирна) дієта. При ожирінні рекомендується сметана 20–30 % жирності, 2 столові ложки 5 разів на день у поєднанні з відваром шипшини.

М'ясна (рибна) дієта. Рекомендується при ожирінні, атеросклерозі і цукровому діабеті з ожирінням. Варене м'ясо чи варену рибу дрібними порціями дають 5 разів на день.

Вівсяна дієта. Застосовується при ожирінні, цукровому діабеті з явищами метаболічного ацидозу, атеросклерозі з ожирінням. Рекомендується вівсяна каша на воді 5 разів на день у поєднанні з відваром шипшини. Звичайно добовий обсяг каші поділяється на 5 порцій.

Сокова дієта. Застосовується при ожирінні, атеросклерозі, гіпертонічній хворобі з цукровим діабетом і ожирінні, хворобах нирок, печінки і жовчних шляхів, подагрі, сечокам'яній хворобі без фосфатурії. Сік овочів чи фруктів, розведений водою чи відваром шипшини в співвідношенні 3:1 дають 4 рази на день.

Спеціальна дієта

Магнієва. Застосовується при гіпертонічній хворобі, атеросклерозі, холециститі з недостатнім спорожнюванням жовчного міхура і сечокам'яній хворобі поза загостренням, а також при запорах у поєднанні з ожирінням.

Дієта будується за принципом дієти 10 із включенням багатих магнієм кормів. Призначають 3 послідовних раціони, кожний на 3–4 дні.

Раціон 1. Перша годівля – гречана каша з пшеничними висівками; друга годівля – морквяне пюре з олією; третя годівля – суп (борщ) із слизовим відваром висівок; четверта годівля – каша пшоняна з курагою, відвар шипшини; п'ята годівля – сирна маса. У раціоні міститься 1,8 г магнію.

Раціон 2. Перша годівля – каша вівсяна, молочна; друга годівля – м'ясо варене і розмочений чорнослив; третя годівля – суп, юшка із слизовим відваром висівок; четверта годівля –

овочеве пюре з олією; п'ята годівля – гречана каша із сиром, відвар шипшини. У раціоні міститься 1,5 г магнію.

Раціон 3. Перша годівля – каша пшоняна молочна; друга годівля – овочеве пюре (морква з курагою), відвар із пшеничних висівок; третя годівля – м'ясо варене, суп вівсяний з овочами і слизуватим відваром висівок; четверта годівля – морквяно-яблучне пюре; п'ята годівля – сир, відвар шипшини. У раціоні міститься 1,2 г магнію.

Калієва. Застосовується при гіпертонічній хворобі, недостатності кровообігу. У дієту включають корми, багаті калієм. Призначають у вигляді 4 послідовних раціонів: 1 і 2 раціони по 1–2 дні, 3 і 4 раціони – по 3–4 дні. Режим годівлі 5–6-кратний.

Раціон 1. Перша годівля – картопля печена у вигляді пюре, кава-сурогат з молоком; друга годівля – пюре морквяне; третя годівля – картопляний суп; четверта годівля – овочеве пюре, відвар шипшини і п'ята годівля – картопляне пюре, відвар шипшини; шоста годівля – фруктовий сік з водою. Вміст у раціоні калію 6,5 г.

Раціон 2. Перша годівля – пюре з печеної картоплі, кава-сурогат з молоком; друга годівля – каша пшоняна, морквяний сік; третя годівля – суп картопляний з капустою; четверта годівля – картопляне пюре, відвар шипшини; п'ята годівля – рисова каша з фруктами і шоста годівля – фруктовий сік з водою. Вміст у раціоні калію 6,7 г.

Раціон 3. Перша годівля – каша пшоняна молочна із сухофруктами, кава-сурогат з молоком; друга годівля – картопляне пюре, сік морквяний; третя годівля – суп вівсяний з овочами; четверта годівля – морквяне пюре, відвар шипшини; п'ята годівля – м'ясо чи риба варена, картопляне пюре; та шоста – сік з водою. Вміст у раціоні калію 6,8 г.

Раціон 4. Перша годівля – каша гречана молочна, кава-сурогат з молоком; друга годівля – фруктово-овочево пюре (курага, ізюм); третя годівля – м'ясо варене, суп картопляний; четверта годівля – рисова каша з вареним м'ясом, п'ята годівля – м'ясо варене, картопляне пюре; шоста годівля – фруктовий сік з водою. Вміст у раціоні калію 7,1 г.

Усі корми включають хворим собакам у спеціальні дієти враховуючи дію корму на організм.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Клички собак

Abbe-Аб	Astor-Астор	Brian-Браен	Cito-Cito (Кіто)
Ace-Ас	Attilas-Атілак	Bridget-Бриджет	Classic-Класік
Ada-Ада	August-Август	Britta-Бріта	Claudius-
Admiral-Адмірал	Ava-Ава	Brix-Брікс	Клаудіус
Adolf-Адольф	Baldur-Бальдер	Bruno-Бруно	Claus-Клаус
Afra-Афра	Bambi-Бембі	Buffi-Бафі	Cleve-Кліф
Alan-Алан	Banner-Банер	Burma-Бурма	Cochise-Кочіс
Alda-Аїда	Barda-Барда	Buster-Бістер	Colette-Солет
Alexis-Алексіс	Baron-Барон	Camelot-Камелот	Condor-Кондор
Alex-Алекс	Barry-Барі	Cameo-Камео	Contessa-Контеса
Alf-Альф	Bar-Бар	Candice-Кандіс	Cookie-Кукі
Alice-Еліс	Basko-Баско	Candy-Канді	Corporal-
Alladin-Аладін	Beatrice-	Carry-Кепі	Корпорал
Alvina-Альвіна	Beatric	Carucine-Капуцін	Cralo-Крало
Amber-Амбер	Belinda-Белінда	Caret-Карет	Critic-Крітік
Amor-Амор	Bella-Бела	Carin-Карін	Curt-Курт
Amos-Амос	Belle-Бель	Carmen-Кармен	Dachs-Дачс
Amy-Емі	Benza-Бенза	Carole-Кароль	Dael-Даель
Andrea-Андреа	Bernd-Берн	Carousel-Карусель	Dancer-Дансер
Angel-Енджел	Bern-Берн	Carro-Каро	Dandy-Денді
(ангел)	Berro-Беро	Casar-Касар	Danka-Данка
Anja-Аня	Bessie-Бесі	Cassandra-	Dascha-Даша
Anka-Анка	Betty-Беті	Касандра	Dasher-Дашер
Anna-Ана	Beverly-Беверлі	Sauctch-Коуч	David-Давід
Anne-Ен	Bianka-Біанка	Challenge-	Dawn-Даун
Anthony-Ентоні	Biff-Біф	Челендж	Deena-Діна
Apache-Апачі	Binka-Бінка	Chantilly-Чантілі	Delegate-
Apollo-Аполло	Blanka-Бланка	Charlie-Чарлі	Делегат
April-Епріл	Blaze-Блаз	Charm-Чарм	Delight-Ділайт
Arabella-Арабела	Blondie-Блонді	Chieftain-Чіфтейн	Delma-Дельма
Archer-Арчер	Bob-Боб	Christel-Грістель	Derek-Дерек
Arko-Арко	Bonnie-Боні	Christy-Хрісті	Derry-Дері
Armin-Армін	Boya-Боя	Cid-Сід	Desire-Дізаєр
Arno-Арно	Brando-Брандо	Cilly-Кілі (Сілі)	Dewet-Дьювет
Arо-Аро	Brandy-Бренді	Cinderella-	Diana-Діана
Arras-Арас	Brah-Бракс	Сіндерела	Dick-Дік
Asta-Аста	Brett-Брет	Cissi-Kici	Diedre-Дідр

КІНОЛОГІЯ: УТРИМАННЯ, ГОДІВЛЯ, ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

Dinah-Діна	Ember-Еибер	Flame-Флейм	Gery-Гері
Dino-Діно	Emma-Емма	Flicka-Фліка	Gia-Гіа
Dise-Дісі	Emmeline-	Flint-Флінт	Gilly-Джілі
Dixie-Діксі	Емелін	Flirt-Флірт	Gina-Гіна
Dolf-Дольф	Емо-Емо	Flora-Флора	Ginger-Гінгер
Dolly-Долі	Encore-Інкор	Floret-Флорет	Gisa-Гіса
Dolores-Долорес	Enno-Ено	Florus-Флорус	Glenn-Глен
Donar-Донар	Ensign-Енсайн	Flour-Флаір	Glitter-Глітер
Donna-Дона	Envу-Енві	Fortune-Фортун	Gloria-Глорія
Dora-Дора	Erica-Еріка	Fown- Фаун	Glory-Глорі
Dorian-Доріан	Erich-Ерік	Frack-Фрак	Gnola-Гнола
Dorn-Дорн	Erna-Ерна	Frank-Франк	Goskei-Гокі
Dottie-Доті	Ernie-Ерні	Franz-Франц	Go-Lighty-
Douglas-Дуглас	Eros-Ерос	Fraulein-Фраулін	Галайтлі
Droll-Дроль	Esko-Еско	Freda-Фреда	Graf-Граф
Drusilla-Друсіла	Esta-Еста	Freddie-Фреді	Grecco-Греко
Duchess-Дачес	Etu-Ету	Freia-Фреа	Grief-Гріф
Duffy-Дифо	Evelyn-Евелін	Friar-Фраер	Grimin-Грім
Dusty-Дасті	Evve-Еве	Frigga-Фріга	Gunda-Гунда
Dago-Даго	Ехх-Екс	Fritz-Фрітц	Gundo-Гундо
Ebony-Івоні	Faith-Фейс	Gaiety-Гаєті	Gypsy-Гіпсі
Echo-Еко	Falcon-Фалькон	Galahad-Галахад	Gustaf-Густаф
Ecstasy-Екстазі	Falko-Фалько	Galaxy-Гелексі	Gyva-Гіва
Eda-Еда	Falk-Фальк	Galdie-Галді	Halla-Халла
Eddie-Еді	Fancy-Фансі	Gallant-Галант	Halle-Хале
Edie-Еді	Fanny-Фані	Gambel-Гембл	Hannah-Ханна
Edmina-Едміна	Fant-Фант	Garry-Гарі	Hannibal-Ганібал
Eдна-Една	Farah-Фаро	Gauss-Гаус	Hansom-Хенсал
Efrom-Ефром	Faro-Фаро	Gemini-Джеміні	Harmony-
Egon-Егон	Fashion-Фашн	Gengis-Дженгіс	Гармоні
Eifer-Ейфер	Favor-Фавор	Geno-Ено	Harold-Харольд
Elain-Ілейн	Fax-Факс	Gentry-Джентрі	Harras-Харас
Elegance-Елеганс	Feather-Фезер	George-Джордж	Harry-Гарі
Elf-Ельф	Fee-Фі	Georgia-	Hasso-Гасо
Elga-Ельга	Felisia-Фелісія	Джорджія	(Хасо)
Elka-Елька	Fels-Фельс	Gerda-Герда	Hazel-Хазель
Ella-Ела	Ferde-Ферд	Germaine-	Heather-Хезер
Elly-Елі	Ferd-Ферд	Джермані	Hedy-Хеді
Elno-Ельно	Field Marshall-	Gero-Геро	Neiko-Хейко
Elsie-Ельсі	Фільд Маршал	Gerry-Джері	Heinz-Хайнс
Elysian-Елузіан	Firelly-Фаярфлай	Gertrude-Гертруда	Hein-Хайн

КІНОЛОГІЯ: УТРИМАННЯ, ГОДІВЛЯ, ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

Nektor-Гектор	Ilse-Ільс	Jessica-Джесіка	Katja-Катя
Held-Хельд	Image-Імідж	Jess-Джес	Katrina-Катрін
Helen-Хелен	Image-Імідж	Jester-Єстер	Kelly-Келлі
Helma-Хельма	Immi-Аймімі	Jet-Джет	Kena-Кена
Henry-Генрі	Immi-Іммі	Jewel-Джевел	Keno-Кено
Herbie-Хербі	Immo-Іммо	Jezebel-	Kidd-Кід
Herman-Герман	Imp-Імп	Джезебель	King-Кінг
Herman-Херман	Ina-Іна	Jill-Джіл	Kira-Кіра
Hero-Херо	Inca-Інка	Joanne-Джоан	Klaus-Клаус
Herta-Герта	Indeed-Індід	Jodo-Джодо	Kleo-Клео
Hexe-Гекс	India-Індія	Jody-Джоді	Klodo-Клодо
Hex-Хекс	Indigo-Індіго	Jola-Жола	Knight-Найт
Hilary-Хіларі	Ingding-Індінг	Jolli-Жолі	Kolch-Колекс
Hilda-Хільда	Ingo-Інго	Jonny-Джанні	Konig-Коніг
Hobo-Хобо	Ingrid-Інгрід	Jonquil-	Konstance-
Homybun-	Inspector-	Джонквіл	Konstanc-
Haniбан	Інспектор	Jory-Джорі	Konsten-Констен
Honda-Хонда	Invader-Інвейдер	Josef-Джозеф	Kopper-Купер
Honey-Хані	Iona-Іона	Jose-Джос	Kora-Кора
Horand-Хоранд	Ipella-Ірелла	Joye-Джой	Kora-Кора
Horst-Хорст	Iphis-Іфіс	Judd-Джад	Korno-Корно
Hrusha-Хруша	Irene-Ірене	Judy-Джуді	Korporal-Корпорал
Humoresau-	Iris-Іріс	Jules-Джулес	Korry-Коррі
Гумореск	Itol-Ітоль	Julli-Жулі	Kosak-Козак
Hussar-Гусар	Ivilla-Айвілла	June-Джун	Kosta-Коста
Ian-Аен	Ivissa-Айвісса	Junge-Джандж	Kouser-Кайзер
Icandra-Ікандра	Jack-Джек	Jupiter-Юпітер	Krista-Кріста
Icarne-Ікарн	Jahn-Жан	Jurr-Джип	Kristy-Крісті
Icron-Ікрон	Jalk-Джалък	Kana-Кана	Kurt-Курт
Ida-Іда	Jamboue-	Kandace-Кандас	Lady-Лері
Ideare-Ідеар	Жамбур	Kandy-Канді	Lafayette-Лафаетті
Idyl-Ідл	Janice-Жаніс	Kannah-Канна	Lana-Лана
Igor-Ігор	Jannette-Джанет	Karin-Карін	Lance-Ленс
Igo-Іго	Jara-Джара	Karla-Карла	Lang-Ленг
Ike-Айк	Jasmine-Жасмін	Karu-Кару	Lark-Ларк
Iko-Айко	Jean-єн-(Джин)	Kasper-Каспер	Lassie-Лессі
Isko-Ілько	Jefiro-Джефо	Kassy-Кесі	Lasso-Лессо
Illa-Ілла	Jell-Джел	Kas-Каз	Laura-Лаура
Illustrious-	Jenifer-	Kathy-Кесі	Laurd-Лоурд
Іластріос	Дженіфер	(Кеті)	Laurel-Лаурель
Ilsa-Ільса	Jenny-Дженні	Katie-Кеті	Leah-Ліа

КІНОЛОГІЯ: УТРИМАННЯ, ГОДІВЛЯ, ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

Lee-Лі	Master-Мастер	Navahjo-Навахо	Ofelly-Офелі
Legacy-Легасі	Matator-Матадор	Nea-Неа	Offa-Офа
Lelani-Лелані	Medo-Медо	Neida-Нейда	Ogden-Огден
Lena-Лена	Megei-Мегі	Neil-Неіл	Olana-Олана
Lenny-Ленні	Melissa-Меліса	Neldra-Нельдра	Olga-Ольга
Leo-Лео	Melody-Мелоді	Nelli-Нелі	Oliver-Олівер
Letti-Леті	Meredith-	Nelson-Нельсон	Olive-Олів
Lex-Лекс	Meredic-	Nemo-Немо	Olivia-Олівія
Liberal-Ліберал	Merry-Мері	Nero-Неро	Omana-Омана
Lido-Лідо	Mia-Mia	Nicky-Ніккі	Omar-Омар
Lilly-Лілу	Michael-	Nicolette-Ніколет	Omen-Омен
Linda-Лінда	Міхаель	Nicol-Ніколь	Opa-Опа
Linus-Лінус	Мікей-Мікі	Nightwind-	Op-Top-Онтоп
Lobo-Лобо	Міке-Майк	Найтвнд	Orel-Опель
Loch-Лоч	Мілі-Міллі	Nikki-Нандо	Operator-
Lonnie-Лонно	Mindy-Мінді	Nita-Ніта	Оператор
Lord-Лорд	Minx-Мінкс	Nocturne-	Orphelia-Афелія
Lorna-Лорна	Miranda-Міранда	Ноктюрн	Orina-Опіна
Lou-Лу	Mitch-Мітч	Noel-Ноель	Oracle-Оракл
Loxu-Локсі	Mitzi-Мітці	Nola-Нола	Ora-Ора
Lucie-Люсі	Molly-Моллі	Nora-Нора	Orby-Орбі
Lucky-Лаки	Monday-Манді	Norbert-Норберт	Ordie-Орді
Ludwig-Людвіг	Monty-Монті	Nordraak-	Ormanda-
Lulu-Лулу	Morey-Морей	Нордрак	Орманда
Lundeen-Лундін	Morgan-Морган	Norita-Норіта	Oscar-Оскар
Lydia-Лідія	Moro-Моро	Norma-Норма	Ossy-Осі
Lynn-Лін	Moxie-Моксі	Norse-Норс	Ostana-Остана
Lyon-Ліон	Mozart-Моцарт	Nox-Нокс	Oswald-Освальд
Mac-Мак	Musket-Мушкет	Nulla-Нула	Otis-Отіс
Maedexen-	Mutz-Муту	Nuzum-Назум	Otlan-Отлан
Медхен	Nadja-Надя	Nux-Нікс	Ottor-Оттор
Maja-Мая	Naida-Найда	Observer-	Otto-Ото
Maluchi-Мелчі	Nalco-Налько	Обзервер	Ovation-Овейшн
Marcus-Маркус	Nancy-Ненсі	Occasion-	Overa-Овера
Margie-Марджи	Nando-Нандо	Окейжн	Owen-Овен
Margo-Марго	Nanneget-Нажет	Occult-One-	Ozell-Озель
Marion-Маріон	Napps-Непс	Окультван	Pacett-Пакет
Mario-Маріо	Nardiss-Нардіс	Ocupa-Окуна	Paddy-Паді
Maritza-Марітца	Narvek-Нарвек	Odana-Одана	(Педі)
Marko-Марко	Natasha-Наташа	Odelle-Одель	Pagen-Паген
Mary-Мері	Natchez-Начез	Odin-Одін	Pamela-Памела

КІНОЛОГІЯ: УТРИМАННЯ, ГОДІВЛЯ, ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

Pancy-Пенсі	Qualra-Квалра	Quo-Квоу	Rudy-Руді
Pandora-Пандора	Quasar-Квазар	Rabitt-Рєбіт	Rutza-Рутца
Pandy-Панді	Quasha-Куаша	Racker-Рєкер	Sable-Сабл
Pascha-Паша	Quassa-Куаса	Radar-Радар	Sabre-Сабр
Patience-Пейшнс	Quass-Кваз	Radiance-Рад'янс	Sadic-Садік
Paul-Пол	Quella-Квела	Raggety-Ann-	Saga-Сага
Rax-Пакс	Quell-Квел	Рєджеті-Ен	Sally-Салі
Pearl-Перл	Querra-Квера	Rajan-Раян	Salvo-Сальво
Pedra-Петра	Quest-Квест	Ramona-Рамона	Sam-Сем
Pedro-Педро	Quibbler-Квіблер	Rand-Ранд	Sandra-Сандра
Peggy-Пеггі	Quibla-Квібла	Ranger-Рєнджер	Sandy-Сєнді
Penny-Пєнні	Quida-Квіда	Raquel-Ракєль	Sanguine-Сангвін
Perle-Перл	Quidia-Квідія	Rarture-Рєптчер	Sanna-Санна
Perro-Перо	Quido-Квідо	Rascal-Рєскаль	Sarah-Сара
Peter-Пітер	Quid-Квідд	Rashel-Рєйчер	Sarge-Сєрдга
Petite-Пєтіт	Quiescence-	Rashita-Рєчіта	Satellite-Сателіт
Pfeffer-Фіфєр	Квісєнс	Ray-Рєй	Saucy-Сосі
Phaedra-Фєєдра	Quillan-Квілан	Reagan-Рєган	Saviour-Савйор
Phantasie-	Quilla-Квіла	Rebel-Рєбєль	Scamp-Скємп
Фєнтєзі	Quinn-Квін	Regina-Рєгіна	Scintilla-Сінтілла
Phantom-Фантом	Quinton-Квінтон	Remus-Рємус	Scorpio-Скорпіо
Phil-Філ	Quitta-Квіта	Reva-Рєва	Sebastian-
Pirol-Піроль	Quivera-Квівєра	Reward-Рєвард	Сєбаст'ян
Plato-Плато	Quiver-Квівєр	Rhapsody-	Sensation-
Poladen-Поладєн	Quixa-Квікса	Рапсоді	Сєнсєйшн
Pola-Пола	Quix-Квікс	Rhemba-Рємба	Sentry-Сєнтрі
Pollux-Полюкс	Quoatation-	Ricky-Рікі	Shawny-Шон
Polly-Поллі	Кваутєйшн	Ringo-Рінго	Sherlock-Шєрлок
Prima-Пріма	Quolly-Кволі	Rita-Ріта	Shilon--Шило
Princess-Прінцєс	Quonta-Квонта	Rocette-Росіт	Showgirl-Шовгєрл
Priscilla-	Quonto-Квонто	Rocket-Рокєт	Sigbert-Сігбєрт
Прісціла	Quorana-	Rogue-Родж	Signette-Сігнєт
Prissy-Пріссі	Квопана	Roland-Роланб	Simon-Сімон
Proxx-Прокс	Quoperle-	Rolf-Рольф	Sinbad-Сінбад
Pruess-Прюєс	Квопєрл	Rollo-Роло	Siren-Сірєн
Pujab-Панджай	Quorra-Квора	Rosella-Росєлла	Smoky-Смокі
Pundid-Пандід	Quorr-Квор	Rosel-Росєль	Sonnet-Сонєт
Qhesta-Квєста	Quotanna-	Rose-Роуз	Sonny-Сонні
Quaka-Куака	Квотана	Rovina-Ровіна	Stan-Стєн
Quaker-Квокєр	Quotan-	Roxy-Роксі	Steff-Стєф
Quality-Кволіті	Квоутан	Ruby-Рубі	Stella-Стєла

КІНОЛОГІЯ: УТРИМАННЯ, ГОДІВЛЯ, ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

Sultan-Султан	Tuf_-e-Nuf-	Uvia-Ювія	Voster-Востер
Sunshine-Саншайн	Tafenaф	Uvince-Ювінс	Vox-Вокс
Sylvia-Сільвія	Tunte-Тунт	Uvol-Ювол	Voyager-Воїдж
Tabouret-Табурет	Tyler-Талер	Vadrich-Вадріч	Waco-Вак
Taffy-Тафі	Ubraha-Абракса	Vaga-Вага	Waggles-Ваглес
Takla-Такла	Uda-Юда	Valet-Валет	Wagner-Вагнер
Tamarr-Тамар	Udo-Юдо	Vale-Вале	Wale-Вале
Tammy-Темі	Uhlor-Юлор	Vali-Валі	Wanda-Ванда
Tangent-Тангент	Ukon-Юкон	Valkyrie-Валкірі	Wanderer-
Tanya-Таня	Ulk-Юльк	Vallen-Вален	Wanderer
Taras-Тарас	Ulla-Юла	Vallerie-Валері	Wann-Ван
Tara-Тара	Ultimate-Ультіма	Vance-Ванс	Warbler-Варблер
Target-Тарджет	Ultra-Ультра	Vanda-Ванда	Warden-Варден
Targo-Тарго	Ulysses-Юмісес	Vanity-Веніті	Ward-Вард
Tarnia-Тарнія	Umorra-Юмора	Vargo-Варго	Warren-Варен
Tassie-Тесі	Umpire-Юмпір	Varma-Варма	Warrior-Варіор
Tate-Тейт	Una-Уна	Varss-Варс	Watzet-Ватцет
Tawnee-Тоуні	Uncas-Юнкас	Vaunta-Ваунта	Waxera-Ваксера
Teddy-Теді	Undera-Юндера	Veit-Вейт	Wayfarer-
Tell-Тель	Undo-Юндо	Vello-Вело	Wayfarer
Tempest-Темпест	Unex-Юнекс	Venetia-Венеті	Wayne-Вейн
Tempration-	Unice-Юніс	Venno-Вено	Weah-Bi
Темпейшн	Unique-Юнік	Venus-Венус	Weaver-Вівер
Tempor-Темпор	Uproar-Апроар	Veracity-Верасіті	Wee-One-Віван
Tersa-Терса	Uprshot-Апшот	Vera-Вера	Weir-Вейр
Tessy-Тесі	Urbana-Урбана	Verga-Верга	Welka-Велька
Thunder-Синдер	Urchin-Юнґін	Verna-Верна	Welta-Вельта
Tiffany-Тіфоні	Ursa-Урса	Vetta-Вета	Wendy-Венді
Timothy-Тімоті	Ursel-Урсель	Vetter-Ветер	Wheezy-Візі
Tina-Тіна	Useruf-Юсфул	Veus-Бейс	Whismy-Вісмі
Tinsel-Тінсель	Usher-Юшер	Via-Bia	Whodoo-Вудо
Toby-Тоббі	Utell-Ютель	Vike-Bікі	Wia-Bia
Toska-Тоска	Utmost-	Viking-Вікінг	Wigand-Відшанд
Tom-Том	Ютмост	Viki-Bікі	Willette-Вілет
Torro-Торро	Utrana-Ютрана	Virginia-	Willie-Віллі
Tracy-Тресі	Utz-Ютц	Вірджинія	Willow-Вілоу
Treu-Трой	Uvali-Ювалі	Vixen-Віксен	Windsong-
Trevor-Тревор	Uvane-Юван	Vol-Воль	Віндсон
Troll-Троль	Uvan-Юван	Vonda-Вонда	Winsome-Вінсом
Trudi-Труді	Uvenus-Ювенус	Vorko-Ворко	Witz-Вітц
Trutz-Трутц	Uvera-Ювера	Voss-Вос	Wixie-Віксі

КІНОЛОГІЯ: УТРИМАННЯ, ГОДІВЛЯ, ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

Wizard-Візард	Xtend-Хтент	Youlinda-Юлінда	Zsa Zsa-За-За
Wolfgang-	Xtreena-Хтріна	Youtessa-Ютесса	Zsazette-Зазет
Вольганг	Xylie-Хулі	Yudrix-Юдрікс	Zudd-Зуд
Wotan-Вотан	Xzarina-Хзаріна	Yule-Юлі	Zva-Зва
Wyatt-Вайт	Xzar-Зар	Zaco-Зако	
Wynla-Вінла	Yaco-Яко	Zaddus-Задус	
Хасо-Хако	Yadarre-Ядар	Zalta-Зальта	
Хада-Хада	Yada-Яда	Zanda-Занда	
Хаден-Хадін	Yalta-Ялта	Zann-Зан (Зен)	
Халусе-Хеліс	Yance-Янс	Zarek-Зарек	
Xamber-Хамбер	Yanta-Янта	Zcon-Зкон	
Xandra-Хандра	Yanto-Янто	Zeda-Зеда	
Xanja-Хан'я	Yardo-Ярдо	Zedo-Зедо	
Xanne-Хан	Yarrass-Ярас	Zeebrin-Зебрін	
Xanta-Ханта	Yasho-Йшо	Zena-Зена	
Xanth-Ханс	Yasmin-Яслін	Zendy-Зенді	
Xanto-Ханто	Yax-Якс	Zenta-Зента	
Xarch-Харч	Year-Єра	Zenter-Зентер	
Xardo-Хардо	Yegon-Єгон	Zeta-Зета	
Xarras-Харас	Yelann-Єлан	Zeus-Зеус	
Xcando-Хандо	Yelona-Єлона	Zeus-Зеус	
Xceed-Хід	Yemba-Ємба	Zhivago-Живаго	
Xcell-Хсель	Yemo-Ємо	Zia-Зія	
Xcenth-Хсенс	Yeoman-Єоман	Zibett-Зібет	
Xcentry-Хсентрі	Yeronn-Єрон	Zibo-Зібо	
Xegon-Хегон	Yeros-Єрос	Zibu-Зібу	
Xelane-Хелайн	Yero-Єро	Zina-Зіна	
Xela-Хела	Yestel-Єстель	Zinette-Зініт	
Xeli-Хелі	Yeus-Єус	Zinnic-Зінні	
Xembra-Хемба	Yipper-Іпер	Zion-Зіон	
Xemo-Хемо	Yira-Ipa	Zissy-Zici	
Xento-Хенто	Ylerta-Ілерта	Zita-Зіта	
Xerna-Херна	Ylinda-Ілінда	Zither-Зітер	
Xeroica-Хероїка	Ylonda-Ілонда	Zoe-Зу	
Xeros-Херос	Ylsa-Ільса	Zoll-Золь	
Xerta-Херта	Yokel-Йокель	Zona-Зона	
Xeus-Хеус	Yola-Йола	Zonie-Зоні	
Xine-Хін	Yona-Йона	Zonk-Зонк	
Xira-Xira	Yonder-Йондер	Zon-Зон	
Xlex-Хлекс	Yonka-Йонка	Zora-Зоре	
Xli-Хлі	Yorgo-Йорго	Zorro-Зоро	

Аптечка першої ветеринарної допомоги в розпліднику собак

I. Інструменти

1. Термометри ветеринарні	– 2 шт.
2. Ножиці криві	– 1 шт.
3. Піпетки для ока	– 2 шт.
4. Скальпель	– 1 шт.
5. Спринцівка	– 1 шт.
6. Тазик емальований	– 1 шт.
7. Клейонка	– 0,5 м
8. Мензурка	– 2 шт.
9. Ваги аптекарські	– 1 шт.
10. Кварта емальована	– 1 шт.

II. Перев'язочний матеріал

1. Бинти марлеві	– 10 шт.
2. Вата гігроскопічна	– 0,5 кг
3. Вата сіра	– 0,5 кг
4. Компресійний папір	– 5 м

III. Медикаменти

1. Настойка йоду	– 250 г
2. Спирт денатурований	– 500 г
3. Риванол	– 20 г
4. Мазь іхтіолова	– 50 г
5. Марганцевокислий калій	– 20 г
6. Емульсія сульфідна	– 100 г
7. Йодоформ	– 50 г
8. Піоктанин	– 50 г
9. Синтоміцин	– 50 г
10. Стрептоцид білий	– 50 г
11. Салол в таблетках	– 20 г
12. Норсульфазол	– 20 г
13. Борна кислота	– 50 г
14. Касторове мило	– 250 г
15. Мило господарське	– 1000 г

IV. Інвентар

1. Халат	– 1 шт.
2. Рушник	– 2 шт.
3. Умивальник	– 1 шт.
4. Щітка для рук	– 2 шт.
5. Комбінезон	– 1 шт.

Використана література

1. *Букатевич Ю.В.* Мисливське собаківництво. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Урожай, 1993. – 176 с.
2. *Вавилова Н.М., Касиль В.Г.* Периоды развития в жизни собак. – Л., 1984. – 180 с.
3. *Вайсман В.Л.* Служебное собаководство. – М.: Сельхозгиздат, 1936. – 150 с.
4. Ваши домашние четвероногие друзья / *Н.П. Бацанов.* – Л.: Лениздат, 1992. – 510 с.
5. Возрастная физиология животных / *Свечин К.Б., Аршавский И.А., Квасницкий А.В. и др.* Возрастная физиология животных. – М.: Колос, 1967. – 431 с.
6. *Войлочников А.Т., Войлочникова С.Д.* Охотничьи лайки. – М.: Урожай, 1982. – 113 с.
7. *Гагаури В.С.* Диетика собак. – М.: Эйвис, 1991. – 120 с.
8. *Дмитроченко А.П., Пиеничный П.Д.* Особенности кормления собак. Кормление сельскохозяйственных животных. – Л.-М.: Сельхозгиздат, 1961. – 201 с.
9. Довідник зоотехніка / За ред. *Землянського В.М.* – К.: Урожай, 1977 – С. 278–282.
10. *Заводчиков П.А.* Пособие по собаководству. – 2-е изд. – Л., 1973. – 380 с.
11. *Зайчик О.В., Смогоржевский Л.А., Стеценко Е.И.* / Энциклопедия охотника. – К.: Изд-во «Українська енциклопедія» СП «ИСА», 1996. – 351 с.
12. *Зорин В.Л.* Кормление собаки. – М.: «Аквариум ЛТД», 2001. – 64 с.
13. *Зубко В.Н.* Все о собаке. – М.: Эра, 1992. – 313 с.
14. *Зубко В.Н.* Клуб служебного собаководства. – М.: ДОСААФ, 1992 – 92 с.
15. *Зубко В.Н.* Основы служебного собаководства. – М.: ДОСААФ, 1975. – 400 с.
16. *Зубко В.Н.* Служебное собаководство. – М.: ДОСААФ, 1987. – 285 с.
17. Кавказские азиатские овчарки и другие волкодавы / Авт. – сост. *В.Б. Высоцкий.* – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 352 с. ил.

18. Книга о кормлении домашних животных / под ред. *А. Бургера*. – М.: «Пальма пресс», 2001. – 154 с.
19. Кормление собак: Справочник / Под ред. *С.Н. Хохрина*. – М.: ВСВ-Сфинкс, 1997. – 320 с.
20. *Мюллер Г.* Здоровая собака. – Витебск: Белорус. гос. вет. ин-т, 1929. – 205 с.
21. *Найман Й., Новотный.* Атлас пород собак. – Прага, 1976. – 68 с.
22. Наставление по организации служебного собаководства в подразделениях ведомственной военизированной охраны в организациях и на предприятиях ДОСААФ СССР. – М.: Патриот, 1990. – 86 с.
23. Настольная книга охотника. Т. II. – М.: Госиздат. «Физкультура и спорт», 1956. – 97 с.
24. Основы кинологии / *Ф.И. Полищук, А.Л. Трофименко*. ч 1, – К.: ТОВ «Джулия», 1999, – 372 с.
25. Охотнику об охоте / *А.Ф. Пантюх, В.П. Красник, М. А. Воинственский и др.*; Под ред. *М.А. Воинственского*. – 2-е изд., перераб. – К.: Урожай, 1992. – 240 с.
26. Охотничье собаководство. – М. 1966. – 351 с.
27. *Петрухин И.В.* Корма и кормовые добавки. – М.: Росагропромиздат, 1989. – 280 с.
28. *Полищук Ф.И., Трофименко А.Л.* Основы кинологии. Зоотехнический аспект. – К.: ТОВ «Джулия», 1999. – Ч. 1. – 365 с.
29. Разведение сельскохозяйственных животных / *В.Ф. Красота, В.Т. Лобанов, Т.Г. Джапаридзе*. – М.: Агропромиздат, 1990.
30. Служебная собака: Учебное пособие / Под ред. *Н.В. Зубко*. – М.: Сельхозиздат, 1952. – 320 с.
31. Служебное собаководство: Сб./ Сост. *В.Н. Зубко*. – М.: ДОСААФ, 1987. – 382 с.
32. Собака в вашем доме / *Е.Н. Мычко, О.Б. Лифанова*. – М.: «Нива России», 1998. – 248 с.
33. Современная энциклопедия собаководства. – Донецк: ПКФ «БАО», 2001. – 480 с.
34. Хвороби ваших вихованців / *С. Братюха, И. Нагорний*. МСП: «Альтерпрес», 1995. – 335 с.
35. *Хохрин С.Н.* Кормление служебных собак. – М.: Сельхозиздат, 1986. – 200 с.

36. *Хохрин С.Н.* Кормление собак: Справочник. – М.: Сфинкс, 1997 – 168 с.

37. *Хохрин С.Н., Лаврова М.В.* Кормление племенных собак. – М.: Сельхозиздат, 1990. – 175 с.

38. *Шмидт-Нельсен.* Размеры животных: почему они так важны?. – М.: Мир, 1987. – 300 с.

39. Энциклопедия по уходу за собаками / Авт. – сост. *В.И. Давыденко.* – Минск: Современный литератор, 2000. – 608 с.

Зміст

ВСТУП	5
ЧАСТИНА ПЕРША. УТРИМАННЯ СОБАК	8
Розділ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ СОБАКІВНИЦТВА	8
Розділ 2. СУЧАСНІ КЛАСИФІКАЦІЇ ПОРІД СОБАК	36
2.1. Службові породи собак	41
2.2. Характеристика найбільш відомих порід мисливських собак	61
2.3. Кімнатно-декоративні собаки та їх характеристика	76
Розділ 3. УТРИМАННЯ ТА ДОГЛЯД ЗА СОБАКАМИ	88
3.1. Основні фізіологічні показники собак	88
3.2. Загальні вимоги догляду за собакою	89
3.3. Види утримання собак	100
3.4. Особливості утримання караульних собак	116
3.5. Особливості утримання і догляду за вагітними і лактуючими самками та новонародженими цуценятами	121
3.6. Вимоги до виховання цуценят	138
3.7. Основний інвентар, гігієнічні, косметичні засоби та аксесуари для собак	151
Розділ 4. ХВОРОБИ СОБАК	158
4.1. Найбільш поширені хвороби собак	158
4.2. Надання першої медичної допомоги при деяких захворюваннях	182
4.3. Надання першої медичної допомоги при нещасних випадках	189
4.4. Порядок проведення різних ветеринарних процедур	204
ЧАСТИНА ДРУГА. НОРМОВАНА ГОДІВЛЯ СОБАК	210
Розділ 1. ПОТРЕБА СОБАК У ПОЖИВНИХ РЕЧОВИНАХ	210
1.1. Особливості травлення у собак	210
1.2. Потреба собак в енергії	214
1.3. Потреба собак у білку і амінокислотах	218
1.4. Потреба собак у вуглеводах	221

1.5. Потреба собак у жирі	222
1.6. Потреба собак у вітамінах	224
1.7. Потреба собак у мінеральних речовинах	232
1.8. Потреба собак у воді	239
Розділ 2. КОРМИ ТА КОРМОВІ ДОБАВКИ ДЛЯ СОБАК	241
2.1. Корми тваринного походження	241
2.2. Кормові продукти рослинного походження	247
2.3. Кормові добавки	252
2.4. Консерви та готові кормові продукти для собак	254
2.4. Приготування корму для собак	255
Розділ 3. РАЦІОНИ ТА РЕЖИМ ГОДІВЛІ СОБАК РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП ТА НАПРЯМКІВ ВИКОРИСТАННЯ	260
3.1. Загальні правила та вимоги до годівлі собак	260
3.2. Загальні вимоги до годівлі цуценят різних порід	264
3.3. Загальні вимоги до годівлі дорослих собак різних порід	268
3.4. Годівля дорослих собак у період спокою	274
3.5. Раціони і режим годівлі племінних самців	279
3.6. Годівля вагітних самок	283
3.7. Годівля лактуючих самок	287
3.8. Складання раціонів та особливості годівлі цуценят	291
3.9. Годівля службових собак	297
3.10. Особливості годівлі циркових собак	301
3.11. Особливості годівлі мисливських собак	307
3.12. Особливості годівлі собак в умовах квартирної утримання	310
3.13. Захворювання, пов'язані з неправильною годівлею собак	316
ЧАСТИНА ТРЕТЯ. СПЕЦІАЛЬНА І ДІЄТИЧНА ГОДІВЛЯ	325
Розділ 1. ДІЄТИЧНА ГОДІВЛЯ СОБАК ПРИ РІЗНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ	325

1.1. Визначення, значення і принципи спеціальної і дієтичної годівлі собак	325
1.2. Дієтична годівля собак при виразковій хворобі шлунка	331
1.3. Дієтична годівля собак при гастритах	334
1.4. Дієтична годівля собак при захворюваннях кишечника	336
1.5. Дієтична годівля собак при функціональних розладах шлунка	344
1.6. Дієтична годівля собак при захворюваннях печінки, жовчного міхура і жовчних шляхів	347
1.7. Дієтична годівля собак при хворобах обміну речовин	352
1.8. Дієтична годівля собак при захворюванні нирок та сечовивідних шляхів	355
1.9. Дієтична годівля собак при захворюванні	361
Розділ 2. ПРОФІЛАКТИЧНІ ДІЄТИ ДЛЯ СОБАК	362
2.1. Характеристика лікувальних дієт для собак	362
2.2. Розвантажувальні та спеціальні дієти для собак	371
ДОДАТКИ	374
Використана література	382

ДЛЯ НОТАТОК

